

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

İSLAM HUKUKUNDA TAKSİRLE İNSAN ÖLDÜRME

MUHAMMED HALİL AYAKLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa Avcı**

KIRIKKALE-2022

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

İSLAM HUKUKUNDA TAKSİRLE İNSAN ÖLDÜRME

MUHAMMED HALİL AYAKLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa Avcı**

KIRIKKALE-2022

Muhammed Halil Ayaklı tarafından hazırlanan “İSLAM HUKUKUNDA TAKSİRLE İNSAN ÖLDÜRME” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Mustafa Avcı

İmza:.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Cengiz Arıkan

İmza:.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Melikşah Aydın

İmza:.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Muhammed Halil Ayaklı

...../...../2022

ÖZET

İSLAM HUKUKUNDA TAKSİRLE İNSAN ÖLDÜRME

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Mustafa Avcı

Haziran 2022, 187 sayfa

TCK'nin 22. maddesinde dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık olarak tanımlanan taksir; İslam hukukçuları tarafından aynı içeriğe sahip olmak üzere “hata” kavramı içerisinde inceleme konusu yapılmıştır. Teknolojik gelişmelerin beraberinde getirmiş olduğu tehlikelerle özellikle son yüzyıllarda daha da önem kazanan taksirden doğan cezai sorumluluk, İslam hukukunun en başından beri bilinmekte ve kabul edilmektedir. Taksirle öldürme suçunda temel düzenleme Nisâ 4/92 ayetidir. Buna göre taksirle öldürme sonrasında mağdurun yakınlarına diyet ödenmesi gerekmekte, fail kefaretilerle yükümlenmektedir. Ayrıca İslam hukukçuları failin, mağdurun mirasından mahrum bırakılacağını ve yetkili yasama organının takdirinde olmak üzere failin tazir cezası ile cezalandırılabileceğini de ifade etmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, taksir kavramı ve taksirle öldürme suçuna ilişkin olarak İslam ceza hukuku kurallarını günümüz ceza hukuku bakış açısıyla incelemek ve zaman zaman karşılaştırmalar yaparak iki hukuk sistemine ilişkin benzer ve farklı yönleri ortaya koyabilmektir. Bu itibarla, ilk olarak İslam hukukunda suç ve ceza kavramları, daha sonra taksir kavramının tanımı, hukuki niteliği, tarihsel gelişim süreci ve taksirin türleri modern ceza hukuku ile harmanlanarak incelenmiştir. Son olarak ise taksirle öldürme suçu kanuni, maddi, manevi ve hukuka aykırılık unsurları; suça karşılık öngörülen diyet, kefaretiler, miras ve vasiyetten mahrumiyet ve tazir cezası yaptırımları ve suçun yargılama süreci incelenmiş ve İslam, Osmanlı ve günümüz hukuk uygulamasından örnekler ile somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hata, taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık, hataen katl, taksirle öldürme, diyet.

ABSTRACT

KILLING PEOPLE BY NEGLIGENCE IN ISLAMIC LAW

Kırıkkale University

Institute of Social Sciences

Department of Public Law, Master's Thesis

Supervisor: Prof.Dr. Mustafa Avcı

June 2022, 187 pages

Negligence, which is defined as a violation of the obligation of attention and care in the Article 22 of the TCK, has been the subject of examination within the concept of “error”, with the same content, by Islamic jurists. The criminal responsibility arising from negligence, which has become even more important especially in recent centuries due to the dangers posed by technological developments, has been known and accepted since the very beginning of Islamic law. The basic regulation for the crime of manslaughter by negligence is verse Nisa 4/92. Accordingly, after the manslaughter by negligence, the relatives of the victim must be paid a blood money, and the perpetrator is obliged to atonement. In addition, Islamic jurists have stated that the perpetrator will be deprived of the victim's inheritance and that the perpetrator can be punished with a tazir penalty at the discretion of the competent legislative body.

The aim of this study is to examine the Islamic criminal law rules in relation to the concept of negligence and the crime of manslaughter by negligence from the perspective of today's criminal law and to be able to reveal similar and different aspects related to the two legal systems by making comparisons from time to time. In this respect, first, the concepts of crime and punishment in Islamic law, then the definition of the concept of negligence, its legal nature, the historical development process and the types of negligence were examined by blending them with modern criminal law. Finally, the crime of manslaughter by negligence, elements of legal, material, spiritual and illegal; the sanctions of diet, expiation, deprivation of inheritance and probate and the punishment of compensation provided for in response to the crime, as well as the trial process of the crime were examined and tried to be embodied with examples from Islamic, Ottoman and today's legal practice.

Keywords: Lapse, negligence, violation of the obligation of attention and care, kill with error, manslaughter, blood money.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TAKSİR KAVRAMI

1.TAKSİR KAVRAMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ	6
1.1.Tanımı	6
1.1.1.Genel Olarak	6
1.1.2.Hata Kavramı	6
1.1.2.Hata Kavramından Taksir Kavramına Geçiş Süreci.....	15
1.1.3.Taksir Kavramı	17
1.2.Hukuki Niteliği	21
1.2.1.Taksirin Derecesi	21
1.2.2.Taksirin Esası.....	22
1.2.3.Taksirin İstisnai Niteliği	23
1.2.4.Taksir-Kast Ayrımı	27
1.2.5.Taksirli Fiillerin Cezalandırılabilirliği Sorunu	31
1.2.5.1.Genel olarak	31
1.2.5.2.Taksirli Fiillerin Cezalandırılma Sebebi	33
1.2.6.Taksirli Suçların Yapısı	36
1.3.Tarihi Gelişimi	38
1.3.1.Genel Olarak	38
1.3.2.İlk ve Orta Zaman Ceza Hukuku Devri	39
1.3.2.1.Babil (Hammurabi) Ceza Hukukunda Taksir	40
1.3.2.2.Hitit Ceza Hukukunda Taksir.....	41
1.3.2.3.İbrani Ceza Hukukunda Taksir	42
1.3.2.4.Hint (Manu) Ceza Hukukunda Taksir	44
1.3.2.5.Eski Yunan Ceza Hukukunda Taksir	44
1.3.2.6.Roma Ceza Hukukunda Taksir	45

1.3.2.7.Kanonik Ceza Hukukunda Taksir	48
1.3.3.Müşterek Ceza Hukuku Devri	48
1.3.4.Yeni Zamanlar Ceza Hukuku.....	49
1.3.5.Türk Ceza Hukuku Tarihinde Taksir	50
1.3.5.1.İslam Dininin Kabulünden Önceki Dönem	50
1.3.5.2.İslam Dininin Kabulünden Sonraki Dönem	52
1.4.Taksir Kavramının Hukuki Niteliğini Açıklayan Teoriler	53
1.4.1.Genel Olarak	53
1.4.2.Öngörebilme	54
1.4.3.Öngörebilme ve Önleyebilme	59
1.4.4.Hukuka Aykırı Araç Kullanma	62
1.4.5.Hata	64
1.4.6.Değerlendirme.....	66
2.TAKSİRİN UNSURLARI	68
2.1.Fiilin Taksirle İşlenebilen Bir Suça Vücut Vermesi.....	69
2.2.Hareketin İradi Olması	71
2.3.Dikkat ve Özen Yükümlülüğünün İhlal Edilmiş Olması.....	72
2.4.Neticetin Öngörülebilir Olması	77
2.5.Neticenin İstenmemiş Olması.....	80
2.6.Hareket ile Netice Arasında Nedensellik Bağının Varlığı.....	80
3.TAKSİRİN TÜRLERİ.....	82
3.1.Basit Taksir.....	82
3.2.Bilinçli Taksir	82
3.2.1.Genel Olarak	82
3.2.2.Bilinçli Taksir Olası Kast Ayırımı	87

İKİNCİ BÖLÜM

TAKSİRLE ÖLDÜRME SUÇU

1.GENEL OLARAK	91
2.SUÇ İLE KORUNAN HUKUKİ YARAR	94
3.SUÇUN UNSURLARI	95
3.1.Genel Olarak.....	95
3.2.Kanuni Unsur.....	95
3.3.Maddi Unsurlar.....	98

3.3.1.Fail	98
3.3.2.Mağdur.....	98
3.3.3.Fiil.....	100
3.3.4.Netice.....	106
3.3.5.Nedensellik Bağı.....	107
3.4.Manevi Unsur	109
3.5.Hukuka Aykırılık Unsuru.....	110
4.SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ.....	114
4.1.Teşebbüs.....	114
4.2.İştirak.....	115
4.3.İçtima.....	120
4.4.Tekerrür	123
5. YAPTIRIM.....	125
5.1.Genel Olarak.....	125
5.2.Yaptırım Türleri	125
5.2.1.Diyet.....	125
5.2.1.1.Genel Olarak	125
5.2.1.2.Diyetin Hukuki Niteliği.....	129
5.2.1.3.Miktarı.....	132
5.2.1.3.1.Genel Olarak.....	132
5.2.1.3.2.Diyet Ödeme Araçları.....	138
5.2.1.3.3.Diyeti Ödeme Süresi ve Sürenin Başlangıcı	141
5.2.1.4.Sorumlusu	142
5.2.2.Kefaret	146
5.2.3.Mirastan ve Vasiyetten Mahrumiyet.....	151
5.2.4.Tazir Cezası	154
5.3.Yaptırım Bakımından Çeşitli İhtimaller.....	156
5.3.1.Genel Olarak	156
5.3.2.Suçu Ağırlaştırıcı Nedenler.....	157
5.3.3.Suç Hafifletici Nedenler	158
6.SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMA	159
6.1.Genel Olarak.....	159
6.2.Görev	168

6.3.Yetki	170
6.4.Zamanaşımı	171
SONUÇ.....	174
KAYNAKLAR.....	177
ÖZGEÇMİŞ.....	187

KISALTMALAR

akt.	Aktaran
AsCK	Askeri Ceza Kanunu
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
b.	ibn
bkz.	bakınız
bt.	bint
c.c.	celle celaluhu
CD.	Ceza Dairesi
CK	Ceza Kanunu
çev.	Çeviren
ed.	Editör
ERÜHFD	Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ETCK	Eski Türk Ceza Kanunu
haz.	Hazırlayan
Hız.	Hazreti
m.	madde
ms.	mesele
s.a.v.	sallallâhu aleyhi ve sellem
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TBB	Türkiye Barolar Birliği
vd.	ve diğerleri
Y.	Yargıtay
YCGK	Yargıtay Ceza Genel Kurulu
yy.	yüzyıl

GİRİŞ

İslam ceza hukuku, klasik fıkıh metinlerinde “ukubat” terimi ile ifade edilmiş ve bu başlık altında incelenmekle birlikte suç kavramına karşılık gelmek üzere cerime; ceza kavramına karşılık gelmek üzere ise ukube kavramları kullanılmıştır.

Suç, köken itibariyle Türkçe olmakla birlikte lügatte “*törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış*”¹ olarak tanımlanmıştır.² Hukuk terminolojisinde ise suç, bir kanun hükmünün ceza tehdidi ile yasakladığı şeyleri yapmak, emrettiği şeyleri ise yapmamak olarak tanımlanabilir.³

İslam ceza hukukunda suçlar temelde; had, kısas ve diyet ve tazir suçları olarak üçe ayrılır.^{4 5} Had suçları Şari’ tarafından tespit ve tayin edilen ve Allah hakkının;

¹ *Türkçe Sözlük*, haz. Şükrü Halûk Akalın, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), s.1815.

² Kur’an’da suç tanımına rastlanmaz. Suç kavramına karşılık gelmek üzere kullanılan “*cürüm, cinaye, cünah, seyyie, ism, hatie, lemem, bağı, zenb, masiyet, fahşa, kebire, hub, haram ve münker*” gibi kavramlar, günümüz ceza hukuku bakımından teknik anlamda suç kavramına karşılık değil, daha çok dinin özüne, temel ilke ve esaslarına uymayan ve ahlaki olarak da tasvip edilmeyen her türlü olumsuz fiili kapsayacak bir genişlikte kullanılmıştır. Şamil Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller* (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), s.29; Ceza hukukunu oluşturan temel kavramlardan biri olmasına rağmen suç tanımına Türk, Irak ve Mısır gibi birçok ülkenin ceza kanunlarında da yer verilmemiş ve ilgili kanunlarda suç çeşitlerinin sayılmasıyla yetinilmiştir. Abdülkerim Zeydân, *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012), s.542; 1996 tarihli Rus Ceza Kanununda suçun tanımı vardır. İlhan Üzülmöz - Mahmut Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), s.41; Aslında suçun kanunda tanımlanması şart değildir. Önemli olan suçların özel tanımlarının kanunda açık, seçik bir biçimde belirtilmiş olmasıdır. Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), s.113.

³ Avcı, İslam hukuku bakımından suçu “*karşılığında had veya kısas yaptırımları konularak ya da yaptırımın türü ve miktarı yetkili yasama organının takdirine bırakılarak yasaklanan icrai ve ihmali hukuka aykırı davranışlar*” olarak tanımlar. Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku-I- Genel Hükümler*, Ank.2018, Adalet Yayınevi, s.28.

⁴ Tanzimat Döneminde çıkarılan 1858 tarihli ceza kanununda, suçların cinayet, cünha ve kabahat şeklinde bir ayrıma tabi tutulmuş olması Türklerin artık had, kısas ve tazir şeklindeki suç tasnifini terk ettiği iddialarına konu olmuştur. Ancak önemle ifade etmek gerekir ki, 1858 tarihli ceza kanununda yapılan bu ayrım tazir suçlarına ilişkin yapılmış bir ayrımdır. Ahmed Akgündüz, “1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları Tatbik Şekli ve Men’i İrtikâb Kanunnamesi”. *Belleten* 51/199 (1987), s.156; Nitekim ilgili kanunun 1. maddesinde bu husus “... *Tayin ve icrası şer’an ülülemlere ait olan ta’zîrin tayin-i derecâtını dahi işbu kanunnâme mütekeffîl ve mutazammın olup ancak herhalde şer’an muayyen olan hukuk-ı şahsiyyeye hâlel gelmeyecektir*” şeklinde ifade edilmiştir. Ahmed Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, Cilt I, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2011), s.623.

⁵ Had, kısas ve tazir şeklinde yapılan suç tasnifi; suçun şikâyetle bağlı olup olmaması, zamanaşımına uğrayıp uğramaması, af, sulh gibi kurumlarla davanın düşüp düşmemesi, hâkimin takdir yetkisi ve ispat hukuku bakımından birtakım farklılıkları ortaya koymak adına önem arz etmektedir. Geniş bilgi için bkz. Ali Şafak, *Mezheblerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1977), s.67-68; Abdülkadir Udeh, *Mukayeseli İslam Ceza (Suç) Hukuku*, çev. Ali Şafak. (İstanbul: Kayıhan Yayıncılık, 2012), I/111-113; M. Cevat Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2019), s.73-79; Talip Türcan (ed.), *İslam Hukuku*

kıyas suçları Şari' tarafından tespit edilen ve kul hakkının yoğun olduğu suçlardır. Tazir suçları ise gerek Allah hakkı yoğun olsun gerekse de kul hakkı yoğun olsun Şari' tarafından tespit edilmemiş olan suçların tamamını kapsayan geniş bir nitelik arz eder. Dolayısıyla suç tasnifi arasında bünyesinde en çok suç çeşidi barındıran suçlar tazir suçlarıdır. Zira gelişen teknoloji ve değişen toplumsal hayat her geçen gün farklı türden zararlı fiillerin doğmasına ve bunların insanlar tarafından işlenmesine dolayısıyla da yasama organı tarafından suç olarak öngörülmesine yol açmaktadır.⁶

Ceza kavramı ise köken itibarıyla Arapça bir kelime olup zıt anlamları bünyesinde barındırır. Lügatte “*mükafat, mücazat, bir şeyin bedeli, karşılığı, failin fiiline göre iyi yahut kötü davranışların tam ve yeterli şekilde karşılığını vermek*” anlamlarına gelir.⁷ Kelimenin Türk diline yansması ise lügat anlamının bir kısmını kapsar nitelikte yani yalnızca suç veya günah işleyenlere verilen azap, maddi eziyet ve kötülüğe karşılık acıyı ifade edecek şekilde olmuştur.⁸ Dolayısıyla ceza, yetkili yasama organının kamu yararını göz önünde tutarak öngördüğü suç karşılığında tespit ettiği müeyyide, yaptırımı ifade eder.⁹

El Kitabı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), s.509-510; Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi* (İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2020), VII/330-334.

⁶ Had, kıyas ve tazir terimleri aslında ceza anlamına gelir. Her ne kadar had, kıyas yahut tazir cezasını gerektiren suçlar ifadesi daha doğru bir kullanım gibi görülse de bu terimlerin had, kıyas ve tazir suçları biçimindeki kullanımları önemli derecede yaygınlık kazanmakla birlikte hukuk literatürüne yerleşmiş ve klasik İslam hukuku kaynaklarında suç anlamını da ifade eder şekilde kullanılmıştır. M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2020), s.154.

⁷ Yaşar Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü* (Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2012), s.40; Hüseyin Esen, *İslâm'da Suç ve Ceza-İslam Hukukunda Uhrevi Sorumluluk* (İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006), s.23; İbrahim Çalışkan, "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1990), s.367.

⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), III/12; H. Murat Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013), s.33; Dağcı, s.55; Teknik olarak günümüzdeki kullanılan şekliyle ceza kavramının İslam hukuk terminolojisindeki karşılığı “*ukube ve ikab*” kelimeleridir. Birtakım hukukçular ukube ve ikab kavramlarının da içerik bakımından aynı anlama gelmediğini söylemiş ve dünyada infaz edilen yaptırıma ukube; ahirette infaz edilecek yaptırıma ise ikab demişlerdir. Dolayısıyla modern hukuk bakımından ceza kavramının, İslam hukukunda ukube kavramına karşılık geldiği söylenebilir. Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.23.

⁹ Dini karakteri dolayısıyla İslam ceza hukukunda çok geniş bir kapsamda ele alınan suç anlayışına karşılık olarak aynı şekilde çok geniş bir cezalandırma alanının da bulunduğu görülür. Dağcı, s.29; İslam hukukunda kişinin haksızlık sonucu doğuran eylemlerine karşılık uygulanacak ceza iki boyutta ele alınır. Birincisi uhrevi cezalar, ikincisi ise dünyevi cezalardır. Dünyevi cezaları da kendi içerisinde mahkeme kararıyla verilen ceza ve doğal ceza veya ilahi adalet şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. İlahi adalet, kötülük eden kötülük bulur düsturuna dayanan bir ceza olmakla beraber Allah'ın adaletinden yan çizen toplumların ilahi bir iradeye dayanan yaptırımla karşılaştıkları Kur'an-ı Kerim'de anlatılmaktadır. Ceza hukuku bakımından esas alınan ve konumuzu ilgilendiren ceza ise kanun koyucunun bir suçun işlenmesine karşılık olarak öngördüğü müeyyidedir. Hasan Tahsin Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000), s.427.

İslam hukukunda, cezalarında suçlar gibi çeşitli tasniflere konu oldukları görülür. Bunlardan en yaygın olanlardan birinin aralarındaki ilişki biçimine göre yapılan asli, bedeli, tebei ve tekmili cezalar ayrımı olduğu söylenebilir.¹⁰ Asli cezalar, bir suç için öngörülmüş olan asıl cezalardır. Örneğin, insan öldürmede asli ceza kısas, hırsızlıkta el kesmedir. Bedeli cezalar, herhangi bir hukuki sebeple asli cezaların uygulanamaması halinde öngörülen cezalardır. Örneğin, insan öldürmede kısas talebi yoksa yerine tazir cezası uygulanır. Tebei (ek) cezalar insan öldürme suçunda failin mağdurun mirasından mahrum kalmasında olduğu gibi suç için öngörülmüş olan asli cezaya hükmedilmesiyle doğrudan açığa çıkan ve ayrıca hükmedilmesine gerek duyulmayan cezalardır. Tekmili (tamamlayıcı) cezalar ise suç için öngörülmüş asli cezaya bağlı olarak verilen ancak hâkimin ayrıca hükmetmesiyle kesinleşen cezalardır. Zina veya yol kesme suçunda ayrıyeten verilen sürgün cezası tekmili ceza örneğidir.¹¹

İslam ceza hukukunda cezaların tasnifi noktasında modern hukuk mantığına uygun olarak en doğru ayrımın Avcı tarafından yapıldığı görülmektedir.¹² Buna göre cezaları; ölüm, organ kesme, dayak, hapis, sürgün olarak tasnif etmek mümkündür.

¹⁰ Yaşar Yiğit, s.40-41; Dağcı, s.56; Udeh, I/643-644; ETCK dönemine ilişkin ayrım hakkında bkz. *Türk Hukuk Lügati*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956), s.50.

¹¹ Halil Cin - Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi* (Konya: Sayram Yayınları, 2021), s.247; Halil Cin - Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı , 2017), s.300; Türcan, s.519;

TCK m.45'te “Suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adli para cezalarıdır.” denilerek cezalar, hapis ve adli para cezası olarak ayrılmıştır. Her ne kadar TCK’de, İslam ceza hukukunda yapılan asli, bedeli, tebei ve tekmili ceza ayrımı benimsenmemiş ve daha çok seçenek cezalar öngörülmüş olsa da bu ayrım noktasında günümüz kanun hükümleri mukayese edildiğinde bir benzerlik olduğu görülmektedir. Örneğin, TCK uyarınca verilen cezaların kanuni sonucu olarak, ayrıca bir hakim hükmüne gerek kalmaksızın TCK’nin 53. maddesi gereğince birtakım güvenlik tedbirleri gündeme gelmektedir. İlâveten TMK’nin 578. maddesinde mirastan yoksunluk sebebi olarak “*Miras bırakani kasten ve hukuka aykırı olarak öldüren veya öldürmeye teşebbüs edenler*” gösterilmiştir. Buna göre fail öldürdüğü kimsenin mirasçısı olamaz. Bu husus hakim hükmüne gerek olmadan kanun gereğince kendiliğinden doğacaktır. Bu bakımdan İslam ceza hukukundaki tebei (ilave) cezalara benzer oldukları söylenebilse de günümüz hukuk mantığına göre bir ceza olmadıkları için aynı şeyler oldukları söylenemez. Öte yandan Askeri Ceza Kanunu’nun 29. maddesinde Türk Silahlı Kuvvetlerinden çıkarma, rütbenin geri alınması, askeri öğrencilik hukukunu kaybettirme olmak üzere fer’i nitelikte cezalar öngörülmüştür. Bunların bir kısmı İslam ceza hukukundaki tebei cezalar ile bir kısmı da tekmili cezalar ile aynı konumdadır. Örneğin, AsCK madde 30 uyarınca taksirli suçlar hariç olmak üzere, bir seneden fazla hapis cezası verilmesi veya aynı maddede sayılan suçlardan herhangi birinin işlenmesi durumunda mahkeme hükmünde ayrıca ve açıkça belirtilmemiş olsa dahi Silahlı Kuvvetlerden çıkarma cezası uygulanacaktır. Bu yönüyle Türk Silahlı Kuvvetlerinden çıkarma cezası tebei bir ceza niteliğindedir. Aynı maddenin devamında ise taksirli suçlardan verilen cezalar hariç olmak üzere üç aydan fazla hapis cezası verilmesi durumunda Silahlı Kuvvetlerden çıkarma cezası hâkimin takdirine bırakılmıştır. Diğer bir deyişle, bu cezanın infazı için ayrıca ve açıkça hâkim hükmü gerekmektedir. Bu yönüyle ise tekmili ceza niteliğindedir.

¹² Geniş bilgi için bkz. Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, (Konya: Atlas Akademi, 2019), s.277.

İslam ceza hukukunda suçun maddi yönünün yanında manevi yönüne de büyük önem verilmiş ve detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu bağlamda kusurluluk türleri, İslam hukukçularının hukuk ilmini kazuistik bir metotla incelemeleri sebebiyle, öldürme suçu üzerinden bir inceleme yaparak tespit edilmiş ve öldürme suçları İslam hukukçuları tarafından çeşitli şekillerde tasnif edilmiştir. Buna göre İslam hukukçularının bir kısmı öldürme suçlarını kasten öldürme (*katl-i amd*) ve hataen öldürme (*katl-i hata*) olarak ikiye; bir kısmı kasten öldürme, kasıt benzeriyle öldürme (*katl-i şibhü'l-amd*) ve hataen öldürme olarak üçe ayırırken, özellikle Hanefi hukukçularında içinde bulunduğu bazı hukukçular öldürme suçunu kasten öldürme, kasıt benzeriyle öldürme, hataen öldürme, hata yerinde sayılan öldürme (*katl ma ucriya mecra'l-hata*) ve tesebbüben, sebep olma yoluyla (*katl bi's-sebeb*) öldürme olarak beşe ayırmışlardır. Dolayısıyla İslam hukukçularının suçun manevi yönü bakımından kabul ettikleri kusurluluk çeşitlerinin de kusurun yoğunluğuna göre amd, şibh-i amd, hata, mecra'l-hata ve tesebbüb olarak sıralamak mümkündür.

TCK'nin 22/2 maddesinde “*dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık*” olarak ifade edilen taksir kavramı İslam ceza hukukunda belirli bir döneme kadar bağımsız bir ceza hukuku terimi olarak incelenip değerlendirilmemiş, içerik bakımından aynı anlama gelen “hata” kavramı kapsamında incelenmiştir. Dolayısıyla günümüzdeki taksir kavramının İslam ceza hukukundaki hata kavramına karşılık geldiği söylenebilir. Hata kavramı Kur'an'da birçok farklı anlamda kullanılmakla birlikte Nisâ 4/92'de “*Hata (taksir) ile olması dışında bir mümin başka bir mümini öldüremez. Kim bir mümini hatayla (taksirle) öldürürse...*” denilerek kastın zıddı, kasıtlı olmayan öldürme suçunu ifade etmek üzere kullanılmıştır. Hata kavramı ifade ettiği bu anlam kapsamında İslam hukukçuları tarafından fiilde ve kasıтта hata olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ayrıca bir kısım İslam hukukçuları hata kavramı kapsamında kusurun yoğunluğunu göz önünde bulundurarak hata gibi kabul edilen, doğrudan hata (*mecra'l-hata*) ve dolaylı hata (*tesebbüb*) olmak üzere bu kusur türlerini de incelemişlerdir.

Görüldüğü üzere nas ile sabit bir şekilde, İslam hukukunda en başından itibaren kast-taksir ayrımı yapılmış ve taksirden doğan cezai sorumluluk kabul edilmiştir. Bunun bir yansıması olarak ise kasten işlenen fiiller taksirle işlenen fiillere göre daha şiddetli bir şekilde cezalandırılmıştır. Ayrıca her ne kadar günümüz hukuk terimleri açıkça zikredilmemiş olsa da taksiri kaza ve tesadüften ayırmak noktasında iradi-iradi olmayan eylem ayrımı net bir şekilde yapılmıştır.

Özellikle son yüzyıllarda tüm dünya toplumlarının faydalandığı motorlu taşıtlar başta olmak üzere, çok ciddi teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. Bu teknolojik gelişmelerin bir getirisi olarak ise hızla gelişen ve değişen modern dünyada taksirli suçlara sık rastlanmaya başlanmış ve toplumda yaşayan her birey her an taksirli suçun tarafı yahut tanığı olmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Taksirli suçlarla karşılaşma oranının artmasına paralel bir şekilde hukuk ilmi bakımından da bu konu çok ciddi bir önem kazanmış ve taksir alanında yapılan çalışmaların sayısında bir hayli artış gözlemlenmiştir. Öte yandan, o dönemlerde taksirli suçlara sık rastlanmaması sebebiyle, klasik İslam hukuku kaynaklarında taksir kavramı ve taksirle öldürme suçunun, kasıt kavramı ve kasten öldürme suçuna nazaran, teorik temellerine detaylı bir şekilde inilmemiştir. Günümüzde İslam ceza hukukuna dair yapılan çalışmalarda da özellikle kasten ve şibh-i amd ile öldürme üzerine yoğunlaşmaktadır. Müstakil şekilde taksir kavramı ve taksirle öldürme suçuna ilişkin olarak yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu çalışmayı yapmamızdaki temel amaç da İslam'da taksir kavramı ve taksirle öldürme suçunu günümüz bakış açısıyla değerlendirmek ve yer yer İslam hukuku ile günümüz ceza hukukunu mukayese edip benzerlik ve farklılıkları ortaya koyabilmektir.

Bu bağlamda çalışmamızın birinci bölümünde, hata, hata kavramından taksir kavramına geçiş ve taksir kavramının tanımından başlayarak taksirin esası, taksirli suçların özellikleri ve yapısı gibi konularla taksirin hukuki niteliği ortaya konulmaya çalışılacak ve akabinde taksirin tarihsel süreçteki gelişimi, taksir kavramını açıklamak üzere ileri sürülen teoriler ve bu teorilerin İslam ceza hukuku bakımından değerlendirmesi yapılacaktır. En son ise taksirin unsurlarına değinilecek ve taksirin türleri incelenecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise yukarıda ifade ettiğimiz hataen öldürme, hata yerinde sayılan öldürme(*katl ma ucrya mecra 'l-hata'*) ve tessebbüben, sebep olma yoluyla(*katl bi sebeb*) öldürme çeşitleri taksirle öldürme başlığı altında ele alınacaktır. Bu itibarla, günümüz bakış açısıyla, ilk olarak taksirle öldürme suç tipinin unsurları, daha sonra suçun özel görünüş biçimleri ve suça karşılık öngörülen yaptırımlar ve son olarak ise suça ilişkin yargılama süreci incelenecektir. Somut bir suç tipi olması sebebiyle çalışmamızın bu bölümünde kadı sicillerinde mevcut olan taksirle öldürmeye ilişkin örneklerle başvurulacak ve günümüz hukuku ile olan mukayesenin dozu artırılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAKSİR KAVRAMI

1.TAKSİR KAVRAMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

1.1. Tanımı

1.1.1. Genel Olarak

İslam ceza hukukunda ise taksir kavramını karşılamak üzere “hata” kavramı kullanılmıştır. Türklerin yaklaşık 1058 sene İslam hukukunu uygulamış¹³ olmaları dolayısıyla asırlar süren bu tarihi geçmiş göz önünde bulundurularak, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için taksirin tanımı bahsi içerisinde ilk önce hata kavramı, daha sonra hata kavramından taksir kavramına geçiş süreci, en son ise taksir kavramı tanımlanmaya çalışılacaktır.

1.1.2. Hata Kavramı

Hata lügatte “yanlışlık, yanılma, günah, kabahat, kusur¹⁴, istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış¹⁵, avarız-ı müktesebeden olup kasta bağlı olmaksızın insandan sadır olan yanlışlık¹⁶, savâbın (doğru, hakikat) zıddı¹⁷” olarak tanımlanır. Bu tanımlardan yola çıkarak hatanın; düşünürken, konuşurken yahut herhangi bir işi yaparken meydana gelen yanlışlık, hedefi ya da doğruyu tutturamama¹⁸, irade dışı söz

¹³ Fendoğlu, s.47.

¹⁴ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 2003), s.338.

¹⁵ *Türkçe Sözlük*, s.856.

¹⁶ Mehmet Erdoğan, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), s.184.

¹⁷ Bilmen, I/237.

¹⁸ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s. 220.

ve eylem¹⁹, kasıtlı bir insan iradesini barındırmayan fiil²⁰ anlamlarına geldiği söylenebilir.²¹

Hata kavramının Kur'an'da birden fazla ve değişik anlamları ifade etmek üzere kullanıldığı görülmektedir. “*Hata ile olması dışında, bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz.*”²², “*Hata ettiklerinizde size bir vebal yoktur*”²³ ve “*Eğer unutursak veya hata edersek bizi sorumlu tutma!*”²⁴ ayetlerinde kasıtsız kötülük işlemek anlamında kullanılmıştır.²⁵ Öte yandan, kasten işlenen suç, günah²⁶ ve kasten kötülüğe yönelen, günahkâr²⁷ anlamlarında da kullanımı mevcuttur.²⁸

Hatanın, kast(amd)ın karşıt anlamlısı olarak da kullanımı mevcuttur. Ehliyet arız hallerden olan hata da bu anlamda kullanılmaktadır.²⁹ Bu kullanıma “*Ümmetinden hata, unutma ve ikrah altında yaptıkları kaldırılmıştır.*”³⁰ hadisi örnek olarak gösterilebilir. Hatanın ceza hukuku dolayısıyla konumuz açısından bizi ilgilendiren anlamı da budur.³¹

İslam hukukçuları kazuistik bir metodla hukuk bilimini inceledikleri için hata kavramı, klasik İslam hukuku kaynaklarında hataen katl (taksirle öldürme) suçu üzerinden tanımlama konusu yapılmıştır. Örneğin hata; bir ceza hukuku kitabı olan Miyar-ı Adalet'te, “*Kasta makrun olmayarak hataen bir adamı katletmektir.*” şeklinde

¹⁹ Saffet Köse, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017), s.104.

²⁰ Kumbasar, s.46.

²¹ “*Yanlı bir tahmin neticesi olarak bila teemmül, kasti olarak bir sözün inşası veya bir fiilin icrasına hata denir.*” Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, çev. Baha Arıkan, (Ankara: Yeni Matbaa, 1955), II/330.

²² Nisâ 4/92.

²³ Ahzâb 33/5.

²⁴ Bakara 2/286.

²⁵ Şemsü'l-eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Mebûsût*, ed. Mustafa Cevat Akşit. (İstanbul: Gümüşev, 2018), XXVII/112;

En'âm 6/54 ayetindeki “*kim bilmeden bir kötülük işlerse*” ifadesindeki “*bi-cehaletin*” kısmı, kastın zıddı, kasıtlı olmayan, hataen (taksirle) anlamlarına gelmektedir. Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.95.

²⁶ Nisâ 4/112, Bakara 2/58-81, Şuarâ 26/51-82, A'râf 7/161, Nûh 71/25, Ankebût 29/12, Tâhâ 20/73, İsrâ 17/31.

²⁷ Hâkka 69/9-37, Yûsuf 12/ 29-91-97, Kasas 28/8, Alak 96/16.

²⁸ Kumbasar, s.48.

²⁹ Bilmen, I/237; Kumbasar, s.47.

³⁰ İbni Mâce, no:2043.

³¹ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s. 220.

tanımlanmıştır.³² Aynı şekilde Ebu Yusuf da hata kavramına; “*Hataen işlenen cinayetdeki hataya gelince bunun manası bir insanın bir şeyi murat ederek harekette bulunması fakat başkasına isabet etmesidir.*”³³ şeklinde bir tanım getirmiştir.

Ceza hukuku terminolojisinde, hata kavramı, failin iradesini yönelttiği fiilin, olmasını istediğinden farklı şekilde neticelenmesi hali olarak tanımlanmaktadır. Fail hata halindeyken her ne kadar fiile yönelik bir iradesi olsa da neticenin meydana gelmesine yönelik bir iradesi yoktur. Daha açık bir anlatımla, hata, failin iradesinin fiile yöneldiği halde neticeye yönelmediği durumlarda söz konusu olur. Hata halindeyken fail, fiilindeki yahut kastındaki yanılğı, yanlışlık sebebiyle aslında olmasını hiç istemediği ve bir suça vücut veren sonuçla karşılaşmaktadır.³⁴

Hata, kural olarak yapılması mubah olan bir fiile yönelik kastı bünyesinde barındırır. Ancak işlenen fiil ile istenmeyen hukuka aykırı netice meydana gelmiştir. Bu durumda, kişinin kastı da fiili de meşru olmakla birlikte netice bir suça vücut vermektedir.³⁵ Böyle bir durum, yetkili yasama organı tarafından önceden suç olarak öngörülmüş olmak şartıyla, irade edilen fiil sonucunda meydana gelen neticeden, cezai sorumluluğa engel değildir. Zira hata halindeyken insanın aklı ve bilinci yerindedir.³⁶

Hata, klasik İslam hukukçuları tarafından kasıttaki³⁷ ve fiilde hata olmak üzere ikiye ayrılarak inceleme konusu yapılmıştır.³⁸ Bu tasnife uygun bir hata tanımı getirilecek olursa, hata; kişinin hukuken yasaklanmış olan neticeyi istememesine karşın fiilde yahut kasıttaki yanılmak suretiyle suça vücut veren bir fiili iradi olarak işlemesidir.³⁹

³² Ömer Hilmi, *Mi'yâr-ı Adâlet* (İstanbul, 1301), ms.17; Yapılan bu tanımlamanın yeteri kadar açık olduğu söylenemez. Zira kavram kendisiyle açıklanmaya çalışılmıştır.

³³ Ebû Yûsuf. *Kitâbü'l-Harâc*, çev. Ali Özek. (İstanbul: Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık, 2019), s.242.

³⁴ Udeh, I/453; Dağcı, s.114; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.220.

³⁵ Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi. (İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 1994), I/413; Udeh, I/453.

³⁶ Bilmen, I/237; Kumbasar, s.47.

³⁷ Kasıttaki hata hali, suçun maddi konusundaki yanılğıyı ifade etmektedir. Bkz. Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.94.

³⁸ Ebû Zehra, I/127; İbrâhim Halebî, *İzahlı Mülteka el-Ebhur Tercümesi*, çev. Mustafa Uysal, (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2015), IV/296.

³⁹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.172; Türcan, s.517.

Kasıtta hata; failin iradesinin mubah olduğunu düşündüğü ancak aslında mubah olmayan bir sonuca yönelmesi ve bu yanlışlığın ise suça vücut vermesi durumudur. Fail iradesini yönelttiği fiili isteğine uygun olarak işlemektedir. Ancak hata, failin inanç ve niyetinde gerçekleşmektedir.⁴⁰ Savaş zamanlarında düşman saflarında bulunması, düşman üniformasına benzer üniforma giymiş olması gibi sebeplerle bir kimseye düşman askeri olduğu zannıyla ateş edip ölümüne yahut yaralanmasına yol açtıktan sonra ölen, yaralanan kimsenin aslında kendi safından Müslüman askeri olduğunun anlaşılması durumunda öldüren asker bakımından kasıta hata ettiğinden söz edilir.⁴¹ Zira fail o kimsenin düşman askeri olduğu ve kendisinin mubah bir işlem yaptığı inancıyla bu fiili işlemektedir.⁴² Ayrıca av hayvanı olduğu zannıyla bir karaltıya ateş edip vurulan hedefin ise insan olduğunun ortaya çıkması durumu da kasıta hataya örnek teşkil etmektedir.^{43 44}

Kasıtta hata hali bir suça vücut vermiyorsa cezai sorumluluktan söz edilemez. Mesela, bir kimsenin kendi yatağında eşinden başka bir kadınla ancak eşi olduğunu

⁴⁰ Ebû Zehra, I/127.

⁴¹ Serahsî, XXVI/104; Burhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir Merginanî, *el-Hidaye Tercemesi*, çev. Ahmed Meylani, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2021), IV/261; Abdullah b. Mahmud Mevsilî, *el-İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtar*, çev. Ahmet Oğuz - Mustafa Bülent Dadaş - Tahir Tural (İstanbul: Nuh Yayıncılık, 2017), V/213; Halebî, IV/304; Bilmen, III/31; Eşref Ali Et Tehanevi, - Zafer Ahmed el-Osman et-Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, çev. Ahmet Yücel. (İstanbul: Misvak Neşriyat, 2006), XIX/372; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.172; Türcan, s.517; Nuri Kahveci, *Ana Hatlarıyla İslam Ceza Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), s.149.

⁴² Hatay'da Jandarma ve Polis ekiplerinin birbirlerini terörist sanmalarıyla başlayan ve bir şehit iki gazi verdiğimiz olay, günümüz bakımından kasıta hataya örnek teşkil edebilecektir. <https://www.memurlar.net/haber/667520/hatay-da-polis-ile-jandarma-yanlislikla-catisti-1-sehit.html> (Erişim 12 Nisan 2022).

⁴³ Ebu'l Hüseyin Ahmed B. Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Kudurî, *Muhtasaru'l Kudurî*, çev. Faik Akcaoğlu. (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019), s.453; Mevsilî, V/214; İbn Âbidin, *Reddül-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1982), XVI/244; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım Yayıncılık, 2020), III/49; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.221; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.94; Rudolph Peters, *Crime And Punishment In Islamic Law: Theory And Practice From The Sixteenth To The Twenty-First Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s.44; Joseph Schacht, *An Introduction To Islamic Law* (Oxford: Clarendon Press, 1982), s.182.

⁴⁴ Günümüzde fiili hata olarak nitelendirebileceğimiz bir Yargıtay kararı bulunmaktadır. Şöyle ki; Yargıtay, failin olay günü okuldan eve dönüşte, ayakkabılarını çıkarmak için odaya giren ve odanın penceresine gerili eski ve yıpranmış naylonun diğer tarafında hareket eden şeyi depodaki erzaklara zarar veren sincaplardan birisi olduğu zannıyla ateş ettiği ancak hedefteki kimsenin kardeşi olduğu ve kardeşinin ölümüne sebep olduğu olayda dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla taksirle öldürmeye hükmetmiştir. YCGK, K. 2008/192 (15.07.2008)

düşünerek cinsel ilişkiye girmesi durumunda hataen zina suçu işlenemeyeceği için bu kimseye had ve tazir cezası verilemeyecektir.⁴⁵

Fiilde hata ise failin kastının hukuka uygun bir fiile yöneldiği ancak kast ve iradesine aykırı olarak hukuka aykırı, suç sayılan bir neticenin ortaya çıkması halidir.⁴⁶ Örneğin; bir avcının avlanmak kastıyla av hayvanına ateş etmesi ancak yanlışlıkla av hayvanına değil bir insana isabet ettirmesi hali böyledir.⁴⁷ Burada kasıtlı fiilin konusu, av hayvanı; kasıtlı olmayan fiilin konusu ise insandır. Dolayısıyla failin av hayvanına yönelik kastında değil hedef alamadığı insana isabet eden fiilinde hata ettiği söylenecektir.⁴⁸ Fiilde hataya temizlemek kastıyla tüfeğiyle uğraşan kişinin temizlik yaparken yanlışlıkla tetiği çekip bir kimseyi öldürmesi de örnek olarak verilebilir.⁴⁹

Kasıtta hata ile fiilde hatanın bir arada bulunabilmesi mümkündür. Diğer bir deyişle, fail, hem kastında hem de fiilinde hata etmiş olabilir. Zira insan denilen canlı, hem kalbinin hem de organlarının hareket ve fiilleri ile tasarrufta bulunmaktadır. Bu duruma, av zannederek bir hedefe ateş eden kimsenin (kasıtta hata) attığı kurşunun hedef aldığı varlığa değil de bir insana isabet etmesi (fiilde hata) örnek olarak verilebilir.⁵⁰ Hatanın kasıtta yahut fiilde meydana gelmesi durumlarında suçun manevi unsuru bakımından kastın yokluğu noktasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Çünkü her iki durumda da fail neticenin meydana gelmesini istememekte; dikkatsizlik, tedbirsizlik sebebiyle suç teşkil eden neticeye meydan vermektedir.⁵¹

Fail hata halindeyken, kasıt yahut kastın aşılması durumlarına göre daha az yoğun bir kusurluluk içerisindedir. Zira hata halinde, diğer hallerin aksine fail hukuka aykırı eylemi irade etmemektedir. Yalnızca gereken dikkat ve özen yükümlülüğüne

⁴⁵ Ebû Zehra, I/410; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.95.

⁴⁶ “İslam hukukunda failin meşru bir fiili tasavvur edip isyan kastı olmadan nedensellik bağı olmak şartıyla ulaştığı zararlı neticeye “zelle” adı verilmektedir.” Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.95.

⁴⁷ Halebî, IV/296; Kudurî, s.453 İbn Âbidin, XVI/244; Mevsilî, V/214; Yazır, III/49; Türcan, s.517; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.172; Kahveci, s.149;.

⁴⁸ Ebû Zehra, I/127; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.222.

⁴⁹ Miyâr-ı Adâlet, m.17; “Zeyd tüfenk tabancasını dürtmek için tahrik ederken tüfenk hataen atılıp kurşunu Amr’a isabet etmekle Amr fevt olsa Zeyd’e ne lazım olur? el-Cevab: Diyet.” Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l Fetâvâ*, haz. Süleyman Kaya - Betül Algın - Zeynep Trabzonlu ve Asuman Erkan, (İstanbul: Klasik Yayıncılık, 2011), no:2295.

⁵⁰ Ebû Zehra, I/127; Günümüz ceza hukuku bakımından örneği için bkz. Mehmet Emin Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), s.431.

⁵¹ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s. 222.

aykırı davranış sergilemesi sonucunda cezai sorumluluğu gündeme gelmektedir.⁵² Hata ile bir fiil işleyen kimse de kast ile suç işleyen kimse gibi İslam hukukunun yasaklamış olduğu neticeden dolayı sorumludur. Hata halinde sorumluluğun sebebi ise kasta göre farklılık arz etmektedir. Kasıtlı suç işleyen kimsenin sorumluluğu, Allah'ın (c.c.), Hz. peygamberin (s.a.v.) ve dolayısıyla kanun koyucunun emir ve yasaklarına karşı isyan iradesine dayanmaktadır. Hata eden kimsenin cezai sorumluluğu ise kanun koyucunun emirlerini dikkatsizlik ve tedbirsizlik sebebiyle isyan iradesi olmadan ihlal etmesi dolayısıyladır.⁵³

İslam hukukçuları hatadan doğan cezai sorumluluğu tespit edebilmek için iki genel kuralı uygulamaktadır. Bu kurallar uygulandığında bir kimsenin hata ettiği yahut etmediği, sorumluluğunun doğacağı yahut doğmayacağı hususları saptanabilecektir. Birinci kural, suçlunun mubah olan, yasaklanmamış bir fiili işlemesi ancak bu fiilin bir sonucu olarak zararlı neticenin ortaya çıkması haline ilişkindir. Böyle bir durumda failin dikkatsizliği, tedbirsizliği yani hatası irdelenecek ve hatanın mevcudiyetinin ispat edilmesi gerekecektir. Şöyle ki; mubah bir fiil işlerken neticenin fail tarafından önlenmesi mümkün ise failin neticeden doğan zarara katlanma yükümlülüğü olduğu kabul edilecektir. Ancak neticenin fail tarafından önlenememesi, failin bu neticeden kaçınabilmesi mümkün değilse cezai sorumluluktan söz edilemeyecektir. İkinci kural ise zorunluluk hali gibi birtakım hukuki gerekçelerin varlığından söz edilemeyecek bir haldeyken fail, mubah olmayan, yasaklanmış bir fiili işlerse ve bu fiil sonucunda suç teşkil eden zararlı netice ortaya çıkacak olursa failin neticeyi önleme imkânı ister olsun isterse de olmasın cezai sorumluluğun gündeme geleceği hususudur.⁵⁴ Bu durumda kişinin dikkatsizliğini, tedbirsizliğini yani hatasının mevcudiyetini incelemeye gerek yoktur. Zira kişi mubah olmayan bir şeyi yaparak hatalı davranmıştır. Örneğin, bir kuşun hedef alındığı ancak atılan kurşunun bir insana gelip ölümüne sebep olunduğu olayda dikkatsizlik, tedbirsizlik ayrıca irdelenmeli, hatanın varlığı ispat edilmeliyken; trafik kurallarına uymayarak bir kimsenin ölümüne sebep olunan olayda ise fiilin esas yasak olduğundan hatanın varlığını ayrıca ispata gerek yoktur.⁵⁵

⁵² Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s. 220.

⁵³ Udeh, I/453.

⁵⁴ Udeh, I/456; Kumbasar, s.54-55.

⁵⁵ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s. 228-229.

İslam hukukçuları kusurluluğu ilk önce kast ve hata olmak üzere iki ana gruba ayırmışlardır. Aynı hukukçuların büyük bir kısmı ise kast ve hatayı da kendi içerisinde kasıt (*amd*), kasıt benzeri (*şibh-i amd*), hata ve hata benzeri (*hata gibi kabul edilebilecek durumlar*) olmak üzere ikiye ayırmak suretiyle incelemişlerdir.⁵⁶ Hata gibi kabul edilen, hata hükmünde olan fiilleri de kendi içerisinde; doğrudan hata (*mâ cerâ mecra'l-hata*) ve dolaylı (*tesebbüb/sebep olma yoluyla*) hata olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.⁵⁷ Hata halinde, hata gibi kabul edilen hallere göre kusur yoğunluğu daha fazladır.⁵⁸ Bu ayırım, ekseriyetle Hanefi hukukçular tarafından benimsenmiş İmam Malik gibi bazı İslam hukukçuları bu ayırımı kabul etmemiş, kusurluluğu yalnızca kasıt ve hata olmak üzere iki çeşit olarak kabul etmiştir.⁵⁹

Hata gibi kabul edilen durumlardan doğrudan hata, Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezhepleri tarafından kabul edilen bir kusurluluk türüdür. Bu mezheplere mensup hukukçular doğrudan hatayı, bir kimsenin suç teşkil eden fiili hiçbir şekilde icra etmeyi düşünmediği, bu noktada herhangi bir iradesinin olmadığı durumda suç teşkil eden neticenin meydana gelmesi hali olarak tanımlamaktadır.⁶⁰ Fail hata benzeri durumda suç işlediğinin bilincinde değildir. Bir bilgisizlik hali içerisinde dir.⁶¹ Böyle bir fiil işlenirken fail, iradesini herhangi bir şeye yöneltmediğinden kastında yahut fiilinde yanlgı içerisinde olduğu söylenemeyecektir. Dolayısıyla, bu halin gerçek bir hata gibi değerlendirilmesi mümkün değildir. Ancak failin fiili ile hataya benzer şekilde, dikkatsizlik, tedbirsizlik sebebiyle suç teşkil eden netice doğmaktadır. Ortada bir fiil ve zararlı netice olduğuna göre, fiil sebebiyle doğan zararın tazmini gerekmektedir. Bu yüzden hukukçular, söz konusu fiili hata gibi kabul etmişlerdir.⁶²

Doğrudan hata, fiilde hataya benzemektedir. Zira doğrudan hata halinde suç tıpkı fiilde hatada olduğu gibi sırf fiile yönelik durumdadır. Ancak bu benzerlik doğrudan hata halinin, fiilde hatanın bir çeşidi olduğu anlamına gelmemektedir. Fiilde

⁵⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.171.

⁵⁷ Kumbasar, s.54.

⁵⁸ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.172.

⁵⁹ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s. 229.

⁶⁰ Türcan, s.517.

⁶¹ Ebû Zehra, I/127.

⁶² Ebû Zehra, I/127; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.229.

hataya düşen kimse ne yaptığını bilmektedir, aklı başındadır. Ancak doğrudan hata halinde failin fiile yönelik ne bilgisi ne de bir kastı mevcuttur.⁶³

Doğrudan hata haline; uyuyan bir kimsenin bir çocuğun üzerine düşmesi, yuvarlanması suretiyle⁶⁴ yahut birinin taşıdığı kılıç, odun, taş vb. eşyanın bir başkasının üzerine düşmesi suretiyle meydana gelen ölüm ve yaralama neticeleri örnek olarak gösterilebilir.⁶⁵ Örneklerden de anlaşılacağı üzere, failin iradesi olmasa da fiil ile netice arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır.⁶⁶

Hata gibi kabul edilen durumlardan dolayı hata hali ise yalnızca Hanefî hukukçular tarafından kabul edilmektedir. Şafîi ve Hanbelî hukukçular dolayı hata halini, hata kapsamına dahil etmişlerdir.⁶⁷ Dolaylı hata halinde failin meydana gelen neticeyle doğrudan bir ilişkisi yoktur. Fail aslında, kural olarak, hukuka uygun bir eylemi icra etmekte ancak bu eylemi hukuka aykırı neticeye sebep olmaktadır.⁶⁸

Dolaylı hata haline, su ihtiyacını gidermek amacıyla açılan kuyuya bir insanın düşmesi, sağlamlaştırılmamış duvarın yoldan geçen kimselerin üzerine yıkılması, yola dökülen suyun donması sonrasında oradan geçenlerin kaymasıyla birlikte zararlı netice olan ölüm yahut yaralanmanın meydana gelmesi örnek olarak verilebilir.⁶⁹

Aslında tesebbüb (dolaylı hata) kavramı çok geniş ve çeşitli bir kavramdır. İhmali hareketle işlenen suçların büyük çoğunluğu bu kavram kapsamındadır.⁷⁰ Hem kasten hem de hataen işlenen suçlarda söz konusu olabilmektedir. Mesela, bir kimsenin idamına yol açan yalan tanıklık tesebbübün işlenmiş bir kasten öldürme suçudur.

Hatanın kendi içerisindeki taksimi tüm İslam hukukçuları tarafından yapılan bir taksim değildir. Söz konusu taksim, taksirin Roma'da derecelendirilmesinde

⁶³ Ebû Zehra, I/127.

⁶⁴ Kudurî, s.455; Halebî, IV/296; Merginânî, IV/253; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.172; Kumbasar, s.54; Türcan, s.517.

⁶⁵ İbn Âbidin, XVI/245; Mevsilî, V/214; Serahsî, XXVI/104; Miyâr-ı Adâlet, ms.19.

⁶⁶ Esen, *İslam'da Uhrevî Sorumluluk*, s.230.

⁶⁷ Esen, *İslam'da Uhrevî Sorumluluk*, s.231.

⁶⁸ Türcan, s.517.

⁶⁹ Halebî, IV/296; Merginânî, IV/253; İbn Âbidin, XVI/246; Mevsilî, V/214; Serahsî, XXVI/104; Kumbasar, s.54; Ayrıca bkz. Peters, s.44; Schacht, s.182; Miyâr-ı Adâlet, m.20.

⁷⁰ Ebû Zehra, I/130.

olduğu gibi hatanın da derecelendirildiği ve dolayısıyla her birinin barındırdığı haksızlık yoğunluğunun birbirinden farklı olduğu noktasında bir inceleme yapılarak değerlendirilirse, esaseb çağının çok ilerisinde bir taksim biçimi olduğu görülebilir. Ayrıca yaptırım bakımından ufak da olsa farklılıklar öngörülmüştür. Yine hâkim hatadan dolayı bir tazir cezası verecekse, cezanın bireyselleştirmesi noktasında bu ayırmadan da faydalanabileceği hususu şüphesizdir. Zira kusurun yoğunluğu her bir hata türünde farklıdır.

Bu itibarla; İslam ceza hukukunda kusurun yoğunluğuna göre suçun manevi unsuru bakımından kasıt, kastın aşılması, hata, hata hükmünde kabul edilenler ve tessebbüb hali sıralaması yapmak mümkündür.

Hata durumuna mahsus olarak verilen örnekler klasikleşmiş olsa da günümüzde taksir kavramına dahil edebileceğimiz her şey hata durumuna ilişkin örnek teşkil edebilecektir. Örneğin; bir kimsenin araba ile seyir halinde iken dikkatsizliği yüzünden bir başka kimseye çarpıp öldürmesi⁷¹, bariz hata durumlarından birisidir.

Hata ile meydana gelen zararlı neticelerden de kişilerin uhrevi sorumluluğu vardır. Diğer bir deyişle, hata halindeki kişi de günah işlemiştir. Ancak buradaki uhrevi sorumluluğun kaynağı kasıtlı işlenen suçlara göre farklılık arz etmektedir. Kasıtlı suçlarda uhrevi sorumluluğun kaynağı, kanun koyucunun yasakladığı fiillere karşı insanın bilinçli bir itaatsizlik hali içerisinde olmasıdır. Hata ile işlenen fiillerde ise kişinin zararlı neticenin ortaya çıkmaması için göstermesi gereken, üzerine düşen dikkat ve özen yükümlülüğünü yerine getirmemesi sebebiyledir.⁷² Daha açık bir anlatımla, kişilerin eylemleri başkalarına zarar vermemek şartıyla hukuka uygundur. Kişinin esasen mubah olan eylemi suç teşkil eden zararlı neticeye sebep oluyorsa kişi tedbirsiz, dikkatsiz davranmıştır ve bu yüzden günah işlemiş olacaktır.⁷³

Kişinin hatasıyla meydana gelen zararlı netice mubah olmasa da hatadan tamamıyla sakınmanın insanın gücünün üzerinde olduğu dolayısıyla da her müminin hata ile suç sayılan zararlı neticeyi meydana getirebileceği kabul edilmiştir.⁷⁴ Bu sebepten İslam hukukçuları kişinin hatasıyla sebebiyet verdiği suç teşkil eden zararlı

⁷¹ Bkz. Bilmen, III/31.

⁷² Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.229.

⁷³ Ebu Zehra II/462; Bilmen, I/237.

⁷⁴ Yazır, III/50.

netice bakımından, o suçun günahından dolayı günahkâr olmayacağını ifade etmişlerdir.⁷⁵ Örneğin, hata ile bir mümini öldüren, yaralayan kimse öldürme, yaralama suçunun günahını kazanmış olmayacaktır. Zira kişi azimetini terk ederek atış esnasında hedefi tutturmak adına bütün çabasını harcamış ve dolayısıyla da zararlı neticenin meydana gelmesini hiçbir şekilde istememiştir. Ancak tamamıyla günahı arınmış da değildir. Kişi elbette burada da günah kazanacaktır. Ama bu günahı tedbirsizliği, dikkatsizliği yani dikkat ve özen yükümlüğüne aykırı davranmış olması sebebiyle kazanmaktadır. Nitekim kişiyi günahı arındırmak noktasında bir vesile olan kefaretin vacip oluşunun sebebi de az miktarda da olsa günah kazanmış olmasındandır.⁷⁶

Klasik İslam hukukçuları, günümüz ceza hukukunda “sapma” olarak adlandırılan kavramı da hata kavramı içerisinde değerlendirmiş ve incelemişlerdir. Ancak buradaki hata, taksir değildir. Zira hata halinde failin suç işleme kastı, iradesi olmaması karşısında sapma halinde failin daima suç işleme kastı bulunmaktadır.⁷⁷ Birtakım çağdaş İslam hukukçuları bu türden olaylar için hata kavramı yerine sapma, inhiraf kavramının karşılığı olan “*ğalat*” kavramını kullanmışlardır.⁷⁸ Galat, hukuka uygun bir fiil işlenirken söz konusu olabileceği gibi hukuka aykırı bir fiil işlenirken de söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla galat kavramı esasen kapsam itibarıyla çok geniştir. Günümüz ceza hukukundaki hata ve sapma hallerini kapsayıcı bir niteliktedir.⁷⁹

1.1.2. Hata Kavramından Taksir Kavramına Geçiş Süreci

Klasik İslam hukuku kaynaklarında ceza hukuku terimi olarak bugünkü taksir kavramını karşılamak üzere “hata” kavramı kullanılmıştır. Yapısal olarak kelimeler her ne kadar farklı olsalar da içerdikleri anlam itibarıyla aynı oldukları

⁷⁵ Kudurî, s.455.

⁷⁶ Merginânî, IV/253; Mevsilî, V/214; Serahsî, XXVII/113; Ebû Zehra, II/462.

⁷⁷ Ebû Zehra, I/413.

⁷⁸ Dağcı, s.118; İslam hukukçuları sapma halinde failin fiilinden sorumluluğunun derecesinin ne olacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazı Şafii hukukçular bu fiili kastın aşılması, Hanbeli ve Hanefi hukukçuların ise taksirli fiil teşkil ettiği yönündedir. Ancak günümüz ceza hukuku ile paralellik gösteren Maliki hukukçulara göre ise bu fiil de kasten işlenmiş gibi sorumlu tutulmalıdır. Ebû Zehra, I/411-412; Dağcı, s.118.

⁷⁹ Ebû Zehra, I/410.

görülmektedir.⁸⁰ Zira hata; tedbirsizlik ve dikkatsizlik gibi taksir türlerinden bağımsız bir kavram değildir.⁸¹ Diğer bir deyişle hata, İslam ceza hukuku bakımından esasen günümüz taksir kavramına karşılık gelmektedir. Bu doğrultuda hataen katl ve cerh suçlarının da taksirle öldürme ve yaralama suçlarına karşılık geldiği söylenebilir.⁸²

Taksir kavramının klasik İslam hukuku kaynaklarında ceza hukukuna dair konuları işlerken lafzen kastın olmaması anlamında kullanıldığına rastlanılmakla birlikte, bunun kelimenin kök anlamından ileriye gitmediği, bir kavramı ifade etmek için kullanılmadığı, daha açık bir anlatımla, bir ceza hukuku terimi olarak kullanılmadığı görülmektedir.⁸³ Hata kavramı yerine taksir kavramının ilk olarak 1858 Ceza Kanununun yürürlükte olduğu devrin hukukçuları tarafından kullanılmaya başlandığı ve hukuk literatürüne sokulduğu iddiası vardır.⁸⁴ Ancak bu konudaki tespitler daha önceki hukukçular tarafından da taksir teriminin bugünkü anlamıyla kullanıldığını göstermektedir.⁸⁵ Bu kullanıma örnek olarak Abdürrahim Efendi'nin *"Zeyd ve Amr, cirit meydanında iken Amr atını meydana sürünce Zeyd de Amr'ın ardından at sürüp gelip atla Amr'a dokunup Amr Zeyd'in dokunmasının etkisiyle attan düşüp ölse Zeyd, sarfa kadir (neticeyi önleme imkanı) olup taksiri ile dokunmuşsa, Zeyd'e diyet lazım olur."* şeklindeki fetvası verilebilir.⁸⁶

1858 Osmanlı Ceza Kanunu'nda taksirle öldürme ve taksirle yaralama suçlarında taksir kavramı yerine "hata" kavramı kullanılmıştır. Hatta 765 sayılı TCK döneminde dahi ceza hukukçuları tarafından yazılan birtakım makale ve kitaplarda taksir kavramı yerine hata kavramı kullanılmaya devam edilmiştir.⁸⁷ Öte yandan batı tarzında yazılan ilk eserlerde de hata yerine taksir kavramının bugünkü anlamında kullanıldığını söylemek mümkündür.⁸⁸ Neticeten, 1858 Osmanlı Ceza Kanununun

⁸⁰ Dağcı, s.114; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.219.

⁸¹ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.213; Köse, s.104.

⁸² Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.93; Kumbasar, s.44.

⁸³ Kumbasar, s.46; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.219.

⁸⁴ Kayıhan İçel, *Ceza Hukukunda Taksirden Doğan Subjektif Sorumluluk* (İstanbul: Cezaevi Matbaası, 1967), s.23; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.219.

⁸⁵ Bkz. Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.96.

⁸⁶ Abdürrahim Efendi Menteşzade, Fetava-yı Abdürrahim, İst.1827, I/357, akt. Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.96.

⁸⁷ İçel, s.23.

⁸⁸ İçel, s.51; Bkz. Mehmed Aziz, *Mufasssal Nazariyyât-ı Ceza* (Kostantiniyye: Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1316, s.32.

yürürlük dönemlerinde yavaş yavaş hata kavramı yerine taksir kavramının kullanımı boy göstermeye, hukuk dilimize yerleşmeye başlamıştır denilebilir.⁸⁹

Hata kavramı, günümüz ceza hukuku literatüründe mevcut olan taksir kavramı gibi birtakım kavramları kapsayıcı nitelikte geniş bir kullanım alanına sahiptir. Dolayısıyla kavramın kapsamının daraltılıp sınırlandırılmamasını ve taksir kavramının, İslam ceza hukukunun ilk dönemlerinde modern hukukta kazandığı anlam gibi inceleme ve değerlendirme konusu yapılmamış olmasını bir eksiklik olarak anlamamak, tabii karşılamak gerekmektedir. Zira yaşayan ve yürürlükte olan hukukun gelişmesi ve değişmesi kadar doğal bir durum yoktur. İslam ceza hukukunun tatbik edilmiyor olması kavramsal, doktrinsel bazda gelişim ve değişimine engel olmuştur. İfade etmek gerekir ki, İslam hukuku da en az modern hukuk sistemleri kadar dinamik ve yeniliğe açık bir yapıya sahiptir. Bu iddiamız, İslam hukukunun uygulandığı dönemlerde gelişmiş olmasından anlaşılabilecektir.⁹⁰

Her ne kadar iki kavram da Arapça kökenli olsa da Türk ceza hukuku doktrininde yerleşmiş bir kavram olması sebebiyle çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde hata kavramını karşılamak üzere taksir kavramını kullanmayı tercih ediyoruz.

1.1.3. Taksir Kavramı

Taksir, köken itibariyle Arapça bir kelime olup lügatte; “*kısaltma*⁹¹, *bir işi eksik yapma, tembellik yapma, bir şeyi yapabilirken çekinip yapmama*⁹², *kusur*⁹³, *kusur etme*⁹⁴, *kabahat, günah*” gibi anlamlara gelmektedir.⁹⁵ Kavram hukukla o kadar iç içe

⁸⁹ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.219.

⁹⁰ Kumbasar, s.46.

⁹¹ *Türkçe Sözlük*, s.1893.

⁹² Develioğlu, s.1027.

⁹³ Mecelle m.768'deki “*Emanet, eminin sun' ve taksiri olmaksızın telef ve zayi olsa zaman gerekmez.*” ve m.800'deki “*bila teaddi vela taksir*” ifadelerinde; taksirin, geniş anlamda kusuru karşılamak üzere kullanıldığı görülmektedir. Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.93.

⁹⁴ *Türk Hukuk Lûgatı*, s.319.

⁹⁵ İçel, s.22; O. Kadri Keskin, *Uygulamada Taksirle Ölüme ve Yaralanmaya Neden Olma Suçları* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1992), s.18; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.93; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.219; Kumbasar, s.39; Nur Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (İstanbul: Beta Basım, 2014), s.360; Dağcı, s.114; Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.253.

geçmiştir ki, sözlük tanımı dahi ancak diğer hukuki terimlerden faydalanmak suretiyle yapılabilir. ⁹⁶ Taksir, failin istemediği halde bir kimseye zarar vermesi yahut kamunun huzurunu bozan dikkatsizlik, tedbirsizlik ve ihmâl durumudur. ⁹⁷ Hukukun şahsa yüklemiş olduğu yükümlülüğe aldırılmazlık, ödeve aykırı tedbirsizlik, yakınındakini bile göremeyen boş vermişlik halidir. ⁹⁸ Dolayısıyla taksirin genel itibarıyla, istenen, arzulan bir davranışın istenmeyen neticesinden sorumluluk hali olduğu söylenebilecektir. ⁹⁹ Kelimenin çoğulu olan taksirat kavramı ise kusurlar, suçlar, alın yazısı gibi anlamları karşılamak üzere kullanılmaktadır. ¹⁰⁰

Ceza hukuku terimi olarak taksire ilişkin çeşitli tanımlar getirilmiştir. ¹⁰¹ Getirilen bu tanımlar ise taksirli suçların zaman içerisinde sık rastlanan suçlar haline gelmesi ve hukuk ve toplum nezdinde önem kazanmasına paralel bir şekilde gelişme göstermiştir. ¹⁰² Ceza hukuku terimi olarak taksir, failin neticeyi öngörmeden yahut öngörse dahi neticeyi istemeden suç tanımına uyan fiile iradesiyle sebebiyet vermesi halidir. ¹⁰³ Bu itibarla, failin öngörülebilir neticeyi öngörememesi veya öngördüğü neticeyi istememesi durumunda taksirin varlığından söz edilecektir. ¹⁰⁴

Osmanlı ceza hukukçusu Mehmed Aziz, 1316/1899 yılında çağının çok ilerisinde günümüz hukuk anlayışına uygun olarak taksire; “*kanuna mugayir olarak bir fiil işlemek kasdı olmadığı halde mücerret dikkatsizlik veya nizamata riayetsizlik eseri olarak bir cürmün vukuuna meydan vermektir.*” ¹⁰⁵ şeklinde bir tanım getirmiştir. Görüldüğü üzere yazar, dikkatsizlik ve kanuna aykırılık gibi taksir kalıpları üzerinden bir tanımlama yapmıştır.

⁹⁶ Elvan Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2015), s.9.

⁹⁷ Keskin, s.22; “*İrâdi olarak işlenen icabi veya selbi (icrai veya ihmali) bir fiilden fail tarafından istenmemiş olmalarına rağmen kanunun cezalandırdığı neticelerin husule gelmesi haline taksir denir*”. Faruk Erem, *Türk Ceza Hukuku* (Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 1960), I/357.

⁹⁸ Keskin, s.22.

⁹⁹ Zeki Hafizoğulları-Muharrem Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: US-A Yayıncılık, 2018), s.262.

¹⁰⁰ Develioğlu, s.1027; *Türkçe Sözlük*, s.1893; İçel, s.22.

¹⁰¹ Ülkelerin hukuk sistemlerine göre yapılan taksir tanımları için bkz. Mustafa Özen, *Ceza Hukukunda Taksir* (Ankara : Adalet Yayınevi, 2011), s.90-92.

¹⁰² Keskin, s.18.

¹⁰³ Centel vd., *Ceza Hukuku*, s.360; Dağcı, s.114.

¹⁰⁴ İçel, s.23.

¹⁰⁵ Mehmed Aziz, s.32.

Taksir, bir kimsenin suç tanımına uyan neticeyi gerçekleştirmek noktasında kasıt içinde olmadığı yani irade ettiği fiil ile meydana gelecek neticeyi istemediği ancak gerekli dikkat ve özeni göstermiş olsaydı neticenin gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı durumlarda kusurun mevcudiyeti halidir.¹⁰⁶ Bir kimsenin av hayvanı olduğu düşüncesiyle karanlık bir yere tabanca ya da tüfekte ateş ederek bir başka kimsenin ölümüne sebebiyet vermesi durumunda, ateş eden kimsenin adam öldürmeye yönelik iradesi olmadığı söylenebilirse de yeteri kadar dikkat ve özen göstermemesi yüzünden meydana gelen ölüm neticesi itibariyle taksiri vardır. Dolayısıyla bu taksirinden dolayı cezai mesuliyeti mevcuttur.¹⁰⁷

Hukuk tekniği bakımından taksirli suçlarda söz konusu olan sorunun taksirin tanımlanması olduğu söylenebilir.¹⁰⁸ Bu sebeple, taksir kavramının hukuki izahı ve tanımı noktasında tartışmalar bulunmaktadır.¹⁰⁹ Öğretide var olan bu tartışmalar ve taksir kavramının hızla ve sürekli olarak bir gelişim içerisinde olması gibi hususlar kanun koyucuları da etkileyerek onları ceza kanununda taksirin tanımına yer verip vermemek noktasında bir tereddüte ve dolayısıyla bir ayrıma sürüklemiş ve taksirin ceza kanunlarında tanımlanması sonrasında teorik birtakım gelişmelerin donma, yavaşlama tehlikesiyle karşı karşıya kalınmasından korkulmuştur.¹¹⁰ Kanuni düzenlemeler ile taksirin tanımına yer veren ülkelere Polonya, İspanya, Rusya, Fransa ve İtalya gibi birtakım ülkeler örnek olarak verilebilir. Öte yandan Almanya gibi bazı ülkeler ise taksiri tanımlamamış, kavramın kapsam ve içeriğini belirlemek görevini doktrin ve hukuk uygulamasına bırakmıştır.¹¹¹

Gerek 1858 tarihli Osmanlı Ceza Kanununda gerekse de 765 sayılı TCK'de taksirin tanımına ilişkin bir madde, açıklayıcı ifade bulunmamaktadır. 765 sayılı TCK

¹⁰⁶ Keskin, s.22; Kumbasar, s.39.

¹⁰⁷ Kumbasar, s.39.

¹⁰⁸ Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım* (İstanbul: Der Yayınları, 2016), II/499.

¹⁰⁹ Berrin Akbulut, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), s.473.

¹¹⁰ Üzülmüş - Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.185; Kanun metinlerinde kast ve taksir gibi çok temel kavramların tanımlanmış olması yerinde değildir. Zira bu temel terimler tanımlamaya sığamayacak kadar geniş olmakla birlikte tanımlamayla sınırlanamayacak kadar önemlidir. Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.157.

¹¹¹ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.419; Almanya'da taksirin kanuni tanımının yapılmamış olması, her ne kadar doktriner tartışmaları zenginleştirmiş ve taksire ilişkin birçok farklı görüşün ortaya atılmasını sağlamış olsa da bu durum hukuki belirlilik ve meşruiyet ilkeleri bakımından sakıncalı olduğu gerekçesiyle eleştiri konusu olmuştur. Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatığı*, s.8

her ne kadar taksirli suçların cezalandırılmasına izin veren bir kural getirmiş¹¹² ve taksir kalıplarına yer vermiş¹¹³ olsa da kanunda taksirin ne olduğuna dair bir tanım yapılmamıştır.¹¹⁴ O dönemlerde doktrin ise taksirin tanımı yapılmadan bu tür kavramların kullanılmasını taksire özel hükümler aracılığıyla açıklık getirme çabası olarak nitelendirmiştir.¹¹⁵ Ancak kanun koyucu bu eksikliği 5237 sayılı TCK ile gidermiş ve kanunun 22/2 maddesinde taksir; “*Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmemeyerek gerçekleştirilmesidir.*” biçiminde tanımlanmıştır.¹¹⁶

765 sayılı TCK’den farklı olarak 5237 sayılı TCK taksir kalıplarına yer vermemekle birlikte taksirli fiillerden cezai sorumluluğun söz konusu olabilmesi için objektif özen yükümlülüğüne aykırılığı esas almıştır. Taksir kalıpları aslında failin hukuk nizamınca üzerine yüklenen ve uyması gerekli olan davranış normlarının(*objektif özen yükümlülüğü*) kaynağını ifade etmektedir.¹¹⁷ Objektif özen yükümlülüğüne aykırılık, ETCK’de sayılan taksir kalıplarını da kapsar nitelikte geniş bir anlam ifade etmektedir. Yani, taksir kalıpları da esasen objektif özen yükümlülüğüne aykırılık anlamına gelmektedir.¹¹⁸

¹¹² Dönmezer - Erman, II/499; ETCK m.45 “*Cürümde kastın bulunmaması cezaı kaldırır. Failin bir şeyi yapmasının veya yapmamasının neticesi olan bir fiilden dolayı kanunun o fiile ceza tertip ettiği ahval müstesnadır.*”.

¹¹³ Bkz. 765 sayılı TCK m.383, 389, 455, 459.

¹¹⁴ Centel vd., *Ceza Hukuku*, s.359.

¹¹⁵ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatığı*, s.12; Taksir, olası kast ile bilinçli taksir kavramlarının kanunda tanımlanmaması ve öğreti ve uygulamaya bırakılmasına gerektiğine ilişkin eleştiriler için bkz. Kayıhan İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Beta Basım, 2017), s.449.

¹¹⁶ Taksir tanımının eksikliğine yönelik getirilen eleştiriler için bkz. Centel vd., *Ceza Hukuku*, s.359; Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.265; TCK’de yapılan taksir tanımı irdelendiğinde her iki taksir biçimi de neticeyle irtibatlandırılmıştır. Ancak bu irtibatlandırma doktrinde bazı yazarlar bakımından eksik ve yetersiz görülmektedir. Failin neticeye ek olarak kanuni tanımında yer alan diğer tüm maddi unsurlar bakımından da taksirle hareket etmiş olabileceği dolayısıyla tüm objektif unsurların taksirle irtibatlandırılması gerektiği haklı olarak ileri sürülmektedir. Akbulut, s.474; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.431.

¹¹⁷ Seydi Kaymaz - Hasan Tahsin Gökcan, *5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Taksirle Adam Öldürme ve Yaralama Suçları* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006), s.66.

¹¹⁸ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.421.

1.2. Hukuki Niteliği

1.2.1. Taksirin Derecesi

Taksir genel itibariyle, kasttan daha az yoğunlukta bir kusurluluk biçimi olarak kabul edilmektedir. Ancak taksirin de kendi içerisinde derecelendirilmesinin yararlı olacağı ileri sürülmüştür.¹¹⁹ Bu anlayışa uygun olarak Roma hukukunda ortaya atılan ve gelenekselleşmiş bir taksir derecelendirmesi yöntemine gidilmiş ve taksir; ağır taksir, hafif taksir ve pek hafif taksir şeklinde üçe ayrılmıştır.¹²⁰ Buna göre zararlı netice bütün insanlar bakımından öngörülebilir ise ağır taksir, yalnızca özenli insanlar bakımından öngörülebilir ise hafif taksir, olağanüstü özen sahiplerince öngörülebilir ise pek hafif taksirden söz edilecektir.¹²¹

Genel olarak taksirin derecelendirilmesi noktasında yapılan bu ayrımın ceza hukuku noktasında bir değeri ve yeri yoktur. Taksir ya vardır yahut yoktur. Dolayısıyla taksirin derecesi, yoğunluğu, ağırlık ve hafifliği gibi unsurlar cezanın belirlenmesi noktasında göz önünde bulundurulabilirse de bilimsel yönden böyle bir ayrım yapmanın doğru olmadığı ileri sürülmüştür.¹²² Türk ceza hukuku bakımından da ağır taksir, hafif taksir ayrımına yer verilmemiştir. Diğer bir deyişle, taksirin dereceleri kanunda düzenlenmemiş ve dolayısıyla benimsenmemiştir.¹²³ 765 sayılı TCK'de kusurun derecesi cezada indirim nedeni olarak kabul edilmişse de 5237 sayılı TCK'de bu esas terk edilmiş ve madde 22/4'te "*Taksirle işlenen suçtan dolayı verilecek olan ceza failin kusuruna göre belirlenir.*" denilmiştir. Buna göre kusurun yoğunluğu, derecesi alt veya üst sınır arasındaki temel cezanın belirlenmesinde bir ölçü olacaktır. Nitekim Yargıtay'da taksirli suçlara ilişkin içtihatlarında kusurun yoğunluğunun temel cezanın belirlenmesinde göz önünde bulundurulmasını istemektedir.¹²⁴

¹¹⁹ Kaymaz - Gökcan, s.73.

¹²⁰ Dönmezer - Erman, II/522.

¹²¹ Ersin Şare, "Türk Hukuk Sisteminde Düzenlenen Taksir Üzerine Bir İnceleme", *İstanbul Barosu Dergisi* 90/ 1 (2016), s.111; Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/362; Görüldüğü üzere, zararlı neticenin öngörülmemiş olması esas alınmıştır. Dolayısıyla taksirin derecelendirilmesi hususu basit taksire ilişkindir. Bu sebeple esasen taksirin derecelendirilmesi; bilinçli taksir, ağır taksir, hafif taksir, pek hafif taksir şeklinde yapılmalıdır. Kaymaz - Gökcan, s.74.

¹²² Dönmezer - Erman, II/522; Ayrıca bkz. Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/362.

¹²³ Şare, "Taksir Üzerine Bir İnceleme", s.111.

¹²⁴ Kaymaz - Gökcan, s.74.

Görüldüğü üzere taksirin derecesi kişisel bir nitelik arz etmektedir. Diğer bir deyişle, taksirin derecesi, bir yükümlülük altında olan failin bilinç ve iradesiyle sınırlı olarak değerlendirilip tespit edilecektir. Dolayısıyla bu yükümlülük her olayın kendi özel koşullarına göre belirlenecek ve bu belirleme ise her somut olayın nesnel olarak değerlendirilmesi ve failin içinde bulunduğu koşullar dikkate alınarak öznel olarak değerlendirmesi şeklinde iki farklı yönden incelenmek suretiyle yapılacaktır.¹²⁵

Ayrıca İslam ceza hukukunda yapılan hata, hata hükmünde kabul edilenler ve tessebbüb hali ayırımının da bu derecelendirmeye benzer bir nitelik arz ettiği görülmektedir. İslam hukukçuları bu derecelendirme ile işlenen suçlar bakımından müeyyide bazında farklılıkların olduğunu ileri sürmüşlerdir. Esasen bu ayırım da irade-fiil ilişkisi bakımından insanın iradesinin ve dolayısıyla kusurunun yoğunluğuna ilişkin olarak yapılmış bir ayırımdır.

1.2.2. Taksirin Esası

Ceza hukuku alanında yapılan çalışmaların, özellikle son yıllarda ve yabancı ülke doktrininde taksir alanına yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmalar kapsamında üzerinde en çok durulan konulardan birisi ise taksirin esasının ne olduğu meselesidir.¹²⁶

Normatif bir kavram olan taksirin psikolojik kaynağı, iradenin yeteri kadar kullanılmaması ve gerekli dikkat ve özenin gösterilmemesinden ibarettir.¹²⁷ Daha açık anlatımla, taksirin psikolojik kaynağı dikkatsizliktir.¹²⁸ Dikkat ise zihnin dış faktörlere karşı benimsediği davranış biçimi ya da şuurlu bir kimsenin ilgileneceği bir konu ile ilgili olarak onu ilişkiye sokan bir fonksiyon olarak ifade edilebilir. Dikkat kendiliğinden oluşabileceği gibi iradi olarak da oluşabilir.¹²⁹

Taksir halinde fail her ne kadar, neticeye yönelik bir irade sahibi olmasa da toplumsal düzenin zarar görmesi korkusu ve uyulması zorunlu kurallara karşılık gerekli ve kişiden beklenen özenin gösterilmemiş olması failin sorumluluğunun

¹²⁵ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.97.

¹²⁶ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatigi*, s.7.

¹²⁷ İçel, s.27.

¹²⁸ Hafızoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.260.

¹²⁹ Taksirin psikolojik kaynağına ilişkin geniş bilgi için bkz. İçel, s.26 vd.

esasını oluşturmaktadır.¹³⁰ Dolayısıyla taksirli fiillerden dolayı doğan cezai sorumluluğun esası, failin fiili ve neticeyi bilerek ve isteyerek işlemesinden dolayı değil; dikkatsizlik ve tedbirsizliğinden ötürüdür. Daha açık bir anlatımla, taksirin esası objektif özen yükümlülüğünün ihlalidir.¹³¹

TCK'nin 22. maddesinde “*Taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesidir.*” denilerek taksirin esası, kanun koyucu tarafından, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık şeklinde belirlenmiştir. Buna göre, kanun koyucu bir taraftan taksirin esasını ödeve aykırılıkta bulan düşüncüyü izlemek suretiyle dikkatli davranmak yükümlülüğüne aykırılığı; diğer taraftan ise taksirin esasını mecburi dikkat ve tedbir kurallarına aykırılıkta bulan düşüncüyü izlemek suretiyle özen yükümlülüğüne aykırılığı taksirin esası kabul etmiştir.¹³²

1.2.3. Taksirin İstisnai Niteliği

İşlediği fiilden dolayı bir kimseye ceza verilebilmesi kusurun mevcudiyetine bağlıdır. Kusur ise ya kasıt yahut taksir ile mevcut olabilecektir.¹³³ Dolayısıyla bir kimsenin cezai anlamda sorumluluğunun doğabilmesi için kast yahut taksir derecesinde bir kusurunun varlığını aramak gerekmektedir. Mehmed Aziz Bey, bu hususu “*Mücrimin İka-ı cürümde amd, kasıt veya taksiri sabit olmalıdır. Binaenaleyh bir fiil kanuna mugayir olmakla beraber ne amden ne kasden ve ne de taksiren İka olunmayıp da mücerret sırf hata eseri olduğu tahakkuk ederse failine ceza terettüp etmez.*”¹³⁴ şeklinde açıklamıştır.

Ceza hukukunda asıl sorumluluk tipi kasttır.¹³⁵ TCK'nin 21/1. maddesinde de “*Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır.*” denilerek bu husus vurgulanmıştır. İslam hukuku kaynaklarında da bir kimsenin cezai yönden sorumluluğu için, fiili hür

¹³⁰ Keskin, s.23; İçel, s.139.

¹³¹ Udeh, I/454; Ayrıca bkz. Merginanî, IV/253; Mevsilî, V/214; Serahsî, XXVII/113; Ebû Zehra, II/462; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.96.

¹³² Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.265.

¹³³ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.302.

¹³⁴ Mehmed Aziz, s.26; Yazarın burada hata kavramını kaza ve tesadüf anlamında kullandığı görülmektedir.

¹³⁵ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara : Seçkin Yayıncılık, 2021), s.256; Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.254.

iradesiyle ve kasten gerçekleştirmesinin zorunlu olduğu, dolayısıyla asıl sorumluluk tipinin kast olduğu ifade edilmektedir.¹³⁶ Nitekim “*Ameller niyetlere göredir.*”¹³⁷ hadisi de bu hususa işaret etmektedir. İslam hukukunda niyet, kast kavramına karşılık gelmektedir.¹³⁸ Modern hukukun kasta atfettiği önem ne ise İslam hukukçuları da niyete aynı önemi atfetmektedir.¹³⁹

Taksirli sorumluluk ise istisnai bir nitelik taşımaktadır.¹⁴⁰ Taksirin istisnai niteliğine işaret eden naslar; “*Hata ettiklerinizde ise üstünüze bir vebal yoktur. Fakat kalplerinizin taammüt ettiğinde (kastettiğinde) vebal vardır...*”¹⁴¹, “*Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi cezalandırma!*”¹⁴² ayetleri ve “*Ümmetimden hata, unutma ve zorlama ile yaptıkları affolunmuştur.*”¹⁴³ hadisidir.¹⁴⁴ Netice itibarıyla İslam hukukunda istisnai olarak taksirli fiillerinde cezalandırılması esası kabul edilmiştir.¹⁴⁵ TCK’nin 22/1. maddesinde de bu husus “*Taksirle işlenen fiiller, kanunun açıkça belirttiği hallerde cezalandırılır.*” şeklinde belirtilmiş ve madde gerekçesinde de açık bir şekilde vurgulanmıştır.

Taksirli fiillerin cezalandırılmasının istisnai oluşu aynı zamanda taksirli fiilin “cezalandırılabilir” olduğuna ilişkin bir vurguyu da içermektedir.¹⁴⁶ Ayrıca istisnailik vurgusuyla birlikte Türk kanun koyucusunun her suç bakımından geçerli, genel bir taksirli suç kategorisi tanımadığı da görülmektedir.¹⁴⁷

¹³⁶ Sabri Erturhan, *İslam Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020), s.60.

¹³⁷ Ebû Dâvud, no:2201.

¹³⁸ Bilmen, III/255; Sava Paşa, I/228.

¹³⁹ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.88.

¹⁴⁰ Akbulut, s.475; Üzülmüş - Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.190; Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 16. Basım, 2021), s.409; Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.254.

¹⁴¹ Ahzâb 33/5.

¹⁴² Bakara 2/286.

¹⁴³ İbni Mâce, no:2043.

¹⁴⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.88; Dağcı, s.117; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.223.

¹⁴⁵ Udeh, I/453.

¹⁴⁶ Udeh, I/453.

¹⁴⁷ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatığı*, s.31.

Bir kimsenin kasten işlediği bir suçtan dolayı sorumlu tutulabilmesi için ayrıca ve açıkça düzenlenmiş bir hükme gerek yoktur.¹⁴⁸ Ancak, kasten işlenebilen ve suça vücut veren bir fiilin taksirli halinin cezalandırılabilmesi kanunda açıkça öngörülmüş olmasına bağlıdır.¹⁴⁹ Daha açık anlatımla, taksirle işlenen ve haksızlık teşkil eden bir fiilin cezalandırılabilmesi suça ilişkin kanuni tarifte bunun açıkça belirtilmiş olmasına bağlıdır.¹⁵⁰ Taksirli fiil ne kadar büyük zararlara yol açarsa açsın kanunun onu suç saymadığı durumlarda cezai anlamda yapacak bir şey yoktur.¹⁵¹ Dolayısıyla kasten işlenebilen bir suça vücut veren fiilin, taksirle işlenmesi durumunda Şari' yahut yetkili yasama organı daha önceden söz konusu fiili suç olarak öngörüp cezalandırmaya konu etmemişse fiili işleyen kimse bu fiilinden dolayı cezai anlamda sorumlu değildir.¹⁵²

Taksir, İslam hukukunda hak ve fiil ehliyetine engel teşkil eden bir durum olmasa da, Allah hakları söz konusu olduğunda meşru bir özür olarak kabul edilmekte ve birtakım yükümlülükleri kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaktadır. Örneğin, kibleyi araştıran bir kimse, kibleyi tespit noktasında hata etmişse kıldığı namazı iade veya kaza etmesi gerekmez, namazı makbuldür.¹⁵³ Buna karşılık taksir, kul hakları söz konusu olduğunda meşru bir mazeret, özür sayılmamaktadır.¹⁵⁴ Cezai sorumlulukta da durum benzer şekildedir. Kasıtlı işlenebilen suçlarda kastın bulunmaması suçun manevi unsurunun bulunmaması anlamına gelmektedir. Unsurları eksik olan bir fiil ise suç teşkil etmeyecektir. Nitekim suç oluşmayınca cezai sorumluluktan da bahsedilmeyecektir.¹⁵⁵ Allah hakkının daha baskın ve dolayısıyla ön planda olduğu had suçları gibi suçlar yalnızca kasten işlenebilen suçlardır. Taksirli halleri Şari' tarafından suç olarak öngörülmemiştir. Ancak şahıs hakkının baskın ve ön planda

¹⁴⁸ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.254.

¹⁴⁹ Udeh, I/453; Keskin, s.22; Doğan Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Basım Yayın ve Dağıtım, 2018), s.443; Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.263; Centel vd., *Ceza Hukuku*, s.359; Nevzat Toroslu - Haluk Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2018), s.228; Bernd Heinrich, *Ceza Hukuku/Genel Kısım II*, ed. Yener Ünver, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2015), s.76; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.223; Özgenç, s.257.

¹⁵⁰ Özgenç, s.257.

¹⁵¹ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.265; Alman Ceza Kanunun'da da durum bu şekildedir. Bkz. Al. Ck. Prg. 15. Heinrich, s.70.

¹⁵² Udeh, I/453; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.223.

¹⁵³ Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, s.104.

¹⁵⁴ Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.297; Kumbasar, s.47.

¹⁵⁵ Udeh, I/454; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.97; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.224.

olduğu yani suçun birinci derecedeki mağdurlarının gerçek kişiler olduğu öldürme ve yaralama gibi suçların ise hem kasıtlı hem de taksirli halleri suç olarak öngörülebilecektir.¹⁵⁶ Örneğin, bir kimsenin şerbet sanarak şarap içmesi, karanlık bir ortamda eşi olduğu düşüncesiyle başka birisiyle cinsel birliktelik kurması, kendi eşyası zannıyla başkasının eşyasını alması durumlarında faile ceza verilemeyecektir.¹⁵⁷ Ancak bahçesindeki köpeğin başkasına saldırmasına ve onu yaralamasına göz yuman¹⁵⁸ yahut olması gerekenden hızlı araç sürmek suretiyle bir kimsenin ölümüne sebep olan kimsenin taksirden doğan cezai sorumluluğu vardır.

Suç teşkil etmeyen zararlı fiillerin taksirli hallerinin cezalandırılmıyor olması, medeni sorumluluğun da olmayacağı anlamına gelmez.¹⁵⁹ Zira İslam ülkesinde “*can ve malların dokunulmazlığı*” ve “*hukuki mazeretlerin dokunulmazlıkları kaldırmayacağı*” ilkeleri gereğince kul haklarını ihlal eden suçlarda, failin üzerinden cezai sorumluluk kalksa da medeni sorumluluk doğmaktadır.¹⁶⁰ Dolayısıyla taksirle suç işleyen kimse diyet, erş gibi birtakım medeni sorumluluklar ile karşılaşacaktır. Buna göre, bir kimse başkasının malını kendi malı zannederek alsa hırsızlık suçu yalnızca kasten işlenebilen bir suç olduğu için, o kişinin fiili suç teşkil etmeyecektir. Ancak malını taksirle aldığı kişinin zararını tazmin etmelidir.¹⁶¹ Benzer şekilde bir kimsenin kendi karısı olduğunu zannederek başka bir kadınla cinsel ilişkiye girmesi durumunda da zina suçu taksirle işlenemeyeceği için fiil suç teşkil etmemektedir. Ancak “*İslam ülkesinde cinsel ilişki ya had cezasını ya da mehri gerektirir*” ilkesi gereğince taksirle zina eden kişinin, kadının mehrini vermesi gerekmektedir.¹⁶²

Kur'an ve sünnet ile öngörülen suç tiplerinden yalnızca öldürme ve yaralama suçları taksirle işlenebilen suçlar olup bu istisnai suçlar dışında kalan suçların tamamı yalnızca kasten işlenebilen suçlardır.¹⁶³ Ancak günümüzde öngörülen suç toplamına

¹⁵⁶ Dağcı, s.117; İçel, s.47; Köse, s.104.

¹⁵⁷ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.302; Abdullah Demir, *Mufasssal Türk Hukuk Tarihi* (Ankara: Astana Yayınları, 2019), s.217.

¹⁵⁸ Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, s.217.

¹⁵⁹ Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, s.104.

¹⁶⁰ Dağcı, s.117.

¹⁶¹ Udeh, I/453.

¹⁶² Udeh, I/454; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.224.

¹⁶³ Udeh, I/454; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.225; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.214; Dağcı, s.117.

bakıldığında, kasten işlenen suçların yanında taksirle işlenen suçlarında önemli sayılabilecek bir seviyede olduğu görülmektedir.¹⁶⁴ Kur'an ve sünnet ile taksirli suçların öngörölmüş olması, yalnızca kasıtlı fiillerin cezalandırılmayacağı taksirli fiillerin de suç olarak öngörölüp cezalandırmaya konu edilebileceğini göstermektedir. Nitekim, ileride detaylarına değinileceği üzere, yetkili yasama organının kamu yararını gerekçe göstermek suretiyle taksirli fiilleri suç olarak öngörüp cezalandırabileceği kabul edilmektedir.¹⁶⁵

1.2.4. Taksir-Kast Ayrımı

Suçun manevi unsuru bakımından kast-taksir ayrımının temeli Roma hukukuna dayanmaktadır. Taksir uzun yıllar boyunca kastın bir gölgesi¹⁶⁶, kasta nazaran sönük kalan bir kavram olarak görölmüştür. Ancak bu durum son yüzyıllarda özellikle teknolojik birtakım gelişmelerin yaşanması sonrasında kişilerin yaşamı ve vücut bütünlüğü bakımından zararlı neticelere sebep olabilecek tehlikeli faaliyet alanlarının artmasına paralel bir şekilde değişim göstermiştir.¹⁶⁷ Diğer bir deyişle, 20. yy. hayatının ayrılmaz bir parçası olan makine, taksirli fiillerin bütün toplumlar için bir felaket haline gelmesine de yol açmıştır.¹⁶⁸

Kasıtta istemenin bir unsur olup olmadığı hususunda doktrinde bir tartışma bulunmaktadır. Ancak konuya taksir bağlamında yaklaşıldığında, gerek basit taksir gerekse de bilinçli taksir halinde neticeyi istemenin bir unsur olmadığı noktasında doktrinde birlik bulunmaktadır. Böylece, kastı taksirden ayıran belirli bir sınır daima mevcuttur.¹⁶⁹ Buna göre taksiri kasttan ayıran temel unsur, iradenin neticeye yönelik olmaması olarak açıklanabilecektir. Kastta zararlı netice fail tarafından mutlaka düşünölmüştür, isteğe uygundur.¹⁷⁰ Taksirde ise fail ya neticeyi öngörmez yahut

¹⁶⁴ Heinrich, s.70.

¹⁶⁵ Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.225; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.214.

¹⁶⁶ Heinrich, s.72; Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.43.

¹⁶⁷ Üzülmöz - Koca, *Tük Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.184.

¹⁶⁸ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.43.

¹⁶⁹ Akbulut, s.480.

¹⁷⁰ M. Sabri Özbek, *Taksirli Suçlar ve Haksız Fiillerden Doğan Tazminata Ait Hükümler*, (Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 1968), s.13.

öngörse bile neticenin gerçekleşmesini istemez. Ancak hareketin iradi olmasının ise her iki kusurluluk tipinin ortak yönü olduğu söylenebilir.¹⁷¹

Kasten işlenen suçlarda yönlendirici iradenin hukuken önem atfedilen neticeye, daha açık anlatımla, kanuni tariftaki neticeye yönelik olduğu görülmektedir. Buna karşılık taksirli suçlarda yönlendirici irade kural olarak ceza hukuku bağlamında önemli sayılan bir neticeye yönelik değildir. Taksirli suçlarda fail, kasten işlenen suçların aksine suç tipindeki maddi unsurları gerçekleştirmeye yönelik bir irade sahibi değildir. Ancak kişi kendisine yüklenen özen yükümlülüğüne aykırı davrandığı için hukukun önemsediği, önem atfettiği netice ortaya çıkmakta ve dolayısıyla sorumluluğu doğmaktadır.¹⁷² Bu sebepten, aslında taksirli suçlar ile kasten işlenen suçlar arasında neticenin ifade ettiği haksızlık bakımından esaslı bir farklılık yoktur. Sözelimi, kasten öldürme suçu ile taksirle öldürme suçu bağlamında bir değerlendirme yapıldığında bu husus görülebilecektir. Nitekim her iki suç tipinde de bir insanın yaşamı sona ermektedir. Burada ortaya çıkan temel farklılık, hareketin ifade ettiği haksızlık bakımından iki hareket biçimi arasındaki farklılıktır.¹⁷³

Failin tek bir fiil ile hem kasıtlı hem de taksirli hareket etmiş olması mümkündür. Öldürmek kastıyla atılan bir kurşunun hedefi geçmek suretiyle bir başkasına da isabet edip ölümüne yol açması halinde durum böyledir. Fail hedef alıp kastettiği kişi bakımından kasten öldürme, kurşunun hedefi geçip ölümüne yol açtığı kişi bakımından ise somut olay bazında olası kast, bilinçli taksir veya basit taksir derecesinde sorumlu olacaktır.¹⁷⁴ Daha açık anlatımla, sonucun kastetmediği bir şekilde meydana gelmesi halinde failin kastı, taksiri yani kusurluluk derecesi değerlendirme konusu yapılacaktır. Nitekim Mecelle’de bu husus “*Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir.*”¹⁷⁵ denilmek suretiyle belirtilmiştir.¹⁷⁶

¹⁷¹ Centel vd., *Ceza Hukuku*, s.360.

¹⁷² Özgenç, s.258; Ayrıca bkz. Mevsilî, V/214.

¹⁷³ Mahmut Koca - İlhan Üzülmöz, "Taksirli Suçların Teorik Yapısı ve Bu Bağlamda İş Kazalarından Kaynaklanan Cezai Sorumluluğa İlişkin Değerlendirmeler", *Adalet Dergisi* 64 (2020), s.241.

¹⁷⁴ Kudurî, s.459; İçel, s.48; Merginani, IV/272; Bilmen, III/108; “*Zeyd dolu tüfeğini ancak Amr’ı katl için atıp amden Amr’ı cerh ve katlettikten sonra tüfeğin kurşunu Amr’dan nüfuz edip Bekir’i dahi hataen katleylese Zeyd’e ne lazım olur? el-Cevab: Evvel için kısas, sâni için diyet lazıme olur.*” Şeyhülislam Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Feyziye*, haz. Süleyman Kaya (İstanbul: Klasik Yayıncılık, 2009), no:2561; Benzer fetva için bkz. Abdullah Efendi, *Behcetü'l Fetâvâ*, no:3071

¹⁷⁵ Mecelle, m.2.

¹⁷⁶ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.60.

Taksirli suçların kasıtlı suçlara nazaran bünyesinde barındırdığı haksızlık içeriği ve kusurun yoğunluğu daha azdır.¹⁷⁷ Bu durum ise taksirle işlenen suçların kasıtlı suçlara nispeten daha hafif cezalandırılması noktasında bir geleneksel anlayışın doğmasına sebep olmuştur.¹⁷⁸ İslam ceza hukukunda da en başından itibaren akıl eden ve dolayısıyla irade yeteneği bulunan insanın irade-fiil münasebeti göz önünde bulundurulmuş ve hem neticenin hem de fiilin iradi olduğu kasıtlı suçlara ağır cezalar, yalnızca fiilin iradi olduğu taksirli suçlara ise daha hafif cezalar öngörülmüştür.¹⁷⁹ Bu gibi hususların göz önünde bulundurulmasıyla ise sınırlandırılmış olan cezai sorumluluk sağlam bir temele oturtulmuştur.¹⁸⁰ Örneğin, kasten öldürme suçu, İslam ceza hukukunda kısas yani devlet eliyle ölüm cezası ile cezalandırılmaktayken, taksirle öldürme suçu ise diyet ve kanun koyucunun takdirinde olmak üzere tazir cezası ile cezalandırılmıştır.

Taksirli fiilin kasıtlı fiile göre daha az cezaya layık olduğuna ilişkin yaklaşım Türk kanun koyucusu tarafından da benimsenmiştir. TCK bakımından bir suçun kasıtlı şekli her daim taksirli şekline göre daha şiddetli bir ceza ile cezalandırılmaktadır. Dolayısıyla taksirin cezaların sınırlarını azaltmak gibi bir fonksiyonu olduğu söylenebilir. Buna ise taksirin sınırlandırma fonksiyonu denilmektedir.¹⁸¹ Örneğin, TCK'de kasten öldürmeye ilişkin öngörülen cezada üst sınır müebbet hapis cezası iken, taksirle öldürmede altı yıl hapis cezasıdır.

Söz konusu yaklaşım, taksirli hareket eden failin modern dünya toplumundaki objektif ve sübjektif tehlikeliliği göz ardı edilerek ileri sürüldüğü iddiasıyla eleştiri konusu olmuştur. Buna göre, her ne kadar taksirli suçların kasıtlı suçlara göre kusur yoğunluğu, haksızlık içeriği daha az olsa da bu durum her zaman failin sosyal tehlikeliliğinin daha az olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim taksirli suçların bir kısmı, özellikle trafikte meydana gelen suçlar, çoğu kez insanlığa karşı patlamaya hazır bir bombadan farksız konumdadır.¹⁸²

¹⁷⁷ Akbulut, s.477; Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.36.

¹⁷⁸ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.229; Soyaslan, *Ceza Genel*, s.444.

¹⁷⁹ Udeh, I/454.

¹⁸⁰ Kahveci, s.148.

¹⁸¹ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.32.

¹⁸² Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.229.

Taksirli fiiller ile kasten işlenen fiiller mahiyeti itibariyle birbirinden farklıdır. Kasıtlı olarak işlenen icrai fiiller belirli bir gayeye özgülenmiş olması sebebiyle ontik özellik göstermektedir. Taksirli fiiller ise sırf ontik mahiyete sahip olmaları sebebiyle ceza hukukunun ilgi alanına girmezler. Buna ilaveten taksirli fiilin objektif özen yükümlülüğüne aykırılık içermesi de gerekmektedir.¹⁸³ Dolayısıyla, bütün kusurluluk biçimlerinde mevcut olan ortak unsurun failde kusurlu bir iradenin bulunması olduğu; ancak taksirin tespitinde kuralcı görüşten yararlanılmak suretiyle failin birtakım hukuki yükümlülüklerle aykırı hareket edip etmediğinin araştırılması gerektiği söylenebilecektir.¹⁸⁴

Taksir, kastın hafifletici bir şekli değildir. Kasten işlenen suçlar ile taksirle işlenen suçlar birbirinden bağımsızlardır.¹⁸⁵ Kast veya taksirin varlığı karşılıklı olarak birbirini ortadan kaldırmaya niteliktedir. Daha açık bir anlatımla, bir suçta kast var ise taksir yoktur.¹⁸⁶ Dolayısıyla failin kasten hareket edip etmediği noktasında tereddüt bulunması yahut yokluğunun tespit edilmesi halinde direkt taksirden dolayı cezalandırma yoluna gidilmesi mümkün değildir. Diğer bir deyişle, failin kasten hareket etmediği her durumda taksirle hareket ettiğinin kabulü doğru değildir. Bu duruma özellikle “suçun maddi unsurlarında hata” halinde çokça rastlanmaktadır.¹⁸⁷ Kast yok ise taksirin varlığı ayrıca inceleme konusu yapılmalıdır.¹⁸⁸ Ancak bir olayda farklı kişilerden sadır olan kast ve taksir bir arada bulunabilir. Bu durumda kimin kast kimin taksir ile hareket ettiği tespit edilemiyorsa, şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince failer taksirden dolayı sorumlu tutulacaktır. Örneğin, bir öldürme olayında bir kişinin taksirle bir kişinin de kasıtlı hareket etmesi mümkündür. Bu durumda kimin taksir kiminde kasıtlı hareket ettiğinin tespiti yapılamıyorsa, şüpheden sanık yararlanacak ve her iki fail de taksirle öldürme suçundan sorumlu tutulacaktır.¹⁸⁹

¹⁸³ Üzülmüş - Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.192.

¹⁸⁴ Dönmezer - Erman, II/499.

¹⁸⁵ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.256.

¹⁸⁶ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatigi*, s.38.

¹⁸⁷ Elvan Keçelioğlu, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Kasıt ve Taksire İlişkin Maddelerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *TBB Dergisi*, 83 (2009), s.128.

¹⁸⁸ Üzülmüş - Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.191.

¹⁸⁹ Bkz. Mi'yâr-ı Adâlet, ms.42; Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, XIX/400; Bilmen, III/108.

Taksirle işlenen suçların alanı, kasten işlenen suçlara göre daha dar tutulmaktadır. Dolayısıyla taksirli suçların sayısı, kasıtlı suçlara göre çok daha azdır.¹⁹⁰ Ancak son zamanlarda taksirli fiillerin fazlaca meydana gelişi, taksirli fiillerin suç olarak öngörülüp cezalandırılmasında artış yaşanmasına sebep olmuştur. Ülkemiz açısından konuya yaklaşıldığında, TCK'de taksirli suçların sayısının oldukça az olduğu görülecektir. Sayıları az olmakla birlikte özellikle taksirle öldürme ve yaralama suçları kasıtlı hallerine göre uygulamada daha fazla karşılaşılmaktadır. Aynı şekilde Almanya'da da söz konusu suçların taksirli şekillerinden mahkûmiyet kasıtlı şekillerine göre çok daha fazladır.¹⁹¹

Son olarak, kanun koyucunun kasıtlı yahut taksirli bir suç öngörmesi durumunda failin işlediği fiilden cezai anlamda sorumlu olacağı şüphesiz olmakla birlikte kasıtlı ve taksirli suçlar arasında sorumluluğun kaynağına ilişkin olarak farklılık olduğu görülmektedir. Kasıtlı suçlarda fail kanun koyucunun emrine karşılık bilerek ve isteyerek aykırılık hali içerisindeydir. Taksirli suçlarda ise fail kanun koyucunun emrine karşılık tedbirsizlik veya dikkatsizlik içerisindeydir.¹⁹²

1.2.5. Taksirli Fiillerin Cezalandırılabilirliği Sorunu

1.2.5.1. Genel olarak

Taksirli suçlarla ilgili olarak ortaya çıkan ilk sorun taksirli fiillerin cezalandırılmasının meşruluğu ile ilgilidir. Kişide suç kastı, kanunlara isyan iradesinin olmaması sebebiyle taksirli fiillerin cezalandırılmasına itiraz edilmiştir.¹⁹³ Mutezile mezhebine mensup olan hukukçular da taksirden doğan cezai sorumluluğu kabul etmemişlerdir.¹⁹⁴ Kusurluluğun psikolojik anlayışından hareketle taksirli fiillerin cezalandırılmasının meşru olmadığını savunanlar bulunmaktadır. Bu anlayışa göre, taksir halinde netice irade edilmediği gibi tasavvur da edilmemektedir. Böylelikle bu görüşe göre taksirin, objektif sorumluluk halleri arasına sokulması eğilimi söz konusudur.¹⁹⁵ Taksirli fiillerin cezalandırılmasının meşru görülmesi ancak

¹⁹⁰ Udeh, I/454.

¹⁹¹ Akbulut, s.475.

¹⁹² Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.229.

¹⁹³ Soyaslan, *Ceza Genel*, s.444.

¹⁹⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.96.

¹⁹⁵ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.228.

kusurluluğun normatif anlayışıyla haklılık kazanabilmiştir. Böylece ortaya konulması gereken bir iradenin ortaya konulmaması olarak ifade edilebilecek taksir, kusurluluğun daha hafif de olsa bir türünü oluşturmakta ve sübjektif sorumluluk alanına dahil olmaktadır.¹⁹⁶

İslam hukuku kaynakları incelendiğinde; İslam ceza hukukunun çağının çok ilerisinde cezai sorumluluk konusunda kusurun varlığını şart koştuğu ve suçun bilerek ve istenerek diğer bir deyişle kastla işlenmesi hali yanında taksirden doğan cezai sorumluluğu da kabul ettiği görülmektedir.¹⁹⁷ Nitekim insanlar mümkün olduğunca başkalarına zarar verecek fiilleri işlemekten kaçınmak zorundadır. Taksirli suçun faili gerekli özeni göstermeyip tedbirsizlik, dikkatsizlik ile olumsuz bir neticeye sebep olmaktadır. İşte bu yüzden cezalandırılmaktadır.¹⁹⁸

İslam ceza hukukunda taksirden doğan cezai sorumluluğun kabul edildiğini cumhur, “*Rabbimiz, eğer unutmuş veya hata etmişsek bu fiilimizden dolayı bizi muaheze etme...*”¹⁹⁹ ayetinin ifade ediliş biçimi üzerinden yani taksirden dolayı muaheze aklen mümkün olmasaydı böyle bir dua şekli öğretilmezdi diyerek açıklamıştır.²⁰⁰ Öte yandan Allah-u Teâlâ ayette, taksirden doğan cezai sorumluluğun mevcudiyetini “bizi mükellef tutma” tabiri yerine “bizi sorguya çekme, muaheze etme” tabirini kullanmak suretiyle vurgulamıştır.²⁰¹

Yetkili yasama organının kamu yararını gerekçe göstererek taksirli fiili suç olarak öngörüp öngöremeyeceği hususu tartışmalıdır. Mutezile mezhebine mensup İslam hukukçularının aralarında bulunduğu bir grup hukukçu, taksirle işlenen fiillerin ancak Kur’an ve sünnette açıkça öngörülmüş olması halinde cezalandırılabileceğini, yetkili yasama organının sonradan taksirli bir fiili suç olarak tespit edemeyeceğini ileri sürmektedir. Bu görüşü savunan hukukçulara göre suçun manevi unsuru bakımından kast olmadan suç oluşmayacaktır. Bu doğrultuda görüş belirten hukukçulardan İbn Hazm’a göre taksir; tamamen affedilmiş, günah olmayan bir şeydir. Dolayısıyla

¹⁹⁶ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.229.

¹⁹⁷ İçel, s.47.

¹⁹⁸ Ebû Zehra, II/462; Soyaslan, *Ceza Genel*, s.444.

¹⁹⁹ Bakara 2/286.

²⁰⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.96.

²⁰¹ Kumbasar, s.48.

taksirli fiillerin kötü bir eylem ya da suç olarak kabul edilmesi mümkün değildir. İbn Hazm bu iddiasını naslara dayandırmaktadır. Zira ancak Allah'ın yasaklamış oldukları kötülük olarak kabul edilebilir. Taksir, Allah'ın yasaklamış olduğu bir şey olmadığından bünyesinde kötülük barındırmamaktadır. Allah insanlara güçlerinin yetmeyeceği şeyleri yük olarak yüklemeyecektir. Bir kimsenin de taksirli davranmaktan ebedi olarak kaçınmaya gücü yetmeyeceği için taksirli fiilleri suç olarak öngörüp cezalandırmak mümkün değildir.²⁰² Daha açık bir anlatımla, İbn Hazm, taksirli suçlarda neticenin meydana gelmesini önlemenin mümkün olmadığından bahisle cezai sorumluluğun olmadığını iddia etmektedir. Ancak bu iddiası bakımından cezai sorumluluğu kaldıran kaza ve tesadüf hali ile taksir kavramını birbirine karıştırdığı görülmektedir. Zira taksirli suçlarda neticeyi önleme imkânı vardır. Bu sebepten taksirden doğan cezai sorumluluğun kabul edilmesi gerekmektedir.²⁰³

Taksirden kaçınmak yani dikkatli ve tedbirli olmak noktasında hassasiyet kazanmak insan gücünün üstünde değildir. Bu sebepten taksirli fiillerde bünyelerinde kötülük barındırır. Bu sebepten taksirli fiillerin cezalandırılabilmesi gerekmektedir.²⁰⁴ Ayrıca devletlerin İslam hukukunun genel ilke ve esaslarına aykırı olmamak koşuluyla kamu yararını gözetmek suretiyle kasıtlı ve taksirli fiilleri cezalandırma hakları vardır.²⁰⁵ Dolayısıyla bu noktada genel kabul, yetkili yasama organının kamunun menfaatini korumak adına kasten işlenebilen suçların taksirle işlenmesi haline de ceza öngörebileceği şeklindedir.

1.2.5.2. Taksirli Fiillerin Cezalandırılma Sebebi

Tabiatı gereği toplumsal yaşam tehlikelerle doludur. Tüm insanlık, toplumsal hayatın bir zorunluluğu olarak gerek bireysel gerekse de toplumsal birçok tehlikeli faaliyette bulunmaktadır.²⁰⁶ Özellikle son yüzyıldaki teknolojik gelişmeler²⁰⁷ yeni tehlikeleri de beraberinde getirmiştir.²⁰⁸ Bugün hemen herkes taksirli fiillerin ya faili

²⁰² Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.225.

²⁰³ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.95.

²⁰⁴ Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku -II- Özel Hükümler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), s.135.

²⁰⁵ Udeh, I/454.

²⁰⁶ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.262.

²⁰⁷ Heinrich, s.72.

²⁰⁸ Cengiz Apaydın, "Taksirli Suçlarda Kusurun Belirlenmesi ve Güven İlkesi", *Terazi Hukuk Dergisi* 11/124 (2016), s.76.

yahut da mağduru olma tehlikesi ile her an karşı karşıyadır. Bu denli tehlikeli faaliyetleri de yasaklama imkânı bulunmadığından insan hayatı için söz konusu olabilecek tehlikeleri önlemek adına çeşitli cezai yaptırımlarla bu faaliyet alanına müdahale etmek zorunluluğu doğmuştur.²⁰⁹ Gerçekten toplum içerisinde birlikte yaşayan yahut birtakım faaliyetlerde bulunan kimselerin başkalarına zarar vermemek adına tedbirler almaları, daha dikkatli olmaları ve faaliyet bazlı kurallara uymaları gerekmektedir. Kanun koyucunun taksirli fiilleri cezalandırmasındaki amaç da budur. Diğer bir deyişle, kanun koyucu tehlikeli faaliyetlerde bulunan kimselerin topluma karşı daha dikkatli, özenli davranmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.²¹⁰

Modern dünyanın kriminal istatistikleri irdelendiğinde geçmiş dönemlerde suç teşkil eden fiilin kasıtlı halinin taksirli haline nazaran daha çok işlendiği görülecektir. Ancak teknolojik gelişmeler ile birlikte, özellikle motorlu araçların kullanımının yaygınlaşması ve çoğalması, insanın yaşamı ve vücut bütünlüğü bakımından taksirli fiilleri daha tehlikeli bir hale getirmiştir. Söz konusu durum ise taksirli fiillerin suç olarak düzenlenmesine doğru bir eğilime yol açmakla birlikte kriminal istatistikleri bütünüyle tersine çevirmiş bulunmaktadır.²¹¹ Her yıl milyonlarca insanın yaşamını yitirmesine ve milyarlarca liralık maddi kayba yol açan taksirli fiillerin cezai ve hukuki birtakım sonuçlarının olması gayet doğaldır. Ayrıca bu fiiller herkesi ilgilendirdiği için herkes tarafından bilinmesi gereği de şüphesizdir.²¹² Zira dikkatsiz, tedbirsiz davranmak suretiyle başkalarının menfaat ve çıkarlarını istemeden de olsa ihlal eden kimse bu dikkatsizliğinin sonucunda meydana gelecek zararlı neticeye katlanmak zorundadır. Nitekim hiç kimse kendi haksızlık içeren davranışının tehlike arz eden neticelerine bir başka kimsenin katlanmasını, tahammül etmesini bekleyemeyecektir.²¹³

İslam ceza hukuku doktrinde hukukçuların ekserisi kamu yararı sebebiyle taksirli fiillerin suç olarak öngörülüp caydırıcı, insanları dikkat etmeye sevk eden cezalar ile cezalandırılabilmesini kabul etmektedir. Daha açık anlatımla, taksirle işlenen fiillerde suç olarak öngörülebilir. Netice itibariyle büyük zararlara yol açan ve

²⁰⁹ Özbek, *Taksirli Suçlar*, s.6; Kumbasar, s.40; Şare, "Taksir Üzerine Bir İnceleme", s.89.

²¹⁰ Kumbasar, s.40.

²¹¹ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatigi*, s.32; Kumbasar, s.41.

²¹² Kumbasar, s.40.

²¹³ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.262; Soyaslan, *Ceza Genel*, s.443.

sık sık meydana gelen öldürme, yaralama gibi taksirli fiillerin suç olarak öngörülmesinin kişilerin daha dikkatli, tedbirli olmaya zorlayıcı ve bu nevi elim hadiseleri azaltıcı nitelikte ceza konulabilmesi gerekmektedir.²¹⁴ Cezalar, insanların şu veya bu şekilde davranmaya sevk etmek noktasında bir önemli bir etkidir. Bu sebepten cezalar, insanları daha dikkatli davranmaya yöneltmek bakımından bir değer taşımaktadır.²¹⁵

Nitekim Şari' insanoğlunun can ve malının dokunulmaz olması ve hiçbir kanın boş yere akmayacağı ilkeleri ve benzer olayların devamlı bir surette meydana gelmesine engel olmak adına kişiyi dikkatli ve tedbirli olmaya sevk etmek amacıyla²¹⁶ taksirle öldürme suçunu Kur'an'da düzenlemiş, değişen ve gelişen dünyada meydana gelecek olan yeni tehlikeleri önlemek adına yetkili yasama organını taksirli fiilleri cezalandırmak noktasında serbest bırakmıştır. Ayrıca Peygamber efendimiz(s.a.v.) *"Sakin, sizden biriniz kardeşine silahla işaret etmesin(silah doğrultmasın). Çünkü işaret eden(doğrultan) kimse bilmez ki, belki şeytan o silahı elinden kaydırır. İşaret edilen adamı vurur da, bu yüzden cehennemden bir çukura yuvarlanmış olur."*²¹⁷ buyurmuş, insanların kınından sıyrılmış bir şekilde kılıç alıp vermesini yasaklamış, *"Kim ok gibi şeylerle mescit veya çarşılarımızdan geçerse Müslümanlardan birine bir zarar vermemek için uçlarının demirini eliyle tutsun."* buyurarak ise tehlikeli alet taşıyan kimselerin dikkatli, tedbirli olmasını emretmiştir. Yine *"Ateş düşmanımızdır, uyuyacağınız zaman evlerinizde yanar halde ateş bırakmayın."* diyerek insanların taksirinden dolayı telafisi imkansız sonuçlarla karşılaşmasını önlemek istemiştir.²¹⁸

Kanun koyucu bir kimsenin işlediği fiille başka bir kimsenin malına zarar verebileceğinin öngörülemeyeceğini düşünmüş dolayısıyla insanoğlundan bu denli dikkat, tedbir almasını beklemeyerek mala zarar verme sonucu doğuran fiilin taksirle işlenmiş olmasını suç olarak öngörmemiştir. Ancak aynı kanun koyucu bireylerin,

²¹⁴ Udeh, I/454; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.226.

²¹⁵ Dönmezer - Erman, II/508.

²¹⁶ Ebû Zehra, I/128.

²¹⁷ Buhârî, no:7072.

²¹⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.426; Taksirle öldürmenin Kur'an ile suç sayılmasından ve anılan hadislerden de anlaşılacağı üzere, insanlar dikkatli, tedbirli bir yaşam sürmeye sevk edilmiş, dikkatsiz, tedbirsiz bir yaşam sürmesi ise yasaklanmıştır. Bu durumdan ise taksirli davranışın kaçınılabilen bir hal olduğu çıkarımı yapmak mümkündür. Nitekim insanlar gerekli tedbirleri aldıkları zaman taksirli fiiller işlemekten kaçınılabilir.

küçük bir çocuğun bulunduğu evde dolu bir tabancanın masanın üzerinde veya açıkta bırakılması yüzünden doğabilecek zararlı neticeyi öngörme ve kaçınma noktasında gereken dikkat ve özeni göstermesini istemiştir.²¹⁹ Daha açık bir anlatımla, hukuki konunun yaşam veya vücut bütünlüğü olduğu durumlarda taksirli suçlara daha çok; mülkiyet, malvarlığı ile ilgili durumlarda ise taksirli suçlara daha az rastlanmaktadır.²²⁰

Taksirli fiillerin suç olarak öngörülüp cezalandırmaya konu edilmesi, o ülkedeki ceza siyasetiyle de yakından ilgilidir.²²¹ Şüphesiz, kanun koyucu her taksirli fiili suç olarak öngörmeyecektir. Fiilin sık sık meydana gelmesi, nispeten ağır, zararlı neticelere yol açması, taksirli fiili işlememek noktasında bir kimseden gereken dikkat ve özeni göstermesinin beklenebilir olması ve cezalandırılmasında kamunun, toplumun yararının bulunması gibi hususları göz önünde bulunduracaktır.

1.2.6. Taksirli Suçların Yapısı

Hukuk nezdinde, fail tarafından öngörülebilir nitelik arz eden neticenin öngörülmemesi yahut öngörülmesine rağmen neticenin istenmemesi biçimlerinde kendini gösteren²²² taksirin ve taksirli suçların yapısı uzun yıllar boyunca incelenmiş ve tartışma konusu olmuştur. Bugün hala söz konusu tartışmalar devam etmektedir.²²³

Tarihi süreç incelendiğinde kast ve taksir arasındaki ayrımın kusur alanı içerisinde yapılan bir değerlendirmeyele belirlendiği görülecektir.²²⁴ Daha açık bir anlatımla, klasik doktrinde kasıt ve taksir kusurluluk biçimi şeklinde değerlendirilmektedir.²²⁵ Uygulamada da hala bu şekilde kabul edilmektedir. Kusur; fail hakkında, gerçekleştirmiş olduğu kasıtlı ya da taksirli eylem nedeniyle kınama yargısında bulunulmasıdır. Dolayısıyla taksirli suçlarda kusur yargısının konusunu, failin kınanmaya değer hukuk anlayışı oluşturmaktadır. Her ne kadar taksir ve kusur birbirleriyle ilişkili kavramlar olsa da bu kavramların birbirlerinden farklılık arz ettiği

²¹⁹ Dönmezer - Erman, II/508.

²²⁰ Heinrich, s. 77.

²²¹ Şare, "Taksir Üzerine Bir İnceleme", s.91; Ayrıca bkz. Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/358.

²²² İçel, s.23.

²²³ Heinrich, s.72.

²²⁴ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.36.

²²⁵ Mustafa Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), s.331.

öne sürülmüştür.²²⁶ Ancak finalist hareket teorisinin de etkisiyle doktrinde artık kast ve taksirin salt bir kusurluluk şekli olarak değil, hafif ve ağır olmak üzere haksızlığın işleniş şekli olduğu kabul edilip kusur alanından çıkarılmakta ve bu bağlamda inceleme ve değerlendirme konusu yapılmaktadır.²²⁷

Öte yandan taksirin; ne tek başına kusurluluk türü ne de tek başına haksızlığın işleniş biçimi olmadığı ileri sürülmüştür. Buna göre taksir, bir yandan haksızlık teşkil etmesi, diğer yandan da kusurluluk türü olması sebebiyle çifte bir işleve, haksızlık ve kusurluluktan oluşan kompleks bir yapıya sahiptir.²²⁸ Nitekim belirli bir tarihsel tartışma süreci sonrasında ulaşılmış olsa da Türk kanun koyucusunun 5327 sayılı TCK ile öngörülen düzenlemeler ve aynı kanunun gerekçesi itibariyle taksirin kompleks bir yapıda olduğunu benimsediği görülmektedir.²²⁹

Taksirli fiillere ilişkin olarak tartışma konusu yapılan hususlardan biri tanesi de kusurlu fiilin cezalandırılması için gerçekleşmesi şansa bağlı olan zararlı neticenin gerçekleşmesinin gerekip gerekmeyeceğidir. Her ne kadar kınanabilirlik, suç işleme yeteneği ve özel önleme amacı bakımından fiilin büyük bir önem taşıdığı noktasında kuşku yoksa da, objektif esaslara dayanmış olan ceza hukuku sisteminin önemsiz sayılabilecek düzeyde taksirle işlenen ihlal ile birtakım zararlı neticelerin meydana gelmesinde etkili olan ve önemli sayılabilecek taksirli ihlal bakımından bir fark gözetilmeli ve cezalandırılabilme için zararlı sonucun gerçekleşmesi aranmalıdır.²³⁰ Dolayısıyla neticeli suçlar alanında taksirli suçlar, kasıtlı suçlara göre önemli bir alanı işgal etmektedir.²³¹ Neticenin meydana gelmesi taksirli suçlar bakımından şart olduğundan, taksirin yalnızca neticeli suçlarda söz konusu olabileceği söylenebilir.²³²

²²⁶ Koca - Üzülmüş, "Taksirli Suçların Teorik Yapısı", s.242-243.

²²⁷ Veli Özer Özbek vd., *Ceza Genel Hukuku Temel Bilgiler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), s.480; Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatikliği*, s.26.

²²⁸ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.331.

²²⁹ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatikliği*, s.47; Geniş bilgi için bkz. Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatikliği*, s.47-58.

²³⁰ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.229.

²³¹ Heinrich, s.72; Doktrinde, taksir kavramına ilişkin yapılan açıklamaların sadece neticenin göz önünde bulundurularak yapıldığı ve bu anlayışın taksir kavramını açıklamak bakımından yetersiz olduğu, suçun kanuni tanımında mevcut olan bütün maddi unsurların taksir kavramı kapsamında mütalaa edilebileceği ileri sürülmüştür. Bkz. Özgenç, s.257.

²³² Keskin, s.22; Taksirli suçlarda meydana gelen zararlı neticenin objektif cezalandırılabilme şartı mı yoksa suçun bir unsuru mu olduğu konusunda doktrinde tartışma bulunmaktadır. Bu konuya ilişkin doktrinde, bütüncül bir kabul yerine taksirli suçların "taksirli zarar suçları" ve "taksirli tehlike

Taksirli suçların da kasıtlı suçlar bakımından yapıldığı gibi üç aşamalı suçun unsurları teorisi kapsamında değerlendirilmesi ve kademelendirilmesi hususunda doktrinde birlik bulunmaktadır. Ancak taksirli suçların, suçun üç aşamalı tipiklik, hukuka aykırılık ve kusur unsurlarından hangisi kapsamında araştırılıp ortaya çıkarılacağı noktasında tarihsel süreç içerisinde bugün de olduğu gibi bir tartışma ortamı mevcuttur.²³³ Buna göre taksir, objektif ve sübjektif yönleriyle ele alınmalı ve inceleme konusu yapılmalı ve objektif özen yükümlülüğünün ihlalinin tipiklik; sübjektif özen yükümlülüğünün ihlalinin kusur kapsamında incelenip yorumlanması gerekmektedir.²³⁴

1.3. Tarihi Gelişimi

1.3.1. Genel Olarak

İlk gelişim dönemlerinde hukuk bilimi yalnız fiillerin sonucu ile ilgilenmekte olayların manevi yönünü irdelememekteydi.²³⁵ Zararlı sonucun meydana gelmiş olması çoğu zaman failin cezai sorumluluğu için yeterli görülmekteydi. Ancak medeniyet ilerleyip geliştikçe hukuk ilmine olan yaklaşım da paralel bir şekilde ilerlemiş, gelişmiştir. Bunun bir sonucu olarak ise failin yalnızca fiiline bakmanın dolayısıyla suçun manevi yönünü irdelememenin adalet ölçüleriyle bağdaşmadığı, bunun zalimce bir uygulama olduğu görülmüştür.²³⁶ Dolayısıyla bugünkü ceza hukukunun, çok eski dönemlerden başlayan ve yüzyıllar boyunca süregelen bir tarihi gelişmenin ürünü olduğu açıktır.²³⁷ İşte bir ceza hukuku terimi olarak taksir; netice sorumluluğunun kabul edildiği dönemlerden başlayarak kompleks bir yapıda olduğuna dair ileri sürülen teorilere kadar uzanan ve uzun yıllar boyunca hukukçuların üzerinde

suçları” olarak ayrılması gerektiği ve meydana gelen zararlı neticenin taksirli zarar suçlarında suçun unsuru; taksirli tehlike suçlarında ise objektif cezalandırılabilme şartı olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. Uğur Ersoy, "Hareketin ve Neticenin Haksızlığı Kavramları Işığında Taksirli Suçlarda Meydana Gelen Sonucun/Neticenin Hukuki Niteliği Üzerine Bir İnceleme", *Ceza Hukuku Dergisi* 13/36 (2018), 63-64.

²³³ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.45.

²³⁴ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.331; Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.46.

²³⁵ Özbek, *Taksirli Suçlar*, s.6; Kumbasar, s.40.

²³⁶ Özbek, *Taksirli Suçlar*, s.5-6.

²³⁷ Dönmezer - Erman, I/45.

düşündüğü, görüşler ileri sürdüğü ve buna bağlı olarak gelişen ve değişen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Roma hukukundan itibaren tarih boyunca taksirli suçlara mevzuatta yer verildiği görülmektedir. Aynı şekilde İslam hukukunun ilk evrelerinden itibaren birtakım taksirli fiiller suç olarak tanımlanmıştır. 1850’li yıllardan itibaren sanayi devriminin gerçekleşmesi, sanayinin gelişmesiyle paralel olarak taksirli suçlara daha çok rastlanmış ve taksirli suçlar hızlı bir şekilde olağanüstü bir önem kazanmıştır. Zira sanayi devrimi ile makine insan yaşamına girmiş, motorlu araçlar vazgeçilmez hale gelmiş ve sektörde hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak 1950’lerden itibaren ise taksirli suçlar birçok milletlerarası kongrede tartışılmış, konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.²³⁸

Taksir kavramının tarihi gelişim sürecini konunun sınırları dışına çıkmadan; İlk ve Orta Ceza Hukuku Devri, Müsterek Ceza Hukuku Devri, Yeni Zamanlar Ceza Hukuku Devri olarak ayırmak ve incelemek mümkündür.²³⁹

1.3.2. İlk ve Orta Zaman Ceza Hukuku Devri

İnsan topluluklarının, bugünkü anlamda devletlerin oluşmadığı, aile, kabile ve aşiret biçiminde bir sosyal düzenin hakim olduğu ve toplum halinde yaşamaya ilişkin bir ceza hukukunun var olduğu döneme ilkel ceza hukuku dönemi adı verilmektedir.²⁴⁰ Bu dönemde ceza hukuku anlamında kusur, kast, taksir, kaza ve tesadüf gibi teknik kavramlar arasında herhangi bir ayrıma gidilmemiş cezalandırmada zararlı neticenin meydana gelmesi esas alınmıştır.²⁴¹ Hukukçular bu dönemde ceza hukuku bağlamında kusurun tanınmadığı noktasında hemfikirdir. Söz konusu bu devir “*suçun maddi görünüş safhası*” şeklinde adlandırmaktadır. Bu devirde zarara çok büyük önem atfedilmiş, zararlı neticenin kim tarafından, hangi biçimde meydana getirildiği dikkate alınmadan illiyet bağının varlığı ceza sorumluluğu için yeterli görülmüştür.²⁴²

²³⁸ Dönmezer - Erman, II/499; Keskin, s.19.

²³⁹ İçel, s.31.

²⁴⁰ Dönmezer - Erman, I/47.

²⁴¹ Kaymaz - Gökcan, s.57.

²⁴² İçel, s.32.

İlkel dönemlerden sonra, Müşterek Ceza Hukuku devrine kadar birtakım hukuki gelişmelerin yaşandığı tarihsel sürece Orta Zaman Ceza Hukuku dönemi adı verilmektedir. Bu dönemde ceza hukukuna dair pek çok kanunun bulunduğu ve daha önceden bulunmayan yeni ceza hukuku anlayışının ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle bu dönemden itibaren taksir kavramı yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁴³

Çalışmamızın bu başlığı altında, taksir alanında yaşanan gelişmelerin önemine binaen; Babil (Hammurabi), Hitit, Hint (Manu), İbrani, Eski Yunan, Roma ve Kanonik hukuklarında taksir kavramına olan yaklaşım incelenecektir.

1.3.2.1. Babil (Hammurabi) Ceza Hukukunda Taksir

Babil ceza hukukunda, cezalandırmada esas alınan ilke kısastır.²⁴⁴ Ancak kısastın uygulanmasında kastın varlığı aranmaktadır.²⁴⁵ Ceza hukukunun tarihi süreci bağlamında taksirle ilgili olarak ilk gelişmelerin Hammurabi Kanunlarında yer aldığı söylenebilir. Hammurabi Kanunlarında ceza sorumluluğunda sübjektif unsur önemsenmiş ve taksirli fiiller sonucunda meydana gelen zararlı neticeden failin cezai sorumluluğunun varlığı benimsenmiştir. Hatta taksirin tespiti noktasında uygulanan kriter ise orta kabiliyetli bir insanın dikkat seviyesidir. Ayrıca taksir ile kaza ve tesadüf arasında ayırım yapılmış ve bir tesadüfün eseri olan zararlı neticelerde kişinin cezai sorumluluğunun olmadığı kabul edilmiştir.²⁴⁶

Söz konusu dönemde taksirli fiil sebebiyle cezai sorumluluğa örnek olarak bir öküzün bir insanı boynuzlayarak yaralaması verilebilecektir. Şayet hayvanın sahibi, hayvanın bu huyunu bilmesine rağmen onun boynuzlarıyla başkalarına zarar vermesini önlemek adına boynuzlarını sarmamış yahut gerekli tedbiri almamışsa taksirinin varlığı ve meydana gelen zararlı neticeden sorumlu olduğu kabul edilmiştir.²⁴⁷

²⁴³ Kaymaz - Gökcan, s.57; Nil Melek Gültekin Diken, *Ceza Hukukunda Taksire Dayalı Sorumluluk* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018), s.62.

²⁴⁴ Recai G. Okandan, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1951), s.143.

²⁴⁵ İbrahim Erol Kozak, *Kadim Dönemler Genel Hukuk Tarihi* (Ankara: Adalet Basım Yayım Dağıtım, 2011), s.100.

²⁴⁶ İçel, s.32; Kaymaz - Gökcan, s.57.

²⁴⁷ İçel, s.32.

Bu dönemde taksirli fiiller kasıtlı fiillere göre nispeten daha hafif bir şekilde cezalandırılmaktadır. Adam öldürme suçunda kastın bulunmaması durumunda faile yalnızca para cezası verilecektir. Hatta bazı durumlarda failin beraatına dahi gidildiği görülmektedir. Örneğin; bir kargaşa sırasında kasıt olmadan bir kimsenin ölümüne sebep olan kişi para cezası ile cezalandırılmaktadır. Aynı durumda öldürme değil de yaralama meydana gelmişse bu durumda ise fail tedavi masraflarını ödemek zorundadır.²⁴⁸ İlaveten hekimin tıbbi müdahalede bulunurken işlediği taksirli hareketi sonucunda meydana gelen zararlı neticeden cezai sorumluluğu mevcuttur. Buna göre taksirli bir eylemi ile hastasının ölümüne veya kör kalmasına sebep olan tabibin eli kesilecektir.²⁴⁹

Taksirden doğan cezai sorumluluk genel itibariyle yukarıda anlatıldığı gibi olmakla birlikte; Hammurabi Kanunnamesinde taksirli hareket sebebiyle bir başkasının ölümüne sebep olunması durumlarında cezaların şahsiliği esası terk edilmekte ve ölüm cezası dahi verilebilmektedir. Bu husus Hammurabi Kanunnamesi'nin 229 ila 232. maddelerinde *“Birisine ev yapan bir mimar, binayı iyi yapmayıp da bina çöker ev sahibi altında kalıp ölürse, mimar da öldürülür. Ev sahibinin oğlu çöken binanın altında kalıp ölmüşse, mimarın da oğlu öldürülecektir. Köle ölmüşse, mimar o kölenin yerine başka bir köle verecektir. Ayrıca vuku bulan başkaca zararları da karşılayacak, evi yeniden inşa edecektir.”* şeklinde ifade edilmiştir.²⁵⁰

1.3.2.2. Hitit Ceza Hukukunda Taksir

Hitit ceza hukukunda cezalandırma; suçun mahiyeti, kastın bulunup bulunmamasına göre değişen miktarlarda bir tutarın mağdura fail tarafından ödenmesi, meydana gelen zararın giderilmesi bazen de meydana gelen zararın birkaç mislinin tazminat olarak ödenmesi gibi yaptırımlar aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.²⁵¹

²⁴⁸ Okandan, s.144; İçel, s.33.

²⁴⁹ Ekrem Buğra Ekinci, *Hukukun Serüveni* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2017), s.55.

²⁵⁰ Kozak, s.103; Ayrıca bkz. Okandan, s.148.

²⁵¹ Ekinci, *Hukukun Serüveni*, s.64; Kozak, s.188.

Taksirli fiiller kasıtlı fiillere göre daha hafif bir şekilde cezalandırılmıştır. Kazaen, ihmalle yahut tedbirsizlikle bir kimsenin ölümüne yol açan kişi kasten adam öldürmedeki fidyenin yarısını ödemeye mahkum edilmektedir. Ayrıca kast yahut taksirin mevcudiyeti cezai sorumluluğun şahsiliğini de etkilemektedir. Buna göre sonucu bilerek ve isteyerek hareket eden bir kimsenin, bir başkasının ölümüne yol açması halinde cezayı bizatihi kendisi çekecek; ancak bu kimse kazaen, sonucu istenmeden ve öngörmeden hareket ederken bir başkasının ölümüne sebep olmuş ise cezayı oğlu çekecektir.²⁵²

Hitit hukukunda dine çok önem verildiği bilinmektedir.²⁵³ Bu yüzden dini vecibeler bağlamında taksirle işlenen fiiller suç olarak öngörülmüştür. Kasıt unsuru olmadan tedbirsizlik, dikkatsizlikle dahi olsa hem ahlaki hem de fiziki bakımdan temiz olmayan kimselerin tapınağa girmesi, adakta bulunması, tapınağı kirletmesi, tanrıya adanan kurbanın yerine ulaşmasına engel olunması gibi dini vecibelerin yerine getirilmesinde kusurlu olmak, tapınağın yanmasına yol açmak gibi fiiller idam cezasını gerektirmektedir.²⁵⁴ İmparatorluğun son dönemlerinde adam öldürme suçunun önceden tasarlamak suretiyle, kavga sonucu ve kaza ile işlenmiş olması durumlarına göre üç farklı şekilde ele alınmış ve her birine ayrı ayrı cezalar tayin edilmiştir.²⁵⁵

1.3.2.3. İbrani Ceza Hukukunda Taksir

İbrani ceza hukukunda asıl kusurluluk tipi kasttır. Kastın olmadığı durumlarda ise diyet uygulamasının varlığı söz konusudur. Ancak bu uygulama çok istisnai durumlarda kabul edilmişti.²⁵⁶ Örneğin bir kimse başkasını boynuzlama huyu olan öküzünü kontrol altında tutmasa da öküz bir başkasını boynuzlayıp ölümüne sebep olsa bu durumda öküzün sahibi diyet ödeyerek öldürülmekten kurtulabilmektedir.²⁵⁷ Ancak iradi olmayan suçlar olarak nitelendirilen bir grup suçun varlığı da

²⁵² Kozak, s.191-193.

²⁵³ Hititlerde dine verilen öneme ve bunun ceza hukukuna yansımaları için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, *Hukukun Serüveni*, s.64-65.

²⁵⁴ Kozak, s.189.

²⁵⁵ Kozak, s.194-195.

²⁵⁶ Okandan, s.187.

²⁵⁷ Okandan, s.191; Kozak, s.325.

görülmektedir. Bu grup suçlarda taksir ile tesadüf kavramlarının sınırları çizilmemiş olup her iki durumda da verilecek ceza arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır.²⁵⁸

Suçlu kimselere verilecek olan ceza, genel itibariyle, kısastı. İbraniler arasında şahsi öç, intikam duyguları çok yoğun ve yaygındı.²⁵⁹ Bir kimseyi kasten öldüren kişi, intikamını almaları için öldürülenin yakınlarına teslim ediliyordu. Bu uygulama o kadar yaygındı ve toplum bu uygulamayı o kadar benimsemişti ki; taksirle meydana gelen ölümlerde bile bu uygulamanın yasaklanmasına cesaret edilememişti.²⁶⁰ Öte yandan ölümün taksirli fiil sonucu meydana geldiği durumlarda da, failin kısası hak etmediği düşünülmekteydi. Bu husus Tevrat'ta *“biri, önceden kin beslemediği komşusunu istemeyerek öldürürse, mesela... baltayı vurduğunda balta saptan çıkar, komşusuna çarpar ve komşusu ölürse, ölüme sebep olan kişi bu kentlerinden birine kaçıp canını kurtarsın. Yoksa ölenin öcünü almak isteyen, öfkeyle öldürenin peşine düşebilir, yol uzunsa yetişip onu öldürebilir. Oysa öldüren kişi, öldürdüğü kişiye karşı önceden bir kini olmadığından ölümü hak etmemiştir.”*²⁶¹ şeklinde ifade bulunmaktadır.

Taksirli fiille ölüme sebebiyet veren failin ölümü hak etmediği düşüncesinin bir yansıması olarak bir nevi faili koruma mekanizması getirilmiştir.²⁶² Buna göre taksirle ölüme sebebiyet veren failin, ölenin yakınlarının onu takip edip öç almalarına engel olmak, olaya ilişkin duydukları acıyı yatıştırmak ve kendi canını kurtarabilmek adına bu hususta tespit edilmiş altı serbest şehirden birine kaçması gerekmektedir. Bir süre bu şehirde kalan fail, sonradan eski ikametgahına dönebilecektir.²⁶³ Ancak failin söz konusu altı şehirden birine kaçmaması yahut altı şehirden birine kaçtığı halde

²⁵⁸ İçel, s.33; Kaymaz - Gökcan, s.57.

²⁵⁹ Okandan, s.186.

²⁶⁰ Kozak, s.326.

²⁶¹ Tesniye XIX/4-6. <https://incil.info/kitap/deu/19> (1 Mayıs 2022).

²⁶² *“İsrailoğullarına diyeceksin ki, ‘Ürdün Irmağını geçip Kenan diyarına girdiğinizde, kendinize uygun şehirler seçeceksiniz. Bunlar size sığınma şehirleri olacak; kasıt olmadan bir cana vurup ölümüne yol açan oraya kaçacak. Bu şehirler kan güdenden kaçıp kurtulacağınız bir sığınak olacak; öyle ki, adam öldüren yargılanmak üzere topluluk önüne çıkıncaya dek öldürülsün. Vereceğiniz bu şehirler, bu altı sığınma şehri sizin hizmetinizde olacak. Üç sığınma şehrini Ürdün Irmağının bu tarafından, diğer üçünü de Kenan diyarından vereceksiniz. Sığınma şehirleri olacaklar. Bu altı şehir İsrailoğulları için, aralarında yaşayan yabancılar ve göçmenler için bir sığınak olacak; bir cana kasıt olmadan vurup ölümüne yol açan oraya kaçacak.”* [Sayılar XXXV/10-15.]. <https://incil.info/kitap/deu/19> (1 Mayıs 2022).

²⁶³ Okandan, s.187; İçel, s.33.

birtakım şartlar gerçekleşmeden şehirden dışarı çıkması durumunda ölenin yakınları faili öldürürlerse suçlu sayılmayacaklar ve cezalandırılmayacaklardır.²⁶⁴

1.3.2.4. Hint (Manu) Ceza Hukukunda Taksir

Manu Kanunlarında suçun manevi unsuruna önem verilmekte ve suç failinin cezalandırılabilmesi için kast veya taksir biçiminde bir kusurun varlığı aranmaktadır.²⁶⁵ İradi olan ve iradi olmayan suç ayrımı yapılmıştır. Ayrıca çok açık bir şekilde sınırları çizilmemiş olsa da taksir ile kaza ve tesadüf birbirinden ayrı tutmuşlar ve eğer zararlı netice bir tesadüfün eseri olarak meydana gelmişse failin cezai sorumluluğunun olmadığını ileri sürmüşlerdir. Mesela, arabanın freninin veya dingilinin kırılması yahut hayvanın kayışlarının kopması gibi durumları kaza olarak kabul etmişler ve bu gibi olaylar sonucunda meydana gelen zararlı neticeden faili cezai anlamda sorumlu tutmamışlardır.²⁶⁶

Manu Kanunlarında dikkatsizlik ve tedbirsizlik sonucu bir kimsenin ölümüne yol açılması durumunda failin cezai sorumluluğu gündeme gelmektedir. Daha açık bir anlatımla, taksirle ölüme sebebiyet verme, suç olarak öngörülmüştür. Ancak Manu kanunlarında kasıt-taksir arasında bir geçişkenlik olduğu kabul edilmiş ve failin suçun işlerken kasten hareket ettiği noktasında bir şüphe var ise, kastı sabit değilse taksirden dolayı cezalandırma yoluna gidilmiştir.²⁶⁷

1.3.2.5. Eski Yunan Ceza Hukukunda Taksir

Eski Yunan ceza hukukunda, iradenin ürünü olan ve olmayan fiiller bakımından bir ayrım yapılmış ve iradi olmayan fiillere iradi fiillere nazaran daha hafif bir ceza öngörülmüştür.²⁶⁸ Hatta taksirli fiillerden ötürü doğan cezai sorumluluğun Antik Yunan'da yaşamış olan filozof Aristo'ya kadar dayandığı ileri sürülmüştür. Buna göre Aristo, adaleti tanımlarken farklı bölümlere ayırmış ve birtakım ihlallerin sonucunda gerçekleşen zararlı neticenin objektif olarak değerlendirilmesi gerekliliğini

²⁶⁴ Kozak, s.331.

²⁶⁵ “*Yajnavalkiya mecellesi adam öldürme suçunda, suçlunun ancak kasdin bulunması halinde cezalandırılabileceğini de tasrih eylemiştir.*” Okandan, s.70.

²⁶⁶ İçel, s.35; Kaymaz - Gökcan, s.58.

²⁶⁷ İçel, s.35.

²⁶⁸ Eski Yunan'da cezayı hafifleten haller için bkz. Okandan, s.291.

savunmuş ve bu kuralın sadece bir iradenin ürünü olan fiiller açısından değil; tedbirsizlik, dikkatsizlik ile işlenen fiiller bakımından da uygulama alanı bulması gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁹

İfade etmek gerekir ki, Antik Yunan’da iradi olmayan fiillerin kapsamı geniş tutulmuş, taksir ile kaza ve tesadüf ayrımı yapılmamıştır. Yani kaza ve tesadüfün ürünü olan zararlı neticeden de cezai sorumluluk gündeme gelmiştir.²⁷⁰

Antik Yunan ceza hukukunda kasıt olmadan bir kimsenin ölümüne yol açılması durumunda, ölenin yakınlarına diyet ödenmesi gerekmektedir. İlâveten faile bir sene sürgün cezası verilecektir.²⁷¹ Eski ozanların yazmış oldukları şiirlerde ve tarihi hikayelerde ölenin ailesinin intikamından kurtulmak için failin vatanını terk ettiği ve sürgüne gitmek zorunda kaldığı anlatılmaktadır. İlâveten spor karşılaşmaları veya halk oyunları gibi sosyal etkinliklerde rakibin öldürülmesi yahut savaşta düşmanı yerine bir yanlışlık sonucunda kendi arkadaşının ölümüne sebep olan kişilerin fiilleri suç kabul edilmemiştir.²⁷²

1.3.2.6. Roma Ceza Hukukunda Taksir

Roma ceza hukukunun ilk dönemlerinde neticeye dayanan, objektif sorumluluk esaslı hakim olmuştur.²⁷³ Zararlı neticenin meydana gelmesi durumunda failin kast veya taksir derecesince kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın neticenin dış görünüşüne bakılarak failin cezai sorumluluğu gündeme gelmektedir. Ancak Numa devrinde çıkarılan bazı kanunlarla özellikle adam öldürme suçu bağlamında iradi ve iradi olmayan fiil ayrımına gidilmiş ve iradi olmayan öldürmelerde gerçek anlamda ceza söz konusu olmayıp dini yönden temizlenme durumu gündeme gelmiştir.²⁷⁴ Iustinianus dönemine kadar bu türden birtakım gelişmeler olmasına rağmen bu döneme kadar objektif ceza sorumluluğunun kabul edildiği söylenebilir. Iustinianus

²⁶⁹ Özbek, *Taksirli Suçlar*, s.24.

²⁷⁰ İçel, s.36; Kaymaz - Gökcan, s.58.

²⁷¹ Sadri Maksudi Arsal, *Umumi Hukuk Tarihi*, (İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1948), s.121; Okandan, s.293; Ekinci, *Hukukun Serüveni*, s.134; Kaymaz - Gökcan, s.58.

²⁷² İçel, s.36.

²⁷³ Özcan Karadeniz Çelebican, *Roma Hukuku* (Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım, 2006), s.258.

²⁷⁴ İçel, s.36; Kaymaz - Gökcan, s.58.

döneminde ise objektif cezai sorumluluk esası önemli ölçüde terk edilmiş ve kast-taksir ayrımı yapılmıştır.²⁷⁵

Roma hukukunda kusur; kasıt ve taksir olarak ikiye ayrılmaktadır.²⁷⁶ Kusurluluk tipi olarak kast ve taksir kavramlarının teknik olarak ceza hukuku terimini ifade edecek biçimde kullanımının cumhuriyet devrinin sonuna yakın bir zamanda olduğu görülmektedir.²⁷⁷ Özellikle taksir, Roma hukukunda İmparatorluk döneminin sonlarına kadar cezai anlamda sorumluluk gerektiren bir kusurluluk tipi olarak kabul edilmemekte, tazminat sorumluluğu gerektiren bir fiil olarak kabul edilmektedir.²⁷⁸

“*Dolus*” olarak ifade edilen kast bugünkü anlamına benzer bir şekilde, hukuk kurallarının bilerek ve isteyerek riayetsizlik anlamında kullanılmaktadır.²⁷⁹

“*Culpa*” olarak ifade edilen taksir ise dikkat ve özen gösterilmeksizin hukuka aykırı neticeye sebep olma olarak tanımlanmaktadır.²⁸⁰ Kişiler taksirli fiilleriyle aslında kötü bir niyeti olmadan zararlı neticeye sebebiyet vermiş olmalarının yanında bu neticenin meydana gelmesi dolayısıyla “*kimseye zarar verme (neminem laedere)*” ilkesini ihlal etmeleri sebebiyle cezai sorumlulukları gündeme gelmiştir.²⁸¹ Doktorun hastasına dikkatsizlikle yanlış ilaç vermesi ve ölümüne sebep olması durumunda taksirle ölüme sebebiyet verdiği kabul edilmektedir.²⁸² “*Culpa*”, başkasının hakkına aykırılık teşkil eden ancak failin kastının bulunmadığı kabul edilen bir fiil olarak tanımlanmıştır. Bu türden fiiller, kasıtlı fiillere nazaran daha az vahim kabul edilmiştir. Roma hukukunda bu tip suçlarda gerek hukuki tazminat gerekse de cezai sorumluluk bakımından mahkemelerce hüküm kurulabilmesi için usuli açıdan “*infactum*

²⁷⁵ Karadeniz Çelebican, s.258; Gültekin Diken, s.63.

²⁷⁶ Roma hukukunda kişilere karşı suçların en önemlisi olan ve “*homicidium*” olarak ifade edilen öldürme suçu da kasten ve taksirle olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Halide Gökçe Türkoğlu, *Roma Hukukunda Suç ve Ceza* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Basım, 201), s.58.

²⁷⁷ İçel, s.37.

²⁷⁸ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.89; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.422.

²⁷⁹ Karadeniz Çelebican, s.259.

²⁸⁰ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.422.

²⁸¹ İçel, s.37; Kaymaz - Gökcan, s.58.

²⁸² Karadeniz Çelebican, *Roma Hukuku*, s.259; “*İhmal neticesi bir zehirli madde ile bir kimsenin ölümüne sebebiyet verilmesi, hür bir kimsenin doktorun ihmali neticesi ölümü, bir kavga esnasında bir kimsenin ölümüne sebebiyet verilmesi, bir tedbirsizlik neticesi ağaçtan atılan bir şeyle bir kimsenin ölmesi gibi hallerde, bu nevi fiillerin failleri yine suçlu telakki edilmişler ve fakat kasdın ademi mevcudiyeti dolayısıyla bunların adam öldürme fiilinin cezasile tecziye cihetine gidilmemiştir.*” Okandan, s.480.

generalis” adı verilen bir dava ile görülüp karara bağlanması usulü kabul edilmiştir.²⁸³ Kastın olmadığı bu gibi durumlarda mala zarar verme durumu ile kıyas yapılmış ve hakim somut olaya takdir yetkisini kullanarak uygun bir ceza uygulamıştır.²⁸⁴

Romalı hukukçuların taksire ilişkin olarak ileri sürdükleri en önemli yeniliğin taksirin derecelerine ayrılması tezi olduğu söylenebilir. Buna göre taksir, ağır taksir (*culpa lata*), hafif taksir (*culpa levis*) ve pek hafif taksir (*culpa levissima*) olarak üç derecelidir.²⁸⁵ Ağır taksirin kasta, pek hafif taksirin ise tesadüfe yaklaştığı söylenebilir.²⁸⁶ Ağır taksir hali, fiilin zararlı neticeye sebebiyet vereceğinin hemen herkes tarafından kolay bir şekilde anlaşılabilir olması durumunu ifade etmektedir. Hafif taksir, zararlı neticenin öngörülebilmesi yahut tahmin edilebilmesi için az da olsa dikkat ve özen göstermenin gerekli olduğu hallerdir. Pek hafif taksir halinin ise bir kimsenin olağandışı, istisnai bir dikkat göstererek öngörülebilme imkanı olan neticeyi öngörememesi, yani neticenin tahmini için oldukça fazla dikkat ve özen sarf etmenin gerektiği durumlarda söz konusu olmaktadır.²⁸⁷ Pek hafif taksir halinde genellikle faile yalnızca medeni hukuka ilişkin, tazminat gibi bir müeyyide öngörülür, failin ceza hukuku bağlamında sorumlu olduğu kabul edilmezdi.²⁸⁸

Görüldüğü üzere Roma hukukunun ilk dönemlerinde olmayan kasıt ve taksir ayrımı zamanla ortaya çıkmış ve bu iki kavramın sınırları çizilmiştir. Ancak taksir ile kaza ve tesadüf noktasında bu kavramlar arasındaki farkların tam olarak ortaya konulamadığı görülmektedir.²⁸⁹ Taksirin açık bir şekilde kabul edilmesi ve kast, taksir ve kaza ve tesadüf ayrımının net bir şekilde yapıldığı dönem ise ancak müşterek ceza hukuku dönemine denk gelmektedir.²⁹⁰

²⁸³ Özbek, *Taksirli Suçlar*, s.25.

²⁸⁴ Türkoğlu, s.58.

²⁸⁵ Kumbasar, s.42; Özbek, *Taksirli Suçlar*, s.25.

²⁸⁶ Dönmezer - Erman, II/522.

²⁸⁷ Özbek, *Taksirli Suçlar*, s.25; Gültekin Diken, s.63.

²⁸⁸ Özbek, *Taksirli Suçlar*, s.26; Dönmezer - Erman, II/522.

²⁸⁹ İçel, s.38.

²⁹⁰ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.422.

1.3.2.7. Kanonik Ceza Hukukunda Taksir

Kilise hukuku ilk zamanlarda o dönemde kabul edilen neticeye dayanan sorumluluk esasını benimsemiştir. Ancak zaman içerisinde insan davranışlarının irade serbestisinin bir neticesi olduğu fikrine yaklaşılmıştır. Gerçek anlamda taksirin varlığından söz etmek için 15. yy. sonuna kadar gitmek gerekmektedir.²⁹¹

Kanonik hukuk zaman içerisinde hareketin iradiliği üzerinde durmuş ve fail ile netice arasında manevi bir bağ aramaya başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak, suçun manevi unsurunun kast olduğu kabul edilmiştir. Buna göre kast, hukuka aykırı bir davranışla zararlı neticeyi meydana getirmeyi isteyen bir iradedir ve kastın varlığından söz edebilmek için mutlak surette suçla ilgili kötü bir niyetin bulunması gerekmektedir. Taksir kavramına ise Kanonik hukuk kaynaklarında açıkça değinilmediği görülmektedir. Ancak buna rağmen genel anlamda taksir kabul edilmekte ve kaçınılması iradi olmayan netice ile fail arasındaki sebebiyet ilişkisi olarak anlaşılmaktadır.²⁹²

1.3.3. Müşterek Ceza Hukuku Devri

Müşterek Ceza Hukuku Devri, birden fazla hukuk düzeninin etkisi altında olan bir devirdir. Bu devirde Roma hukukunda kayda değer değişiklikler olmuştur.²⁹³ Roma hukukunda taksirle ilgili yaşanan gelişmelerin tesiriyle Alman hukukunda meydana gelen gelişmeler ve İtalyan hukukçuların bu konudaki çalışmaları Müşterek Ceza Hukuku Dönemi'nin kaynağını teşkil etmektedir. Her ne kadar bu dönem içerisinde taksirle işlenen suçların kasıtlı suçlara nispeten daha az bir ceza ile cezalandırılması fikri ileri sürülmüş olsa da bu fikrin uygulamaya geçirilmesi, yerleşmesi bir müddet sonra gerçekleşmiştir.²⁹⁴

Müşterek Ceza Hukuku Dönemi'nde, Roma hukuku İtalyan hukukçular tarafından tekrar ele alınmış, inceleme ve araştırma konusu yapılmıştır. Özellikle Glossatörler'in el yazması "Digesta"yı bulmuşlar ve üzerinde ayrıntılı incelemeler yapmışlardır. Daha sonra gelen Postglossatörler ise Roma hukukunun, pratik amaçlar

²⁹¹ İçel, s.41.

²⁹² İçel, s.40.

²⁹³ Gültekin Diken, *Taksire Dayalı Sorumluluk*, s.64.

²⁹⁴ İçel, s.40; Kaymaz - Gökcan, s.59.

doğrultusunda çağın gereklerine uygun bir hal almasını sağlamışlardır.²⁹⁵ Bu devirde Glossatörler ve Postglossatörler eliyle ceza hukukuna yapılan katkı İtalyan ceza hukukunun esasını oluşturmuştur. İtalyan ceza hukukuna oluşturulan bu esas ise daha sonra Alman ceza hukukunda temel alınmıştır.²⁹⁶

Anılan dönemde Alman hukuku noktasında önemli bir gelişme olan ve ceza hukukuna ilişkin kuralları da bünyesinde barındıran “*Carolina*” adı verilen kanunda, Cermen hukukunda daha önce netice sorumluluğunun kabul edilmesine karşılık, esas kusurluluk tipinin kast olduğunu belirtmiştir. Yine aynı kanunda taksirle öldürme suç tipi öngörülmüş ve taksir ile kaza ve tesadüf arasındaki ayrım yapılmıştır.²⁹⁷ Her ne kadar ceza hukuku bağlamında gelişim ve değişimler bulunsa da, 16. yüzyılın sonunda dahi ilkel hukuk devrinin izlerini taşıyan birtakım tesadüfi eylemlerin suç sayıldığı kanun hükümleriyle karşılaşılmalıdır.²⁹⁸ Örneğin, Sardunya nizamlarında tesadüfen bir kimsenin yüzünü yaralayanın kamuya açık bir alanda elinin çivileneceğine dair hüküm bulunmaktadır.²⁹⁹

1.3.4. Yeni Zamanlar Ceza Hukuku

Yeni Zamanlar Ceza Hukuku Dönemi’nde de ceza hukuku gelişmeye devam etmiştir. Ceza hukukunda meydana gelen bu gelişmelere paralel bir şekilde taksir kavramı da gelişmiştir.³⁰⁰ Bu dönemde Fransa da ihtilal dönemi sonrasında “kusursuz ceza olmaz” ilkesinin tamamen yerleştiği söylenebilir. Ayrıca yine çeşitli Avrupa ülkeleri kanunlarında taksirin tarifine yer verdiği de görülmektedir. 1794 tarihli Prusya Kanunu yaptığı taksir tanımında neticenin öngörülebilirliğinden bahsetmiştir. Aynı şekilde 1813 tarihli Bavyera Kanunu’da taksiri, “*kanuni vazifelere bilinçli olarak riayetsizlik*” şeklinde tanımlamıştır.³⁰¹

19. yüzyılın ilk devresinde yürürlüğe giren Alman kanunlarının neredeyse tamamında kavram olarak taksire ve taksirin tarifine rastlanmaktadır. Aynı yüzyılın

²⁹⁵ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.422.

²⁹⁶ Gültekin Diken, s.64.

²⁹⁷ İçel, s.42; Kaymaz - Gökcan, s.59.

²⁹⁸ Gültekin Diken, s.64.

²⁹⁹ İçel, s.43.

³⁰⁰ Gültekin Diken, s.64.

³⁰¹ İçel, s.44; Kaymaz - Gökcan, s.59; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.423.

ikinci devresinde ise Paul Johann Anselm von Feuerbach'ın görüşlerinin tesiriyle taksir bir irade noksanlığı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca basit ve bilinçli taksir taksimi yapılmış, taksir ile kaza ve tesadüf kavramları arasındaki fark açık bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.³⁰² Gerçekten de Alman ceza hukukunda taksir kavramıyla ilgili olarak yapılan çalışmaların zirveye ulaştığı ilk dönem Feuerbach dönemidir. 20. yüzyılın başlarında ise Alman doktrini tarafından taksir, salt bir kusur formu olarak incelemiş ve taksirin kast ile kusursuz hareket arasında bir basamakta bulunduğu kabul edilmiştir.³⁰³

1.3.5. Türk Ceza Hukuku Tarihinde Taksir

1.3.5.1. İslam Dininin Kabulünden Önceki Dönem

İslam dininin kabulünden evvel Türk toplumlarında ve kurulan Türk devletlerinde uygulanan ceza hukuku kurum ve kurallarının olduğu hiç şüphesizdir. Ancak bu konuda yapılan araştırmalar yoktur.³⁰⁴ Hakikaten Türklerin İslam dinini kabulden önceki hayatlarına dair diğer hukuk dalları bakımından birtakım araştırma ve incelemeler yapılmış olsa da ceza hukukuna mahsus, müstakil bir araştırmanın olduğu söylenemez.³⁰⁵ Ancak buna rağmen Türklerin hukuk düzenlerine ve devlet teşkilatlanmalarına dair bilgilere sınırlı da olsa Çin kaynaklarından ulaşılabilmektedir.³⁰⁶

İslam öncesi Türk devletlerinin ceza hukuku uygulamalarına dair örnekler vermek gerekirse;

Hunlar, devlet içerisindeki emniyeti temin etmek için ceza hukukuna çok önem vermişlerdir. İlkel kabile toplumlarında görülen cezalandırma da şahsi öç ve intikam usulünün aksine bilinen ilk Türk devletlerinden itibaren suçluların cezalandırılması hak ve yetkisini devletin tekeline almışlardır. Suçları ağır suçlar ve hafif suçlar olmak

³⁰² İçel, s.44; Kaymaz - Gökcan, s.59; Gültekin Diken, s.65.

³⁰³ Gültekin Diken, s.65.

³⁰⁴ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.16.

³⁰⁵ Dönmezer - Erman, I/153.

³⁰⁶ Cin, Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.30.

üzere ikiye ayırmışlar³⁰⁷ ve vatana ihanet, savaştan kaçma, insan öldürme, evli kadınla zina etme, bağlı atı çalma gibi suçları ağır suç; bağısız atı çalma, yaralama gibi suçları ise hafif suç olarak kabul etmişlerdir.³⁰⁸

Hunlarda olduğu gibi Göktürk Devleti'nde de cezalandırma yetkisi devletin elindedir.³⁰⁹ Eski Türk devletlerinde cezalandırmanın amacı toplumun korunmasıdır. Cezalar da aynı suçlar gibi ağır ve hafif olarak ikiye ayrılmakta³¹⁰ ve suçlar ağır, şiddetli şekilde cezalandırılmaktadır.³¹¹ Ağır suçların cezası idam, hafif suçların cezası ise suçlunun yüzünü damgalamak, yaralamaktan ibarettir.³¹²

Eski Türk devletlerinde bazen cezanın suçlu kimselere değil suçlunun yakınlarına tatbik edildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, şahsilik ilkesi tam anlamıyla yerleşmemiştir. Örneğin, Göktürkler de iki kişi kavga etse ve birisi diğerinin gözünü kör etse, fail mağdura, kızını; şayet kızı yoksa karısının mallarını vermek zorundaydı. Benzer şekilde birtakım suçların işlenmesi sonucunda suç işleyen kişinin aile bireylerinin hapsedilmesi bir yaptırım olarak öngörülmüştü.³¹³ O dönemde aile başkanının eş, kız çocuğu ve erkek çocuğu üzerinde doğrudan doğruya velayet hakkı sahibi olması sebebiyle cezanın bu kimseler üzerinde tatbik edilmesi aile başkanına tatbik edilmiş gibi sayılmasını gerektirmiştir.³¹⁴

Moğol kanunlarında suçlar; devlete, prenslere, rahiplere, aileye ve umuma ve adaba karşı işlenen suçlar olmak üzere çeşitli şekillerde tasnif edilmiştir. Ayrıca öldürme suçları özelinde de bir ayırım yapılmış ve öldürme suçu akli başında ve kırgınlıkla öldürmek olmak üzere ikiye ayrılmıştır.³¹⁵

³⁰⁷ Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), s.199; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.16; Cin, Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.30; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.73.

³⁰⁸ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.21.

³⁰⁹ Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.83.

³¹⁰ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.20-21.

³¹¹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.16.

³¹² Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, s.199.

³¹³ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s.21.

³¹⁴ Coşkun Üçok vd., *Türk Hukuk Tarihi* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2021), s.31.

³¹⁵ Tahir Hami Topaç, *Türk Hukukunda Taksir*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011), s.23.

Kavga ederken, oyun oynarken veya avlanırken meydana gelen yanlışlıkla öldürme vakaları kanun tarafından düzenleme altına alınan durumlardır. Kavga ve oyun sırasında öldürme suç sayılmış ve failer cezalandırılmıştır.³¹⁶ Ancak av sırasında dikkatsiz ve özensiz davranmanın bir sonucu olarak hayvan yerine insan öldürülmüş ise bu eylem suç sayılmamış, fail tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Sığırlar yahut evcil hayvanlar tarafından bir insanın öldürülmesi durumunda, hayvanın, sahibinin yanında yahut gözetimi altında bulunurken insanın ölümüne yol açması halinde hayvan sahibi gerekli tedbir ve dikkati göstermediği için cezai sorumluluğu doğmakta ve ölenin mirasçılara tazminat ödemekteydi.³¹⁷ Yine sahibinin zararsız hale getirmek noktasında gerekli dikkat ve özeni göstermediği kuduz köpeğin bir kimsenin ölümüne sebep olması durumunda hayvan sahibi ağır bir tazminat ödemek zorundaydı.³¹⁸

Eski Türk devletleri özelinde taksirin tarihsel gelişimi açısından bir inceleme yapıldığında; İlkel Zaman Ceza Hukuku Devri'nin özelliklerine rastlanmaktadır. Daha açık bir anlatımla, söz konusu dönemlerde kast-taksir ayrımı yapılmamıştır.³¹⁹ Ancak Moğol kanunlarında taksir ile kaza ve tesadüf ayrımı açık bir şekilde yapılmasa da suçlar iradi ve iradi olmayan suçlar olarak ayrılmış ve taksirden doğan cezai sorumluluğa dair hükümler konulmuştur.³²⁰ Ayrıca kasten öldürme ile istemeden, yanlışlıkla öldürme suçlarına birbirinden farklı yaptırımların tatbik edildiği de görülmektedir.³²¹

1.3.5.2. İslam Dininin Kabulünden Sonraki Dönem

Türkler İslam dini ile tanışmaları sonrasında hukuk düzeni olarak İslam hukukunu benimsemiş ve tavizsiz bir şekilde asırlar boyunca devlet eliyle uygulamıştır. İslam hukukunda taksirden doğan cezai sorumluluk Kur'an ile sabittir. Her ne kadar klasik İslam hukuku kaynaklarında bizatihi “taksir” kavramına rastlanmasa da, onunla aynı anlama gelmek üzere “hata” kavramı kullanılmış ve taksirden doğan cezai sorumluluk “hata” kavramı kapsamında mütalaa edilmiştir.

³¹⁶ Topaç, s.23.

³¹⁷ Kaymaz - Gökcan, s.60.

³¹⁸ Topaç, s.24.

³¹⁹ İçel, s.45; Kaymaz - Gökcan, s.60.

³²⁰ İçel, s.47.

³²¹ Kaymaz - Gökcan, s.60.

Yukarıda “hata” başlığı altında tarihsel sürece ilişkin olarak detaylı bilgiler verildiğinden tekrara düşmemek adına, Türklerin İslam dinini kabul etmesinden sonraki dönemine ilişkin açıklamalar yapılmayacaktır.

1.4. Taksir Kavramının Hukuki Niteliğini Açıklayan Teoriler

1.4.1. Genel Olarak

Taksir yaklaşık dört yüzyıldan beri mevzuata yerleşmiş bir kavramdır. Daha önce de ifade edildiği üzere taksirden doğan cezai sorumluluk istisnai nitelik taşımaktadır. Taksirin istisnai niteliği sebebiyle, doktrinde, taksirin neden ibaret olduğu, niçin kasıtlı suçlardan farklı ve bağımsız bir sorumluluk biçimi oluşturduğu gibi soruları cevaplamak ve taksirin cezalandırılma nedenini açıklamak ve haklı göstermek adına doktrinde bazı teoriler ileri sürülmüştür.³²² Taksirle ilgilenen yazarlar arasında kendine özgü bir görüş ileri sürmemiş olanına rastlamak oldukça zordur. Bu yüzden taksirin hukuki esasının ne olduğu noktasında doktrinde bir birliktelik bulunmamaktadır. Dolayısıyla taksirin hukuki esası tartışma konusudur.³²³

Taksirle ilgili olarak, bazı yazarlar tarafından; insanın zekâsı ve belleğinde bir eksiklik bulunması sebebiyle dikkat ve özen yeteneklerinin bozuk olduğu ve bu türden fiillerin yalnızca hukuki sorumluluğa esas olabileceği, cezai sorumluluğa konu olmayacağı bile ileri sürülmüştür.³²⁴ Ancak genel itibariyle, doktrinde netice itibariyle ağır suçlarda taksirli fiillerin de cezalandırılmasının zorunluluk arz ettiği noktasında bir birliktelik olduğu görülmektedir.³²⁵

Taksirin hukuki esasını açıklamak için gösterilen gayretlerin oldukça eski bir geçmişe dayandığı söylenebilir. İleriye sürülen teorilerde çeşitli açılardan taksirden doğan cezai sorumluluğun hukuki temeli bulunmaya çalışılmıştır. Taksir ceza hukuku bakımından kusurluluk biçimi midir? Eğer kusurluluk biçimiye, neden kusurluluk biçimidir? Neticeyi öngörmeyen yahut öngörse bile istemeyen bir kimseye neden ceza verilmektedir? gibi birtakım sorulara cevap bulabilmek adına çeşitli teoriler ileri

³²² Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.230.

³²³ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatigi*, s.7; Dönmezer - Erman, II/500; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.424; Hafızoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.263.

³²⁴ Dönmezer - Erman, II/500.

³²⁵ Dönmezer - Erman, II/507.

sürülmüştür. Bugün bile söz konusu tartışma noktasında bir birleşme, tam bir uygunluk olduğu söylenemez. Aynı teoriyi benimsemiş birtakım yazarların bile bazı hususlarda farklı düşündükleri görülmektedir.³²⁶

Taksirle ilgili olarak daha önce aktarmış olduğumuz tanımların, birtakım belirli anlayış biçimlerinden ortaya çıktığı söylenebilir. Gerek taksire dair getirilen tanımların gerekse de taksirin unsurlarının daha iyi anlaşılabilmesi bakımından taksirle ilgili olarak ileri sürülen teorilerin ele alınması ve taksirin teorik dayanağının ortaya konulması önem arz etmektedir.³²⁷ Bu kapsamda çalışmamızda; öngörebilme, öngörebilme ve önleyebilme, hukuka aykırı araçlar kullanma ve hata teorilerini incelemeye çalışacağız.

1.4.2. Öngörebilme

Öngörebilme teorisi Carrara tarafından, taksirin hukuki esasına dair ileri sürülmüş en eski teoridir.³²⁸ Geçmişte çok revaçta olup diğer teorilere göre üstünlük kazanmış ve son zamanlarda da gerek doktrin gerekse de uygulama tarafından en çok benimsenen teori olmuştur.³²⁹ Ayrıca teorinin hem klasik hem de pozitivist okul mensuplarının büyük bir kısmı tarafından benimsendiği de görülmektedir.³³⁰

Öngörebilme teorisine dayanak olan ilk görüşlerin Aristo'ya kadar uzandığı iddia edilmektedir. Öte yandan Roma hukukunda da taksir; *“ihtiyatlı bir kimse tarafından öngörülebilir bir hususun öngörülmemesi”* şeklinde tanımlanmaktadır.³³¹ Tüm bu hususlar taksir noktasında ileri sürülen öngörebilme teorisinin ne kadar eskiye dayandığını göstermektedir. Taksirin hukuki esası bakımından öne sürülen en eski teori olması ve yaygın bir şekilde benimsenmesi belki de diğer teorilere nazaran daha basit şekilde formüle edilmiş olması sebebiyledir.³³²

³²⁶ İçel, s.55.

³²⁷ Keskin, s.23.

³²⁸ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.230; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.425; Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/357.

³²⁹ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.263; İçel, s.75; Demirbaş, s.410.

³³⁰ İçel, s.76.

³³¹ İçel, s.76; Demirbaş, s.410.

³³² Dönmezer - Erman, II/500.

Öngörebilme teorisine göre taksirin esası, istenmeyen neticenin öngörülebilir olmasında aranmaktadır.³³³ Diğer bir deyişle, bir kimsenin işlediği fiil sebebiyle cezai sorumluluğunun gündeme gelmesi bu fiil sebebiyle zararlı birtakım neticelerin doğabileceğinin öngörülebilirliğine bağlıdır.³³⁴ Teoriyi ileri süren Carrara ise taksiri, fiilin mümkün ve muhtemel sonuçlarını hesaplamada isteyerek dikkatsiz, özensiz davranmak şeklinde tanımlamakta³³⁵ ve taksirin; hareketin iradi olması, neticenin öngörülmemesi ve öngörülme neticenin öngörülebilir olması şeklinde üç unsurdan oluştuğunu ifade etmektedir.³³⁶

Öngörebilme noktasında özellikle netice üzerinde durulduğu görülmektedir. Kuşkusuz zararlı neticenin öngörülebilir olması taksir teorisinde büyük önem taşımakta ve çoğuz kez cezai sorumluluğun sınırını belirlemektedir.³³⁷ Ancak neticenin öngörülebilir olması tabirinden, fiilen gerçekleşen neticenin değil hareketin sebep olduğu yahut olabileceği benzer neticelerin öngörülebilmesini anlamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.³³⁸

Öngörebilme teorisinin birçok yazar tarafından irili ufaklı farklılara rağmen benimsenmiş bir teori olduğu söylenebilir. Bu teoriyi savunanlara göre, neticenin öngörülebilir olması, taksir ile kaza ve tesadüf ayırt edebilmek noktasında bir ölçü, unsurdur.³³⁹ Nitekim hukuk düzeni kişilerin ne gündelik hayatta ne de teknik etkinliklerin yapılması esnasında gerçekleşen bütün olası sonuçları inceden inceye hesaplamasını isteyemeyecektir. Aksi taktirde insanlar hareketsiz kalmayı tercih edeceklerdir.³⁴⁰ Böylece, failin ancak öngörme imkânına sahip olduğu zararlı neticelerden dolayı cezai sorumluluğu gündeme gelecek, ortak tecrübe yahut normlarla belirlenemeyecek kaza ve tesadüf gibi durumlarda ise cezai sorumluluğu gündeme gelmeyecektir.³⁴¹

³³³ Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.445.

³³⁴ Demirbaş, s.410; Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.425.

³³⁵ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.263; Demirbaş, s.410.

³³⁶ Dönmezer - Erman, II/500; Artuk vd., *Ceza Genel*, s.425; Soyaslan, *Ceza Genel*, s.445.

³³⁷ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.230.

³³⁸ İçel, s.84.

³³⁹ Keskin, s.24.

³⁴⁰ Dönmezer - Erman, II/501.

³⁴¹ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.428.

Gerçekten de öngörebilme teorisi taksir ile kaza ve tesadüfü ayırmak bağlamında biz hukukçulara bir imkân sağlamaktadır. Bu sebeple teori, bazı ceza kanunları tarafından benimsenmiş olup öngörebilme kriteri kanunlarda vurgulanmıştır.³⁴²

Öngörebilme teorisi çeşitli yönlerden eleştiri konusu olmuştur. Bunlardan bir tanesi, neticenin öngörülebilir olmasındaki ölçünün neye göre belirleneceği, neyin öngörülebilir olması gerektiği hususundadır. Teoriyi benimseyenler yahut benimsememekle birlikte öngörebilmeyi taksirin bir unsuru olarak gören yazarlar bu konuda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.³⁴³ Zira zararlı netice belirli bir bilgiye sahip kimse tarafından öngörülebilirken, aynı bilgiye sahip olmayan kimse tarafından öngörülmebilecektir. Örneğin, bir anne çocukların oyun oynadıkları ortamda bulunan masanın üzerine zehirli olduğunu bildiği bir ilaç bırakmış ve çocukların bu ilacı içmeleri sonrasında ölümleriyle sonuçlanan zararlı netice meydana gelmişse annenin taksirden doğan cezai sorumluluğu kabul edilecektir.³⁴⁴ Ancak aynı anne, eczaneden karbonat almak istediği halde eczacı tarafından kendisine zehirli ilaç verilmiş ve aynı serüven dahilinde zararlı netice meydana gelmişse bu taktirde annenin taksirden doğan cezai sorumluluğundan söz edilemeyecektir. Zira bu durumda sonucu öngörebilme hususu eczacının fiili ile akamete uğramıştır. Sonuç olarak denilebilir ki, neticenin öngörülebilirliği sahip olunan bilgiye göre değişmektedir. İşte tam da burada öngörebilme noktasında hangi ölçü, kriterin uygulanması gerektiği tartışmaları başlamaktadır. Diğer bir deyişle, neticenin öngörülebilirliği bakımından hangi bilgi veya kimin öngörme imkânı esas alınacaktır?³⁴⁵

Nitekim bazı yazarlar orta zekâda bir insanın öngörebileceği zararlı neticelerin ölçü olarak alınması ve dahi her türlü bilgidен yoksun bir kimsenin bile orta zekâdaki insana göre değerlendirilip sorumlu tutulması gereğinden söz etmişlerdir. Ancak bir kişinin kendisinin değil de bir başkasının öngörebileceği zararlı neticeyi tahmin edip

³⁴² İçel, s.76.

³⁴³ Dönmezer - Erman, II/501.

³⁴⁴ Benzer bir örnek için bkz. Mi'yâr-ı Adâlet, ms.179.

³⁴⁵ İçel, s.85.

öngörememesi sebebiyle kusurlu sayıp cezalandırmanın faydasız ve yersiz olacağı gerekçesiyle bu ölçü eleştirilmiştir.³⁴⁶

Bu eleştiriler karşısında bir kısım yazar failin bizatihi kendisinin esas alınması gerektiğini ve failin kişisel durumu itibariyle zararlı neticeyi öngörmesinin mümkün olmadığı durumlarda taksirden doğan cezai sorumluluğun olmayacağını ileri sürmüşlerse de bu görüş tamamen sübjektif bir ölçü esas alındığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.³⁴⁷

Bir grup yazar ise teoriye bu bağlamda getirilen eleştiriler karşısında, orta zekâdaki bir insanın ve tamamen failin kişisel dikkat seviyesine ilişkin iki kriterin birleştirileceğini ve failin bağlı bulunduğu sosyal grubun içinde orta zekâdaki bir kişinin model, ölçü olarak alınması sonucunda öngörülebilirliğin tespit edileceğini ve cezai sorumluluğun gündeme geleceğini ifade etmiştir.³⁴⁸ Ancak teori bu şekliyle dahi eleştiri konusu olmuştur. Hayatta her şeyin olabileceği ve bir kimsenin her olayı öngörmesinin mümkün olmaması sebebiyle öngörebilme teorisi ne gibi sonuçların öngörülebilir olduğu noktasında da teori eleştiri konusu olmuştur. Teoriyi savunan yazarlar, iddia edildiği gibi hayatta gerçekten her şeyin olabileceğini hatta mucize gibi olayların bile meydana gelebileceğini; ancak hukukun bunlarla uğraşmayacağını ve her durumda kişiden zararlı neticeyi öngörmesini beklemenin yersiz olduğunu dile getirmişlerdir. Buna göre hukuken öngörebilmek, mantıken ve genellikle meydana gelen sık sık gerçekleşen olayları o an akıldan geçirmek, düşünmek demektir. Bir kimse cennete gidebileceğini, cinsiyet değiştirebileceğini, milyarder olabileceğini hayal edebilir; fakat patlayıcı bir maddenin gereken tedbir alınmadığı halde elde tutulması sonrasında bunun patlayabileceğini öngörebilir ve öngörmesi de gerekir.³⁴⁹

Doktrinde öngörebilmenin konusunun ne olduğu noktasında da ihtilafa düşülmüştür. Bazı yazarlar, öngörme imkânının, netice ve illiyet bağı veya hareket, ön koşullar ve hukuka uyguluk nedenleri ve sınırları bakımından söz konusu olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Buna göre, netice ve nedensellik bağı geleceği ilgilendiren kavramlar olması sebebiyle öngörebilme terimi bu gibi durumlarda yerinde bir terim

³⁴⁶ Dönmezer - Erman, II/501; İçel, s.85; Soyaslan, *Ceza Genel*, s.445; Keskin, s.24; Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/357.

³⁴⁷ Dönmezer - Erman, II/501; İçel, s.85; Keskin, s.24.

³⁴⁸ Dönmezer - Erman, II/501; İçel, s.85; Keskin, s.24; Artuk vd., *Ceza Genel*, s.426; Demirbaş, s.410.

³⁴⁹ Dönmezer - Erman, II/503.

olacaktır. Zira öngörebilmenin konusu daima geleceği ilgilendiren hususlar olabilecektir. Bu yüzden şimdiki zamanı ve geçmiş ilgilendiren konularda kullanılması yanlıştır. Netice ve nedensellik bağı dışında kalan hususlar ise şimdiki zamanı yahut geçmiş ilgilendirmeleri sebebiyle bu gibi durumlarda öngörebilmeden değil bilinebilmeden söz etmenin daha doğru olacağı ileri sürülmüştür.³⁵⁰

Öngörebilme teorisine getirilen bir diğer eleştiri ise bilinçli taksiri açıklayamıyor olmasına ilişkindir. Gerçekten de bilinçli taksirde fail neticeyi öngörmekte ancak bunun gerçekleşmesini istememekte, gerçekleşeceğine ihtimal vermemektedir.³⁵¹

Öngörebilme teorisini savunan yazarlar taksirden doğan cezai sorumluluğun tedbirsizlik ve dikkatsizlikten kaynaklandığı durumlarda, öngörebilmenin taksirin bir unsuru olduğu noktasında fikir birliği içerisinde olduklarıdır. Ancak nizamla, emirlere, talimata aykırılık ve meslek ve sanatta acemilik gibi taksirin diğer şekillerinde, öngörebilmenin taksirin bir unsuru olup olmadığı konusunda tartışma mevcuttur.³⁵²

Öte yandan, taksirden doğan cezai sorumluluğun yazılı davranış kurallarına uymamak sebebiyle doğduğu hallerde, fail tarafından zararlı sonucun öngörülmemiş olması taksirin varlığını tespit bakımından kesin bir değer taşımamaktadır. Zira bu hallerde fail sonucu öngörmüş olsa da, şayet almakla yükümlü olduğu tedbirleri almış ise cezai sorumluluk gündeme gelmeyecektir. Bu türden faaliyetler bakımından önemli olan husus insanların davranışlarında uyulması zorunlu emir ve yasaklara uyup uymadığıdır. Bu husus, tehlikeli olmasına rağmen sosyal yönden yararlı kabul edilmeleri sebebiyle hukuken yetki verilen cerrahi ve sportif faaliyetlerde, otomobil ve uçak denemelerinde açık bir şekilde görülmektedir.³⁵³ Bazı yazarlara göre yazılı davranış kurallarına aykırılık söz konusu ise neticenin öngörülebilir nitelikte olduğunu araştırma, tartışma icap etmez. Zira kanun koyucu zaten neticenin öngörülebilir olması sebebiyle böyle bir hükmü öngörmüştür. Daha açık bir anlatımla, bu gibi hallerde

³⁵⁰ İçel, s.81.

³⁵¹ Soyaslan, *Ceza Genel*, s.445; Artuk vd., *Ceza Genel*, s.427; Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.230; Demirbaş, s.410; Cengiz Topel Çiftcioğlu, "Türk Ceza Kanunu'nda Taksir", *Ankara Barosu Dergisi*, 3 (2013), s.323.

³⁵² İçel, s.91.

³⁵³ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.230; Hafızoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.263.

zararlı neticenin öngörülebilirliği noktasında araştırma yapmak yetkisi hâkimden kanun koyucuya geçmiş ve kanun koyucuda zararlı neticenin öngörülebilir olduğu sonucuna vararak ilgili hükümleri koymuştur. Hâkim ise burada eylemlerin sırf yazılı davranış kurallarına aykırı olması sebebiyle faili cezalandırma yoluna gitmeyecek, failin fiiliyle meydana gelen zararlı neticenin kanun koyucunun gerçekleşmesini önlemeye çalıştığı netice olup olmadığını ve nedensellik bağının mevcudiyetini araştıracaktır.³⁵⁴

Sonuç olarak, öngörülebilme kriterinin gerek doktrin gerekse de uygulama tarafından kabul edildiği ve adalet düşüncesine uygun olduğu görülmektedir. Nitekim bir kimsenin öngöremediği ve ortak tecrübeye göre de öngörmesinin beklenmediği bir sonuçtan sorumlu olmayacağını kabul eden öngörebilme teorisi ceza adaleti noktasında hümanist bir yaklaşım sergilemektedir.³⁵⁵

1.4.3. Öngörebilme ve Önleyebilme

Öngörebilme ve önleyebilme teorisi Brusa tarafından ileri sürülmüş bir teoridir.³⁵⁶ Bu teori, öngörebilme teorisinin özel hukukta savunulan önlenebilirlik kriteri ile tamamlanmak istenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Teorinin ilk izlerine eski İtalyan hukuk sisteminde rastlamak mümkündür. Bu teoriye göre taksirin hukuki esası, failin öngörülebilir ve önlenebilir neticeyi önlemediği için cezalandırılmasıdır.³⁵⁷ Daha açık bir anlatımla, bu teoriye göre taksirin esası öngörme yeteneğinde değil de önleme imkânında kendisini bulmaktadır.³⁵⁸ Taksir kavramı ise öngörülebilir ve önlenebilir nitelikteki zararlı neticenin öngörülmesi ve önlenmesi için gerekli olan dikkat ve özenin gösterilmesinde iradi olarak ihmalkârlık gösterilmesi hali olarak tanımlanmaktadır.³⁵⁹

³⁵⁴ İçel, s.91-92.

³⁵⁵ Çiftcioğlu, "Türk Ceza Kanunu'nda Taksir", s.334.

³⁵⁶ Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/357.

³⁵⁷ Artuk vd., *Ceza Genel*, s.428.

³⁵⁸ Keskin, s.25.

³⁵⁹ İçel, s.70; Dönmezer - Erman, , II/503; Demirbaş, s.410.

Brusa'ya göre, bir kimse zararlı neticeyi öngörmüş ancak öngörme anında artık zararlı neticeyi önleme imkânına sahip değilse taksirli bir hareketten ve dolayısıyla taksirden doğan cezai sorumluluktan söz edilemeyecektir.³⁶⁰

İnsanlar bütün taksirli fiillerinde yaptığı hareketin kendisine yahut bir başkasına zarar vermeyeceği düşüncesiyle hareket etmekteledir. Örneğin bir kimse karşısına hiç kimsenin çıkmayacağına olan inançla hızlı bir şekilde تنها bir sokakta aracını sürse ve artık aracı durduramayacağı bir haldeyken önüne çıkan çocuğun ölümüne sebep olsa bu eylemi sebebiyle taksirden doğan cezai sorumluluğu söz konusu olacaktır. Zira fail, öngörülebilir zararlı neticeyi önleyebilme imkânını iradi davranışıyla bertaraf etmiş bulunmaktadır.³⁶¹

Neticenin gerek öngörülebilirliği gerekse de önlenebilirliği hususları taksirin mevcudiyeti bakımından arz ettiği önem kuşkusuzdur.³⁶² Zira taksirin varlığını tespit edebilmek noktasında tek başına genel anlamda ya da çok basit bir şekilde tahminde bulunmuş olmak yeterli olmayacaktır.³⁶³ Carrara da öngörebilme mevcutken önleyebilme imkânının olmadığı durumları öngörememeye eşit görmüştür. Bu surette öngörme ve önlemenin ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgulamıştır.³⁶⁴

Öngörebilme teorisine bilinçli taksiri ve kurallara uymama şeklinde işlenen taksirli suçları açıklayamadığına dair getirilen eleştiriler, aynı şekilde bu teori içinde eleştiri konusu yapılmış ve söz konusu eleştirilere net bir cevap getirilememiştir.³⁶⁵ Ancak öngörebilme ve önleyebilme teorisine getirilen asıl ve önemli eleştiri, başlı başına önleyebilme teorisinin ileri sürülmesine ihtiyaç olup olmadığı noktasında getirilen eleştiridir. Buna göre, önleyebilmenin başlangıcını failin neticeyi öngörebilme imkânı oluşturmaktadır.³⁶⁶ Zira ancak öngörülmüş bir neticenin

³⁶⁰ İçel, s.71; Soyaslan, *Ceza Genel*, s.445.

³⁶¹ Dönmezer - Erman, II/503; Artuk vd., *Ceza Genel*, s.428.

³⁶² Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.231.

³⁶³ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.263.

³⁶⁴ Demirbaş, s.410.

³⁶⁵ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.231; Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.263; Demirbaş, s.410.

³⁶⁶ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.429.

önlenmesi mümkündür. Diğer bir deyişle, öngörme, önleyebilmenin ön şartıdır ve eğer ön şart gerçekleşmezse önleyebilme imkânından söz edilemeyecektir.³⁶⁷

Önleyebilmenin ön şartı olan öngörebilme, ya fiilin başında yahut fail fiiline devam ederken söz konusu olur. Eğer öngörme, fail hareketine başlarken söz konusu olursa bu durumda failin zararlı neticeyi önleme imkânı olduğundan bahsedilebilir. Ancak fail hareketin başında öngörmesine rağmen zararlı neticeyi önleyebileceği güveni ile harekete devam eder ve neticeyi önleyemez ise failin bilinçli taksirinden söz edilecektir. Zira bilinçli taksirde fail, zararlı neticeyi öngörmesine rağmen önleyebileceği inancıyla hareketine devam etmekte ve zararlı neticeye sebebiyet vermektedir. Öyleyse bilinçli taksirde dahi sorumluluğun esası öngörebilmeye dayanmaktadır. Failin hareketin başında değil de hareketine devam ederken neticeyi öngördüğü ve zararlı neticeye engel olamadığı durumda ise sorumluluk hareketin başlangıcında mevcut öngörebilmeye rağmen failin neticeyi öngörmemesine dayanmaktadır. Örneğin, arabasını hızla süren ve artık durdurma imkânı bulunmayan bir durumda önüne çocuğun çıkması ve ona çarpması sonucunda ölümle sonuçlanan zararlı neticeye sebep veren sürücünün çocuğun ezilmesini önleyemediği için taksirli olduğu söylenemez. Onun taksiri arabasını hızla sürerken başlangıçta böyle bir zararlı neticenin meydana geleceğini öngörmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Görüldüğü üzere, önleyebilme teorisi her iki durumda da öngörebilme kriterine muhtaçtır.³⁶⁸

Öngörebilme ve önleyebilme teorisi önlemenin artık imkânsız bir hal aldığı durumda bir kimsenin zararlı neticeyi önleyemediğinden bahisle taksirden doğan cezai sorumluluğuna gitmenin faydasız olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Buna göre fail, kendi hareketinin sebep olacağı zararlı neticeyi önlemekle yükümlü olduğu halde bu hareketine devam edecek olursa bu durumda artık taksirden değil olası kasttan söz etmenin daha doğru olacağı söylenmiştir.³⁶⁹ Ayrıca fail mücbir sebep halinde de önleme imkânı bulunmayan zararlı neticeyi öngörmüş olabilecektir. Bu durum ise bir

³⁶⁷ İçel, s.72.

³⁶⁸ İçel, s.72-73; Dönmezer - Erman, II/504.

³⁶⁹ Keskin, s.25.

kimsenin mücbir sebep halinde dahi taksirden dolayı cezai sorumluluğa tabi tutulması anlamına gelmektedir.³⁷⁰

İlaveten hem öngörebilme hem de önleyebilme kavramlarının lüzumsuz olduğu ileri sürülmüş ve taksirin varlığı için istenmeyen zararlı netice ile failin fiili arasında hiçbir psişik bağa ihtiyaç olmadığı söylenmiştir. Diğer yandan, öngörebilme ve önleyebilme kriterleri ancak cezanın tespiti noktasında önem arz ettiği, taksirli fiilin cezalandırılıp cezalandırılmaması noktasında bir rehber olamayacağı iddia edilmiştir. Bu fikirde olan yazarlara göre, taksirin cezalandırmaya konu olmasının sebebi failin disipline aykırı iradi hareketidir.³⁷¹

1.4.4. Hukuka Aykırı Araç Kullanma

Hukuka aykırı araç kullanma teorisi Stopatto tarafından ileri sürülmüştür. Bu teori esasen illiyet bağı konusunda ileri sürülen etkin sebep teorisinin taksire uyarlanmış halidir. Nitekim hukuka aykırı araç kullanma teorisine iradi neden teorisi adı verildiği de görülmektedir.³⁷² Bu teoriye göre failin hukuka aykırı araçlara yönelen iradesi meydana gelen zararlı netice bakımından etkin sebep olduğundan failin fiilinin taksirden doğan cezai sorumluluğa konu olup cezalandırılması gerekmektedir.³⁷³

Söz konusu teoriye göre, iradi hareket ile hukuka aykırı bir amaç güdülmesi durumunda kastın varlığından; hukuka aykırı bir amacın mevcut olmadığı ancak hukuka aykırı araçlar vasıtasıyla iradi hareketin işlendiği hallerde ise taksirin varlığından söz edilir.³⁷⁴

Hukuka aykırı araçlar kullanan kimse, bu araçları kullanması sonucunda meydana gelebilecek zararlı neticeyi öngörüp öngöremeyeceği hatta bu zararlı neticeyi önleme imkânı olup olmadığı irdelenmeksizin, meydana gelen zararlı neticede hukuka aykırı araçlar kullanmanın etkin sebep olması dolayısıyla cezalandırılmalıdır. Bu gibi durumlarda kusur, sosyal amaca aykırı araçların kullanılmasında kendisini göstermektedir. Bu teoriye göre, taksirin mevcudiyetinden bahsedebilmek için failin

³⁷⁰ Dönmezer - Erman, II/504.

³⁷¹ İçel, s.74.

³⁷² Dönmezer - Erman, II/504.

³⁷³ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.425; Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/358.

³⁷⁴ Dönmezer - Erman, II/505; Demirbaş, s.409.

zararlı neticeye doğrudan doğruya yahut dolaylı şekilde iradi hareketiyle neden olması ve iradi fiilin hukuken normal olmayan araçlarla işlemiş olması gerekmektedir. Sonucun öngörülebilirliği veya önleme imkânı gibi hususlar taksir kavramına yabancıdır.³⁷⁵

Stopatto'ya göre hukuka aykırı zararlı netice kişi tarafından iradi hareket ile doğrudan doğruya yahut dolaylı bir şekilde meydana gelmişse cezalandırılacaktır. Failin cezalandırılabilmesi için hareketin, hukuk düzeni bakımından normal olmayan araçlar kullanmak suretiyle işlenmesi yeterlidir.³⁷⁶ Daha açık anlatımla, iradi olarak hukuka aykırı aracın kullanılması sebebiyle ortaya çıkan zararlı netice ile failin hareketi arasında illiyet bağının kurulması taksirli fiil dolayısıyla cezai sorumluluğun gündeme gelmesi için yeterlidir.³⁷⁷ Zira bireyler, hukuka aykırı vasıtalar kullanmakla iyi birer vatandaş olmadıklarını göstermişlerdir. Bu yüzden hukuka aykırı araçlarla meydana getirdikleri zararlı neticeden sorumlu olmalıdırlar.³⁷⁸

Hukuka aykırı araç kullanma teorisi de çeşitli açılardan eleştiri konusu olmuştur. İlk başta taksir kavramı ile ilgisiz olduğu nedensellik bağının faili zararlı neticeden sorumlu tutabilmek için ister kasıtlı olsun ister taksirli olsun bütün suçlar bakımından aranan zorunlu bir unsur olduğu ileri sürülmüştür.³⁷⁹ Daha sonra ise, öngörülebilirlik kavramını hiç dikkate almadan yalnızca illiyet bağına dayanması sebebiyle taksir ile kaza ve tesadüf ayrımını ortadan kaldırdığı ve tam anlamıyla objektif bir görüşten yana olduğu noktasında eleştiri konusu olmuştur.³⁸⁰ Gerçekten de teori, başlangıçtaki iradi hareketi yeterli görmektedir. Kaza ve tesadüf durumunda da başlangıçtaki hareketin iradi olduğu düşünüldüğünde bu kavram taksir ile karıştırılmaya çok müsait durumdadır.³⁸¹

Teorinin kendi kendine yetemediği de iddia edilmiştir. Buna göre teori, ilk önce toplumsal düşüncelerle herkesin etkin sebebini oluşturacağı zararlı neticeden sorumlu olacağını kabul etmiş, daha sonra ise bunun yeterli olmayacağı anlaşıncaya hukuka

³⁷⁵ Dönmezer - Erman, II/505; Keskin, s.26.

³⁷⁶ Dönmezer - Erman, II/505.

³⁷⁷ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.424.

³⁷⁸ İçel, s.61; Demirbaş, s.409; Çiftcioğlu, "Türk Ceza Kanunu'nda Taksir", s.322.

³⁷⁹ Soyaslan, *Ceza Genel*, s.446.

³⁸⁰ Dönmezer - Erman, II/505; Keskin, s.26; Özbek vd., *Ceza Genel*, s.480.

³⁸¹ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.425.

aykırı araç kullanma şartı eklenmiştir.³⁸² Ayrıca hukuka aykırı vasıta, hukuki bakımdan normal olmayan araç kavramlarının neden ibaret olduğu noktasında bir açıklık bulunmadığı, bu kavramların insanın hayal edebileceği en belirsiz en keyfi kavramlar olduğu iddia edilmiştir.³⁸³ Böyle bir kavramın taksirli suçların cezalandırılması amacına hizmet etmediği, uygulamada şüphe ve tereddütlere yol açacağı, birçok taksirli fiil ve özellikle de ihmali suçlarla uyuşmayacağı söylenmiştir. Gerçekten de ihmali hareket ile suç işleyen kimse, ne hukuka aykırı ne de hukuka uygun bir araç kullanmış değildir.³⁸⁴ Bu teori kabul edildiğinde uyanık durması gereken bir kimsenin uyuyakalması sonucunda zararlı netice meydana gelirse bu kimse hukuka aykırı bir araç kullanmış sayılacaktır. Bunun kabulü ise mümkün değildir.³⁸⁵ Öte yandan, hukuka aykırı araçlar kasıtlı yahut kastın aşılması suretiyle işlenen suçlar bakımından da söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla bu şart yalnızca taksirli suçlara bağlanamayacak ve taksir ile diğer kusurluluk türlerini ayırt edebilme noktasında yetersiz kalacaktır.³⁸⁶

1.4.5. Hata

Taksir kavramının esas hata teorisinde, kaçınılabilir hata ile açıklanmaya çalışılmıştır. Hata teorisi, öngörebilmeyi sınırının sonuna götüren bir teoridir. Bu teoriye göre taksir, iradi hareketi ilgilendiren veya bunun ayırıcı özellikleri noktasında yapılan bir hatadan ileri gelmektedir.³⁸⁷ Buna göre, failin kendi davranışlarının fiili şartları noktasındaki değerlendirmesine yahut davranışının sonucuna ilişkin hatasından kaynaklanmayan taksirli bir suç mümkün değildir.³⁸⁸

Teorinin savunucularından Alimena'ya göre taksirin nedeni kaçınılabilir bir hatadır. Dolayısıyla hata daima taksirden önce gelmektedir. Örneğin, tedbirsizlik halinde bir kimsenin idraki hata tarafından bozulmuş olduğu için o kişi tedbirsiz

³⁸² Dönmezer - Erman, II/505.

³⁸³ İçel, s.62; Çiftcioğlu, "Türk Ceza Kanunu'nda Taksir", s.323.

³⁸⁴ Dönmezer - Erman, II/506.

³⁸⁵ Soyaslan, *Ceza Genel*, s.446; Keskin, s.27.

³⁸⁶ Dönmezer - Erman, II/506; Keskin, s.27.

³⁸⁷ Dönmezer - Erman, II/506.

³⁸⁸ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.231.

durumdadır.³⁸⁹ Şayet böyle bir hatanın olmadığı söylenebiliyorsa, kişileri taksirden dolayı sorumlu tutmanın anlamı olmayacaktır.³⁹⁰

Taksirin tespiti noktasında failin düştüğü hatanın niteliğini irdelemek gerekmektedir. Fail, yanılığdan kaçınma, kaçma ihtimaline sahipken, hataya düşmeyebilecekken hataya düşmüşse taksirli bir hareket ve bunun sonucunda cezai sorumluluk gündeme gelecektir. Daha açık bir anlatımla, taksirin esas kaçınılması mümkün olan hataya düşülmesinden ibarettir.³⁹¹ Fail kaçınılabılır bir hataya düşmesi sebebiyle meydana gelen zararlı neticeden dolayı cezai anlamda sorumlu olmalıdır. Söz konusu hata ise her zaman taksirden önce doğmaktadır.³⁹²

Bu teori gereğince hata, ya neticeyle ilgilidir yahut diğer unsurlar, hareket ve önşartlar bakımından mevcut olabilecektir. Hatanın kaynağı ise dikkatin hiç bulunmaması yahut ihtiyacı karşılayacak miktarda bulunmamasıdır. Diğer bir deyişle, bir şahıs dikkatsizlik içerisindeyken idraki eylemine yönelik değildir.³⁹³

Hata teorisi de çeşitli yönlerden eleştiri konusu olmuştur. Teoriye göre hata, taksirin sebebidir. Ancak bu teoriye muhalif yazarlar; tam tersine taksirin, yani gereken dikkat ve özenin gösterilmemiş olmasının hatanın sebebi olduğunu ileri sürmüşlerdir. O halde taksirin sebebinin hata da görmek bir mantık hatasıdır. Nitekim kanunun ruhu failin hataya düşmekte taksiri olup olmadığını aramaktadır.³⁹⁴ Ayrıca hiçbir hataya dayanmayan hallerde de taksirden doğan cezai sorumluluğun gündeme gelebileceği ve özellikle nizamla riayetsizlik şeklindeki taksir biçiminde taksirin hatadan doğduğunu söylemenin yanlış olduğu yönlerinden eleştiri konusu olmuştur.³⁹⁵ Örneğin, uyumaması gereken bir haldeyken uykuya dalması sonucunda otobüsün kaza yapmasına ve bir kimsenin ölmesine sebebiyet veren otobüs şoförünün³⁹⁶ yahut dolu silahı masanın üzerinde unutması sonucunda zararlı neticenin meydana geldiği durumlarda hatanın varlığından bahsetmek mümkün değildir. Zira bu hallerde zararlı

³⁸⁹ İçel, *Ceza Hukukunda Taksirden Doğan Subjektif Sorumluluk*, s.67.

³⁹⁰ Demirbaş, s.411.

³⁹¹ Dönmezer - Erman, II/507; Soyaslan, *Ceza Genel*, s.447; Demirbaş, s.411.

³⁹² Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.429.

³⁹³ İçel, s.67-68.

³⁹⁴ İçel, s.69; Soyaslan, *Ceza Genel*, s.447; Artuk vd., *Ceza Genel*, s.429; Demirbaş, s.411; Keskin, s.25.

³⁹⁵ İçel, s.69.

³⁹⁶ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.231; Keskin, s.25; Demirbaş, s.411.

netice failin unutulmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, kanunun veya davranış kurallarının kişilere yüklemiş olduğu dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlali söz konusudur. Taksirin esasını hata olarak kabul etmek bu gibi durumları açıklamak noktasında yetersiz kalmaktadır.³⁹⁷

1.4.6. Değerlendirme

İslam ceza hukukunda taksir kavramı hata kavramı içerisinde değerlendirildiğinden taksir kavramına ilişkin ele avuca gelir nitelikte teoriler oluşmamıştır. Bunda İslam hukukçularının, hukuk ilmini kazuistik bir metotla incelemelerinin etkisinin olduğu da şüphesizdir. Ancak İslam hukukçuları iradi-iradi olmayan eylem ayrımı yapmışlar ve dolayısıyla kaza ve tesadüf ile taksirin sınırlarını belirlemişlerdir. Örneğin, bir gemi kaptanı, denizde seyir halinde iken ortaya çıkan fırtına sebebiyle geminin sevk ve idaresine ilişkin hakimiyetini kaybetse ve bu sırada gemi bir kayığa çarpıp kayıktaki kimselerin denize düşüp ölmesine yol açsa gemi kaptanının sorumluluğu yoktur. Zira burada kaza ve tesadüf durumu söz konusudur.³⁹⁸ Ancak gemi kaptanı dikkatsizliği, tedbirsizliği sonucunda ölüm hadisesine sebep olursa taksirle öldürmeden sorumlu tutulacaktır. Örneğin, Osmanlı'da gemi kaptanı Senadine'nin denizde yol alırken dikkatsizliği sebebiyle Yusuf'un babası Eymür'ün kayığının batmasına ve sonrasında ölmesine sebep olduğu olayda kaptan taksirle öldürmeden sorumlu tutulmuş ve Yusuf, kaptan Senadine'den diyet almıştır.³⁹⁹ Üzerinde kılıç gibi kesici ve delici bir alet taşıyan ancak dikkatsizliği, tedbirsizliği sebebiyle üzerindeki eşyanın bir başkası üzerine düşerek yahut bir başka şekilde zarar veren kimse taksirle öldürmeden dolayı sorumlu tutulacaktır. Ancak bu durum kum fırtınası gibi mücbir sebep halinden kaynaklanıyorsa sorumlu olmayacağı belirtilmiştir.⁴⁰⁰

İslam hukukçuları taksirin tespiti noktasında öngörebilme kriterini açıkça zikretmeseler de, taksirle öldürme suçuna ilişkin verdikleri örneklerde bu kriteri dikkate aldıklarını görmekteyiz. Örneğin, kişi yola bir ateş közü bıraksa ve o köz bir

³⁹⁷ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.429.

³⁹⁸ Bkz. *Miyâr-ı Adâlet*, ms.58.

³⁹⁹ İstanbul Kadı Sicilleri Ahi Çelebi Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1063-1064 / M. 1652-1653), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 325.

⁴⁰⁰ Serahsî, XXVII/6; Bilmen, III/114; Udeh, II/138; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.140; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.328; Halebî, IV/351; Ebû Zehra, II/448.

yeri yaksa, bir kimsenin ölümüne sebep olsa közü bırakan kişi sorumludur. Ancak bıraktığı köz bulunduğu yeri yakmayacakken şiddetli bir rüzgar gelse, közü bir başka yere götürse ve bu surette bir yangın ya da ölüm hadisesi yaşansa közü bırakan kişi sorumlu değildir. İslam hukukçuları, kişinin közü bıraktığı gün rüzgarlı bir günse, rüzgarın da bu közü bir başka yere götüreceği ve yangına ya da ölüme sebep olabileceği öngörülebilir olduğundan, bu durumda da meydana gelen yangın ya da ölüm hadisesinden közü bırakan kişinin sorumlu olacağını vurgulamışlardır.⁴⁰¹ Bir başka örnek ise, ilk başta sağlam yapılmış bir yapının, duvarın sonradan yıkılmaya yüz tutar bir hal alması ve ilgili kimselerin bunu yapı, duvar sahibine bildirmesine rağmen duvar sahibinin gereken tadilat işlemlerini yaptırmaması sonrasında yapının, duvarın yoldan geçen bir kimsenin üzerine yıkılması ve ölümüne sebep olması durumunda duvar sahibi taksirle öldürmeden sorumlu tutulacaktır. Zira ilgili kişilerin kendisine bildirim yapmasıyla birlikte artık duvar sahibinin ölüm hadisesini öngörebileceği kabul edilmiştir. Eğer duvar ilk başta sağlam yapılmamışsa ve yoldan geçen bir kimsenin üzerine yıkılıp ölümüne sebep olursa bu durumda ilgili kişilerin bildirimine gerek olmaksızın duvar sahibinin taksirle öldürme suçundan sorumlu olacağı belirtilmiştir. Çünkü yapıyı, duvarı ilk başta sağlam yaptırmamakla bu ölüm hadisesini meydana gelebileceğinin öngörülebilir olduğu kabul edilmiştir.⁴⁰² Umuma açık, kamuya ait insanların sürekli kullandıkları ve durdurulması yasak olan bir yolda hayvanını bırakan kimse, hayvanın buradan geçen kimselere zarar verebileceği ihtimalini öngörebileceği halde, hayvanını oraya bıraktığı için hayvanın hareketleriyle meydana gelecek olan ölüm hadisesinden sorumlu olacağı belirtilmiştir.⁴⁰³ Ayrıca iki, üç yaşlarındaki çocuğunu bir odada yalnız bırakması ve kendisinin odadan ayrılması halinde, çocuğuna bakmakla yükümlü olan annenin onu yalnız bıraktığında başına, ateşe düşüp ölmek gibi, kötü bir iş geleceğini öngörmesine rağmen dikkatsiz ve tedbirsiz davranması sebebiyle çocuğun ölümüne sebebiyet verdiği için taksirden doğan cezai sorumluluğu kabul edilmiştir.⁴⁰⁴

Görüldüğü üzere, İslam hukukunda açık bir şekilde zikredilmemiş olsa da kaza ve tesadüf ayrımı yapılmış, taksirin tespiti noktasında zaman zaman öngörebilme bir

⁴⁰¹ Bkz. Mevsilî, V/273; Merginanî, IV/311.

⁴⁰² Bkz. Kudurî, s.471; Merginanî, IV/317; Mevsilî, V/276; Zuhaylî, VIII/150.

⁴⁰³ Bkz. Ebû Zehra, II/448; Merginanî, IV/320; Mevsilî, V/278-279.

⁴⁰⁴ Miyâr-ı Adâlet, ms.179.

kriter olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla, kaza ve tesadüf arasındaki sınırı net bir şekilde çizebilmesi bakımından taksire ilişkin ileri sürülen teorilerden öngörebilme teorisinin İslam ceza hukuku noktasında benimsenmesinde bir sakınca olmadığını düşünüyoruz.

2. TAKSİRİN UNSURLARI

Taksirin unsurlarının nelerden ibaret olduğuna ilişkin doktrinde çeşitli ayrımlar yapılmıştır. Ancak yapılan bu ayrımların yazarların taksirin hukuki esası noktasında benimsedikleri teorilerin etkisi altında ileri sürüldüğü görülmektedir. Örneğin, öngörebilme teorisinin savunucularına göre, öngörülebilir nitelikteki netice taksirin bir unsurudur. Ancak diğer teorilerin savunucuları ise öngörülebilir neticeyi taksirin unsuru olarak görmemektedir. Zira onlar da taraftarı oldukları teoriye uygun bir kavramı taksirin unsurları arasına sokmakta ve bu unsura özel bir önem vermektedir.⁴⁰⁵

Her ne kadar doktrinde farklı çevrelerce taksirin unsurları birbirinden farklı tespit edilmiş olsa da temel birtakım unsurlar üzerinde uzlaşının olduğu gözlemlenmektedir.⁴⁰⁶ Geleneksel kurama göre taksirin, hareketin iradiliği, neticenin istenmemesi ve hareket ile netice arasındaki nedensellik bağı şeklinde üç unsuru bulunmaktadır. Hareketin iradiliği ve nedensellik bağı zaten bütün suçlar bakımından temel unsur olarak kabul edilmektedir. Neticenin istenmemesi ise taksir ile kastı birbirinden ayıran en önemli kriter olması sebebiyle kabul görmüştür. Bu yüzden taksirin bu üç unsuru üzerinde uzlaşa sağlandığı söylenebilir.⁴⁰⁷

765 sayılı TCK döneminde taksir tanımlanmadığı için taksirin unsurları noktasında da bir belirlilik bulunmamaktaydı. Bu eksiklik ise gerek doktrin gerekse de yargı kararları ile tamamlanmaktaydı. Buna göre taksirin unsurları, fiilin taksirle işlenen bir suça vücut vermesi, hareketin istenmesi, neticenin öngörülebilir olması, neticenin istenmemesi ve hareket ile netice arasındaki illiyet bağı olmak üzere beşe ayrılmaktaydı. Ancak 5237 sayılı kanun ile taksirin tanımı yapılmış ve söz konusu tanımda dikkat ve özen yükümlülüğü vurgulanmıştır. Dolayısıyla TCK ile birlikte taksirin unsurları, dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlali unsurunun temel ve kurucu diğer beş unsurun arasına eklenmesiyle altıya çıkmış durumdadır.⁴⁰⁸ Yargıtay'ın

⁴⁰⁵ İçel, s.35.

⁴⁰⁶ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.92.

⁴⁰⁷ İçel, s.36.

⁴⁰⁸ Kaymaz - Gökcan, s.90-91.

kabulü de bu şekildedir.⁴⁰⁹ Biz de çalışmamızda bu anlayışa uygun olarak taksirin unsurlarını inceleyeceğiz.⁴¹⁰

2.1. Fiilin Taksirle İşlenebilen Bir Suça Vücut Vermesi

Hem İslam ceza hukuku hem de günümüz ceza hukukunda asli sorumluluk tipi kast, istisnai sorumluluk tipi taksir olduğu için; taksirli fiiller ancak kanunun açıkça düzenleme altına aldığı hallerde cezalandırmaya konu olabileceklerdir.⁴¹¹ Bu husus TCK m.22’de “*Taksirle işlenen fiiller, kanunun açıkça belirttiği hallerde cezalandırılır.*” şeklinde vurgulanmıştır. Bu durum ise taksirden doğan cezai sorumluluğu sınırlayıcı bir işleve sahiptir.⁴¹² Gerçekten failin işlediği fiil suç tanımına uysa dahi kanun koyucu o suçun kanunda taksirli biçimini düzenleme altına almamışsa, fail fiilinden sorumlu olmayacaktır. Örneğin; zina suçu, mala zarar verme suçu, içki içme, hırsızlık, görevi kötüye kullanma suçları bu nevi suçlardandır. Kanunda taksirli biçimi öngörülmediği için ne kadar büyük zarar ve tehlikelere yol açarsa açsın taksirle işlenmeleri halinde faile ceza verilemeyecektir.⁴¹³ Nitekim Yargıtay’da suç teşkil eden eylemin taksirli halinin kanunda açık bir şekilde öngörülmüş olmasını aramaktadır.⁴¹⁴

Taksirin istisnai bir sorumluluk taşımamasını failin iradesini suça vücut veren zararlı neticeye yöneltmemiş olmasında aramak gerekmektedir. Taksirde neticenin fail tarafından istenmemesi sebebiyle kanun dikkat ve özen yükümlülüğünün mevcut olabileceği hallerde taksirle işlenen fiilleri cezalandırma konusu yapmıştır. Dolayısıyla

⁴⁰⁹ YCGK, K. 2008/49 (11.03.2008).

⁴¹⁰ Önemle ifade etmek gerekir ki, bu unsurların hepsinin bir arada gerçekleşmesi durumunda taksirle işlenen fiilden cezai sorumluluk gündeme gelecektir. Bu unsurlardan birisi yahut birkaçının eksik olması halinde taksirden doğan cezai sorumluluktan söz edilemez.

⁴¹¹ Keskin, s.29; Kaymaz - Gökcan, s.92.

⁴¹² Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.334.

⁴¹³ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.263; Esen, *İslam'da Uhrevi Sorumluluk*, s.224.

⁴¹⁴ YCGK, K. 2008/230 (16.12.2008) “*Somut olayımızda katılanla şahsi bir husumeti vs. ortaya konulamayan sanık Vali’nin yaptığı hukuka aykırı uygulama; mevzuatı bilmemekten, Milli Eğitim Disiplin Kurulu tarafından yanıtlanmış olmaktan veya yeterince dikkatli davranmamaktan kaynaklanan, taksirle işlenmiş bir eylemdir. Bu durumda, sanığın belirtilen suçları işlemek kastıyla hareket ettiğine ilişkin yeterli delil bulunmadığı gibi, “kastın” bulunmadığı olayda, atılı eylemlerin taksirle işlenmesinin de yasada suç olarak düzenlenmemesi nedeniyle; sanığa 765 sayılı Yasanın 228 ila 240 ve 5237 sayılı Yasanın 257. maddelerinde yazılı suçlardan ceza verilemez*”;

YCGK, K. 2021/278 (15.06.2021) “*İstisnai bir kusurluluk şekli olan taksirde, failin cezalandırılabilmesi için mutlaka kanunda açık bir düzenleme bulunması gerekmektedir.*”.

kişinin üzerine yüklenen dikkat ve özen vazifesinin varlığına rağmen, gereken dikkat ve özenin gösterilmemiş olması sebebiyle suç teşkil eden zararlı neticeye sebep olunması durumunda fail istemediği neticeden sorumlu tutulmuştur. Önemle ifade etmek gerekir ki, taksirli fiillerin cezalandırılacağı konusunda kanunda ayrıca bir hükmün aranması ile dikkat ve özen vazifesinin varlığı ayrı ve birbirinden farklı şeylerdir. Zira kanunda ayrıca hüküm bulunsa da işlenen fiil bakımından kişinin dikkat ve özen yükümlülüğü yoksa taksirden doğan cezai sorumluluğu da yoktur.⁴¹⁵

Taksirli fiiller, ceza politikası gereği birtakım hukuki değerleri koruyabilmek adına kanunda açıkça düzenlenerek cezalandırılmıştır.⁴¹⁶ Kur'an Nisa 4/92'de taksirle öldürme suç olarak öngörülmüştür. İlâveten zamana ve mekâna göre kanun koyucuya taksirli fiilleri suç olarak öngörme yetkisi tanınmıştır. Kanun koyucu da süreç içerisinde çeşitli taksirli fiilleri suç olarak öngörüp cezalandırma konusu yapmıştır. Nitekim Osmanlı kanunnamelerinde çeşitli taksir suçlarını görebilmek mümkündür. Örneğin, Yavuz Selim Devri Niğbolu Vilayeti Kanunu'nun 132. maddesinde⁴¹⁷ ve Kanuni Kanunnamesi'nin 92. maddesinde taksirle yangın çıkarma suçu; 1838 Askeri Ceza Kanunu 24. bend, madde 6 ve 1858 Osmanlı Ceza Kanunu madde 117^{418 419}; 1851 Osmanlı Ceza Kanunu'nun Birinci Fasl 13. maddesinde taksirle öldürme

⁴¹⁵ İçel, s.138.

⁴¹⁶ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.95.

⁴¹⁷ “Şehirlerde ve köylerde ve sahralarda bir kimesne kasd ile od yakub duduşdurub müslümanların malları ve esbabı hark olsa, şer’ ile sabit olsa, hırsuzı buldurub salb eyleyeler. Ve şehirlerde olsa, pasbanları ve bekleyenleri muhkem yasak ile teftiş edeler, anlar gafil(tedbirsiz, dikkatsiz, taksir halinde) iken olmuş ise, ol mahalli hıfz edenleri minba’d ol asıl hizmete hizmetlenmeyüb siyaseten şehirden süreler.” Akgündüz, *Kanunnâme*, III/428.

⁴¹⁸ “Her ne suretle olursa olsun, hükümet tarafından ahz ve tevkîf olunan eşhasın firarı vukuunda, bunların nakil ve isâline memur olan zâbûtân ve neferât ve mübâşirler ve bunların mahbeslerde muhafazalarına memur olan karakol ve hapisci ve zindancı ve nöbetçi ve kapıcı ve bunlar gibi memurlar, hilâf-ı usûl ve nizâm kayıtsızlık ve teseyyüb ederek erbâb-ı cinâyetin firarı vuku bulur ise, ol suretle hareketleri zuhura gelenler bir haftadan iki aya kadar hapsolunurlar. Ve bunda memurînin sun’ ve garazı var ise buna mütecasir olan memur, firar eden şahsın bâdî-i mahbusiyeti olan cinâyetin derecâtına göre altı aydan üç seneye kadar hapis ile tedip olunur.” Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, s.637.

⁴¹⁹ Taksirle firara sebebiyetin suç olarak öngörüldüğüne İbn Kemal’in “bir muhtesip taksirlik etmeden hapisten(borç için hapsedilmiş) mahpusları kaçırsa Şer’an o muhtesibin o mahpusları bulması yahut borçlarını ödemesi gerekmez.” şeklindeki fetvası da delil olarak gösterilebilecektir. N, vr. 174b, 175a, akt. Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.97.

suçu⁴²⁰; 1858 Osmanlı Ceza Kanunu'nun 134. maddesinde⁴²¹ taksirle haberleşmenin engellenmesi; aynı kanunun 182. maddesinde taksirle öldürme ve yine aynı kanunun 232. maddesinde⁴²² taksirle iflasın suç olarak öngörülüp cezalandırıldığı görülmektedir.

TCK'de düzenleme altına alınmış olan taksirli suçlar; “taksirle öldürme(m.85), taksirle yaralama (md.89), taksirli iflas (m.162), genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması (m.171), taksirle atom enerjisi ile patlamaya sebebiyet verme (m.173/2), trafik güvenliğini taksirle tehlikeye sokma(m.180), çevrenin taksirle kirletilmesi (m.182), taksirle zehirli madde katma (m.185/2), taksirle çocuğun soy bağının değişmesine sebep olmak (m.231/2), taksirle askeri tesislerin tahribine neden olmak (m.307/3), savaş zamanında yükümlülükleri taksirle yerine getirmeme (m.322/2), devletin güvenliğine ve siyasal yararlarına ilişkin bilgileri taksirle açıklama (m.329/3), yasaklanan bilgileri taksirle açıklama (m.336/3), taksirle casusluk fiillerinin işlenmesi (m.338)”⁴²³ suçlarıdır.

2.2. Hareketin İradi Olması

Taksir halinde failin hareketi iradidir. Yani fail hareketi bilerek ve isteyerek gerçekleştirmektedir. Hareketin iradiliği unsuru kast ve taksir bakımından ortak bir unsur niteliğindedir.⁴²⁴ Gerek sübjektif gerekse de objektif sorumluluk türleri bakımından failin mutlaka hareketi iradi şekilde yani isteyerek gerçekleştirmesi lazımdır.⁴²⁵ Zira ortada iradi bir hareket yoksa sorumluluktan söz edilemeyecektir.⁴²⁶ Taksir halinde failin iradesi kasttan farklı olarak yalnızca harekete mahsustur ve neticeyi kapsamamaktadır.⁴²⁷ Öte yandan hareketin iradiliğinden söz edilebilmesi için failin başka türlü davranma olanak ve olasılığının bulunması şarttır. Gerek fiziksel

⁴²⁰ Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, s.615.

⁴²¹ “Her kim olur ise olsun, kayıtsızlıkla(dikkatsizlikle) telgrafın hizmet ve hareketini veyahut alatını muhabereye mani olacak suretle ihlal eder ise, beş mecdiye altınından elli mecdiye altınına kadar cezayı nakdi alınır.” Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, s.639.

⁴²² “Adi iflas ile müttehem olanlar yani teseyyüb ile iflasa çıkanlar, bir aydan iki seneye kadar hapis olunurlar.” Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, s.650.

⁴²³ Bkz. Hafızogulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.267.

⁴²⁴ İçel, s.154; Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.334.

⁴²⁵ Demirbaş, s.412.

⁴²⁶ Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, s.364; Erem, *Türk Ceza Hukuku*, I/363.

⁴²⁷ Keskin, s.23.

şartların zorlaması gerekse de iradesini etkileyen nedenlerle zorunlu olarak hareket ettiği durumlarda failin iradi hareket ettiği söylenemez.⁴²⁸

Failin iradi hareketinin icrai olabileceği hususunda bir tartışma bulunmamakla birlikte ihmali hareketin iradiliği doktrinde tartışmalıdır.⁴²⁹ Zira failin icrai hareketinde iradiliği tespit edebilmek kolaydır. İhmali harekette ise, failin hareketinin yani hareketsizliğinin iradi olamayacağı ileri sürülmüştür. Bu duruma ise ameliyat sırasında hastasının karnında gazlı bez unutan cerrah örnek gösterilmiş ve bu unutkanlığın iradi olamayacağı iddia edilmiştir.⁴³⁰ Ancak doktrinde ihmali hareketinde iradi olabileceği hususunda görüş ileri sürenler olmuştur. Buna göre, unutkanlık veya dikkatsizlik halinde de failin unutmama ve dikkatli davranma noktasında göstermesi gereken özeni göstermemiş olması sebebiyle hareketinin iradi olduğu söylenmiştir. Bir kimse dikkatli olmak isterse dikkatli davranabilir eğer bir şeyi unutmuşsa bunun sebebi dikkatli davranmak istemeyişinden ibarettir. Dolayısıyla gazlı bezi hastasının midesinde unutan doktor, aniden bir rahatsızlık geçirmiş ve dolayısıyla kendisinden geçmiş bir vaziyetteyken gazlı bezi unuttuysa yahut başka şekilde hareket imkanı olmayan bir durumda ya da kaza ve tesadüf halinde unutmuşsa taksirin varlığından söz edilemez. Bu itibarla mücbir sebep ve kaza hali dışında kalan bütün hallerde ihmali hareket de iradidir.⁴³¹

Sonuç olarak, kanun koyucu taksirli bir fiili suç olarak öngörüp düzenleme altına almışsa; söz konusu suç hem icrai hem de ihmali hareketle işlenebilecektir.⁴³² Nitekim TCK'nin 22. maddesi gerekçesinde de bu husus vurgulanmıştır.⁴³³

2.3. Dikkat ve Özen Yükümlülüğünün İhlal Edilmiş Olması

Bireylerin hukuken yerine getirmekle yükümlü oldukları birçok iş ve görevleri bulunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu görevlerin yerine getirilmemesi ya da yerine getirmede gevşeklik gösterilmesi halinde birey bu davranışının neticesinden sorumlu

⁴²⁸ Kaymaz - Gökcan, s.93; Özbek vd., *Ceza Genel*, s.484.

⁴²⁹ Özbek vd., *Ceza Genel*, s.484; Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.268; İhmali suçlarda taksir için bkz. Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.111-113.

⁴³⁰ Demirbaş, s.412.

⁴³¹ Dönmezer - Erman, II/511; Demirbaş, s.412; Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.334.

⁴³² Heinrich, s.77.

⁴³³ Kaymaz - Gökcan, *Taksirle Öldürme ve Yaralama*, s.65.

olacaktır.⁴³⁴ Bu itibarla taksirden söz edebilmek için her şeyden önce bir yükümlülüğün yahut görevin mevcudiyeti gerekmektedir. Taksirde yükümlülüğe karşı bilinçli bir davranış söz konusudur. Bu yüzden bir kimse kanun tarafından kendisine yüklenen yükümlülüğe bilinçli olarak uymaz onu ihlal ederse meydana gelen neticeden sorumlu olması kadar doğal bir şey yoktur.⁴³⁵ Taksirden doğan cezai sorumluluğun kabul edilmesi fikri, kaynağını dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilmiş olmasından almaktadır.⁴³⁶ Bu vesileyle, taksirin esas cezalandırma sebebinin kişinin kendisinden beklenen dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranmasında olduğu söylenebilecektir.⁴³⁷ Nitekim bireylerin kanun yahut genel tecrübenin gereği olarak belirli hallerde belirli kurallara uygun davranma, dikkat ve özen gösterme görevi vardır.⁴³⁸ Kişi bu yükümlülüğü ihlal eden davranışlarda bulunduğu taksirin varlığından söz edilebilir. Diğer bir deyişle, taksirin mevcudiyeti bakımından aranan unsur, istenmeyen neticeyi önlemek adına konulan davranış kurallarının ihlal edilmesidir. Söz konusu davranış kuralları bir kimsenin fiili ile başkalarına açabileceği sınırsız tehlike veya zarar halini önlemeyi amaçlı yahut bu tehlikeyi veya zararı toplumsal bazda kabul edilebilir sınırlar içinde tutmayı amaçlamaktadır.⁴³⁹

Dikkat ve özen yükümlülüğü birtakım davranış kurallarından kaynaklanmaktadır. Davranış kuralları ise yazılı ve yazılı olmayan davranış kuralları olarak iki grupta toplanabilecektir.⁴⁴⁰ Yazılı davranış kuralları, yetkili merciler eliyle öngörülen kural, emir ve yasaklar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ancak bunların mutlak surette resmi otoriteler eliyle konulmuş olması gerekmemektedir. Basit bir tavsiye niteliğinde olmayan ve uyulması zorunlu olmak şartıyla özel birtakım kişilerin

⁴³⁴ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), II/468.

⁴³⁵ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.97.

⁴³⁶ Kaymaz - Gökcan, s.94; Özgenç, s.264.

⁴³⁷ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.335.

⁴³⁸ Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, s.362.

⁴³⁹ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.268; Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.233.

⁴⁴⁰ Soyaslan, *Ceza Genel*, s.444; Özbek vd., *Ceza Genel*, s.485; Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.335; Koca - Üzülmüş, "Taksirli Suçların Teorik Yapısı", s.244; Yargıtay'ın kabulü de davranış kurallarının gerek yazılı gerekse de yazılı olmayan kurallardan doğabileceği yönündedir. Bkz. YCGK, K. 2008/49 (11.03.2008).

koydukları kurallara da uyulmaması hali taksirden doğan cezai sorumluluğu gündeme getirebilecektir. Bunlara işyerindeki çalışma kuralları örnek olarak verilebilir.⁴⁴¹

Yazılı olmayan davranış kuralları ise bireylerin dikkatli ve özenli olmasına ilişkin genel ve bilimsel-teknik tecrübeden kaynaklanan sosyal kurallardır. Diğer bir deyişle, bir başkasının sağlığı, hayatı veya malvarlığına zarar vermemek adına gereken dikkat ve özenin gösterilmesi noktasında toplumsal hayatın gerekli kıldığı genel tecrübe kurallarıdır.⁴⁴² Dikkatli olmaya ilişkin davranış kuralları, bir davranışın belirli şekillerde gerçekleştirilmesini emrederken; özenli olmaya ilişkin davranış kuralları ise birtakım hareket yahut hareket şekillerini yasaklamaktadır.⁴⁴³

Davranış kuralları, objektif bir niteliğe sahip ve ilgili oldukları alana ilişkin en ileri bilim ve tecrübe göz önünde bulundurularak öngörülebilirlik ve önlenebilirlik ölçütlerine uygun bir şekilde belirlenmelidir. En ileri bilim ve tecrübeye göre; gerçekleştirilmeleri halinde öngörülebilir, gerçekleştirilmemeleri halinde ise zararlı sonucun önlenebilir olduğu kabul edilen icrai veya ihmali davranışları bünyesinde barındıran önleyici davranış kurallarıdır. Bu husus henüz ortak tecrübeye dahil olmayan kuralların da davranış kurallarına dahil edilmesine imkan sağlamaktadır. Öte yandan güvenlik standartlarının herhangi bir konudaki bilimsel teknolojik araştırmaların giderek artan kazanımlarına devamlı ve otomatik biçimde uygunluğunu sağlayacaktır.⁴⁴⁴

Dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlali, taksirin normatif cephesini teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu unsur bir yana bırakılarak taksirin kusurluluk niteliği ortaya çıkarılamayacaktır. Öte yandan bu unsur, taksirden doğan cezai sorumluluğun temelini oluşturmakta, diğer unsurlara anlam vermekte ve onları açıklamak noktasında yardımcı bir nitelik taşımaktadır. Örneğin, dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlali unsuru ile taksirin diğer bir unsuru olan hareketin iradiliği açıklanmaktadır. Gerçekten de ihmali hareketlerin iradiliği bakımından bir şüphe olmakla birlikte bu durum dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlali ile düşünüldüğünde iradilik unsuru rahatlıkla

⁴⁴¹ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.268; Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.233; İçel, s.140-142; Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, s.363.

⁴⁴² Koca - Üzülmüş, "Taksirli Suçların Teorik Yapısı", s.244.

⁴⁴³ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.233; Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.269; Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.335.

⁴⁴⁴ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.235.

anlaşılabilecektir. Şöyle ki, ihmali hareketle işlenen taksirli suçlarda fail kendisine yüklenmiş olan dikkat ve özen vazifesine aykırı olarak zararlı neticeye sebep olmaktadır.⁴⁴⁵

Her yükümlülük gibi dikkat ve özen yükümlülüğünün de yerine getirilme imkânı olmalıdır.⁴⁴⁶ Diğer bir deyişle, failin dikkat ve özen yükümlülüğüne uyması olanaklı bulunmalıdır.⁴⁴⁷ Fail yükümlülüğü olduğunu ve bu yükümlülüğünün içeriğini anlayabilmeli ve buna uygun hareket edebilecek durumda olmalıdır.⁴⁴⁸ Dikkat ve özen yükümlülüğü belirlenirken objektif esastan hareket edilecektir.⁴⁴⁹ Zira dikkat ve özen yükümlülüğü objektif bir niteliğe sahiptir.⁴⁵⁰ Ancak failin gereken dikkat ve özeni göstermiş olsa da zararlı sonucun gerçekleşeceğinin kesin olduğu durumlarda artık taksirden doğan cezai sorumluluğun olmadığı söylenecektir. Mesela, mağdurun ilk başta reçeteli bir şekilde kullandığı ilacın ikinci sefer aynı eczacıdan reçetesi olmadan alması ve ilacı kullanması sonucunda ölüm hadisesinin meydana gelmesi durumunda doktorun hastaya ikinci seferde reçete yazacağı noktasında bir tereddütün bulunmamasında durum bu şekildedir.⁴⁵¹

Dikkat ve özen yükümlülüğü her ne kadar kanundan yahut ortak tecrübeden doğuyor olsa da bu yükümlülük çerçevesinde alınması gereken önlemlerin neler olduğunu her zaman pozitif hukuk metinleriyle belirleme imkânı bulunmamaktadır. Dolayısıyla kişiler ortak hayat tecrübesi gereğince de birtakım önlemleri almak zorundadır. Örneğin, bahçesini temizlemek amacıyla çalı çırpıyı bir araya toplayan ve ateşe veren kişi bu ateşin büyüüp daha elim zararlar açmaması için gerekli tedbirleri almak zorundadır. Bu durumda ne tür bir tedbir alması gerektiği ise pozitif hukuk kuralıyla belirlenmiş değildir.⁴⁵²

⁴⁴⁵ İçel, s.139-141.

⁴⁴⁶ İçel, s.142.

⁴⁴⁷ Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, s.362.

⁴⁴⁸ Kaymaz - Gökcan, *Taksirle Öldürme ve Yaralama*, s.95.

⁴⁴⁹ Nuri Düzgün - Şerafettin Elmacı, *Olası Kast - Bilinçli Taksir ve Taksirle İşlenen Suçlar* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2009), s.65.

⁴⁵⁰ Özbek vd., *Ceza Genel*, s.486.

⁴⁵¹ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.269.

⁴⁵² Özgenç, s.281.

Suçta kanunilik ilkesi suç oluşturan fiilin yahut neticenin kanunda açık ve seçik olarak belirlenmesini ifade etmektedir. Bu sebepten taksirli suçlarda da suça vücut veren taksirli hareketin açık ve seçik olarak belirlenmiş olması gerekli ve yeterlidir. Taksirli hareketin kaynağının belirtilmiş, belirlenmiş olması gerekmemektedir. Dolayısıyla taksirli hareketin kaynağının yani dikkat ve özen yükümlülüğünün gerek idari düzenlemeler gerekse de yazılı olmayan davranış kurallarıyla belirlenmiş olması kanunilik ilkesine aykırılık teşkil etmeyecektir.⁴⁵³

Zararlı neticeyi doğurabilecek tehlikeli davranışlar dikkat ve özen yükümlülüğünü ihlal edeceği için taksirin diğer unsurlarının da varlığı halinde taksirden doğan cezai sorumluluk gündeme gelecektir. Bünyeleri gereği tehlikeli ancak toplumsal açıdan yararlı olmaları sebebiyle izin verilen birtakım endüstriyel faaliyetler ise bu durumun bir istisnası niteliğindedir. Cerrahi ve sportif faaliyetler, uzay uçuşları, kimyasal maddelerin üretilmesi ve kullanılması bu türden faaliyetlere örnek olarak verilebilir. Bu gibi faaliyetlerde taksire özgü öngörülebilirlik ve önlenebilirlik ölçütleri uygulanamayacaktır. Zira uygulanması halinde hukuk düzeni kendisiyle çelişecektir. Çünkü hukuk düzeni bir yandan izin verip diğer yandan faaliyetin işlenmesi halinde cezalandıramaz. Öte yandan bu türden faaliyetlere getirilecek olan bir sınırlama toplumu sosyal gelişmeyi engelleme tehlikesi ile karşı karşıya bırakacak, zarar verme ihtimali bulunan her teşebbüs ve faaliyetten uzak kalma mecburiyetiyle insanı mutlak bir hareketsizliğe mahkûm bırakacaktır. Zira bilim ve tekniğin ilerleyebilmesi ancak birtakım risklerin göze alınması ile gerçekleşebilecektir. İşte tam da burada “izin verilen risk, rıza gösterilen tehlike” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla sadece bu türden bir faaliyeti icra etmek tek başına taksirden doğan cezai sorumluluğu gerektirmeyecektir. Durum bu şekilde olmakla birlikte bu türden tehlikeli faaliyetlere girişebilmek için birtakım ön şartlar aranıyorsa ve bu ön şartlar yerine getirilmeden faaliyetlere girişilmişse ve taksirin diğer unsurlarının da bulunması halinde cezai sorumluluk doğabilecektir.⁴⁵⁴ Yargıtay ölüm sonucunun meydana geldiği faaliyetin bağlı olduğu iş kolunun çok tehlikeli işler kapsamında olduğu ve işçilerin işe alınmadan önce birtakım prosedürler izlenerek gerek sağlık gerekse de bilgi ve donanım bakımından işi yapabilme yeterliliğine sahip kimselerin işe alınması gerektiği ancak bu kurallara uyulmadan işçi

⁴⁵³ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.337.

⁴⁵⁴ İçel, s.145; Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.238.

alımı yapıldığı ve söz konusu işçilerin ölümüyle sonuçlanan somut olayda bilinçli taksir hükümlerinin uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁵⁵

2.4. Neticetin Öngörülebilir Olması

Objektif sorumluluğa doğru sürekli olarak gerileme tehlikesi karşısında taksirin bağımsız bir sorumluluk şekli olarak kendisini koruyabilmek adına davranış kurallarının ihlal etmiş olmak tek başına yeterli değildir. Buna ilaveten davranış kuralını ihlal eden objektif hareketin sonucunda meydana gelen zararlı neticenin subjektif yönden faile isnat edilebilmesi gerekmektedir. Hiç şüphesiz yalnızca davranış kurallarına uyulması failden beklenebildiğinde ve beklenebildiği ölçüde isnadiyet gerçekleşecektir. Failin gerçekleştirdiği eylemden kınanabilir olmadığı durumda kusurlu sayılması ve sorumluluğuna gidilmesi mümkün değildir.⁴⁵⁶

Taksirden doğan cezai sorumluluk bakımından failin kınanabilirliği mutlak surette zararlı neticenin öngörülebilir olmasına bağlıdır. Daha açık anlatımla, failin öngörülebilir bir neticeyi öngörmesi gerekirken bunu yapmamış olması toplumun kendisini kınamasının sebebidir.⁴⁵⁷ Dolayısıyla, öngörülmesi mümkün olmayan zararlı neticeden faili sorumlu tutmak mümkün değildir. Zira öngörülebilir olmayan netice sebebiyle failin dikkat ve özen göstermesi beklenemeyecektir.⁴⁵⁸ Öngörülebilir olmayan bir netice bakımından da özen gösterme yükümlülüğü aranırsa taksirden doğan sorumluluğun kapsamı sınırsız bir hale gelecektir.⁴⁵⁹ Yargıtay'da neticenin öngörülebilir olmasını aramakta, neticenin öngörülebilir olmadığı durumlarda sorumluluğun olmadığını kabul etmektedir.⁴⁶⁰

Neticenin öngörülebilir olması, belirli niteliklere sahip failin somut durumda hareketinin sonuçlarını yani neticeyi tahmin edebilir olmasıdır.⁴⁶¹ Diğer bir deyişle, neticenin öngörülebilmesinin imkânsız olmaması anlamına gelmektedir. Kişi üzerine

⁴⁵⁵ Y. 12. CD., K. 2021/3821 (21.4.2021).

⁴⁵⁶ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.235.

⁴⁵⁷ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.259.

⁴⁵⁸ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.270.

⁴⁵⁹ Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, s.363.

⁴⁶⁰ YCGK, K. 2011/123 (14.06.2011).

⁴⁶¹ Keskin, s.55; Özbek vd., *Ceza Genel*, s.486.

yüklenen özen yükümlülüğüne uygun davranmadığı için neticeyi öngörememiştir.⁴⁶² Neticenin öngörülebilir olmasının aranması bireylere yüklenen dikkat ve özen yükümlülüğünün doğal bir sonucudur.⁴⁶³

Öngörebilme olanağının belirlenmesi noktasında nasıl bir kriterin esas alınacağı doktrin ve uygulamada tartışma konusu olmuştur. Neticenin öngörülebilir olup olmadığı konusunda subjektif, objektif yahut karma ölçünün esas alınması gerektiği ileri sürülmüştür.⁴⁶⁴ Ancak bu ölçütlerden failin kişisel özelliklerinin göz önünde bulundurulduğu subjektif ölçüye eğilim olduğu görülmektedir.⁴⁶⁵ Buna göre, neticenin öngörülebilir olup olmadığı failin tüm özellikleri esas alınmak suretiyle araştırılacaktır. Bu husus kimsenin başkasının kusurundan sorumlu tutulamayacağı ilkesinin de zorunlu bir sonucudur.⁴⁶⁶

765 sayılı TCK'de taksir tanımlanmadığı için öngörülebilirliğin tespiti noktasında esas alınacak ölçünün ne olduğu belirli değildir. Ancak aynı kanunun yürürlükte olduğu dönemlerde YCGK subjektif ölçütün benimsendiğini vurgulamıştır. 5237 sayılı TCK ile taksire dair bir tanım getirildiğinden m.22/2 ve m.22/3 incelendiğinde ifade biçiminden kanun koyucunun subjektif teoriyi benimsediği anlaşılmaktadır. Nitekim kanunun gerekçesi de bu yöndedir.⁴⁶⁷

Neticenin öngörülebilir olup olmadığı nedensellik bağının tespiti sonrasında araştırma konusu yapılacaktır.⁴⁶⁸ Bu konuda gerek Yargıtay uygulaması gerekse de doktrindeki görüşler doğrultusunda failin neticenin öngörülebilir olanağının tespiti bakımından; yaşı, eğitim durumu, kültür seviyesi, mesleği, tecrübesi, zekâ düzeyi, ekonomik ve sosyal konumu, kişisel gelişim seviyesi, yaşadığı çevrenin sosyo-ekonomik yapısı gibi kriterler esas alınarak bir tespit işlemi gerçekleştirilecektir.⁴⁶⁹ Yani öngörülebilirliğin tespiti bakımından failin dışındaki orta kabiliyetli yahut failin

⁴⁶² Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.337.

⁴⁶³ İçel, s.147.

⁴⁶⁴ Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, s.364.

⁴⁶⁵ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.270; Kaymaz - Gökcan, s.99.

⁴⁶⁶ Özbek vd., *Ceza Genel*, s.486.

⁴⁶⁷ Kaymaz - Gökcan, s.99.

⁴⁶⁸ Keskin, s.56.

⁴⁶⁹ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.270; Düzgün - Elmacı, s.69.

mensup olduğu sosyal gruptan bir kimse esas alınmayacak bizatihi failin bütün yetenek ve niteliklerini üzerinde toplamış bir kimse esas alınacaktır.⁴⁷⁰

Ayrıca taksirin kurucu unsurlarından olan öngörülebilirlik unsuru taksiri kaza ve tesadüften ayırıcı bir nitelik arz etmektedir.⁴⁷¹ Gerçekten de taksirde fail hareketinin sonuçlarını tahmin edebilirken, kaza ve tesadüf halinde gerekli tüm tedbirler alınmış olsa dahi zararlı neticeler tahmin edilmemiş veya bu neticelerin sebepleri meçhul kalmıştır.⁴⁷²

Bir hadisenin birden fazla kimsenin etkisi ya da hareketine bağlı şekilde gerçekleşeceği durumlarda öngörülebilirlik, başkalarının kurallara uygun bir şekilde hareket edeceğine güven ilkesi bağlamında araştırılmalı ve tespit edilmelidir. Örneğin, trafikte seyir halindeki bir sürücü diğer sürücülerin kurallara uygun araç kullanacağı düşüncesiyle aracını kullanmaktadır. Zira bu gibi durumlarda ortamda bulunan herkes davranışlarını kurallara uygun olarak yönlendirmek zorundadır. Dolayısıyla seyir halindeki aracın, diğer bir sürücünün kırmızı ışıktaki durmayabileceğini ve buna ilişkin gerekli tedbirleri alması gerektiğini ileri süremeyiz. Ancak bazen başkasının yanlış davranışı sebebiyle neticenin öngörülmesi de gerekebilecektir. Mesela, yol kenarında oynarken topu yola fırlayan çocuğun, topun arkasından koştuğunu gören sürücünün yavaşlaması veya yön değiştirmesi kendisinden beklenebilecektir. Aynı şekilde başkalarının davranışlarını kontrol etme yükümlülüğü bulunan hallerde fail bakımından sonucun öngörülebilirlik ögesini aramak gerekmektedir. Örneğin, bir ameliyatı esnasında ameliyattan sorumlu olan hekimin ameliyata katılmış olan yardımcı personelin hareketlerini kontrol etme ve bu hareketler neticesinde meydana gelebilecek zararlı neticeyi önleme yükümlülüğü bulunmaktadır.⁴⁷³

Bazı durumlarda zararlı neticenin öngörülebilir olup olmadığı noktasında karinelerden faydalanılabilir. Örneğin, uzmanlık alanı olmaması sebebiyle o alana ilişkin kurallara riayet etmemiş cüretkâr bir hekimin hastanın ölmesi yahut yaralanması durumunda söz konusu zararlı neticeyi öngöremediği

⁴⁷⁰ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.260.

⁴⁷¹ İçel, s.147; Hafızoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.270.

⁴⁷² Keskin, s.55.

⁴⁷³ Kaymaz - Gökcan, s.97.

düşünülemeyecektir. Bu bakımdan öngörülebilirlik karinesinin olduğu söylenebilir.⁴⁷⁴ Dikkat ve özen yükümlülüğü yazılı davranış kurallarına dayanıyor ise bu durumda neticenin öngörülebilirliği noktasında bir karine olduğu söylenebilir.⁴⁷⁵

Öngörebilme unsurunu yalnızca basit taksir bakımından değil bilinçli taksir bakımından da aramak ve araştırmak gerekmektedir. Diğer bir deyişle, neticenin öngörülebilir olması taksirin her iki türü bakımından da ortak bir unsurdur.⁴⁷⁶

2.5. Neticenin İstenmemiş Olması

Neticenin istenmemesi, taksir kavramı bakımından önem arz etmekte ve taksiri kasıttan ve olası kasttan ayırmaya yararmaktadır. Zira doğrudan kastta olduğu gibi olası kasıt halinde de netice iradenin içerisindeydir.⁴⁷⁷ Neticenin istenmesi ve öngörülmesi birbirinden farklı kavramlar olması sebebiyle fail neticeyi öngörmüş olsa da bu neticeyi istediği anlamına gelmeyecektir. Diğer bir ifadeyle, taksirden söz edebilmek için netice ister öngörölsün ister öngörölmesin neticenin istenmemiş olması yeterlidir.⁴⁷⁸ Neticenin öngörülmesi halinde bilinçli taksir, öngörülmemesi halinde basit taksir söz konusu olacağından neticenin istenmemesi her iki taksir türü içinde söz konusu olacaktır.⁴⁷⁹

Taksirli suçlar bakımından neticenin ifade ettiği önem açıktır. Gerçekten taksirli suçlarda neticenin meydana gelmesi fiilin cezalandırılması için gereken bir unsur niteliğindedir. Bu yüzden zararlı neticenin gerçekleşmemesi halinde taksirli hareket cezalandırmaya konu olmaz ve dolayısıyla taksirle işlenen suçlara teşebbüs söz konusu olmaz.⁴⁸⁰

2.6. Hareket ile Netice Arasında Nedensellik Bağının Varlığı

Bir kimsenin icra ettiği fiilin suç olarak kabulü için hareket ile netice arasında illiyet bağının bulunması zorunluluk arz etmektedir. Bu cezalandırma bakımından bir

⁴⁷⁴ Kaymaz - Gökcan, s.100.

⁴⁷⁵ Keskin, s.56; Yargıtay'ın uygulaması da bu şekildedir. Bkz. YCGK 13.12.1993. 221-317 akt. Kaymaz - Gökcan, s.100.

⁴⁷⁶ İçel, s.148.

⁴⁷⁷ Dönmezer - Erman, II/511; İçel, s.165.

⁴⁷⁸ İçel, s.165.

⁴⁷⁹ Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*, s.339.

⁴⁸⁰ Dönmezer - Erman, II/511; İçel, s.162.

şarttır. Taksirli olsun ya da olmasın her türlü suç bakımından mutlak surette nedensellik bağı aranmaktadır.⁴⁸¹ Nedensellik bağı, hareket ile netice arasındaki maddi bağı ifade etmektedir. Bir başka anlatımla, meydana gelen zararlı neticenin failin fiilinden kaynaklanması gerekmektedir. Eğer failin hareketi olmasaydı zararlı neticenin meydana gelmeyeceği söylenebiliyorsa nedensellik bağının mevcudiyetinden bahsedilir. Bu bağ bulunmazsa fail hareketinden dolayı cezai anlamda sorumlu olmayacaktır.⁴⁸² Dolayısıyla kişinin taksirden doğan cezai sorumluluğu için iradi olarak gerçekleştirdiği hareket ile netice arasında nedensellik bağının varlığı gerekmektedir.⁴⁸³

Nedensellik bağı, taksirli suçlar bakımından büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda bu bağ taksirli suçun öngörülebilirlik unsuru ile de yakından ilgilidir. Önüne gelen somut olayda hâkim, nedensellik bağı bağlamında bir tespitte bulunabilmek için ilk önce neticenin öngörülebilirliğini irdelleyecek ve sonrasında zararlı neticeyle fiil arasında maddi bağı kuracaktır.⁴⁸⁴

Bazı durumlarda neticeye etki eden tek sebebin failin fiili olmadığı görülmektedir. Failin fiilinden önce, sonra yahut aynı zamanda bir veya birkaç sebebin neticeye tesir etmesi mümkündür. Bu noktada doktrinde sebeplerin içtimaı yahut sebeplerin çokluğu olarak adlandırılan kavram karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸⁵ Eğer zararlı netice bakımından neticeyi meydana getirmek noktasında hangi sebebin etkili olduğu tespit edilebiliyorsa yalnızca o fiilin faili cezalandırmaya konu olacaktır. Dolayısıyla neticenin meydana gelmesinde etkili olmayan, değer taşımayan fiilleri icra eden kimseler bakımından artık nedensellik bağının yokluğu sebebiyle suçun diğer unsurları araştırılmaksızın, tartışılmaksızın suçlu kabul edilmeyeceklerdir.⁴⁸⁶

⁴⁸¹ Apaydın, "Taksirli Suçlarda Kusurun Belirlenmesi ve Güven İlkesi", s.80.

⁴⁸² Keskin, s.33-34.

⁴⁸³ Kaymaz - Gökcan, s.102.

⁴⁸⁴ Apaydın, "Taksirli Suçlarda Kusurun Belirlenmesi ve Güven İlkesi", s.81.

⁴⁸⁵ Detaylı bilgi ve bu konuda ileri sürülen teoriler için bkz. Keskin, s.36-49.

⁴⁸⁶ Keskin, s.35.

3. TAKSİRİN TÜRLERİ

Taksir, zararlı neticenin öngörülüp öngörülememesi noktasında basit (şuursuz, öngörüsüz) ve bilinçli (şuurlu, öngörülü) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁴⁸⁷ Ceza kanunumuz bu ikili ayrımı kabul etmiş hem basit hem de bilinçli taksirin tanımına bünyesinde yer vermiştir. Genel kabul taksirin basit ve bilinçli taksir şeklinde ayrılması yönünde olmakla birlikte bazı devletlerin üçüncü bir taksir biçimini de kabul ettiği görülmektedir. Örneğin, Alman hukukunda “*leichtfertigkeit*” olarak ifade edilen üçüncü bir taksir şekli bulunmakta ve ağır dikkatsizlik ve özensizlik yani ağır taksir anlamına gelmektedir.⁴⁸⁸

3.1. Basit Taksir

Basit taksir halinde kişi, üzerine yüklenen ve kendisinden beklenen dikkat ve özen yükümlülüğüne uymamış ve kanunda suç olarak öngörülen zararlı neticeye sebebiyet vermiştir.⁴⁸⁹ Ancak bu taksir biçiminde, esas mesele failin fiilini icra ederken, öngörmesi gereken zararlı neticeyi öngörmeden hareket etmiş olmasıdır.⁴⁹⁰

Çalışmamızda, bu zamana kadar yapmış olduğumuz açıklamaların neredeyse tamamı basit taksir üzerine yapılmıştır. Bu sebepten basit taksirin detaylarına, tekrara düşmemek adına, inilmeyecektir.

3.2. Bilinçli Taksir

3.2.1. Genel Olarak

Bilinçli taksir, failin fiili işlerken meydana gelebilecek zararlı neticeyi öngörmesine rağmen neticenin gerçekleşmeyeceğine duyduğu inançla fiiline devam etmesi olarak tanımlanmaktadır.⁴⁹¹ Fail hareketi gerçekleştirirken her ne kadar zararlı

⁴⁸⁷ Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.449.

⁴⁸⁸ Akbulut, s.481.

⁴⁸⁹ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.140.

⁴⁹⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.94.

⁴⁹¹ Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, s.368; Bilinçli taksir kavramına dair doktrinde yapılan açıklamalar ve kanunun öngördüğü düzenleme, Tıp Hukuku alanında bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, hekimin tıbbi müdahalede bulunurken zararlı neticeyi çoğu kez öngörmesi sebebiyle bilinçli taksirin hemen her tıbbi müdahalesinde söz konusu olacağı iddia edilmiş ve tıp hukuku bazında bilinci taksirin varlığı için ilave birtakım şartların aranması gereği vurgulanmıştır. Bkz. Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.265.

neticeyi öngörmüş olsa da şans, kişisel bilgi veya beceri yahut somut olay bazında gelişen birtakım koşullara güvenmekte ve dolayısıyla neticenin gerçekleşmeyeceğini düşünmektedir.⁴⁹² Yargıtay'ın uygulaması da bu doğrultudadır. Nitekim bir kararında *“Bilinçli taksirde gerçekleşen sonuç, fail tarafından öngörüldüğü hâlde istenmemiştir. Gerçekten neticeyi öngördüğü hâlde, sırf şansına veya başka etkenlere, hatta kendi beceri veya bilgisine güvenerek hareket eden kimsenin tehlikelilik hâli, bunu öngörememiş olan kimsenin tehlikelilik hâli ile bir tutulamayacaktır...”*⁴⁹³ diyerek bu hususu vurgulamıştır. Bilinçli taksir halinde kişi, zararlı neticeyi öngörse de zararlı neticenin değil hukuka uygun başka bir neticenin gerçekleşmesini istemektedir.⁴⁹⁴

Bilinçli taksir halinde fail, hareketiyle doğabilecek suç teşkil eden zararlı netice arasında zihinsel yahut düşünsel bir bağ kurmamış olsa da zararlı neticenin meydana gelebileceğini sezmiştir.⁴⁹⁵ Ancak kişi neticenin gerçekleşmeyeceğine ikna olmuştur. Bu duruma ikna olmak ise failin zararlı neticeyi istemediği veya zararlı neticenin gerçekleşmesine rızasının bulunmadığını göstermektedir.⁴⁹⁶ Dolayısıyla bilinçli taksir, failin zararlı neticeyi öngördüğü ancak gerçekleşmesini istemediği hallerde söz konusu olmaktadır. Örneğin, aracıyla çok süratli bir şekilde seyir halinde olan kimsenin yayalara veya diğer araçlara çarpabileceğini öngörmesine rağmen ustalığına güvenerek hareketine devam etmesi⁴⁹⁷, dolu bir silahla oynarken silahın ateş alması ve bir kimsenin ölümüne sebep olması⁴⁹⁸ halinde bilinçli taksiri varlığından söz edilecektir.

Ülkeler mevzuatlarını düzenlerken bilinçli taksir konusunda farklı yöntemler takip etmişlerdir. Bir kısmı bilinçli taksir kavramına kanunda yer vermiş olsa da birçok kanunda bilinçli taksir konusunda bir hüküm konulmamış ve kavram doktrin ve yargı

⁴⁹² Kaymaz - Gökcan, s.78.

⁴⁹³ Y. 12. CD., K. 2021/4988 (16.6.2021).

⁴⁹⁴ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.159.

⁴⁹⁵ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.159.

⁴⁹⁶ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.185.

⁴⁹⁷ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.242.

⁴⁹⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.98; Silahı temizlerken taksirle eşi Hatice'nin ölümüne sebep olan Seyyid Ali isimli şahıstan, Hatice'nin babasının diyet talebine ilişkin bkz. İstanbul Kadı Sicilleri Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil (H. 1154-1161 / M. 1741-1748), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 527.

kararlarına bırakılmıştır.⁴⁹⁹ Ülkemizde bilinçli taksir, ilk defa 765 sayılı kanunda 2003 yılında 4785 sayılı kanunun 1. maddesiyle yapılan “*failin öngördüğü neticeyi istememesine rağmen neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir vardır*” şeklinde değişiklikle kanunda düzenlemiş ve tanımlanmıştır.⁵⁰⁰ 5237 sayılı TCK’de de benzer şekilde “*Kişinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir vardır.*” hükmü bulunmaktadır.

Bilinçli taksirin niteliği konusunda doktrinde birtakım görüşler ileri sürülmüş ve çeşitli anlayış şekilleri oluşmuştur.⁵⁰¹ Bir kısım yazarlar kasıt kavramı içerisinde olduğunu, bazıları kasıt ve taksirin yanında üçüncü bir kusurluluk biçimi olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bunlardan farklı olarak bazı yazarlar, ülkemiz doktrin ve uygulamasında da kabul edildiği üzere, bilinçli taksirin, taksirin bir çeşidi olduğunu ileri sürmüşler; ancak kavrama verilen anlam bakımından ayrılığa düşmüşlerdir. Örneğin, fail neticeyi öngörmüş olsa da şansına, maharetine güvenerek gerçekleşmeyeceğini ümit ediyorsa bilinçli taksir vardır denilmiştir.⁵⁰² Ancak bu yaklaşım, neticenin gerçekleşmeyeceği konusunda şansa, tesadüfe dayanan bir ümidin varlığının yeterli olmadığı, eğer bu gibi unsurların varlığı yeterli görülürse olası kasıt kapsamına girebilecek birçok olayın bilinçli taksir kabul edilmesi ve taksir kavramının

⁴⁹⁹ Dönmezer - Erman, II/519.

⁵⁰⁰ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.12.

⁵⁰¹ Bilinçli taksiri niteliğine dair ileri sürülen görüşlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Kaymaz - Gökcan, s.76-78.

⁵⁰² Y. 12. CD., K. 2021/4988 (16.6.2021) “... sanığın, tecrübeli bir şoför olması itibarıyla, bu denli olumsuz hava ve yol koşullarında hız limitlerinin de altına düşerek hızını mahaldeki olumsuz yol koşulları ile olumsuz hava koşullarına göre ayarlaması gerekirken, yoğun yağmur yağışına, vaktin gece olmasına, olay yerinde aydınlatma bulunmamasına ve yolun virajlı bir yapıda olmasına rağmen yoldaki olumsuz koşullara uygun bir hızla seyretmediği, olay yeri yaklaşımlarında virajlara süratli girmesi sebebiyle yağışlı havada aracı birkaç kez kaydırıp kaza tehlikesi atlatılmasına sebebiyet verdiği, seyir sırasında kendisi ile aynı yolu kullanan diğer sürücülerin yoğun yağış sebebiyle dörtlülerini yakarak seyretmelerine veya yol kenarında duraklamalarına rağmen, gerek yanında bulunan yedek şoför gerekse de araçta bulunan yolcular tarafından sık sık uyarıldığı halde, varış noktasına bir an önce ulaşmak maksadı ile olumsuz yol ve hava koşullarını dikkate almadan ve önünde seyreden araçları sollamak suretiyle artan bir hızla seyrine devam ettiği, ıslak zeminli eğimli yolda seyrini sürdürürken kendisine hitap eden hız sınırı ve sollama yasağı gibi uyarıcı trafik levhalarını dikkate almayıp yola gereken dikkatini vermediği, hızını yol şartlarına ve aracın teknik özelliklerine göre ayarlamadığı ... kendi şoförlüğüne, tecrübesine, önceki deneyimlerinin olumsuz neticelenmemesine olan güveni sebebiyle herhangi bir kazanın gerçekleşmeyeceği ya da kaza tehlikesi gerçekleşse dahi bunu önleyebileceği düşüncesi ile birden çok kural ihlalinde bulunarak geldiği olay mahallinde, direksiyon hakimiyetini kaybetmesi sonucunda, öngördüğü ancak gerçekleşmesini istemeyerek sebebiyet verdiği kazada bilinçli taksir koşullarının bulunduğu, bu itibarla sanık hakkında tayin edilen temel cezada TCK’nın 22/3. maddesi gereğince artırım yapılması gerektiği gözetilmeden, suç vasfında yamılgıya düşülerek yazılı şekilde sanığın basit taksirle hareket ettiğinin kabulüyle eksik cezaya hükmolunması ... kanuna aykırı olup ... ”.

kapsamının keyfi olarak genişletilmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalınacağı sebebiyle eleştirilmiş ve bilinçli taksirin varlığının kabulü için failde neticenin gerçekleşmeyeceğine yönelik kuvvetli bir kanaatin aranması gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁰³

Bilinçli taksir ile basit taksirin en önemli farkının, bilinçli taksirde zararlı neticenin fiilen öngörülmesi ancak basit taksirde öngörülmemesi olduğu söylenebilir.⁵⁰⁴ Basit taksirde fail, üzerine yüklenen özen yükümlülüğünü ihlal etmiş olması sebebiyle taksirli bir suçu işlemiş olacağı ihtimalini düşünmemektedir. Bilinçli taksirde ise fail tehlikenin meydana gelmesini muhtemel görmesine rağmen gerçekleşmeyeceğine dair bir güven duymaktadır.⁵⁰⁵ Bilinçli taksir, basit taksirin haksızlığın yoğunluğu bakımından ilerlemiş bir halidir. Bu bakımdan olası kasıt ile yakın bir ilişki içerisinde.⁵⁰⁶ Fail bilinçli taksir halinde, daha ağır bir dikkatsizlik, özensizlik hali içerisinde.⁵⁰⁷

İslam ceza hukukunda bilinçli taksir kavramı bizatihi işlenmemiştir. Ancak, daha önce de ifade edildiği üzere, İslam hukukçularının taksirin tespiti noktasında uyguladıkları kriterlerden bir tanesi olan bir kuralın ihlal edilmiş olması ile kastedilmeyen bir neticeye sebebiyet verilmesi durumunda somut olay bazında değerlendirmeler yapıldığında bilinçli taksirin varlığından söz etmek mümkün olabilecektir. Mesela, yetkililerden izin almaksızın kamuya ait bir yolda çukur kazması nedeniyle bir kimsenin o çukura düşüp ölmesine sebep olma yahut trafik kurallarını ihlal etmesi sebebiyle bir kimseye çarpma durumu böyledir. Çünkü esasen yasak bir fiili işlemesi sebebiyle öngördüğü neticeyi istemeden fiiline devam eden, diğer bir deyişle, neticeyi kabullenmeyen fail bilinçli taksirle öldürmeden sorumlu tutulur.⁵⁰⁸ Ya da failin neticeyi öngördüğü ancak tecrübesi, kabiliyeti gibi hususlara güvenerek neticenin gerçekleşmeyeceğini düşündüğü olaylarda da bilinçli taksirin varlığından söz edilebilir. Örneğin, tecrübeli bir tüccar olduğunu düşündüğümüz, Yani isimli

⁵⁰³ İçel, s.186-189; Ayrıca bkz. Haluk Toroslu, "Bilinçli Taksir Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 126 (2016), s.112.

⁵⁰⁴ Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, s.368.

⁵⁰⁵ Üzülmüş - Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.231.

⁵⁰⁶ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.159.

⁵⁰⁷ Soyaslan, *Ceza Genel*, s.449.

⁵⁰⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.98.

şahsın Unkapanı İskelesi'nde tartma işlemi yaparken ağırlığın fazla gelmesi sebebiyle çeki taşının direklerinin küçük Mordehay'ın üzerine yıkılmasına ve dolayısıyla küçüğün ölümüne sebep olduğu olayda, taşın ağırlığını ve terazinin kapasitesini bilebilecek durumda olan ve tecrübesine güvenen Yani'nin böyle bir olayı öngörmesine rağmen gerçekleşmeyeceğini düşünerek hareketine devam etmesi bilinçli taksirin varlığının tartışılmasına sebep olabilecektir.⁵⁰⁹

Olası kasta yakın olan bilinçli taksir kanun koyucu tarafından basit taksire nazaran daha ağır cezalandırılmıştır.⁵¹⁰ Bilinçli taksirin daha ağır bir şekilde cezalandırılmasının arkasında suç siyasetiyle ilgili hedefler olduğu ve daha ağır cezalandırmakla bu türden taksirli suçların önüne geçilmeye çalışıldığı söylenebilir.⁵¹¹ İlâveten, bilinçli taksir halinde yalnızca ceza ağırlaştırılmamış, basit taksire ilişkin getirmiş olduğu bazı düzenlemeleri bilinçli taksir bakımından kabul etmemiştir. Kanun koyucunun bu surette her hal ve koşulda basit taksir ve bilinçli taksir arasında bir değer farkı yarattığı görülmektedir.⁵¹² Örneğin, TCK m.22/6'da fail, kişisel ve ailevi bakımdan artık bir ceza verilmesini gerektirmeyecek düzeyde mağduriyetinin doğduğu hallerde basit taksirle hareket etmişse şahsi cezasızlık sebebi söz konusu olacakken bilinçli taksirle hareket etmişse şahsi cezasızlık sebebi söz konusu olmayacak, söz konusu mağduriyet ancak cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi hal olarak kabul edilebilecektir. Yine TCK m.50/4'te, basit taksir halinde hükmolunan hapis cezası uzun süreli olsa bile, diğer koşullarda sağlanıyorsa hapis cezası adli para cezasına çevrilebileceğine dair bir düzenleme varken bilinçli taksir hali ayrıktutulmuştur. Benzer şekilde kanun koyucu şikayete bağlı olup olmama noktasında da bir ayırım yapmış ve basit taksir ile işlenen yaralama suçunun soruşturulması ve kovuşturulmasını şikayete tabi tutmuş iken, bilinçli taksirin varlığı halinde ise TCK m.89/1 haricindeki taksirle yaralama suçunun soruşturulması ve kovuşturulması için şikayetin aranmayacağını TCK m. 89/5'te vurgulamıştır.

⁵⁰⁹ İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 92 Numaralı Sicil (H. 1120-1121 / M. 1709), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 49.

⁵¹⁰ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.243; Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.449.

⁵¹¹ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.12.

⁵¹² Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, s.28.

3.2.2. Bilinçli Taksir Olası Kast Ayrımı

Olası kast 5327 sayılı TCK m.21/2’de “*Kişinin, suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen, fiili işlemesi halinde olası kast vardır.*” şeklinde cezada indirim gerektiren ve doğrudan kasta nispeten daha hafif yoğunlukta bir kasıt türü olarak tanımlanmıştır.⁵¹³ Ancak olası kasta getirilen bu tanım doktrinde tartışma konusu olmuş ve eleştirilmiştir.⁵¹⁴ Gerçekten de olası kasta getirilen bu tanım, bilinçli taksirle olası kasıt arasındaki farkı ortaya koymak noktasında yetersiz bir tanım olduğu söylenebilir.⁵¹⁵ Olası kasıt halinde fail, suçun kanuni tanımındaki maddi unsurların gerçekleşebileceğini öngörmekte ve gerçekleşmesi muhtemel addedilen neticelere ilişkin bir kabullenme hali içerisinde.⁵¹⁶ Daha açık anlatımla, fail kanuni tanıma uygun neticenin gerçekleşmesini olayın işleyişine bırakmakta, zararlı neticenin gerçekleşmemesi için özel bir çaba göstermemekte ve fiili işlemekten geri kalmamaktadır.⁵¹⁷ Yargıtay da neticenin kabullenilmesini olası kast bakımından ölçü olarak almaktadır. Örneğin, bir kararında failin meydana gelebilecek zararlı neticeleri öngörmüş olmasına rağmen halen fiili icraya devam ettiği ve bu surette neticeyi kabullendiği gerekçesiyle failin olası kast hükümlerine göre cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir.⁵¹⁸

Fail somut olayda öngördüğü zararlı neticeye “olursa olsun” şeklinde yaklaşmaktadır. Aslında burada kastta olduğu gibi açık ve net isteme hali olmasa da sonuçta aynı şey olan istememiş olmama durumu söz konusudur.⁵¹⁹ Yani olası kasıt

⁵¹³ Kaymaz - Gökcan, s.48.

⁵¹⁴ Olası kastın tanımına getirilen eleştiriler için bkz. Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.277.

⁵¹⁵ Kaymaz - Gökcan, s.49.

⁵¹⁶ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.268.

⁵¹⁷ Özgenç, s.287.

⁵¹⁸ “Olaydan önceki gece boyunca esrar ve metafetamin maddesi kullanan sanık ile ölenin belirlenemeyen sebeple tartıştıkları, sanığın öleni yatağa yatırarak üzerine çıktığı, darp ettiği, belindeki silahı eline alarak mermi sürerek kendi kafasına dayadığı, kurtulmak için çırpınan ölenin göğsüne sağ eli ile bastırırken sol elindeki silahın ateş alması sonucu ...'ın öldüğü anlaşılmakla, dolu olduğunu bildiği silahın patlayabileceğini ve yakın mesafede bulunan ölene isabet ederek ölümüne neden olabileceğini öngörmesine rağmen hareketini sürdürmek suretiyle sonucu kabullendiğini eylemli olarak ortaya koyan sanığın eylemini olası kast ile işlediği ve olası kast hükümleri uygulanmak suretiyle cezalandırılması yerine suç vasfında yanılgıya düşülerek, bilinçli taksir hükümleri uygulanmak suretiyle, mahkumiyetine karar verilmesi ... kanuna aykırı olup...” Y. 12. CD., K. 2021/4276 (26.05.2021); Benzer bir karar için bkz. Y. 12. CD., K. 2021/1444 (11.2.2021).

⁵¹⁹ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.235.

halinde kişi, suça vücut veren fiilinin gerçekleşme imkânını zihninde canlandırmış ve zararlı neticenin meydana gelmesi riskini kabul etmiş bir psikolojik davranış içerisinde. Dolayısıyla kişi burada da neticeyi istemektedir. Ancak bu istemenin açık, seçik olmaması olası kastı doğrudan kasta nispeten daha az yoğun bir kasıt türü yapmaktadır.⁵²⁰

Olası kasıt halinde failin bir amacı, gerçekleşmesini istediğı bir netice vardır. Ancak bu amaca ulaşmak için ikincil nitelikteki neticeleri de göze almaktadır.⁵²¹ Daha açık anlatımla, fail hareketi ile hedeflediğı amaç neticenin dışında suç teşkil eden muhtemel tali neticelerinde gerçekleşebileceğini öngörmektedir. Ancak hedeflediğı neticeye ulaşmak için tali neticelerin gerçekleşme olanak ve olasılığını umursamadan yahut gerçekleşme olanak ve olasılığını göze alarak, katlanarak ya da kabullenerek asıl olarak hedeflediğı neticeye yönelik hareketine devam etmektedir.⁵²² Fail olası kasıt halinde birden fazla tali neticeyi öngörmüş ve amaca yönelik hareketine devam etmişse öngördüğü suç teşkil eden muhtemel neticeler bakımından olası kastı söz konusu olacaktır.⁵²³

Öngörme kavramı, her ne kadar bilinçli taksir ile basit taksirin ayrılmasında temel bir ölçüt olsa da bilinçli taksiri olası kasta yaklaştıran bir kavramdır. Gerçekten de bilinçli taksir olası kasta çok yakındır.⁵²⁴ Fail gerek olası kasıta gerekse de bilinçli taksirde neticenin meydana gelmesinin mümkün olduğunu bilmektedir.⁵²⁵ Öngörme unsurunun ortak olması somut olayda bilinçli taksir ile olası kastın birbirinden ayrılmasında güçlüğe sebep olmaktadır.⁵²⁶ Hal böyleyken, bilinçli taksir ile olası kastın hangi hususlarda ayrıldığı ve her iki kavramında ne gibi özellikleri taşıdığını tespit etmek zorunluluğı doğmaktadır.⁵²⁷

Bilinçli taksir-olası kast ayrımını yapabilmek için irdelenmesi gereken temel odak noktası öngörülen zararlı neticenin istenip istenmediğı yahut kabullenilip

⁵²⁰ Toroslu, "Bilinçli Taksir Üzerine Bir Değerlendirme", s.108.

⁵²¹ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.430.

⁵²² Kaymaz - Gökcan, s.48.

⁵²³ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.198.

⁵²⁴ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.242.

⁵²⁵ Toroslu, "Bilinçli Taksir Üzerine Bir Değerlendirme", s.102.

⁵²⁶ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.268.

⁵²⁷ İçel, s.185.

kabullenilmediğidir.⁵²⁸ Bu kabullenme durumu olası kastın püf noktasını oluşturmaktadır.⁵²⁹ Bu bağlamda, failin amaçladığı neticenin dışında kalan ikincil neticelerin kastın isteme unsurunun kapsamına girip girmediğinin araştırılması gerekmektedir. Şayet amaçlanan neticenin gerçekleşmesi için ikincil nitelikteki neticelerin gerçekleşmesi zorunlu ise failin bu neticeleri de istediği yani bu neticeler bakımından olası kastının bulunduğu söylenecektir. Örneğin, bir kimseye ateş ettiğinde yakın korumasının da o kimseye siper olacağını bildiği dolayısıyla onunda ölümüne yahut yaralanmasına yol açacağı hallerde olası kastın varlığından söz edilecektir.⁵³⁰

Gerek bilinçli taksir de gerekse de olası kasıttaki hareket iradidir. Olası kasıt bakımından neticenin de iradi olmasının yanında bilinçli taksirde netice öngörülse de istenmemiştir. Bu bağlamda somut olayda, bilinçli taksirin mi yoksa olası kastın mı var olduğunu tespit edebilmek için yapılması gereken araştırma, failin neticenin gerçekleşmeyeceği noktasında kuvvetli bir kanaate sahip olup olmadığı ve böylesi bir kanaate sahip olabilmesi için yeteneği, tecrübesi veya olayın özelliklerine göre gerekli şartların bulunup bulunmadığıdır.⁵³¹ Örneğin, iddia üzerine silah kullanmasını bilmeyen şahsın çocuğun başındaki şişeye ateş açması durumunda bütün dikkat ve özenini zararlı neticenin meydana gelmemesi adına kullansa da neticenin gerçekleşmeyeceğine dair kuvvetli bir kanaat içerisinde olamayacağından bilinçli taksirden değil olası kasttan sorumluluğuna gidilmesi gerekmektedir.⁵³²

Olası kasıt ve bilinçli taksirin birbirine benzerliği aşîkârdır. Bu benzerlik ise her iki halde de suçun maddi unsurlarının gerçekleşebileceğinin öngörülmüş olmasıdır. Ancak burada temel fark, olası kastta her ne kadar zararlı netice öngörülmüş olsa da fail bu neticenin gerçekleşmesini kabullenmiş bir şekilde hareketini icra etmektedir. Bilinçli taksirde ise fail, gerçekleşebileceğini öngördüğü zararlı neticeyi kabullenmek şöyle dursun söz konusu neticenin meydana gelmemesi için belirli

⁵²⁸ Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.206; Bu hususun tespiti noktasında ele alınan farklı ölçütler hakkında geniş bilgi için bkz. Özen, *Ceza Hukukunda Taksir*, s.207-212.

⁵²⁹ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.268.

⁵³⁰ İçel, s.193.

⁵³¹ Kaymaz - Gökcan, s.80.

⁵³² İçel, s.194-195.

ölçüde bir gayret içerisinde. ⁵³³ Bu haldeyken fail bilgisi, tecrübesi, kullanılan aracın niteliği gibi sebeplerle üzerine yüklenen dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranmak suretiyle neticenin gerçekleşmeyeceğine inanmakta, güven duymakta ve bu surette hareketine devam etmektedir. ⁵³⁴ Söz konusu bu psikolojik durum sebebiyle, fail sonucu istediği için değil de yalnızca tedbirsiz davrandığı için kınanır ve taksirli sorumluluğu gündeme gelir. ⁵³⁵

Bilinçli taksir ve olası kastın sınırlarını çizebilmek ve somut olayda hangisinin var olduğunu tespit edebilmek her zaman çok kolay değildir. ⁵³⁶ Nitekim uygulamada bu iki kavram arasında bir geçişkenlik olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu durum kastın yokluğu halinde direkt taksirin var olduğu kabulüne yol açması sebebiyle, taksirin kendi başına bir suç formu olduğu gerçeğine aykırılık teşkil etmektedir. ⁵³⁷

Failin somut olaydaki niyetini belirlemek için yani olası kasıtlı mı yoksa bilinçli taksirle mi hareket ettiğini tespit edebilmek noktasında çeşitli formüller ortaya atılmıştır. ⁵³⁸ Bilinçli taksir ile olası kast arasındaki ayrımın yapılabilmesi noktasında ileri sürülen formüllerden bir tanesi “Frank Formülü”dür. Buna göre fail, zararlı netice bakımından “öyle ya da böyle herhalde hareketi gerçekleştirirdi” denilebiliyorsa olası kast; ancak “zararlı neticenin meydana geleceğine inanmış olsaydı hareketi gerçekleştirmezdi” denilebiliyorsa bilinçli taksirden söz edilecektir. ⁵³⁹ Yargıtay da bu görüşü esas almaktadır. ⁵⁴⁰

⁵³³ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.431; Kaymaz - Gökcan, s.80.

⁵³⁴ Özbek vd., *Ceza Genel*, s.492.

⁵³⁵ Toroslu - Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, s.242.

⁵³⁶ Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, s.369.

⁵³⁷ Kaymaz - Gökcan, s.80.

⁵³⁸ Bkz. Kaymaz - Gökcan, s.49.

⁵³⁹ Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.456; Kaymaz - Gökcan, s.49; Özbek vd., *Ceza Genel*, s.492.

⁵⁴⁰ Yargıtay bir kararında bu görüşü esas aldığını “*Olası kastı bilinçli taksirden ayıran özellik, mümkün ya da muhtemel olarak öngörülen neticenin kabullenilmesi, failin öngördüğü tipik neticenin meydana gelmeyeceğine yönelik bir güveni olmadan hareket etmesidir. Başka bir anlatımla, fail öyle ya da böyle herhalde hareketi gerçekleştirirdi diyorsa olası kast, neticenin gerçekleşeceğini bilseydim hareketi gerçekleştirmezdim diyorsa bilinçli taksir söz konusudur...*” şeklinde vurgulamıştır. Y. 12. CD., K. 2021/4276 (26.5.2021).

İKİNCİ BÖLÜM

TAKSİRLE ÖLDÜRME SUÇU

1. GENEL OLARAK

Hukuka aykırı olarak bir kimsenin yaşamına son verilmesi hem en büyük suçlardan hem de en büyük günahlardan bir tanesidir. Zira İslam'a göre insan, yaratılmış olan varlıkların en şereflişidir (eşref-i mahlûkat). Allah Teâla insanı en güzel şekilde yaratmış, kendi ruhundan insanoğluna üflemiş, yeryüzünde kendisinin halifesi kılmış ve yerde ve gökteki her şeyi insanın hizmetine vermiştir. Ayrıca “Hay” ismiyle hayat veren de “Mümîr” ismiyle alan da O’dur.⁵⁴¹ Dolayısıyla insan öldürme, İslam dininde insan yaşamına verilen değer sebebiyle kesin bir dille yasaklanmıştır. Kur’an’da “*Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.*”⁵⁴² denilmiş ve hadis-i şerifte de bu minvalde olmak üzere insan öldürme fiilinin ancak iman ettikten sonra küfür, evlilikten sonra zina ve haksız yere insan öldürme durumlarında hukuka uygun olabileceği⁵⁴³ aksi durumda buna müsaade edilmediğine ve dolayısıyla insan öldürme fiilinin zararlarına ve ciddiyetine vurgu yapılmıştır. Nitekim öldürme, dünya üzerinde bozgunculuk, bünyeyi bozmak, Allah’ın yarattığı kula karşılık bir tecavüz girişimi, insanların güvenliğine ve toplumsal yaşama yönelik ciddi bir tehdittir.⁵⁴⁴

Modern dünyada da kanun koyucular insanın hayatını diğer insanlara karşı korumak maksadıyla adam öldürmeyi suç olarak kabul etmiştir. Zira gerek İslam devleti gerekse de günümüz devletlerinde insanın hayatı sosyal bir değer taşımaktadır. Devletin de insanlardan teşekkül eden bir mekanizma olması sebebiyle hem vatandaş topluluğunda meydana gelecek azalmaları engelleme hem de kamunun menfaatini korumak üzere birtakım iş ve işlemlere girişmesi doğal karşılanmalıdır. Nitekim ölüm

⁵⁴¹ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.292.

⁵⁴² Mâide 5/32.

⁵⁴³ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *Câmiu's-Sahîh*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Şifa Yayınevi, 2020), VII/280-281; İbn Hâcer el-Askalânî, *Bülûğu'l-Merâm Tercümesi ve Şerhi*, çev. Ahmed Davudoğlu, (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1965), III/500; İmam Muhammed b. Muhammed b. Süleyman Rûdânî, *Büyük Hadis Külliyyatı Cem'u'l-Fevâid min Câmi'l-Usûl ve Mecmaiz-Zevâid*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), no:5204.

⁵⁴⁴ Serahsî, XXVI/91, Zuhaylî, VIII/13.

olaylarının miktarı düşünülüğünde adam öldürmenin suç sayılmasının sebebi de kolaylıkla anlaşılabilecektir.⁵⁴⁵

İnsan öldürmenin ne anlama geldiği ne demek olduğuna ilişkin birçok tanım getirilmiştir. Bu noktada getirilen tanımlardan bir tanesini Miyar-ı Adalet'te görebilmek mümkündür. Buna göre “*Katl, ruhu izhâk ve izale eden bir fiil-i müessirden ibarettir.*”⁵⁴⁶ şeklinde yani bir başkasının hayatının son bulmasında adeten etkili olan bir fiil olarak tanımlanmıştır.⁵⁴⁷ Günümüz hukuku bakımından ise insan öldürmeyi, bir kimsenin kasten yahut taksirle işlediği hukuka aykırı bir fiili sebebiyle bir başka kimsenin yaşamına son vermesi olarak tanımlamak mümkündür.⁵⁴⁸

İnsan öldürmenin kaç çeşidi olduğu İslam hukukçuları arasında tartışma konusudur.⁵⁴⁹ İslam hukuk ekolleri insan öldürme fiilini, faildeki haksızlık ve kusurluluğun yoğunluğuna göre bir tasnife tabi tutmuşlardır. Kasten ve taksirle öldürme konusunda fikir birliği bulunsa da diğer öldürme şekilleri bakımından mezheplerin farklı yaklaşımlar içerisinde oldukları söylenebilir. Buna göre Maliki hukukçular insan öldürmenin kasten ve taksirle olmak üzere iki⁵⁵⁰; Şafii ve Hanbeli hukukçular ise kasten, kastın aşılması ve taksirle olmak üzere üç çeşidinin olduğunu söylemişlerdir. Bu bağlamda en ayrıntılı tasnifi yapan Hanefi hukukçulardır.⁵⁵¹ Esasen İmam Ebu Hanife, Şafii ve Hanbeli hukukçulara paralel bir şekilde üç çeşit öldürme fiilinin olduğunu savunsa da⁵⁵² sonraki devir Hanefi hukukçuları(müteahhirun) tarafından öldürme fiili; kasten öldürme (*katlu'l-Amd*); kasıt benzeriyle öldürme (*katl şibhu'l-Amd*), hataen öldürme(*katlu'l-hata*), hata yerinde sayılan öldürme (*katl ma ucriya mecra'l-hata*), bir sebeple öldürme veya tesebbüben öldürme(*katl bi sebeb*) olmak üzere beşe ayrılmıştır.⁵⁵³

⁵⁴⁵ Faruk Erem, "Adam Öldürme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1-4 (1953), s.33.

⁵⁴⁶ Miyâr-ı Adâlet, ms.5.

⁵⁴⁷ Serahsî, XXVI/215; Bilmen, III/17.

⁵⁴⁸ Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku Özel Kısım* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2018), s.22.

⁵⁴⁹ Mezheplere göre katl ayrımı için bkz. Bilmen, III/2831.

⁵⁵⁰ Peters, *Islamic Law*, s.43.

⁵⁵¹ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.294; Udeh, II/26-28.

⁵⁵² Serahsî, XXVI/92; Akşit, s.75.

⁵⁵³ Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.309; Kahveci, s.128; Ahmet Yaman-Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), s.172-

XX. yüzyılın teknolojik gelişmeleri çok fazla sayı ve türde makine ve taşıt aracını insanların kullanımına tahsis etmiş ve bunun bir getirisi olarak ise her gün sayısı gitgide artan iş ve trafik kazaları ve dolayısıyla ölümler meydana gelmiştir. Bu türden ölüm olaylarının manevi unsur bakımından ekserisinin taksir ile işleniyor olması da taksirle öldürme suçuna verilen önemin artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla İslam'ın ilk başlarından beridir var olan ve önem gösterilen taksirle öldürme suçuna, sanayi ve teknolojik gelişmeler sonrasında modern dünyada kanun koyucular başta olmak üzere, ceza hukukçuları ve kriminologların bu hususa ayrı bir önem atfetmesine yol açmıştır.⁵⁵⁴

Taksirle öldürme, temel anlamıyla, taksirli bir fiil ile bir kimsenin yaşamının sona ermesine sebep olmaktır. Kanun koyucu taksirle öldürmeyi suç olarak öngörmekle, dikkat ve özen yükümlülüğünü anlama, kavrama ve sonrasında bunlara uyulması kabiliyetinin insan olmanın doğal bir sonucu olarak her insanda var olduğunu kabul etmiştir. Dahası kişinin kendisini yetiştirme ve geliştirme kabiliyetine sahip olduğu ön kabulüyle bu türden yeteneklere sahip olmayan bir kimsenin bunları edinmesini yani yeteneklerini geliştirmesini istemiştir. Daha açık bir anlatımla, kişilerin dikkat ve özen yükümlülüğüne uymasını istemiş ve buna sevk etmek bakımından taksirle öldürmeyi suç olarak öngörmüştür.⁵⁵⁵

Şüphesiz taksirle öldürme suçunda taksirin unsurları spesifik olarak aranacaktır.⁵⁵⁶ Bu itibarla taksirle öldürme suçunun kasten öldürme suçundan bağımsız ve ayrı bir suç tipi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira taksirin yapısı gereği fail ölüm neticesini istemez. Ancak üzerine düşen dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık sebebiyle zararlı netice olan ölüm hadisesi meydana gelir. Gerçekten de kişi özen göstermek suretiyle sebebiyet vermeyebileceği bir ölüm hadisesine neden olmuştur.⁵⁵⁷ İşte içerdği haksızlık ve kusurluluk türünün farklı olması taksirle öldürme

173; Udeh, II/28; Bilmen, III/28-29; Akşit, s.75; Halebî, IV/295; Merginânî, IV/249; Kudurî, s.453; İbn Âbidin, XVI/237; Mevsilî, V/203; Ayrıca bkz. Schacht, s.181; Miyâr-ı Adâlet, ms.14.

⁵⁵⁴ Sulhi Dönmezer, *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler* (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 1995), s.92; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 4. Basım, 2002), s.320.

⁵⁵⁵ Doğan Soyaslan, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, (Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım, 2014), s.155-156.

⁵⁵⁶ Zeki Hafizoğulları - Muharrem Özen, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: US-A Yayıncılık, 2016), s.59.

⁵⁵⁷ Soyaslan, *Ceza Özel*, s.156.

suçunun kasten öldürme suçundan bağımsız bir suç olarak kabulü ve kanun koyucuların bu doğrultuda düzenlemeler yapması sonucunu doğurmaktadır.⁵⁵⁸

Hanefi hukukçuların öngörmüş olduğu öldürme fiilleri taksimi içerisinde taksirle öldürme olarak niteleyip çalışmamız bünyesinde inceleyeceğimiz öldürme fiilleri şunlardır: hataen öldürme, hata yerinde sayılan öldürme, tesebbüben öldürme. Bu öldürme çeşitlerinin hiçbirinde kısas cezası gerekmemekle birlikte tamamında mağdurun yakınlarına diyet ödenmesi gerekmektedir. İlaveten tesebbüben öldürme dışındaki öldürme çeşitlerinde fail, kefaret ödeyecek ve öldürmüş olduğu kimseye mirasçı olamayacaktır.⁵⁵⁹

2. SUÇ İLE KORUNAN HUKUKİ YARAR

Taksirle öldürme suçu bağlamında korunan hukuksal yarar kişinin yaşam hakkıdır. Gerek ceza hukuku gerekse de diğer hukuk alanları bakımından korunan bireysel varlıkların en başında cismani yaşam gelmektedir. Yaşama hakkı vazgeçilmez bir hak olarak, insanın yararlanmış olduğu diğer bütün hakların kaynağı olmakla beraber bireysel haklar hiyerarşisinde en üsttedir. Yaşam, insanın kişiliğinin oluşması ve gelişmesi bakımından ilk şart ve her türden insan faaliyeti bakımından ise ön şart konumundadır. Bu konumu sebebiyle kişilerin yaşam hakkına karşılık gerçekleşecek her saldırı diğer bütün haklara karşı yapılmış bir saldırı niteliğindedir.⁵⁶⁰ Dolayısıyla hukuk düzenlerinin ilk önce bu hakkı koruması bir zorunluluk arz etmektedir.⁵⁶¹ Nitekim gerek Kur'an ve hadis gerekse de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi gibi uluslararası belgeler ve T.C. Anayasası'nda koruma altına alınmıştır.⁵⁶²

Yaşamak, kişiler bakımından hem hak hem de bir görev mahiyetindedir. Aynı şekilde kişilerin yaşamını korumak da devletler bakımından bir görev olduğu kadar aynı zamanda da bir haktır. Zira yalnızca kişilerin değil toplumların da belirli birtakım

⁵⁵⁸ Nur Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar* (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2007), s.92.

⁵⁵⁹ Said Nuri Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017), s.155; Bayram Demir, *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi* (İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2018), s.183; Schacht, s.181.

⁵⁶⁰ Erem, "Adam Öldürme", s.33.

⁵⁶¹ Toroslu, *Ceza Hukuku Özel Kısım*, s.23.

⁵⁶² Mehmet Emin Artuk vd., *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2017), s.138; Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.96; Ahmet Gökcen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/7 (2018), s.260.

amaçları vardır. Toplumların bu amaçlara ulaşabilmesi, kişilerin yaşama görevi ile mümkün hale gelebilmektedir. Kişilerin amaçlarına ulaşabilmesi ise onun yaşamını koruma görevini toplumun yüklenmesine bağlıdır.⁵⁶³ Bu itibarla devletin kişilerin yaşamını, yalnızca kişilerin menfaatleri bakımından değil aynı zamanda toplumun menfaatleri bakımından da koruduğu söylenebilir.⁵⁶⁴

Dolayısıyla hem kişisel hem de toplumsal bir değer olan yaşam hakkını korumak bakımından, fiiller taksirli de olsa devlet daima cezalandırmaya konu etmiştir.⁵⁶⁵ Nitekim taksirin istisnai niteliği sebebiyle Kur'an'da Nisâ 4/92'de ve TCK'nin "Hayata Karşı Suçlar" başlığı altında 85. maddede ayrıca ve açıkça düzenleme altına alınması gereği hissedilmiştir.⁵⁶⁶

3. SUÇUN UNSURLARI

3.1. Genel Olarak

Bazı İslam hukukçuları taksirle öldürme suçunun, mağdurun ölümüne neden olan bir fiilin bulunması, ölüme neden olan fiilin taksirle işlenmiş olması ve taksirli fiil ile ölüm neticesi arasında nedensellik bağının bulunması olarak üç unsurunun olduğunu ileri sürmüşler ve taksirle öldürme suçunu bu üç unsur etrafında inceleme altına almışlardır.⁵⁶⁷ Ancak mukayesenin kolay ve anlaşılır olarak yapılabilmesi ve konunun detaylarına inilebilmesi bakımından, taksirle öldürme suçunu kanuni unsur, maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık unsuru bakımından incelemeye çalışacağız.

3.2. Kanuni Unsur

Taksirle öldürme suçuna ilişkin temel düzenleme Kur'an'da Nisâ 4/92'de "*Kim bir mümini taksirle öldürürse, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine diyet vermesi gerekir.*" şeklindeki ayettir.

⁵⁶³ Erem, "Adam Öldürme", s.33.

⁵⁶⁴ Toroslu, *Ceza Hukuku Özel Kısım*, s.23.

⁵⁶⁵ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.96.

⁵⁶⁶ Artuk vd., *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.138; Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.26.

⁵⁶⁷ Bkz. Udeh, II/141; Şafak, s.107.

Müfessirler söz konusu ayetin nüzûl sebebi olarak bazı olaylara işaret etmektedir. Bunlardan birincisi şöyledir: Ebu Cehil'in ana bir kardeşi olan Ayyaş b. Rebia el-Mahzumî, müslüman olmuş ve akrabalarının kötülüğünden, baskısından kaçarak Peygamberimizden önce Medine'ye hicret etmişti. Bunun üzerine annesi oğlu gelmedikçe yiyip içmeyeceğine ve tavan altına(eve) girmeyeceğine yemin etmişti. Ebu Cehil de yanına Haris b. Zeyd b. Ebî Üneyse'yi alarak Ayyaş'ın bulunduğu yere geldi ve ona "Muhammed seni akrabalarla ilişki sürmeye teşvik etmiyor mu? Bundan dolayı git annene iyilik et ve yine dininde kal." demişti. Bunun üzerine Ayyaş'da onlarla gitmişti. Medine'den çıktıkları an ise Ayyaş'ı bağlayıp dövmüşler ve yüzerden iki yüz değnek vurmuşlardı. Ayyaş'da Haris'e "Eğer yalnız başına bulursam seni öldürmek Allah için boynuma borç olsun." demişti. Daha sonra Ayyaş'ı annesinin yanına getirmişler, bu defa da annesi önceki dinine dönmedikçe bağının çözülmemesine yemin etmiş, o da dili ile eski dinine dönmüş, sonra yine hicret etmişti. Bu hadiseden sonra Haris'te müslüman olmuş, hicret etmişti. Ancak onun müslüman olduğunu bilmeyen Ayyaş, Haris'i Kuba denilen yerde yalnız başına yakalamış ve kılıcıyla vurup öldürmüştü. Daha sonra Haris'in müslüman olduğunu öğrenen Ayyaş, pişman olmuş ve Hz. Peygamber'in huzuruna gelip "Onu öldürdüm, fakat Müslüman olduğunu bilmiyordum." demiş ve ayet de bunun üzerine inmiştir.⁵⁶⁸

Nüzûl sebebi olarak gösterilen olayların ikincisi ise Uhud Savaşı günü Huzeyfe b. el-Yeman'ın babası Yeman, İslam askeri tarafından bilinmeyerek (düşman askeri olduğu düşüncesiyle) öldürüldüğü olaydır.⁵⁶⁹

Aynı şekilde suçun maddi konusunda yanılmanın kastı ortadan kaldırdığı ve fiili taksirle işlenmiş bir öldürme suçuna dönüştürdüğüne ve dolayısıyla taksirle öldürmeye dair hadis-i şeriflere; Husayl b. Cabir'in Uhud Savaşı sırasında kargaşa sebebiyle Müslüman askerler tarafından taksirle öldürüldüğü ve Hz. Peygamberin Husayl'ın diyetinin hazineden ödenmesine hükmettiği ve failleri cezalandırmadığı; benzer şekilde Hendek Savaşı'nda iki grup Müslüman askerin birbirleriyle karşılaştığı, parolayı söyleyip kimlikleri açığa çıkana kadar başlayan çatışmada birkaç kişinin öldüğü ve Hz. Peygamberin failleri cezasız bıraktığı olay ile "Rasulullah Has'am

⁵⁶⁸ Bkz. Muhammed Mahmud Hicazî, *Furkan Tefsiri*, çev. Mehmet Keskin, (İstanbul: İlim Yayınları), I/480; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), II/115; Yazır, III/50; Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Haneî Fikhi*, XIX/371.

⁵⁶⁹ Bkz. Yazır, III/50.

kabilesine bir müfreze gönderdi. Orada bulunanlardan bir kısmı Müslüman olduklarını bildirip kendilerini korumak için secdeye kapandılarsa da müfreze öldürme işinde acele ederek onları da öldürdü. Durum Rasulullah'a ulaşınca onlardan her biri için yarım diyet ödenmesini emretti ve "Ben müşrikler içerisinde yaşantısını devam ettiren her Müslümandan uzağım." buyurdu. Niçin ey Allah'ın Rasulu? dediler. Çünkü onların yaktıkları ateşler birbirinden ayırt edilemez. Veya müşriklerle Müslümanların ateşleri birbirlerini görmesin. Yani çok yakın olunca uzaktan bu yanan ateşin kimin olduğu belirsiz olur ve yanlışlıkla müşrik yerine Müslüman öldürülür." ⁵⁷⁰ buyurduğu hadis-i şerif örnek olarak verilebilecektir.

Osmanlı Kanunnamelerinde 1851 Ceza Kanunu öncesinde direkt taksirle öldürmeyi bir suç olarak düzenleyip karşılığında ceza öngören bir hükme rastlayamadık. Gerçi Osmanlı Devleti'nde İslam hukuku hükümlerinin eksiksiz uygulandığı, naslara sadık kalındığı ve 19. yüzyılda teknolojik gelişmelerle birlikte dünya üzerinde taksirle öldürme suçuna daha çok rastlandığı hususları göz önünde bulundurulduğunda o vakte kadar taksirle öldürmeye ilişkin müstakil bir düzenlemeye gerek görülmemiş olması muhtemeldir.

Osmanlı Devleti'nde taksirle öldürme suçu 1851 Ceza Kanunnamesi'nin Birinci Faslı'nın 13. maddesinde "Madde-i katl amden olmayıp hataen olduğu taktirde o makule hataen olan maktulün katili kendisinden o misillü ef'âl vuku bulmamış kimesne olduğu ve sabıkası olmayıp hakkında hüsn-i şehâdet olunarak mazınne-i sû' olmadığı inde'-ş-şer' tebeyyün ederse yalnız icab-ı şer'îsinin iktizasıyla iktifa olunup mazınne-i sû' olduğu halde nizâmen bir sene müddet için küreğe veya prangaya vaz'-ı dahî oluna." ⁵⁷¹ şeklinde; 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 182. maddesinde "Bir kimse bir şahsı hataen itlaf eder veyahut bi-gayr-i kasdin telef-i nefisine sebep olursa, verese-i maktulün hukuk-ı şer'îyesi bi'l-muhakeme istîfâ olunduktan sonra, eğer bu cerh ve darp keyfiyeti dikkatsizlikten ve nizâmata riayetsizlikten neşet etmiş ise, altı aydan iki seneye kadar hapis ile mücazat olunur." ⁵⁷² şeklinde düzenleme altına alınmıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde taksirle öldürme suçunun bilindiği, hatta tazir türü

⁵⁷⁰ Tirmizî, no:1604; Rûdânî, no:5316; Hamidullah, İslam'da Devlet İdaresi, s.425 akt. Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.138.

⁵⁷¹ Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, s.615.

⁵⁷² Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*, s.644.

cezalandırmanın zorunlu olmamasına ve devletin takdirinde olmasına rağmen, takdir yetkisini kullanmak suretiyle tazir türü cezalar öngörüp cezalandırmaya konu ettiği görülmektedir.

Taksirle öldürme suçu günümüz hukukunda ise TCK m.85'te "*Taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi, iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*" şeklinde düzenleme altına alınmıştır.

3.3. Maddi Unsurlar

3.3.1. Fail

Taksirle öldürme suçu, fail bakımından herhangi bir özellik göstermez. Diğer bir deyişle, taksirle öldürme suçunun faili herkes olabilir.⁵⁷³ Nitekim Kur'an'da Nisâ 4/92'de "*Yanlışlıkla bir mümini öldürenin...*" ve TCK m.85'te de "*Taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi...*" denilmek suretiyle failin herhangi bir özellik göstermediğine vurgu yapılmıştır.

Fiilin mağdura işletilmesi suretiyle, dolaylı faillik şeklinde, taksirle öldürme suçu işlenebilir. Peygamberimizin (s.a.v.) mazereti sebebiyle teyemmümle yetinmesi gereken bir sahabiye boy abdesti aldırان ve bu yüzden hastalanıp ölmesine sebep olan kimseler hakkında "Allah onları kahretsin, adamı öldürdüler, mademki bilmiyorlar, bilene sorsalar ya! Aczin, bilgisizliğin çaresi ve ilacı sormaktır." buyurduğu hadis-i şerif bunun bir örneğidir.⁵⁷⁴

3.3.2. Mağdur

Taksirle öldürme suçunun mağduru ancak failin dışında kalan bir insan olabilir. Bu sebeple taksirle öldürme suçunun mağduru bakımından da herhangi bir özellik göstermediği dolayısıyla herkesin bu suçun mağduru olabileceği söylenebilir.⁵⁷⁵ Suçla korunan hukuki değerin hayat hakkı olması sebebiyle, öldürme fiilinin işlendiği sırada öldürme fiiline konu olan şeyin yaşayan bir insan olması gerekir. Dolayısıyla anne

⁵⁷³ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.96; Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.44; Ali Kemal Yıldız, "Taksirle Öldürme", *ERÜHFD* 8/ 2 (2013), s.262.

⁵⁷⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.146.

⁵⁷⁵ Soyaslan, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.155; Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.97; Erem, "Adam Öldürme", s.34; Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.44.

karnından tamamen ayrılmamış cenin ve daha önceden ölmüş bir kimse taksirle öldürme suçunun mağduru olamayacaktır.⁵⁷⁶ Ayrıca yaşayan insanın fiziki özelliklerinin taksirle öldürme suçu bakımından bir önemi yoktur. Aynı şekilde mağdurun ırkı, dili, dini ve sağlık durumu da suçun oluşması bakımından önem arz etmez.⁵⁷⁷

Taksirle öldürme suçunun konusu da yaşayan insandır. Dolayısıyla bu suç bakımından mağdur ve suçun konusunun örtüştüğü söylenebilir.⁵⁷⁸ Suçun maddi konusunun yaşayan bir insan olması, bireyin yaşamının ne zaman başlayıp ne zaman bittiği hususlarının açıklığa kavuşturulmasını zorunlu kılmaktadır.⁵⁷⁹

TCK yalnızca çocuktan bahsetmekte ve bünyesinde yaşamın ne zaman başladığına ilişkin herhangi bir hüküm barındırmamaktadır. TMK m.28/1'e göre kişilik, "*çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda*" başlamaktadır. Hukuk ilmi bir bütündür. Dolayısıyla TMK'deki kriterin ceza hukuku bağlamında da uygulanması gereği şüphesizdir. Bu sebepten ceza hukuku bakımından insan olmak niteliği de ceninin ana rahminden tamamen ayrıldığı anda başlayacaktır. Cenin bu ana kadar koruma altında olmakla birlikte, bu ana kadar cenine verilen zararlar taksirle öldürme suçunu değil; çocuk düşürme gibi başka birtakım suçları oluşturacaktır.⁵⁸⁰ Doğan bebeğin insana benzememesi, hilkat garibesi olması ya da yaşama yeteneğine sahip olmaması, yaşama süresinin kısalığı ihtimali taksirle öldürme suçu bakımından önem arz etmemektedir.⁵⁸¹

Benzer şekilde TCK taksirle öldürme suçu bakımından ölüm neticesinin gerçekleşmesini aramakta ve yine bünyesinde ölümün ne zaman gerçekleştiğine dair bir hüküm barındırmamaktadır. 1968 Türk Tabipler Birliği Komite Kararı ile 1969 Yüksek Sağlık Şurası Kararı'nda beyin ölümünün, kişinin ölü sayılabılmesinde temel olduğu ortaya konulmuş, 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması,

⁵⁷⁶ Toroslu, *Ceza Hukuku Özel Kısım*, s.24; Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.262.

⁵⁷⁷ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.97; Erem, "Adam Öldürme", s.34; Toroslu, *Ceza Hukuku Özel Kısım*, s.25.

⁵⁷⁸ Gökcen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.44.

⁵⁷⁹ Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.260.

⁵⁸⁰ Toroslu, *Ceza Hukuku Özel Kısım*, s.24; Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.261.

⁵⁸¹ Erem, "Adam Öldürme", s.34; Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.97; Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.263.

Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun'un uygulamasında da beyin ölümü esas alınmış ve Organ ve Doku Nakli Hizmetleri Yönetmeliği Ek 1'de konu açıklığa kavuşturulmuş ve ölümün gerçekleşmesi anı olarak beyin ölümü kıstası benimsenmiştir. Dolayısıyla beyin fonksiyonunun geriye dönülmez şekilde son bulmasıyla ölüm gerçekleşmiş olacaktır.⁵⁸²

3.3.3. Fiil

Taksirle öldürme suçunun fiil unsurunu ölüm neticesini meydana getiren dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı her türlü davranış oluşturur.⁵⁸³ Gerek Kur'an-ı Kerim Nisâ 4/92'de gerekse de TCK m.85'te ölüm sonucunu meydana getirecek olan harekete ilişkin özel bir tanımlama yapılmamış, sınırlama getirilmemiş sonuç tanımlanmakla yetinilmiştir. Suç tanımlanırken manevi yönüne ağırlık verilmiş maddi yöne değinilmemiştir. Dolayısıyla fiilin belirli bir türden olması şart değildir. Bu sebepten taksirle öldürme suçunun serbest hareketli bir suç olduğu görülmektedir.⁵⁸⁴ Failin başka bir kimsenin ölümüyle neticelenen yaralamak, itmek, yola bir şey dökmek, av hayvanı sanarak bir insana ateş edilip öldürülmesi, anne gözetimine muhtaç bir çocuğun evde yalnız bırakılıp ateşe düşerek ölmesi, trafikte ve çalışma hayatında dikkatsiz ve tedbirsiz davranmak gibi herhangi bir fiili herhangi bir araç ile taksirle icra etmiş olması yeterlidir.⁵⁸⁵ İlâveten taksirle öldürme suçu bakımından belirleyici olan unsur, örneklerden de anlaşıldığı üzere, failin fiilini dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak yani taksirli şekilde gerçekleştirmesidir.⁵⁸⁶ Ayrıca fail çatıdan dikkatsizce bir eşya atıp yoldan geçen bir kimsenin ölümüne sebep olmak gibi icrai yahut tedbirsiz bir şekilde serbest bıraktığı köpeğinin bir başkasını öldürmesi gibi ihmalî bir hareketle ölüm neticesine sebebiyet vermiş olabilecektir.⁵⁸⁷ Nitekim TCK'de de taksirle öldürme suçu bakımından, kasten öldürmenin aksine, fiilin icra

⁵⁸² Toroslu, *Ceza Hukuku Özel Kısım*, s.26; Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.262; Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.97.

⁵⁸³ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.98.

⁵⁸⁴ Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.264; Ahmet Aydın, "Modern Hukukta ve Hanefi Mezhebinde Öldürme Türlerinin Maddi ve Manevi Unsurlar Açısından Mukayesesi." *Mizanü'l-Hak İslami İlimler Dergisi*, 7 (2018), s.33.

⁵⁸⁵ Udeh, II/141; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.139.

⁵⁸⁶ Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.27.

⁵⁸⁷ Udeh, II/142; Erem, "Adam Öldürme", s.85; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.139.

ediliş şekli bakımından bir ayrım yapılmamıştır.⁵⁸⁸ Yargıtay'da taksirle öldürme suçunun icrai veya ihmali hareketle işlenebileceğini kabul etmektedir.⁵⁸⁹

İslam hukuku kaynaklarında taksirle öldürmeye ilişkin örneklerin av hayvanı sanarak bir insana ateş edilmesi, düşman askeri zannederek Müslüman askere ateş edilmesi, duvarın yıkılması, bir yere kuyu kazılması, yere su gibi kaygan bir şeyin dökülmesi, üzerinde kesici, delici, yaralayıcı bir şey taşıyan kimsenin dikkatsizce bunu başkasının üzerine düşürmesi, hayvanların başkalarına zarar vermemesi için gerekli dikkat ve özenin gösterilmemesi sonucu ölüm neticesinin meydana gelmesi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere, taksirle öldürme suçunun serbest hareketli bir suç olması sebebiyle bu suça ilişkin verilebilecek örnekler bununla sınırlı değildir. İslam hukukçuları meseleci bir metotla hukuk ilmini incelediklerinden, İslam hukuku kaynaklarına, günün şartlarına göre meydana gelen, gelme ihtimali olan taksirle öldürme suç örneklerini işlemişlerdir. Ancak asırlar önce verilen bu örneklerin taksirle öldürme suçu bakımından çok ileri bir hukuk tekniği ile yaklaşılarak verildiği görülmektedir. Bizde bu örneklerin bir kısmını incelemeye çalışacağız.

Sırtında yahut elinde taşıdığı kılıç, odun veya ağaç parçası, taş veya kibrit gibi kesici, delici, yaralayıcı bir aleti düşürerek yoldan geçen başka bir kimsenin ölümüne sebep olan kişi, taksirle hareket etmiştir ve dolayısıyla taksirle öldürme suçundan sorumlu tutulacaktır.⁵⁹⁰ Zira ölüm neticesinin meydana gelmesine dikkatli ve tedbirli davranmak suretiyle engel olma ihtimali varken bunu yapmamıştır. Ancak kişinin taşıdığı bu aletin düşmesinde, gözünü kapatan bir toz bulutu yahut başka bir mücbir sebebin dahil olurda ölüm neticesi bu mücbir sebebin kişinin elindeki şeyi düşürmesi sonucunda gerçekleşirse burada taksirle öldürmeden sorumlu olduğu söylenemeyecektir. Çünkü bu durumda öngörülmesi yahut öngörülse dahi kaçınılması imkânsız bir durum yani kaza ve tesadüf vardır.⁵⁹¹

⁵⁸⁸ Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.27.

⁵⁸⁹ İhmali hareketle işlenmiş taksirle öldürme suçu örneği için bkz. YCGK, K. 2011/123 (14.06.2011)

⁵⁹⁰ "Zeyd menzili tamir etmek için getirdiği keresteyi menzili önünde vaki tarik-i am üzerinde vaz' ettikten sonra Amr ol keresteyi vaz' olunduğu mahalden yuvarlayıp kereste Bekir'e isabet edip kara bere etmekle Bekir filhal fevt olsa Bekir'in diyeti Amr'a lazıme olur." Şeyhülislam Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Feyziye*, no:2566.

⁵⁹¹ Serahsî, XXVII/6; Bilmen, III/114; Udeh, II/138; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.140; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.328; Halebî, IV/351; Ebû Zehra, II/448; Merginanî, IV/315.

Evinin, işyerinin önündeki yahut insanların gelip geçtiği bir yola karpuz kabuğu gibi kaygan bir şey koyan, dökene ya da kış aylarında su döküp donmasına neden olan kişi bu surette oradan geçen bir başka kimsenin kaygan zemine basıp düşerek ölmesine sebep olursa taksirle öldürme suçunda sorumlu tutulacaktır. Yola bir ateş közünün bırakılıp yangına sebebiyet vererek bir kimsenin ölümüne sebep olunmasında da durum böyledir.⁵⁹² Zira kişi kaygan malzemeyi yola dökerek dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı hareket etmiştir. Malzemeyi dökerek başka bir yerinin bulunmaması halinde de kaymayı, donmayı engelleyecek şekilde kum, tuz veya kömür tozu dökerek gerekli tedbirleri almadığı için sorumlu olacaktır. Hz. Ali'nin benzer bir olayda taksirle öldürme olacağına dair bir görüş belirttiği rivayet edilmektedir. Şa'bi, Nehai, Sevri, Şafii, Hanbeliler ve Malikiler de aynı görüşte olmakla birlikte Hanefilerin taksirle öldürmeye ilişkin tespit ettiği kurallar bu görüşle çelişmemektedir, uygundur.⁵⁹³

Bir kimse yetkili mercilerden izin almadan kendi mülkiyetinde olmayan, anayol üzerine bir kuyu kazsa yahut çukur açsa yoldan geçen kişi de bunlara düşerek ölse, kuyu, çukur kazın kişi taksirle öldürmeden sorumlu tutulacaktır.⁵⁹⁴ Yol üzerine bir kaya konulması ve takılarak başkasının düşüp ölmesinde de durum bu şekildedir.⁵⁹⁵ Hanefi hukukçuların taksirle öldürmeye ilişkin olarak kaynaklarda en çok işledikleri örnek, kuyu kazarak taksirle ölme sebep olma örneğidir.⁵⁹⁶ Bu örneğe ilişkin Hz. Ali'den de rivayet bulunmaktadır.⁵⁹⁷ Kuyunun kazılmasının yürüyen kimsenin üzerine bastığı toprağın bulunduğu yerden alınması anlamına geldiği ve dolayısıyla kuyuyu kazın kimsenin, kuyuya düşen kimseyi sanki buraya atmış gibi kabul edileceği ifade edilmiştir.⁵⁹⁸ Ancak kamuya açık bir yerde kazılan bu kuyuya, bir kimse kasten atılsa yahut kendisi atılsa ve ölüm hadisesi bu sebepten meydana gelse iradi hareket

⁵⁹² Merginânî, IV/312; Mevsilî, V/273; Miyâr-ı Adâlet, ms.131.

⁵⁹³ Serahsî, XXVII/7; Udeh, II/139; Halebî, IV/355; Ebû Zehra, II/450; Merginânî, IV/312; İbn Âbidin, XVI/247; Mevsilî, V/274; Tehanevî, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, XIX/533; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.140; Kumbasar, s.92.

⁵⁹⁴ Miyâr-ı Adâlet, ms.132; Peters, s.44.

⁵⁹⁵ Halebî, IV/351; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.310;

⁵⁹⁶ Ahmet Aydın, *Hanefî Fıkıh Literatüründe Öldürme Suçunun Maddî ve Manevî Unsurlarıyla İlgili Kavramların Gelişimi (Hicrî 4-9. Asırlar)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), s.177.

⁵⁹⁷ Bkz. Tehanevî - Tehanevî, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, XIX/532.

⁵⁹⁸ Bkz. Serahsî, XXVII/17.

kuyunun kazılmasıyla nedensellik bağıını kesecek ve dolayısıyla kuyuyu kazan kimse sorumlu olmayacaktır. Yine bu kişi kuyuyu kamuya açık bir alanda değil de kendi bahçesinde kazsa ve bir başkası bahçeye girerek kuyuya düşse, kuyuyu kazan kimse sorumlu olmayacak, diyet ödemesi gerekmeyecektir.⁵⁹⁹ Ebu Yusuf; bir kimse kamuya açık bir yolda yetkili mercilerden izin almadan ücretle işçi tutup kuyu açtırsa ve başkası kuyuya düşerek ölse aslında kıyas esasına göre diyetin ücretle çalışan işçi tarafından ödenmesi gerekeceğini ancak kendisinin bu meselede, işçilerin kuyunun eza ve zararını bilemeyeceklerinden bahisle, kıyası terk ettiğini ve kuyuyu kazdıran işverenin diyet ödemesi gerektiğini belirterek kuyunun bir işçiye kazdırılması haline ilişkin de bir değerlendirme yapmıştır.⁶⁰⁰

Kalitesiz, kötü, yıkılmaya yüz tutmuş bir şekilde duvar yapan yahut sağlam yaptığı duvarı sonradan yıkılmaya yüz tutar (mail-i inhidam) bir hale gelmiş ve bu durumu bilen ya da kendisine tekaddüm (tenbih, uyarı, bildirim)⁶⁰¹ olunmuş bir kimse, yoldan geçen bir başka kimsenin duvarın yıkılması sonucunda ölümüne sebep olursa taksirle öldürmeden sorumlu tutulacaktır. Çünkü kişi böyle bir duvar ya da yapı yaparak yahut gerekli tadilat işlemlerini yapmayarak hem başkasının havasını işgal etmiş hem de yıkılmakla sonuçlanacak bir duvar yapmış ve dolayısıyla bir başkasının hayatına tecavüz etmiştir.⁶⁰² Bir kimsenin sokağa balkon, oluk⁶⁰³, saçak çıkarması yahut dükkan yaptırmasında⁶⁰⁴ ve bir kimsenin yıkılan duvarın enkazına takılıp

⁵⁹⁹ Ebû Zehra, II/450; Serahsî, XXVII/19; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.140; Ahmet Aydın, *Hanefî Fıkıh Literatüründe Öldürme Suçunun Maddî ve Manevî Unsurlarıyla İlgili Kavramların Gelişimi (Hicrî 4-9. Asırlar)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013), s.26; Merginanî, IV/313; Kudurî, s.469; İbn Âbidin, XVI/247; Mevsilî, V/274; Zuhaylî, VIII/151; Miyâr-ı Adâlet, ms.22.

⁶⁰⁰ Ebû Yûsuf, *Harâç*, s.249; Ayrıca bkz. Schacht, s.183; Benzer değerlendirme için bkz. Halebî, IV/357; Merginanî, IV/314.

⁶⁰¹ Tekaddümün detaylarına ilişkin geniş bilgi için bkz. Bilmen, III/120,124; Halebî, IV/361-362; Merginanî, IV/318-320; Mevsilî, V/277; Zuhaylî, VIII/152-154.

⁶⁰² Kudurî, s.471; Zuhaylî, VIII/150; Miyâr-ı Adâlet, ms.106.

⁶⁰³ Osmanlı'da oluk yaptırırken bitişik duvarın yıkılması sonucunda oluk yaptıran kimsenin diyet ödediği bir olay; “Bağcı tairesinden olup mahmiye-i İstanbul'da Balatkapısı kurbünde el-Hâc İsa mahallesinde sâkin Lisbe v. Rumbik nâm zimmi mahkemede bâ'isül-vesika Bekdaş b. Mahmud mahzarında ikrar ve takrîr-i kelâm edip bundan akdem karındaşım Koti nâm zimmi mezbûr Bekdaş'ın hizmetkârı olup karındaşım mezbûru tarih-i kitâbdan beş gün mukaddem kendi bâğhânesinin duvarı üzerine çıkarıp oluk koydururken bâğhâneye muttasıl Osman nâm kimesnenin menzili yıkılıp karındaşım mezbûru bastırıp ondan nâşî hâlik olmağla bundan akdem mezbûrdan karındaşım mezbûrun dem ve diyetini talep ve dava eylediğimde...” İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 20 Numaralı Sicil (H. 1099-1100 / M. 1688-1689), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 163.

⁶⁰⁴ Merginanî, IV/311.

ölmesinde⁶⁰⁵ de durum böyledir. Duvarın yıkılması sonucu meydana gelen taksirle öldürme hadiselerine “*cinayet-i hâit*” denilmiştir. Ancak duvarı sağlam bir şekilde inşa eden kimsenin, duvarın mücbir bir sebeple yıkılması sonucunda oradan geçen birisinin üzerine düşerek ölümüne sebep olduğu hadisede sorumluluğundan söz edilemeyecektir.⁶⁰⁶

Hayvanların meydana getirdikleri cinayetlere, İslam hukuk literatüründe “*cinayetü’l-behîme*” adı verilmiştir.⁶⁰⁷ Bu konuda Peygamberimiz “*Hayvanatın kendiliğinden verdikleri zararlarda bir sorumluluk yoktur.*” buyurmuştur.⁶⁰⁸ Ancak İslam hukukçuları bu hadisin hükmünün mutlak olmadığını, yalnızca hayvanların başboş otlarken, hayvanlara tahsis edilmiş bir yerdeyken yahut gerekli tüm önlemlerin alınmasına rağmen her nasılsa hayvanın bulunduğu yerden kaçması halinde verdikleri zararlardan sahibinin sorumluluğunun olmadığını kabul etmişlerdir.⁶⁰⁹ Bir kimse yolda hayvanı ile giderken, hayvanı önünden çekerken hayvanın bir kimseyi teperek yahut ısırarak sebebiyet verdiği ölüm hadiselerinden sorumlu tutulur.⁶¹⁰ Zira gerekli önlemleri alarak zararlı neticeyi engelleme imkanına sahiptir. Osmanlı Devleti’nde buna benzer örnekler görmek mümkündür. Mesela İlyos v. Konilo’nun bindiği atın bir kadını çiğneyip ölümüne sebep olduğu olayda kadının çocukları İlyos’tan diyet almışlardır.⁶¹¹ Hayvan dürterek tahrik edilirse bu surette meydana gelecek olan zarar dürtene aittir. Hayvan sahibinin sorumluluğu yoktur.⁶¹² Yine Osmanlıda bunun bir örneği vardır. Şöyle ki; Nalbant Mehmed’in dükkanına atını nallatmak için getiren İsmail Beşe, atının yularından tutup Mehmed’e nallatırken Ahmed isimli şahıs gelip ata dokunmuş, at da Ahmed’e tekme atıp ölümüne sebep olmuştur. Ahmed’in diyeti

⁶⁰⁵ Mevsilî, V/276.

⁶⁰⁶ Serahsî, XXVII/10; Bilmen, III/119; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.328; Udeh, II/140.

⁶⁰⁷ Bilmen, III/126; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.328.

⁶⁰⁸ Buhârî, no:6912-6913; Askalânî, III/569; Rûdânî, no:5243-5245.

⁶⁰⁹ Şafak, s.115; Udeh, II/139; Bilmen, III/126; Zuhaylî, VIII/142; Ebû Zehra, II/449.

⁶¹⁰ Ebû Abdillâh Mâlik B. Enes El-Asbahî İmam Mâlik, *Muvatta*, çev. Ahmet M. Büyükçınar - Vecdi Akyüz - Ahmet Arpa -, Durak Pasmaz - Abdullah Yücel. (İstanbul: Beyan Yayınları, 1994), IV/193; Serahsî, XXVI/267; Mevsilî, V/277; Halebî, IV/365; Kudurî, s.469.

⁶¹¹ İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 161 Numaralı Sicil (H.1115-1116 / M. 1704), haz. Coşkun Yılmaz – Salih Kahrıman (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 459.

⁶¹² Halebî, IV/369; Serahsî, XXVII/1-2; Schacht, s.183; Miyâr-ı Adâlet, ms.121.

talep edilmiş kadı ise atın sahibi İsmail Beşe'ye kusur yüklenemeyeceğinden ve Ahmed'in kanının heder olduğundan bahisle davayı reddetmiştir.⁶¹³

Hayvanın ayağını basması, kuyruğunu sallaması ile ya da idrarı, gübresi veya salyası sonucunda ölüme sebebiyet vermesi halinde ise sahibinin bundan bir sorumluluğu yoktur.⁶¹⁴ Zira bunlardan kaçınmak, engellemek mümkün değildir. Ancak bir hayvanın umumi, kamuya ait ve insanların gelip geçtiği yolda durdurulması halinde ölüm hadisesi hayvanın ayağını basması, kuyruğunu sallaması yahut idrarı, gübresi veya salyasıyla dahi meydana gelse onu oraya bırakan kimse sorumludur. Çünkü hayvanı umuma ait yolda bırakarak kurallara aykırı davranmış ve böyle bir neticenin gerçekleşeceğini öngörmesine rağmen gerekli tedbirleri almayarak dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranmıştır.⁶¹⁵

Ebu Yusuf gibi birçok İslam hukukçusu, sahibinin kışkırtması sonucu köpek gibi bir hayvanın bir kimsenin ölümüne sebep olması halinde diyetin gerektiğini yani hayvan sahibinin taksirle öldürmeden dolayı sorumlu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak İmam Malik'e göre ise hayvan, öldürme aleti mesabesindedir. Dolayısıyla bu öldürme kasten öldürme olup kisası gerektirir.⁶¹⁶ Bir kimse herhangi bir kışkırtma olmasa da kendi mülkünde hayvanın bir kimseye saldırdığını görür ve bunu engellemek için gerekli girişimlerde bulunmazsa taksirle öldürmeden sorumlu tutulur.⁶¹⁷

Yine emirlere ve nizamlara riayetsizlik sebebiyle de taksirle öldürme suçu işlenebileceğine dair örnekler mevcuttur. Galata semtinde Salih adında birinin kaldırımında arkadaşlarıyla oynayan beş yaşındaki çocuğu, Velcö adında bir Rum'un at arabasını aşırı süratle ve ihmalkârlık göstererek sürmesi sonucunda çiğnemiş ve ölümüne sebep olmuştur. Mahkemede yapılan sorgusunda Velcö, kendisinin bir suçunun olmadığını, ölüm hadisesinin atların ürkmesi sonucunda meydana geldiğini ileri sürmüştür. Bunun üzerine olayı gören adil iki tanık dinlenmiş ve tanıklar

⁶¹³ İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 396 Numaralı Sicil (H. 1150-1151 / M. 1737-1738), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 56.

⁶¹⁴ Kudurî, s.469.

⁶¹⁵ Udeh, II/138-139; Bilmen, III/127; Merginani, IV/320-321; Zuhayli, VIII/141; Serahsi, XXVI/268; Mevsili, V/278; Halebi, IV/369; Ebû Zehra, II/448.

⁶¹⁶ Ebû Zehra, II/449.

⁶¹⁷ Miyâr-ı Adâlet, ms.115, Bilmen, III/126; Şafak, s.115.

Velcö'nün suçlu olduğunu söylemişlerdir. Mahkeme tanıkların beyanlarını gerekçe göstererek Velcö'yü taksirle öldürme suçundan sorumlu tutmuş ve çocuğun diyeti olarak on bin dirhemin Salih'e üç taksitle ödenmesine karar vermiştir.⁶¹⁸ Ayrıca hayvanların çok süratli bir şekilde sevk ve idaresi sonucunda, hayvanların ayaklarından fırlayan taşların bir kimsenin ölümüne sebep olması durumunda, hayvanı sevk eden kimsenin hızla ilgili kurallara riayet etmemiş olması sebebiyle, taksirle öldürme suçu meydana gelebilir. Günümüz ulaşım araçlarında da durum bu şekildedir.⁶¹⁹

Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılığın bulunması ve yeterli illiyet bağının kurulabilmesine bağlı olarak sağlık personelinin, yargı organlarının veya idari makamların taksirli bir şekilde sebep olma suretiyle yol açtıkları ölümlerden dolayı da sorumluluk söz konusu olacaktır.⁶²⁰

İncelediğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere, İslam hukukçuları taksir (hata) kavramını, her türlü ihmal, dikkatsizlik, tedbirsizlik, özensizlik veya meslek ve sanatta acemilik, doğacak sonuçtan bir ölçüde kaçınmazlık, başıboşluk, aldırmaçlık veya ileri görüşsüzlük yahut dinin ya da kanunların emirlerine muhalefet sonucunda meydana gelen zararlı neticeleri kapsayacak nitelikte bir üst kavram olarak kabul edip değerlendirmişler ve kişinin bu denli bir taksiri sonrasında ölüm hadisesinin meydana gelmesi durumunda ise failin taksirle öldürmeden sorumlu olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim günümüzde modern kanunlarının ulaştıkları son nokta da bundan ibarettir.⁶²¹ Dolayısıyla günümüz bakımından taksirle öldürme olarak nitelendirilebilecek her somut olayın İslam hukuku bazında da taksirle öldürme olarak nitelendirilebileceği söylenebilir.

3.3.4. Netice

Taksirle öldürme suçu, zarar suçu ve neticeli bir suç olması sebebiyle failin birtakım fiilleri icra etmesi tek başına suçun oluşması için yeterli değildir. Mutlak

⁶¹⁸ Bkz. Çavuşzade, Mehmet Aziz, Dürrü's-Sükuk, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1288, II/237-238 akt. Kumbasar, s.107; Yine Yusuf Çavuş isimli şahsın at çığneyerek öldürüldüğü olayda yakınlarının diyet talebi için bkz. İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H. 1072-1073 / M. 1661-1663), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 314.

⁶¹⁹ Udeh, II/138; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.140.

⁶²⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.141.

⁶²¹ Udeh, II/137.

surette failin fiilinin kanunun yasakladığı netice olan ölüm neticesine yol açması gerekir. Failin fiilini icra ettiği anda ölüm neticesinin gerçekleşmesi gerekmez. Nedensellik bağı olmak kaydıyla ölüm neticesinin daha sonra gerçekleşmiş olması halinde de yine taksirle öldürme suçu oluşacaktır.⁶²² Nitekim Ali b. Abdullah'ın kendi tarlasında yetiştirdiği samanları köye götürmek için yardımcı olsun diye çağırdığı Halil b. Mustafa ile saman demetlerini arabaya yükleyip bağlamak üzere arabanın üzerine çıktıkları sırada Halil b. Mustafa'nın taksirli davranıp kendi tarafında olan ipi salıverdiği ve Ali b. Abdullah'ın düşüp yaralanmasına sebep olduğu olayda ölüm neticesi iki gün sonra gerçekleşmiş ve taksirle öldürme suçu oluşmuştur.⁶²³

Ölüm neticesi meydana gelmediği takdirde failin fiili ne kadar vahim olursa olsun taksirle öldürme suçu oluşmayacak, unsurları tamamlanmış ise başkaca suçlar oluşacaktır.⁶²⁴ Dolayısıyla taksirle öldürme suçu ölüm neticesinin meydana gelmesi ile tamamlanan bir suçtur.⁶²⁵

3.3.5. Nedensellik Bağı

Bütün neticeli suçlarda olduğu üzere taksirle öldürme suçu bakımından da⁶²⁶ failin fiili ile meydana gelen ölüm neticesi arasında nedensellik bağının mevcudiyeti şarttır. Nedensellik bağının varlığı halinde ölüm neticesinin fiile yakınlık yahut uzaklığına bakılmaksızın failin cezai sorumluluğu doğacaktır. Eğer böyle bir bağ mevcut değilse fail sorumlu olmayacaktır.⁶²⁷ Dolayısıyla hâkim önüne gelen somut olayda bu hususu tespit etmeli ve hükümde açıklamalıdır. Nedensellik bağının tespiti noktasında ise genel kurallardan yararlanılacaktır.⁶²⁸ Nitekim Yargıtay içtihatlarında

⁶²² Udeh, II/142; Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.34; Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.264; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.140.

⁶²³ İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil (H. 1216-1217 / M. 1801-1803), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 107.

⁶²⁴ Udeh, II/142; Dönmezer, *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler*, s.93.

⁶²⁵ Faruk Erem-Nevzat Toroslu, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Savaş Yayınları, 2000), s.396.

⁶²⁶ Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.34.

⁶²⁷ Udeh, II/144; Şafak, s.107; Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.264.

⁶²⁸ Dönmezer, *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler*, s.98-99.

da taksirle öldürme suçu bağlamında nedensellik bağının mevcudiyetinin tartışıldığı, irdelendiği görülmektedir.⁶²⁹

Önemle ifade etmek gerekir ki, nedensellik bağının varlığı her zaman failin ölüm neticesinden cezai anlamda sorumlu olacağı anlamına gelmemektedir. Daha açık bir anlatımla, failin fiili ile zararlı netice olan ölüm arasında nedensellik bağı bulunmalı aynı zamanda fail üzerine yüklenen dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranmış olmalı, diğer bir deyişle, taksiri mevcut olmalıdır.⁶³⁰ Dolayısıyla hâkim ölüm neticesinin faile objektif olarak isnat edilebilir olup olmadığını ayrıca araştırmalıdır.⁶³¹ Miyar-ı Adalet ms.58’de bu hususa ilişkin “*Bir reisin sefinesi yelkenle yürürken rüzgâr müşted olup reis sefineyi sarfa kâdir olmamakla onun sun’u olmayarak sefine bir kayığa dokunup kayak devrilmekle içinde bulunanlar deryaya düşüp gark olsalar reise nesne gelmez.*” denilerek, nedensellik bağının bulunduğu ancak failin taksir derecesinde bir kusurunun olmadığı durumda cezai sorumluluğun olmadığına vurgu yapılmıştır.

Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranan failin, fiiline mağdurun yahut üçüncü kişilerin fiilleri eklenebilir ve bunun sonrasında zararlı netice olan ölüm hadisesi meydana gelebilir.⁶³² Bu durumda failin fiili ile ölüm neticesi arasındaki nedensellik bağı kesebilecek bir halin olup olmadığı irdelenmelidir. Şayet nedensellik bağı kesilmiş ve artık ölüm neticesinin fail tarafından öngörülebilmesi olanağı ortadan kalkmış ise failin taksir düzeyinde kusurunun olduğundan ve dolayısıyla taksirle öldürmeden doğan cezai sorumluluğundan söz edilemeyecektir.⁶³³ Ancak ölüm neticesi taksirli fiile üçüncü kimselerin fiillerinin de katılmasıyla meydana geldiği durumlarda, failin ölüm neticesinden olmasa da taksirle yaralama suçu bakımının kusurunun mevcudiyeti ayrıca irdelenmelidir.⁶³⁴

Nedensellik bağı bakımından özellikle mağdurun fiili ile failin fiilinin birleştiği durumlarda nedensellik bağının ve kusurun ne surette tespit edileceği hususu kayda

⁶²⁹ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.98; Hafızoğulları-Özen, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.60.

⁶³⁰ Erem-Toroslu, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.390; Udeh, II/144.

⁶³¹ Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.34.

⁶³² Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.40.

⁶³³ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.100.

⁶³⁴ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.101.

değer bir öneme sahip olmakla birlikte irdelenmesi gereken bir konudur.⁶³⁵ Dolayısıyla failin taksirli fiiline mağdurun fiilinin katıldığı durumların detaylarına inmek elzemdir. Mağdurun fiilinin failin fiiline eklendiği durumlarda ilk önce, mağdurun fiilinin meydana gelen ölüm neticesi ile olan ilişkisinin nedensellik bağı kapsamında irdelenmesi gerekmektedir.⁶³⁶ Mağdurun fiilinin failin fiili ile ölüm neticesi arasındaki nedensellik bağına kesmemesi için bu fiilin fail tarafından öngörülebilir olması gerekmektedir. İlâveten nedensellik bağının tespiti sonrasında failin fiiline eklenen mağdurun fiilinin kusurlu olup olmadığı da ayrıca incelenmesi gereken bir husustur. Nitekim taksirli bir fiilden kaynaklanan zararlı neticeye yalnızca mağdurun kusurlu hareketinin sebep olduğu hallerde, arabanın önüne atlama gibi, artık failin ölüm neticesinden sorumlu tutulması beklenemeyecektir.⁶³⁷ Ancak mağdur ile birlikte failinde kusurundan söz edilebilecek bir durum varsa failin cezai sorumluluğu da devam edecektir.⁶³⁸ Daha açık bir anlatımla, fail ve mağdurun karşılıklı olarak taksirli fiillerinin birleşmesi sonucunda ölüm neticesi meydana gelmişse failin cezai bakımdan sorumlu olmaması için ölüm neticesi üzerindeki hakimiyetinin devam etmemiş olması gerekmektedir. Ayrıca ifade etmek gerekir ki, mağdurun ve failin taksirli hareketinin bir arada bulunduğu durumlarda taksirli hareketler arasında ceza bakımından mahsup ilişkisi de mümkün değildir.⁶³⁹

3.4. Manevi Unsur

Taksirle öldürme suçunda manevi unsurun taksir olduğu noktasında bir şüphe yoktur. Taksire ilişkin ayrıntılı açıklamalar birinci bölümde yapıldığı için burada konunun detaylarına inilmeyecektir. İslam hukukçuları çocukların ve akıl hastalarının

⁶³⁵ Dönmezer, *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler*, s.99.

⁶³⁶ Özellikle trafik kazaları sebebiyle meydana gelen ölüm hadiselerinde mağdurdaki kusurun ölüm neticesine etkisi özenle incelenmelidir. Yalnızca kurallara uymamış olmanın tespiti faile kusur isnad edilebilmesini haklı gösterse de nedensellik bağının ayrıca belirtilmesi zorunludur. Örneğin, trafikte seyir halindeyken hız limitini aşan bir kimse, kurallara uymamıştır; ancak hız limitlerini aşmış olmakla ölüm neticesi arasında nedensellik bağı tespit edilemiyor ve mağdurun hareketi bu bağı kesiyorsa, sürücü süratle rağmen ölüm hadisesinden sorumlu tutulamayacaktır. Dönmezer, *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler*, s.100.

⁶³⁷ Kendisinde kalp rahatsızlığı olmasına rağmen çok sıcak bir kaplıcaya girmesi sebebiyle ölen bir kimse bakımından kaplıcanın sahibini sorumlu tutmak mümkün değildir. Ve dahi kaplıca sahibi hastalara kaplıcaya girmeden önce müessesese doktoruna tedavi olmalarını söylemesi lazımken bunu yapmamış olsa bile. Erem, "Adam Öldürme", s.81.

⁶³⁸ Yasemin F. Saygılar, "Ceza Hukukunda Fail Dışındaki Kişilerin Taksirli Suçlara Etkisi", *Fasikül Dergisi* 4/29 (2012), s.24.

⁶³⁹ Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.43.

hem mağduru korumak hem de bu kimselerin sahih bir kasta sahip olmamaları sebebiyle, kasten işledikleri öldürme suçunu taksirle öldürme olarak kabul etmiş ve bu suç tipi içerisinde mütalaa etmişlerdir.⁶⁴⁰ Ancak bu durum çocukların ve akıl hastalarının cezai sorumluluğu olduğu anlamına gelmemektedir. Zira cezai sorumlulukları olsaydı kısas edilmeleri gerekirdi. Çocukların ve akıl hastalarının kasten işledikleri öldürme suçundan doğan sorumluluğu, ileride detaylarına girileceği üzere, hem ceza hem de tazminat niteliği bulunan diyet yönündendir. Nitekim modern hukukta da bu kimselerin vermiş oldukları zararlar dolayısıyla tazminat sorumlulukları bulunmaktadır.

3.5. Hukuka Aykırılık Unsuru

Bir fiilin suç olarak kabulü ve cezalandırmaya konu edilmesi onun hukuka aykırılık içermesine bağlıdır. Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran, tüm suçlar açısından uygulama alanı bulan genel nitelikte hükümlere hukuka uygunluk nedenleri denilmektedir. Bu nedenlerden herhangi birinin mevcudiyeti fiili suç olmaktan çıkarıp failin cezalandırılmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla taksirle öldürme suçu bağlamında da somut olay bazında hukuka uygunluk nedenlerinin bulunması halinde fiili işleyen cezalandırılmayacaktır. İfade etmek gerekir ki, taksirle öldürme suçu bakımından bu halin gündeme gelmesi her ne kadar zor olsa da imkânsız değildir.⁶⁴¹

İslam hukukunda hekimin müdahalesi, hekimlik mesleğinin yerine getirilmesi hakkın kullanılması şeklinde bir hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edilmiş ve yargı kararlarına, fetvalara⁶⁴² bolca konu olmuştur. Hekim, tıbbi müdahalede bulunurken tıp ilmine ve dolayısıyla mesleğinin gereklerine uymuşsa, müdahale sonucunda meydana gelen ölüm hadisesinden cezai sorumluluğunun olmadığı kabul edilmiştir.⁶⁴³ İslam hukukçuları tıbbi müdahalenin hasta üzerinde zararlı neticelere yol açması

⁶⁴⁰ Mâlik, IV/160; Mevsilî, V/260; Tehanevi-Tehanevi, *Hadislerle Haneî Fıkhi*, XIX/380; Ebû Zehra, I/128; Udeh, I/606; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.308; Dağcı, s.242; Demir, *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi*, s.183; Merginani, IV/263; Zuhaylî, VIII/90; Serahsî, XXVI/133; Ayrıca bkz. Peters, s.44; Schacht, s.182.

⁶⁴¹ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.102.

⁶⁴² “Mesele: Zeyd-i tabib Amr’a ilaç ederken Amr fevt olsa, Zeyd’e ne lazım olur? El-cevap: Diyet lazım gelmez.” Ahmed Akgündüz, *Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayıncılık, 2018), no:753.

⁶⁴³ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.142; Doktorun yanlış ilaç tarif etmesi ancak onu uygulamaması sonucunda bir zararın meydana geldiği durumda doktorun sorumluluğunun olmadığı ileri sürülmüştür. Bkz. Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Haneî Fıkhi*, XIX/19-529.

durumunda, doktorun bir sorumluluğunun olmadığı noktasında hemfikirlerdir.⁶⁴⁴ Zira İslam dininde tıp ilminin öğrenilmesi ve icra edilmesi farz-ı kifâyedir.⁶⁴⁵ Yani yeterli ve gerekli sayıda kimse bu işi yapmaz ise tüm insanların üzerine tıp ilmini öğrenmek ve icra etmek farz olacaktır. Dolayısıyla yerine getirilmesi insanlar üzerine borç olan bir mesleğin icrası sebebiyle, icra edenlerinin sorumluluğunun olduğunun kabulü çelişki içerecektir.⁶⁴⁶ Genel durum bu şekilde olmakla birlikte, İslam hukukçuları sorumluluğun kalkması için birtakım şartların varlığını aramaktadır. Buna göre, tıbbi müdahalede bulunan kimsenin doktor olması, doktorun müdahaleyi tedavi amacıyla ve iyi niyetle icra etmesi, fiilini icra ederken tıp ilminin gereklerine uygun davranması ve hastanın yahut yakınlarının müdahaleye izin vermesi halinde hekimin hukuki ya da cezai sorumluluğundan söz edilemeyecektir. Ancak bunlardan herhangi birisinin bulunmaması halinde ise gerek hukuki gerekse de cezai anlamda sorumlu olacaktır.⁶⁴⁷

Tıbbi müdahalede bulunacak kimsenin, tıbbi müdahalede bulunma ehliyetine sahip olan kimse yani doktor olması gerekmektedir. Doktor olmadığı halde birtakım müdahalelerde bulunan kimselerin meydana gelecek zararlı neticeden sorumlu olması kaçınılmazdır.⁶⁴⁸ Nitekim peygamberimiz bu hususta “*Tıp ilmini bilmeden tıbbi müdahalede bulunan kişi tazminatla mükelleftir.*” buyurmuştur.⁶⁴⁹ İlâveten doktor tıbbi müdahaleyi tedavi amacıyla ve iyi niyetle gerçekleştirmelidir. Buna uygun bir müdahaleden sorumluluğu yoktur. Ancak hastaya karşı bir düşmanlık içerisinde, zarar verme kastıyla müdahalede bulunursa hukuki ve cezai sorumluluğu gündeme gelecektir.⁶⁵⁰

Doktor tıbbi müdahaleyi gerçekleştirirken hata edebilir.⁶⁵¹ Bu hatası sonucunda da ölüm hadisesi meydana gelebilir. Gerçekten de doktor müdahale etmekle yükümlüdür, olumlu neticeyi taahhüt etmek yahut her nasılsa müdahaleyi olumlu

⁶⁴⁴ Kumbasar, s.74.

⁶⁴⁵ Udeh, I/537.

⁶⁴⁶ Şafak, s.117.

⁶⁴⁷ Udeh, I/539; Şafak, s.118.

⁶⁴⁸ Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, XIX/530.

⁶⁴⁹ İbni Mâce, no:3466; Askalânî, III/541; Rûdânî, no:5237; Kumbasar, s.76.

⁶⁵⁰ Şafak, s.117.

⁶⁵¹ “*Tabib sünnet yaparken tenasül uzvunu sünnet yerinden kesse diyet gerekir. Bu diyetini akilenin ödemesi gereken hatadandır. Doktorun kasıtsız olarak yapmış olduğu her hatada diyet gerekir.*” Mâlik, IV/162.

sonuçlandırmakla yükümlü değildir. Bu noktada müdahaleyi yaparken gerçekleşen hafif hatalardan sorumlu değildir.⁶⁵² Ancak fahiş hatasından yani tıp ilminin gereklerine uymayan, alışmışın dışında, diğer doktorlar tarafından kabul edilemeyecek ve bilirkişilerce böyle bir müdahalenin tıp ilmine uymadığı belirtilen bir müdahalede bulunur ve zararlı netice olan ölüm meydana gelirse bu taktirde sorumluluğu doğacaktır. Peygamberimiz bu hususta “*Kim daha önce bilmediği tıbbi bir yöntemle tedaviye kalkışırsa meydana gelecek zararı tazminle sorumludur.*” buyurmuştur.⁶⁵³ Nitekim Osmanlı’da göz doktoru Mosi alışılmışın dışında bir tedavi olarak hastası Mustafa’nın gözüne şiş sokup kör olmasına sebebiyet vermiş ve sorumluluğu doğmuştur.⁶⁵⁴ Yine Osmanlı’da, Mustafa b. Ahmed’in ağrıyan dişini çektirmek için dişhekimi Mehmed Nuri b. Ahmed’e gittiği, Mehmed Nuri b. Ahmed’in ise dikkatsizlikle ağrıyan çürük dişi değil de sağlam dişi çektiği olay fahiş, ağır hataya örnek olarak verilebilir.⁶⁵⁵ Neticeten, doktorun hatasıyla sebep olduğu ölüm neticesinde diyetin yarısını ödemesi gereklidir. Zira olayda kısmen izin vardır kısmen yoktur.⁶⁵⁶

Tıbbi müdahale öncesinde, hastanın bizatihi kendisinin ya da velisinin yahut vasisinin izin vermesi gerekmektedir.⁶⁵⁷ Doktorun hastadan yahut yakınlarından aldığı rızanın geçerli olabilmesi ise hastanın neye ve ne şekilde rıza göstereceği noktasında aydınlatılmış olması gerekmektedir. Eğer hastanın hukuken geçerli bir rızası var ve doktorun da müdahalede kusuru yoksa doktor müdahale sonucu meydana gelen zararlı neticeden sorumlu değildir.⁶⁵⁸ Osmanlı Devleti şeriye sicillerinde hastanın tıbbi müdahaleye rıza gösterdiği ve müdahale sonucunda ölüm meydana gelirse doktordan bir şey talep edilmeyeceğinin taahhüt edildiğine dair bolca örnek mevcuttur.⁶⁵⁹ Örneğin, fıtık hastası olan Melvan b. Kazer, usta hekim Yorgi v. Yani’ye hastalığıyla

⁶⁵² Udeh, I/539.

⁶⁵³ Rûdânî, no:5238; Şafak, s.117; Ayrıca bkz. Bilmen, III/113; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.328; Ebû Zehra, I/422.

⁶⁵⁴ İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 46 Numaralı Sicil (H. 1096 - 1097 / M. 1685 - 1686), haz. Sabri Atay – Hüseyin Kılıç – Yılmaz Karaca – Rasim Erol – Salih Kahriman – Fuat Recep (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), Hüküm no: 720.

⁶⁵⁵ İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil Hüküm no: 173.

⁶⁵⁶ Bilmen, III/113.

⁶⁵⁷ Udeh, I/539.

⁶⁵⁸ Bilmen, III/114; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.142-143.

⁶⁵⁹ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.328.

ilgili tedavi olacağı, buna rızası olduğu, gerekli ödemeyi yaptığı ve tedavi sırasında olumsuz bir durum olursa bundan hekim Yorgi v. Yani'nin sorumlu olmayacağını beyan etmiştir.⁶⁶⁰ Günümüzde hastanın verdiği rızaya aydınlatılmış onam adı verilmektedir.

Spor müsabakalarında meydana gelen ölüm hadiseleri de hukuka uygunluk sebebi kapsamında değerlendirilmiştir.⁶⁶¹ Spor faaliyetlerinde bazen sporcular bazen de başka kimseler ölebilmektedir. İslam hukukçuları sportif faaliyetler neticesinde meydana gelen zararı ikiye ayırarak incelemişlerdir. Şayet sportif faaliyet kuvvet kullanmayı veya rakibe vurmayı gerektiren bir faaliyet değilse meydana gelen zarar İslam hukukunun genel ilkelerine göre değerlendirilecektir. Ancak güreş, boks, cirit gibi rakibe karşı kuvvet kullanmayı ve ona vurmayı içeren bir sportif faaliyet söz konusu olduğunda ise sporcu tespit edilen kurallara uymuş ise meydana gelen ölüm neticesinden sorumluluğu yoktur. Zira faaliyetin devamı birtakım zararların doğmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak sporcu oyunun kurallarına uymamış, aşmış ve bu surette ölüm neticesi meydana gelmiş ise bunu kasten yapmışsa kasten öldürmeden, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık sebebiyle yapmışsa taksirle öldürmeden sorumluluğu gündeme gelecektir.⁶⁶² Osmanlı'da iki genç güreşirken, birisi diğerinin ölümüne sebep olmuş ve bu sebeple taksirle öldürme suçu oluşmakla fail mağdurun yakınlarına diyet ödemesi yapmıştır.⁶⁶³ Yine benzer şekilde iki kişi cirit oyunu oynarken aralarından birisi diğerinin gözüne ciriti atıp gözünün çıkmasına sebep olmuş ve diyet ödemesi yapmıştır.⁶⁶⁴

⁶⁶⁰ İstanbul Mahkemesi 10 Numaralı Sicil Hüküm no: 108; Benzer örnekler için bkz. İstanbul Kadı Sicilleri Hasköy Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 1020-1053/M.1612-1643), haz. Baki Çakır – Zeynep Trabzonlu – Hilal Kazan – Ayşe Seyyide Adıgüzel (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), Hüküm no: 293; İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil (H. 1073-1074/M. 1663-1664), haz. Rasim Erol – Salih Kahrıman – Fuat Recep - Sabri Atay – Hüseyin Kılıç – Yılmaz Karaca (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), Hüküm no: 910; İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (H. 1073 - 1074 / M. 1663), haz. Fuat Recep – Salih Kahrıman (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), Hüküm no: 56; İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 49 Numaralı Sicil (H. 1054 / M. 1644), haz. Ayşe Seyyide Adıgüzel – Zeynep Trabzonlu (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011) Hüküm no: 15; Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 49 Numaralı Sicil Hüküm no: 152.

⁶⁶¹ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.145.

⁶⁶² Udeh, I/543.

⁶⁶³ İstanbul Kadı Sicilleri Davud Paşa Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1196-1197 / M. 1782-1783), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 214.

⁶⁶⁴ İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (H. 1162-1163 / M. 1749-1750), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 519; “*Birkaç kimesneler cirit*

4. SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ

4.1. Teşebbüs

Ceza hukuk doktrinde temel anlamıyla, suçun maddi unsurunun tamamlanmadığı hale teşebbüs adı verilmektedir. Klasik İslam hukuku kaynaklarında teşebbüs kavramı bir ceza hukuku terimi olarak bugünkü anlamıyla açık bir şekilde işlenmemiştir. Buna karşın İslam hukukçuları tamamlanmış suç ve tamamlanmamış suç ayrımını net bir şekilde ortaya koymuşlardır. Nitekim tamamlanmamış suçlara verilen cezanın tamamlanmış suça verilen cezaya nispeten daha hafif olması da bunun bir göstergesidir.⁶⁶⁵

İslam ceza hukukunda teşebbüsün hukuki dayanakları naslar, sahabe kavli ve uygulamalarıdır.⁶⁶⁶ Bunlara örnek olarak Allah Teâla'nın öngördüğü sınırlara yaklaşılmasının dahi yasaklanmış olması⁶⁶⁷, çirkin ve kötü addedilen fiilleri (fevâhiş) açıktan yahut gizliden işlemeye yanaşılmasının istenmesi⁶⁶⁸, zinaya yaklaşılmasında emredici hüküm⁶⁶⁹ ve öldürme kastıyla karşı karşıya gelen kimselerden ölenin de öldürenin de cehennemde olduğunu bildiren hadis ve daha birçoğu verilebilecektir.⁶⁷⁰ Dolayısıyla teşebbüs kavramı İslam hukukunda bulunmakta ve İslam hukukçuları tarafından çok iyi bilinmektedir.⁶⁷¹

Birtakım suçlar nitelikleri bakımından teşebbüse elverişli değildir. Daha açık bir anlatımla, bazı suçlar teşebbüs aşamasında kalsalar dahi cezalandırılması mümkün olmayan suçlardır.⁶⁷² Bir suça teşebbüsten söz edilebilmesi için kastın yani zararlı neticenin bilerek ve istenerek işlendiği bir fiilin varlığı zorunludur. Dolayısıyla kastın olmadığı durumlarda teşebbüsten söz edilemeyecektir. Taksirli suçlarda da

oynamak için sahraya çıkıp cirit oynarlarken içlerinden Zeyd ve Amr at koşturduklarında biri birine hataen tokuşup Zeyd'in atının darbindan naşi Amr'ın atı yıkılıp Amr müteessiren fevt olsa Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevap: Diyet." Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Fetâvâ-yı Feyziye, no:2653

⁶⁶⁵ Udeh, I/365; Cin, Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.235; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.173.

⁶⁶⁶ Adem Çiftçi, *İslam Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), s.101.

⁶⁶⁷ Bakara 2/187.

⁶⁶⁸ En'âm 6/151.

⁶⁶⁹ İsrâ 17/32.

⁶⁷⁰ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.68.

⁶⁷¹ Udeh, I/367.

⁶⁷² Dönmezer - Erman, II/153.

failin, işlediği fiilin zararlı neticelerini gerçekleştirmeye yönelik bir irade, istek içerisinde olmaması yahut bunlara rıza göstermemesi teşebbüsü imkânsız hale getirmektedir. Örneğin, silahını temizlerken taksirle bir kimseyi yaralayan kimsenin öldürmeyi tasarladığından yahut fiilin sonuçlarına rıza gösterdiğinden söz edilemeyeceği için taksirle öldürmeye teşebbüs ettiği söylenemeyecektir. Zira fail zararlı neticeyi hiçbir surette istememektedir.⁶⁷³ Dolayısıyla taksirle öldürme suçu bakımından kişinin dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak gerçekleştirdiği davranış sonucunda ölüm neticesi meydana gelmediği sürece failin cezai sorumluluğunun olmadığı söylenebilecektir.⁶⁷⁴

TCK'de lafzı itibariyle taksirle öldürme suçuna teşebbüse imkân vermemektedir. Nitekim teşebbüsü düzenleyen 35. maddesinde kişinin "*işlemeyi kastettiği bir suç*"tan bahsedilmekte ve bu surette taksirli suçlara teşebbüsün olmayacağını zımnen vurgulamaktadır.⁶⁷⁵

4.2. İştirak

Ceza hukuku bakımından suç olarak öngörülmüş ve cezalandırmaya konu yapılmış fiiller genel itibariyle tek kişi, fail tarafından işlenebilmektedir. Bu gibi suçlarda suçun oluşabilmesi bakımından bir kişinin fail sıfatıyla bulunması yeterlidir. Bunlara tek faili suçlar denilmektedir. Taksirle öldürme suçu da bu tür suçlar arasındadır. Ancak bu gibi suçların işlenmesini kolaylaştırmak yahut işi tesadüfe bırakmayıp kesin bir sonuç almak amacıyla birden fazla kişinin suç işlemek üzerine anlaşması ve bu kimselerin nedensellik değeri taşıyan fiillerinin zararlı neticeyi meydana getirmesi durumunda suç ortaklığından söz edilecektir. Bu sebeple suça vücut veren fiilin icrasına katılan suç ortaklarının nedensellik değeri taşıyan bir katkıda bulunduğu tespit halinde cezai anlamda sorumlu tutulmaları gerekecek⁶⁷⁶ ve bu duruma iştirak adı verilecektir.⁶⁷⁷

İslam hukukçuları iştirake ilişkin iki teori ortaya atmışlardır. Bunlardan bir tanesi suç ortaklarının suçun işlenmesi öncesinde aralarında gerçekleştirmiş oldukları

⁶⁷³ Çiftçi, *İslam Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs*, s.150.

⁶⁷⁴ Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.275.

⁶⁷⁵ Erem, "Adam Öldürme", s.85; Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.107.

⁶⁷⁶ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.198.

⁶⁷⁷ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.70.

cürmi kasıt birliğini ifade eden ve Maliki hukukçular tarafından ileri sürülüp geliştirilen “ittifak (temâlû)” teorisidir. Diğeri ise suç öncesinde aralarında anlaşma olmadan ve birbirlerinin suç işleyeceklerinden haberi olmayan faillerin ani şekilde cereyan etmiş bir olaya katılmasıyla ortaya çıkan ve neredeyse bütün hukukçular tarafından benimsenen “tesadüf (tevacuk)” teorisidir.⁶⁷⁸

Taksirle işlenen suçlara iştirakin mümkün olup olmadığı, başka bir anlatımla, yalnızca kasten işlenen suçların mı iştirake konu olacağı hususu doktrinde tartışma konusu olmuştur. Taksirli suçlara iştirakin mümkün olmadığını ileri süren hukukçulara göre istenmeyen ve dahi öngörülmemiş bir neticeye iştirak mümkün değildir. Her ne kadar taksirle hareket eden iki kişinin kusurlarının toplanması mümkün olsa da bunları birleştirmek suretiyle bu iki taksirli hareketi tek bir unsur haline getirmek imkansızdır.⁶⁷⁹ Suça iştirak, bir iştirak iradesinin, karar birliğinin bulunmasını bu ise kasten hareket etmeyi gerektirmektedir.⁶⁸⁰ Nitekim TCK’nin iştiraki düzenleyen 40. maddesinde “*Suça iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir.*” denilmek suretiyle suça iştirak için kasıtlı bir fiilin varlığı aranmıştır.⁶⁸¹ Neticenin istenmemiş olması iştirakin gerektirdiği psikolojik işbirliğinin gerçekleşmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla taksirli suçlara iştirak mümkün değildir.⁶⁸²

Her ne kadar taksirli suçlara iştirak mümkün olmasa da taksirli suça birlikte sebebiyet verilmesi, taksirle öldürme suçunun birden fazla kişinin katılımıyla meydana gelmesi mümkündür.⁶⁸³ Örneğin, avdan dönen A dinlenmek amacıyla gittiği kahvede dolu ve emniyeti kapalı olan tüfeğini bıraksa, tüfeği gören B dikkatsizlik ile tüfeği kurcalarken emniyet tetiğini açmış olsa ve sonradan gelen C de aynı tüfeği eline alarak kahvede oturan diğer kişilere doğrultsa ve tüfek patlayıp bir kişinin ölümüne sebep olsa her üç kişinin de taksirinin varlığı irdelenecek ve taksirin varlığı tespit edildiğinde

⁶⁷⁸ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.73; İştiraki yasaklayan naslara ilişkin detaylı bilgi için bkz. Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.202.

⁶⁷⁹ Dönmezer - Erman, II/795.

⁶⁸⁰ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.108; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.204.

⁶⁸¹ Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.275.

⁶⁸² Dönmezer - Erman, II/796.

⁶⁸³ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.108.

her birisi taksirli hareketi sebebiyle ayrı ayrı cezai anlamda sorumlu tutulacaktır.⁶⁸⁴ İki otomobilin çarpışması sonrasında beş kişinin ölümü hadisesinde de durum böyledir.⁶⁸⁵ Dolayısıyla ölüm neticesinin birden fazla kişinin taksirli hareketinden kaynaklanmış olması nedensellik ilişkisini etkilemeyecek⁶⁸⁶, ölüm neticesine sebep olan her bir kimse kendi kusuru göz önünde bulundurulmak suretiyle sorumlu tutulacak ve her bir kimsenin taksirli eylemi dolayısıyla kusurluluğu bir diğer kimseden bağımsız bir şekilde belirlenecektir.⁶⁸⁷ Bu husus TCK'nin taksiri düzenleyen 22/5 maddesinde *"Birden fazla kişinin taksirle işlediği suçlarda, herkes kendi kusurundan dolayı sorumlu olur. Her failin cezası kusuruna göre ayrı ayrı belirlenir."* denilmek suretiyle açık bir şekilde vurgulanmıştır.⁶⁸⁸

765 sayılı TCK'de taksirle öldürme suçuna birden çok kimsenin taksirli hareketiyle katılımı durumunda kusur, sekiz tam sayı üzerinden neticenin gerçekleşmesinde katkısı olan her taksirli hareket bakımından ayrı ayrı hesaplanmaktaydı.⁶⁸⁹ 5237 sayılı TCK ile bu usul kaldırılarak taksirin matematiksel olarak ifade edilmesinden vazgeçilmiş olsa da trafik kazası sonucunda ortaya çıkan taksirle öldürme fiillerinde faillerin kusurları belirlenirken asli-tali kusur ayrımı yapılmak suretiyle ağır-hafif taksir şeklinde taksirin derecelendirilmesi usulünün devam ettiği görülmektedir.⁶⁹⁰ Taksirle ölüme neden olan birden fazla hareketin bulunduğu durumlarda ise uygulamada mahkeme çoğu kere taksirin derecesini bilirkişiye tespit ettirmektedir.⁶⁹¹

Ölüm neticesinin faillere isnat edilebildiği ve taksirle öldürme suçunun birden fazla kişinin taksirli hareketiyle meydana geldiği durumlarda her bir failin ayrı ayrı taksirle öldürme suçundan sorumlu olacağı şüphesizdir.⁶⁹² Ancak böyle bir durumda

⁶⁸⁴ Dönmezer - Erman, II/796.

⁶⁸⁵ Soyaslan, *Ceza Özel*, s.157; İslam hukukçuları bu durumu da incelemişler ve iki atlının çarpışması sonucunda her ikisinin de ölmesi halinde her birinin taksirle öldürmeden sorumlu olacağını belirtmişlerdir. Bkz. Kudurî, s.473.

⁶⁸⁶ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.100.

⁶⁸⁷ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.145; Saygılar, s.22.

⁶⁸⁸ Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.275.

⁶⁸⁹ Keçelioğlu, *Taksirli Suçun Dogmatigi*, s.22; Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.96.

⁶⁹⁰ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.61.

⁶⁹¹ Soyaslan, *Ceza Özel*, s.157.

⁶⁹² Udeh, II/144; Bilmen, III/113.

taksirle öldürme suçu sebebiyle ortaya çıkacak yaptırımların hangi faile ne şekilde terettüp edeceğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Diyet bakımından: Birden fazla kişinin taksirle öldürme suçuna sebebiyet vermesi durumunda diyetlerin tedâhülü (içtimaı) söz konusu olacaktır. Buna göre bir grup kimse tarafından taksirle öldürülen mağdura yalnızca bir can bedeli olarak öngörülen tam diyet ödenecektir. Dolayısıyla fail sayısı kadar tam diyet ödenmesi söz konusu değildir. İslam hukukçularının bu görüşünün mahal birliği yani mağdurun tek bir kişi olmasına dayandığı söylenebilir.⁶⁹³ Burada kusurun tespiti noktasında, örneğin, üç kişi bir başka kişinin taksirle ölümüne sebep olsa her birinin fiili mağduru tek başına öldürmeye yeterli ise mağdura verdikleri zarara ayrı ayrı bakılmaksızın diyet aralarında üç eşit parçaya bölünecek; yeterli değilse her biri kendi kusuru oranında sorumlu olacaktır.⁶⁹⁴ Mağdurun kusurlu hareketinin de öldürme neticesinde katkısı olduğu (müterafık kusur) söylenebiliyorsa, mağdurun kusuruna isabet eden oranda tam diyet miktarından eksiltme, kusurların takası yapılacaktır.⁶⁹⁵ Zira mağdur, kendi aleyhine ortaya çıkacak zararlı neticeye yardım ve katkıda bulunmuştur.⁶⁹⁶

Aslan avlamak üzere çukur kazıp başında bekleyen farklı kabilelere mensup Yemenli kişilerden bir tanesi çukura düşmüş ve buna takılarak bir başkası derken tam dört kişi çukura düşmüş ve aslan da bu kimseleri parçalayarak öldürmüştür. Bu ölüm hadisesi üzerine son düşen üç mağdurun yakınları ilk düşenin yakınlarından diyet istemişler, ilk düşenin kabilesi ise yalnızca ikinci düşenin diyetini verebileceklerini söylemiş ve bu şekilde aralarında uyuşmazlık doğmuştur. Söz konusu uyuşmazlık o sırada Yemen’de hâkim olan Hz. Ali’ye intikal edince, Hz. Ali; ilk düşene kendisine üç kişi daha takılarak düşüp öldüğü için tam diyetin 1/4’ü, ikinci düşene kendisine iki kişi daha takılarak düşüp öldüğü için tam diyetin 1/3’ü üçüncü düşene kendisine bir kişi daha takılarak düşüp öldüğü için tam diyetin 1/2’si, son düşene ise kendisine takılıp düşen olmadığı için tam diyet verilmesi gerektiğine hükmetmiştir. Hz. Ali’nin hükmüne razı olmayan kimseler uyuşmazlığı Hz. Peygambere götürmüş, Hz.

⁶⁹³ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.80.

⁶⁹⁴ Udeh, II/145.

⁶⁹⁵ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.146.

⁶⁹⁶ Udeh, II/145; Şafak, s.107; Mağdurun kusurunun diyet miktarından eksiltilmesi diyetin ceza değil; tazminat niteliğini haiz olmasıyla ilişkilidir. Zira cezai sorumlulukta kusurların takası mümkün değildir. Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.146.

Peygamber de hükmü hukuka uygun bulup onamıştır.⁶⁹⁷ Yine Hz. Ali 10 kişinin hurma ağacı sökerken ağacın aralarından birisinin üzerine devrildiği ve ölümüne sebep olduğu benzer olayda diyeti 10'a taksim etmiş ve 1/10'unu mağdurun payı olarak diyetten eksiltmek suretiyle her bir faili tam diyetin 1/10'unu ödemeye mahkûm etmiştir.⁶⁹⁸ İslam hukuku kaynaklarında bu tip örnekler bolca işlenmiştir. Örneğin, dört kişi çalıştıkları bir geminin direğini dikmek için kaldırsa ve o direk içlerinden bir tanesinin üzerine düşse, üzerine direk düşene diğer üç kişi 1/4'er olmak üzere toplamda tam diyetin 3/4 hissesini ödeyeceklerdir. Yine üç kişinin kazmakta oldukları kuyu yıkılarak aralarından bir kimsenin üzerine düşse diyet üçe bölünür. Ölenin hissesi mahsup edilir ve diğerleri tam diyetin 1/3'er oranında üzerine direk düşene ödeme yapacaklardır.⁶⁹⁹ Osmanlıda da uygulama bu şekildedir. Üsküdar'da sandık yapımı için servi ağacı satın alındığı ve altmış bir işçinin servi ağacına ip ve makara takarak ağaçla yol almaya başladığı sırada işçilerin kuvvetli bir şekilde tutmamaları yüzünden ağacın yıkıldığı ve ağaca taktıkları ip ve makara aralarından bir işçinin başına şiddetli bir şekilde gelerek ölümüne sebep olduğu taksirle öldürme olayında mağdurun hareketi de ölüm neticesine katkıda bulunduğu için mağdurun hissesine düşen miktar diyetten eksiltilmiş, mahsup edilmiş ve kalan diyet diğer işçiler arasında paylaştırılmıştır.⁷⁰⁰

Kefaret bakımından: İslam hukukçularının ekserisine göre taksirle öldürme suçunda suçluların yahut mağdurların sayısı arttıkça kefaretin sayısı da artacak ve taksirle öldürme suçunun birden fazla kişinin taksirli hareketiyle meydana geldiği durumlarda her bir fail ayrı ayrı kefaretle yükümlü olacaktır. İmam Şafii ve bir rivayete göre Ahmed ise bu gibi durumlarda tüm faillere birden tek bir kefaretin terettüp edeceğini ifade etmişlerdir.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Rûdânî, no:5323; Ebû Zehra, II/457; Benzer bir örnek için bkz. Ebû Zehra, II/455, Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.147.

⁶⁹⁸ Bilmen, III/55; Udeh, II/145; Şafak, s.107.

⁶⁹⁹ Bilmen, III/113; Miyâr-ı Adâlet, ms.57; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.329; Verdiğimiz örneklerde görüldüğü üzere, taksirle öldürme suçunda kusur eşit oranda dağılmıştır. Bu olayların niteliği gereği böyledir. Ancak günümüzde olduğu gibi taksirle öldürme suçu birden fazla kişinin kusuruyla meydana geldiği durumda kusurun her bir fail bakımından oransal değerinin farklı olduğu örnekler karşımıza gelebilir. Bu gibi örneklerde her bir fail bazında oransal olarak kusurun tespiti yapılabiliriyorsa diyet ona göre paylaştırılabilir.

⁷⁰⁰ İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil (H.1236-1238 / M 1821-1822), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 39.

⁷⁰¹ Hüseyin Esen, *İslam Hukukunda Mali Cezalar* (İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006), s.59.

Tazir cezası bakımından: Tazir cezası bakımından da kefaretlere benzer şekilde, taksirle öldürme suçunun birden fazla kimsenin taksirli hareketiyle meydana geldiği durumlarda tazir cezası her bir faile ayrı ayrı tam olarak verilecektir.⁷⁰² Ancak bu durum örneğin, alt ve üst sınırı olan bir hapis cezasının öngörüldüğü durumlarda kınanabilirlik esas olmak üzere alt ve üst sınır arasında failin kusurluluk ve taksirli eyleminin içerdiği haksızlığa göre hâkimin cezayı bireyselleştirmesine engel değildir. Nitekim TCK’de taksirle öldürme için öngörülen cezaya her bir fail bakımından ayrı ayrı hükmedilecek, hâkim bunu yaparken alt ve üst sınır arasında bir ceza miktarı belirleyebilecekse de alt sınırın altında bir belirleme yapamayacaktır.⁷⁰³

4.3. İçtima

Ceza hukukunda esas olanın kaç tane fiil varsa o kadar suç olduğu ve kaç tane suç varsa o kadar da ceza olduğu bilinmektedir. Ancak suçların içtima müessesesi failin lehine getirilmiş olan istisnai düzenlemelerden bir tanesidir.⁷⁰⁴ İslam hukukçuları içtima kavramını Kur’an,⁷⁰⁵ sünnet, sahabe sözü, istihsan ve yerleşik kurallar ile temellendirmeye çalışmışlardır.⁷⁰⁶

Bir şahsın meydana gelmesine sebep olduğu ayrı ayrı öldürme suçlarına, cinayet-i münferide adı verilmektedir. Bu suçlar sabit olduğu takdirde failin her bir öldürme suçu bakımından ayrı ayrı cezalandırılması söz konusu olacaktır.⁷⁰⁷ Fail meydana getirdiği bütün ölüm hadiselerine ilişkin diyetini ve maktul sayısınca da öldürme kefareti ödenecektir. Bu bakımdan taksirle öldürme suçu bağlamında, diyet ve kefaretlar arasında esasen içtimanın söz konusu olmadığı görülmektedir.⁷⁰⁸ Örneğin, tek bir fiil ile iki farklı kişi üzerinde taksirle öldürme suçunu işleyen kimsenin mağdur sayısınca diyet ödemesi gerekmektedir.⁷⁰⁹ Ancak bu kuralın diyet ve kefaret bakımından geçerli olduğu söylenebilir. Nitekim tazir suçu bakımından tek bir fiil ile meydana gelen birden fazla taksirle öldürme hadisesinin, ileride detaylarına

⁷⁰² Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.146.

⁷⁰³ Hafizoğulları-Özen, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.61; Soyaslan, *Ceza Özel*, s.157.

⁷⁰⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.222.

⁷⁰⁵ Kur’an’da gerçek içtima örneği için bkz. Nisâ 4/112.

⁷⁰⁶ Geniş bilgi için bkz. Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.77.

⁷⁰⁷ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.332.

⁷⁰⁸ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.80.

⁷⁰⁹ Bilmen, III/108.

değınileceğı üzere, Türk hukukunda olduğı şekliyle özel bir içtima hükmü olarak öngörölmesi ceza siyasetiyle ilgili olup kanun koyucunun takdirinde kalmakla birlikte İslam hukukuna bir aykırılık teşkil etmemektedir.

Bir fiil ile iki farklı neticenin, ölüm hadisesinin gerçekleştiğı durumlara ise cinayet-i müctemia adı verilmektedir.⁷¹⁰ Bir kimseyi öldürmek kastıyla atılan kurşunun öldürülen şahsı geçerek bir başkasına isabet edip ölümüne sebep olması bunun bir örneğidir. Bu durumda ortada birisi kasten diğeri ise taksirle işlenmiş iki farklı öldürme suçu bulunmaktadır. Dolayısıyla birinci suç için kısas yapılması, ikinci suç için ise diyet ödenmesi gerekmektedir.⁷¹¹ Yine bir kimse bir başkasının elini taksirle kesmiş olsa ve elin yarası henüz iyileşmeden aynı kişiyi kasten öldürse⁷¹² yahut bir kimse başka bir kimsenin elini kasten kesmesi sonrasında elin yarası iyileşmeden onu taksirle öldürürse⁷¹³ her iki suç da ayrı ayrı nazara alınacaktır.⁷¹⁴ Sonuç olarak, meydana gelen iki farklı öldürme suçu bakımından da tedahül cari olmayacaktır.⁷¹⁵

Genel kural yukarıda anlatıldığı gibi olmakla birlikte, İslam hukukçuları aynı kişi üzerindeki müessir fiillerin iyileşme olmadan gerçekleşmiş olması halinde az olan diyet veya erşin çok olan diyet veya erş içerisinde eriyeceğini kabul etmişlerdir.⁷¹⁶ Buna göre bir kimse bir şahsı taksirle yaralamak suretiyle elini kesse ancak mağdur iyileşmeden fail mağdurun taksirle ölümüne sebep olsa bu durumda fail yalnızca bir tam diyet ödemeye mahkûm edilecek taksirle yaralama sebebiyle yarım diyet ödemesi gerekmeyecek yani sadece taksirle öldürme suçundan sorumlu tutulacaktır. Bu durumda bu iki suç tek bir suç gibi kabul edilmiş ve iki diyet arasında tedahül gerçekleşmiş yani iki yaptırımın büyüğüyle yetinilmiştir. Ancak taksirle yaralama sonucunda iyileşme gerçekleşmiş ve sonrasında taksirle öldürme suçu meydana

⁷¹⁰ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.332.

⁷¹¹ Bilmen, III/108, Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.147.

⁷¹² Eğer yaralı taksirle yaralamadan sonra iyileşir ancak kasıtlı yapılan yaralama sebebiyle ölüm gerçekleşirse, fail kısasen öldürölür. Taksirle öldürmenin diyeti ise failin akilesi üzerine yüklenir. Ebû Yûsuf, s.247.

⁷¹³ Eğer kasten yaralamadan sonra iyileşir de taksirle yapılan yaralamadan dolayı ölüm gerçekleşirse bu durumda taksirle öldürmenin diyeti akile üzerine yüklenir. Kasıtlı yaralamadan dolayı ise kısas mümkün ise uygulanır. Ebû Yûsuf, s.247.

⁷¹⁴ Merginani, IV/273; Mevsili, V/233.

⁷¹⁵ Bilmen, III/109.

⁷¹⁶ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.80.

gelmişse bu durumda tedahül cari olmayacak failin hem yaralama hem de öldürme sebebiyle diyet ödemesi gerekecektir.⁷¹⁷

Fail tek bir fiil ile dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranmak suretiyle taksirle öldürme suçunun yanında başkaca suçların da oluşmasına sebebiyet verebilir. Örneğin, taksirli bir fiil ile trafik güvenliğini tehlikeye sokarak bir kimsenin ölümüne sebep olabilir. Bu gibi durumlarda failin cezai sorumluluğu fikri içtima kurallarına göre belirlenecek ve dolayısıyla en ağır cezayı gerektiren suç olan taksirle öldürme suçundan cezai sorumluluğu doğacak, trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçundan ise sorumlu olmayacaktır.⁷¹⁸

TCK’de taksirle öldürme suçunun düzenlendiği 85. maddenin 2. fıkrasında *“Fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* denilerek içtima haline ilişkin özel bir hüküm öngörülmüş bulunmaktadır.⁷¹⁹ Esasen burada tek bir fiili ile birden fazla kimsenin ölümüne neden olunması durumunda aynı neviden fikri içtima; yine tek bir fiilin bir veya birden fazla kişinin ölümüyle birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına sebep olması durumunda ise farklı neviden fikri içtima kuralları gündeme gelebilecekken kanun koyucu bu ihtimallerin gerçekleşmesi halinde cezayı ağırlaştırmak suretiyle özel olarak düzenlemeyi tercih etmiştir.⁷²⁰

Söz konusu özel içtima kuralının uygulanabilmesi kanunda sayılan birden fazla neticeye tek bir fiil ile sebep olunmasına bağlıdır. Burada tek bir fiil ile birden fazla kişiyi öldürmek suretiyle kanunun aynı hükmünün birden fazla kez ihlali söz konusu olabileceği gibi, tek bir fiil ile hem taksirle öldürme hem de taksirle yaralama suçlarını işlemek suretiyle kanunun birden fazla hükmünü ihlal etmiş de olabilecektir. Fiilin tekliği belirlenirken de hukuki anlamda hareket tekliği esas alınacaktır.⁷²¹ Aynı zamanlarda, ayrı nitelikte iki kez dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranarak

⁷¹⁷ Merginanî, IV/273; Mevsilî, V/233; Bilmen, III/109; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.147.

⁷¹⁸ Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.61; Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.278; Artuk vd., *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.153.

⁷¹⁹ Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.107; Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.52.

⁷²⁰ Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.277.

⁷²¹ Gökçen, "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)", s.52.

birden fazla kişinin ölmesine yahut yaralanmasına sebep olması halinde bu hüküm gündeme gelmeyecektir.⁷²²

Taksirle öldürme suçuna ilişkin öngörülen özel içtima hükmü 765 sayılı TCK döneminde de mevcuttu. Ancak ölüm neticesiyle birlikte meydana gelen yaralama hadiselerinin belirli bir ağırlıkta olması aranmaktaydı. 5237 sayılı TCK ise özel içtima hükmünün uygulanabilmesi için böyle bir şartın aranmasından vazgeçti ve bu sistem terkedildi. Dolayısıyla artık ölüm neticesi ile birlikte meydana gelen yaralama hadiselerinin niteliği, söz konusu özel içtima hükmünün uygulanması bakımından önem taşımayacaktır.⁷²³

Ayrıca önemle ifade etmek gerekir ki, taksirle öldürme suçu “*bir suç işleme kararının icrası kapsamında*” işlenebilecek bir suç olmadığından ve ölüm neticesinin meydana gelmediği durumlarda suç oluşmadığından yahut ölüm sonucu meydana gelse dahi aynı suç aynı kişiye karşı farklı bir zamanda yeniden işlenemeyeceğinden taksirle öldürme suçu bakımından zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasına yer olmadığı söylenebilecektir.⁷²⁴

4.4. Tekerrür

Bir suçtan dolayı kesin hükümle mahkûm olan kimsenin tekrar suç işlemesi haline tekerrür denir.⁷²⁵ İçerdiği haksızlık, failin kusurluluğu ve değer bakımından ilk defa işlenmiş suç ile mükerrer şekilde işlenmiş suç arasında esasen herhangi bir fark yoktur. Ceza hukukunun yalnızca fiili değil faili de esas alması zorunluluğu ve failinde yalnızca işlediği suçun değil yeni suçlarında muhtemel faili olması durumu tekerrür hükümlerinin düzenleme altına alınması ve uygulanması bakımından önemli etkenlerdir. Tekerrür 765 sayılı TCK’de genel ağırlatıcı sebep⁷²⁶, bazı suçlarda ise ertelemeye engel bir hal sayılır.⁷²⁷ 5237 sayılı TCK bağlamında tekerrür, yeni suçun infaz şeklinin ağırlaştırılması olarak tarif edilebilir.⁷²⁸

⁷²² Artuk vd., *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.153.

⁷²³ Artuk vd., *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.154; Centel vd., *Kişilere Karşı Suçlar*, s.95.

⁷²⁴ Yıldız, "Taksirle Öldürme", s.278.

⁷²⁵ Dönmezer - Erman, III/325.

⁷²⁶ Fendoğlu, s.446.

⁷²⁷ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.233.

⁷²⁸ Dönmezer - Erman, III/325.

Tekerrür, İslam ceza hukukunun en başından itibaren esasları açık ve kesin bir şekilde öngörülen bir kurumdur.⁷²⁹ “(Bu) failinin tam ağırlığını hissedebilsin dıyedir. Allah geçmişı silmiştir. Ama her kim yeniden suç işlerse, Allah ona hak ettiğı cezayı verir.” Mâide 5/95 ayeti gereğince cezası affedilmiş yahut ertelenmiş bir kimse mükerrir olması halinde mutlaka cezalandırılacak ve cezası infaz edilecektir.⁷³⁰ Aynı şekilde Hz. Peygamber’in söz ve uygulamaları ve zaman içerisinde de ortaya konulan içtihatlarla birlikte zengin bir tekerrür teorisinin oluştuğı görölmektedir.⁷³¹

Failin dikkatli olmaya sevk edilmesi bakımından daha etkili bir fren niteliğinde olan tekerrür kurumunun taksirli suçlar bakımından da işletilmesi gerekir.⁷³² Nitekim dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı hareket etmek noktasında ısrar ve inat içerisinde olan failin ilk defa suç işleyen kimseye göre hukuka aykırılık bilincinin daha yüksek olduğı açıktır.⁷³³ Osmanlı hukuk sisteminde taksirle öldürme suçunda tekerrür bakımından failin sabıkalı olup olmamasına göre bir ayırım yapılmış; fail sabıkalı değilse şer’i hükümler (diyet) uygulanmakla yetinilmiş, sabıkalı olduğı durumda ise şer’i hükümlere ilaveten tazir cezası olarak bir sene pranga cezası verilmiştir.⁷³⁴

İslam hukukçuları genel tekerrür, özel tekerrür ayırımı yapmamışlar bu konuda kanun koyucunun kamu yararını gözetmek suretiyle takdir hakkına sahip olduğunu belirtmişlerdir.⁷³⁵ Ancak TCK m.58/4’te “Kasıtlı suçlarla taksirli suçlar ve sırf askeri suçlarla diğer suçlar arasında tekerrür hükümleri uygulanmaz.” denilmek suretiyle kasıtlı suçlar ile taksirli suçların tekerrüre konu olamayacağını, taksirli suçların kendi içerisinde tekerrüre konu olabileceğı kabul edilmiştir. Taksirli suçlar ile kasıtlı suçlar arasında tekerrür hükümlerinin uygulama alanı bulamamasını ise taksirli suçlarda kural ve yasakları ihlal etmek noktasında bir iradenin bulunmamasına rağmen kasıtlı suçlarda failin böyle bir irade içerisinde olması şeklinde açıklanabilir.⁷³⁶

⁷²⁹ Udeh, I/767.

⁷³⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.232.

⁷³¹ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.93.

⁷³² Dönmezer - Erman, III/344.

⁷³³ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.229-230.

⁷³⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.236.

⁷³⁵ Udeh, I/767.

⁷³⁶ Dönmezer - Erman, III/343.

5. YAPTIRIM

5.1. Genel Olarak

Taksirle öldürme suçuna öngörülen asli yaptırım dar anlamda mağdurun yakınlarının yani akrabalarının, varislerinin suçtan doğan zararını gidermek için onlara verilecek olan diyet ve geniş anlamda mağdurun yakınlarının yani bütün bir Müslüman toplumunun suçtan doğan zararını gidermek için kefarettir.⁷³⁷ Bu husus Nisâ 4/92’de “*Taksirle bir mümini öldürenin mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine diyet vermesi gereklidir.*” denilmek suretiyle Şari’ tarafından tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak, güvenlik tedbiri niteliğinde mirastan ve vasiyetten mahrumiyet yaptırımını da uygulanmaktadır. Ayrıca kamu yararı gözetilmek suretiyle kanun koyucunun takdirinde olarak tazir cezası da öngörülebilecektir. Günümüzde teknolojik gelişmeler sebebiyle artan taksirli suçların sayısı ve meydana getirdiği zararın büyüklüğü göz önünde bulunduğu kanun koyucunun taksirle öldürme suçunun failini ayrıca cezalandırması kaçınılmaz görünmektedir. Nitekim TCK’de taksirle öldürme suçuna ilişkin olarak hapis cezası öngörülmüştür.

5.2. Yaptırım Türleri

5.2.1. Diyet

5.2.1.1. Genel Olarak

Diyet, Arapça bir kelime olup “*ödemek, vermek*” anlamlarına gelen “*v-d-y* (ي د و)” kökünden ve eda mastarından türemiştir. Terim olarak Kur’an’da geçen⁷³⁸ diyetin, bir kimsenin hukuka aykırı bir şekilde öldürülmesi, yaralanması durumlarında ceza, kan bedeli olarak mağdura yahut mağdurun mirasçılarına verilen mal veya para

⁷³⁷ Ebû Zehra, I/100.

⁷³⁸ Kaşif Hamdi Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Akıle Örneği* (Ankara: İsam Yayınları, 2017), s.58.

anlamlarına geldiği söylenebilir.⁷³⁹ Diyetin meşruiyeti, Kur'an, sünnet ve icma ile sabittir.⁷⁴⁰

Toplum halinde yaşama zorunluluğunda olan insanoğlu ilk önce aile biçiminde örgütlenmiş; daha sonra ise akrabalık anlayışının gelişmesiyle birlikte örgütlenmenin kapsamı genişletilerek farklı kültür çevrelerinde klan, gens, aşiret ve kabile gibi yapılanmalar oluşturmuştur. Bu örgütlenmenin bir getirisi olarak, yapılanmaların bünyesindeki kimselere verilen cismani ve bedensel zararlar bizzat yapıya verilmiş kabul edilerek “öç almak” olgusu ortaya çıkmıştır.⁷⁴¹ Ancak failin güçlü kabileden olduğu durumlarda ya öç almaya cesaret edilememiş ya da cesaret edildiğinde öç almanın yapıya daha çok zarar verdiği görülmüş ve sosyal uzlaşma aracı niteliğinde bedensel zararların mal ile tazmini noktasında uzlaşma sonucu verilecek metanın toplumların sosyal yapı ve coğrafi şartlarına göre farklılık arz ettiği birtakım müesseselerin uygulaması kabul edilmiştir. Dolayısıyla insan hayatına ve vücut bütünlüğüne yönelik saldırılar sonucunda ortaya çıkan zararın tazmin edilmesi düşüncesi hem toplumsal yapıların hem de hukuk kurallarının gelişmesinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.⁷⁴²

Bu itibarla, yaşam hakkına yahut vücut bütünlüğüne yönelik gerçekleştirilen saldırılar sonucunda oluşan zararın giderim metoduna ilişkin olarak farklı kültür çevrelerinde farklı isimlendirmeler adı altında çeşitli müesseseler öngörülmüştür. Batı’da bu anlamı ifade etmek üzere “*blood money*, *wergeld*” terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. İslam öncesi Arap toplumlarında ise en yaygın olarak kullanılan kavramın “*diyet*” olduğu söylenebilir.⁷⁴³ İslam ceza hukukunda da öldürme ve yaralama fiilleri sonrasında ödenecek olan mal veya bedeli tanımlamak üzere birçok terimin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, öldürme fiilinin karşılığı olarak ödenecek

⁷³⁹ Serahsî, XXVI/92; Esen, *Mali Cezalar*, s.39; Yaşar Yiğit, s.111; Dağcı, s.238; Akşit, s.84 Zeydân, s.554; İbrahim Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır? (Cezâî ve Medenî Müeyyide Açısından 'Diyet'", *Mütefekkir* 2 (2014), s.88; Karaman, III/312; Erdoğan, s.107; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.329; Okur, s.57; Şafak, s.95; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.149; Bilmen, III/12; Mevsilî, V/242; Zuhaylî, VIII/81; Miyâr-ı Adâlet, ms.211.

⁷⁴⁰ Mevsilî, V/242; Zuhaylî, VIII/82; Bilmen, III/37; Okur, s.78; Şafak, s.95; Udeh, I/679; Dağcı, s.240.

⁷⁴¹ Özellikle Araplarda “asabiyet” adı verilen kolektif birlik duygusu kabileyi ve üyelerini koruma ve üyeleri kabileyeye bağlı kalma noktalarında motive ediyor, kolektif sorumluluğun temelini oluşturuyordu. Okur, s.65.

⁷⁴² Okur, s.58-60.

⁷⁴³ Okur, s.57; Dağcı, s.239.

bedel için “*akl*” tabiri de kullanılmaktadır.⁷⁴⁴ Bunun dışında Hanefiler öldürme ve yaralama suçları bakımından ödenecek bedeli terim olarak ayırarak öldürme fiili sonucu ödenen bedele diyet, yaralama fiili sonucu ödenen bedele ise “*erş*” demişlerdir.⁷⁴⁵ Ayrıca diyet kavramını karşılamak üzere Türkçe’de ve Osmanlı kanunnamelerinde ise çoğu kez “*kanlık*” ve “*kan bahası*” kavramları kullanılmaktadır.⁷⁴⁶

Görüldüğü üzere, bedensel zararların mal ile tazmini usulü cezalandırma hak ve yetkisinin erken dönemde devlet eline geçtiği İslam öncesi Türk toplumlarında⁷⁴⁷ ve Babil, Eski Yunan, Roma ve Germanler toplumlarında da yaygın olarak görülmekte ve uygulanmaktadır. Dolayısıyla bu usul farklı yoğunluk ve mahiyette de olsa başka toplumlarda da vardır ve İslam ile gelmiş değildir. İslam gerek Arap toplumunun gerekse de tazmin uygulamasının var olduğu diğer tüm toplumların aksine diyet uygulamasını; miktarı kabilelerin fiziki gücüne göre değişmeyen ve eşitlik ilkesine uygun olarak açık ve kesin bir şekilde belirlemiş, kabileler arası anlaşma, gelenek ve teamüllere değil hukuk kurallarına dayanan bir forma dönüştürmüştür. Dolayısıyla diyet İslam ile bambaşka bir muhtevaya kavuşmuş, devlet eliyle tatbik edilen bir hukuk kurumu haline gelmiştir.⁷⁴⁸

Diyet sureten yani görünüş itibariyle olmasa da manen yani kişinin iç dünyası bakımından kısas demektir.⁷⁴⁹ Her ne kadar insan ve mal arasında biçimsel ve mahiyet bakımından bir benzerlik olmaması sebebiyle cismani zararlar kural olarak mal, para ile tazmin edilemese de İslam istisnai bir uygulama olarak taksirle öldürme suçu sonucunda oluşan zararı giderebilmek adına temelde eşitlik ilkesini ve akrabalık bağını esas almak suretiyle diyet ödeme mecburiyeti getirmiştir.⁷⁵⁰ Asli yaptırım olarak diyet

⁷⁴⁴ Esen, *Mali Cezalar*, s.40.

⁷⁴⁵ Zuhaylî, VIII/82; Esen, *Mali Cezalar*, s.39; Yiğit, s.111; Akşit, s.84.

⁷⁴⁶ Üçok vd., s.87; Okur, s.58.

⁷⁴⁷ Bazı Türk boylarında ölüm sebebiyle cismani zarar halinde ödenen tazminata “*anza*” adı verilirdi. Okur, s.62.

⁷⁴⁸ Dağcı, s.239; Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Akile Örneği*, s.61; Ayrıca bkz. Peters, *Islamic Law*, s.40; Ansay, s.315-316.

⁷⁴⁹ Ebû Zehra, II/523.

⁷⁵⁰ Debusi, Takvimü’l-edille, s.93 akt. Okur, s.80; Ancak Ebu Hanife ve İmam Muhammed gibi bazı hukukçular diyete hükmedebilmek için suçun İslam ülkesinde işlenmiş olmasını aramaktadır. Buna göre İslam ülkesi dışında bir Müslümanın diğer Müslümana karşı taksirle öldürme suçu işlerse ve fail İslam ülkesine döndüğünde diyet ile sorumluluğu olmayacaktır. Bkz. Dağcı, s.241.

ödemesinin getirilmesi gerek mağdur ve yakınları gerekse de fail açısından büyük önem arz etmekte ve birtakım büyük gaye ve hikmetleri içerisinde barındırmaktadır.⁷⁵¹ Buna göre diyet, insanın canından sonra en çok sevdiği şey olan malından⁷⁵² belirlenerek bir yandan insanoğlunun canına ve vücut bütünlüğüne karşılık gerçekleşecek saldırılara ilişkin bir caydırıcılık kazandırmak⁷⁵³, insanları daha dikkatli ve tedbirli olmaya sevk etmek⁷⁵⁴, insanlık binasının yıkılmasını ve mağdurun kadının heder olmasını önlemek⁷⁵⁵, öte yandan ise failin ölümü sonrasında geride kalanların mağduriyetlerini bir nebze de olsa tazmin ve tamir ederek gidermek ve onları teskin ederek⁷⁵⁶ kin gütmelerine engel olmak suretiyle⁷⁵⁷ toplumsal düzenin muhafazasının sağlanması amaçlarına dayanmaktadır.⁷⁵⁸

Klasik İslam hukuku kaynaklarında genel itibarıyla “*diyât* (diyetler)” adında bir başlık kapsamında müstakil olarak ele alınan diyet, kasten öldürme ve yaralama suçlarında kisasın herhangi bir hukuki sebeple uygulanamaması halinde bedeli ceza, kastın aşılması suretiyle öldürme, taksirle öldürme ve yaralama suçlarında ise asli ceza olarak gündeme gelmektedir.⁷⁵⁹ Öte yandan İslam hukukçuları diyet uygulamasına çok önem vermişlerdir. Örneğin, Hz. Ali ihtiyaç olduğunda elinin altında bulunması için diyet hükümlerini kılıcının kınında taşımıştır.⁷⁶⁰

Her ne kadar İslam hukukçuları diyetin nitelik ve niceliği konusunda birtakım görüş farklılıkları içerisinde olsalar da, diyetin öldürme ve yaralama suçlarına karşılık ödenecek bedel olduğu noktasında hemfikirlerdir.⁷⁶¹ Diyet kendi içerisinde diyet-i

⁷⁵¹ Mevsili, V/242; Bilmen, III/37.

⁷⁵² Udeh, I/681.

⁷⁵³ Bkz. Ebû Zehra, II/462.

⁷⁵⁴ Bilmen, III/37.

⁷⁵⁵ Mevsili, V/242.

⁷⁵⁶ Bilmen, III/37.

⁷⁵⁷ Osmanlı’da taksirle öldürme sonrasında meydana gelmesi muhtemel kan davalarını yasaklamak amacıyla “*ve köprüden ve arabadan düşüp, dam duvarı yıkılan ve füc’eten ve hataen katl olanların kan davası istima’ı memnudur*” şeklinde bir hüküm öngörülmüştür. Akgündüz, Ahmet (1994) Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Cilt VII, İstanbul, OSAV, s.319 akt. İlhan Bulut, “İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda Hataen Öldürme Suçu” *YBHD*, No. 1 (2018), s.61.

⁷⁵⁸ Kumbasar, s.125; Dağcı, s.238.

⁷⁵⁹ Yiğit, s.111; Abdullah Çolak, *İslam Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020), s.135.

⁷⁶⁰ Bkz. Ebû Zehra, II/524; Askalânî, III/506; Rûdânî, no:5231.

⁷⁶¹ Udeh, II/209; Yiğit, s.112.

muğallaza (ağırlaştırılmış diyet) ve diyet-i muhaffefe (hafifletilmiş diyet/ğayr-ı muğallaza), kamile⁷⁶² olmak üzere ikiye ayrılır. Diyet-i muğallaza kastın aşılması suretiyle meydana gelen ölüm hadiselerinde ödenecek bedelin adıyla; diyet-i kamile taksirle öldürme bakımından ödenecek bedelin adını ifade etmektedir.⁷⁶³

5.2.1.2. Diyetin Hukuki Niteliği

Klasik İslam hukukçuları, “*damân*” kelimesiyle de ifade ettikleri diyeti⁷⁶⁴, genellikle İslam hukuku kaynaklarında ceza hukuku başlığı altında müstakil bir bölüm olarak incelemişler⁷⁶⁵ ve diyetin, mağdur veya mirasçılara tanınmış özel bir hak olduğu noktasında birleşmekle birlikte diyetin hukuki niteliğine ilişkin olarak herhangi bir görüş bildirmemişlerdir. Ancak modern İslam hukukçuları diyetin hukuki niteliğini irdelemek suretiyle bir tartışma ortamı oluşturmuşlardır.⁷⁶⁶

Modern İslam hukukçularının bir kısmı diyeti bir ceza olarak nitelerken bir kısmı tazminat olarak nitelemişlerdir. Diyeti ceza olarak niteleyenler diyetle caydırıcılık unsurunun mevcudiyetini iddia ederken, tazminat olarak niteleyen hukukçular ise caydırıcılık unsurunun bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.⁷⁶⁷ Ancak son dönem hukukçuları arasında ağırlıklı olarak benimsenen görüş ise, günümüz hukukunda bir şeyin ceza mı yoksa tazminat mı olduğu noktasında esas alınan kriterlerin diyet müessesine uygulanması sonucunda her iki kavrama ilişkin unsurların da diyetle mevcut olduğu ve dolayısıyla diyetin hem ceza hem de tazminat özelliği taşıyan karma nitelikli bir ödeme olduğu görüşüdür.⁷⁶⁸

Diyetin hukuki niteliği bakımından bir ceza olmadığını, özel hukuka ilişkin bir tazminat olduğunu ileri süren hukukçular bu iddialarını desteklemek üzere birtakım görüşler ileri sürmüşlerdir. Buna göre:

⁷⁶² Bkz. Halebî, IV/327.

⁷⁶³ Demir, *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi*, s.184.

⁷⁶⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.151.

⁷⁶⁵ Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.100.

⁷⁶⁶ Okur, s.82; Esen, *Mali Cezalar*, s.41.

⁷⁶⁷ Esen, *Mali Cezalar*, s.46.

⁷⁶⁸ Okur, s.85.

1-Diyet ödemeye akile de katılmaktadır. Dolayısıyla bu durum âkilenin de cezalandırılması anlamına geleceğinden İslam hukukunun en başından beri varlığını koruyan cezaların şahsiliği prensibine aykırılık teşkil edecektir.

2-Küçüklerin ve akıl hastalarının yani cezai ehliyeti olmayan kimselerin kasten işlemiş oldukları öldürme suçları taksirle öldürme kapsamında değerlendirilip failerin diyet ödemeleri gerekmektedir. Diyet bir ceza olarak nitelendirildiğinde cezai sorumluluğu olmayan kimselerin de diyet ödemesi gereği büyük bir çelişkidir.

3-Failin âkilesinin bulunmaması yahut âkilesi bulunmakla birlikte ödeme güçlüğü içerisinde olması halinde Devlet kişinin âkilesi olmakla dolayısıyla diyet ödeme yükümlülüğü Devlet'in üzerine geçmektedir. Devlet'in yaptığı bir ödemenin ceza olarak nitelendirilmesi ceza hukukunun temel ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.

4-Diyet mağdur veya mirasçılara yapılan ödemeyi ifade etmektedir. Şayet diyet mali bir ceza niteliğinde olsaydı bunun mağdura yahut mirasçılara değil Devlet'e ödenmesi gerekecekti.

5-Ceza hukukuna ilişkin yaptırımların bağlayıcı ve genel olması sebebiyle mağdurun sürecin icrasına dahil olması ve herhangi bir tasarrufta bulunması söz konusu değildir. Ancak diyet mağdurun veya mirasçılarının şahsi bir malı kabul edilmesi sebebiyle, mağdur veya mirasçılar kayıtsız ve şartsız diyeti bağışlamak, sulh olmak gibi hukuki tasarruflarda bulunabilmektedir.

6-Cezayı isteme hakkı devlete tanınmıştır. Ancak diyet isteme hakkı ise mağdura yahut mirasçılara aittir. Dolayısıyla adli merciler diyete hükmetmek noktasında re'sen harekete geçemeyeceklerdir.⁷⁶⁹

Diyetin cezai bir niteliği olduğunu savunan, özellikle ceza hukuku alanında eser veren, hukukçular da bu iddialarını desteklemek üzere birtakım görüşler ileri sürmüşlerdir. Buna göre:

1-Diyet bir suçun karşılığı olarak konulmuştur. Daha açık bir anlatımla, diyet kastın aşılması suretiyle ve taksirle meydana gelen ölüm hadiselerinde asli; kasten öldürme halinde ise kısas hakkına sahip olanların kısas hakkından vazgeçmesi yahut kısasın herhangi bir hukuki sebeple uygulanamaması halinde kısasın yerini alan bedeli

⁷⁶⁹ Udeh, I/679; Okur, s.84; Esen, *Mali Cezalar*, s.43; Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.101.

bir yaptırım olarak karşımıza çıkmaktadır. Mağdur diyet almaktan vazgeçse bile faile tazir cezası verilebilecektir. Diyet eğer bir ceza olmasaydı mağdurun veya mirasçılarının faili bağışlaması halinde tazir cezası uygulanamayacaktı.

2-Ceza hukukunda aslolan temel prensiplerden bir tanesi de suçta ve cezada kanunilik ilkesidir. Diyetin miktarı kanun koyucu tarafından tespit edilmiş ve bu hususta hâkime herhangi bir takdir yetkisi bırakılmamıştır.⁷⁷⁰ Diyet eğer tazminat olsaydı hâkim tarafından bir miktar tespiti yapılabilirdi.

3-Diyetin miktarı şahıslara göre değişmemektedir. Bir yaptırım olarak cezanın en temel özelliklerinden bir tanesi kanun önünde eşitlik ilkesidir. Diyet konusunda da durum bu şekildedir.

4-Diyet mal ile ödenmesi mümkün olmayan bir şey karşılığında verilmektedir. Zira kişinin hayat hakkı yahut vücut bütünlüğü mal ile telafi edilemeyecek şeylerdir. Tazminat ise telef edilen mal karşılığında verilmektedir.⁷⁷¹

Diyet her ne kadar şeklen bir ceza gibi görünse de muhteviyatı itibariyle tazminata ilişkin özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla diyetin tek başına bir cezai müeyyide yahut özel hukuka ilişkin bir tazminat olduğunu söylemek mümkün değildir. Kasten öldürme suçu bakımından diyetin, yukarıda ifade edildiği üzere, cezai niteliğe benzer özellikleri ve failin kendisi üzerine yüklenmesi hususları cezai yönünün ağır bastığını göstermektedir. Ancak taksirle öldürme suçu bakımından diyeti sosyal yardımlaşma müessesesi olan âkilenin, âkilenin bulunmaması halinde ise devletin ödemesi⁷⁷², diyetin hesaplanmasında mağdurun bir destek olduğunun düşüncesi⁷⁷³ ve diyet ödeme mecburiyetiyle gözetilen asıl gayenin faili cezalandırmak değil de ayette de geçen "...ailesi bağışlamadıkça onlara diyet ödemesi gerekir." ibaresi doğrultusunda imkân ölçüsünde mağduriyeti giderilmesi olduğu⁷⁷⁴ hususları

⁷⁷⁰ Burada diyetin miktarının kanun koyucu tarafından tespit edilmesi hususu akla soru işaretleri getirirse de birtakım İslam hukukçuları bunu taabbüdi (kulluğa ilişkin) bir mesele olarak ifade etmiş ve insan aklıyla anlaşılamayacağını ileri sürmüşlerdir. Bkz Esen, *Mali Cezalar*, s.42.

⁷⁷¹ Udeh, I/679; Esen, *Mali Cezalar*, s.41-43; Okur, s.82-83; Çolak, s.136.

⁷⁷² Esen, *Mali Cezalar*, s.47.

⁷⁷³ Fendoğlu, s.461.

⁷⁷⁴ Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.100.

göz önünde bulundurulduğunda diyet cezadan çok modern hukuktaki destekten yoksun kalma tazminatına benzemektedir.⁷⁷⁵

Sonuç olarak, taksirle öldürme suçu kapsamında ödenecek olan diyetin destekten yoksun kalma tazminatına daha yakın bir nitelik arz ettiği söylenebilir. Nitekim ülkemizde de taksirle öldürme suçunun neden olduğu hukuki sorumluluk kapsamında cismani zararlar destekten yoksun kalma ve manevi tazminat davaları ile giderilmektedir.⁷⁷⁶ Ancak genel itibarıyla diyet her ne kadar cezadan çok tazminata benzer bir kurum olarak nitelendirilebilse de her iki kavrama ilişkin özellikleri bünyesinde barındırması sebebiyle diyeti modern hukuktaki mevcut kalıplardan birisine sokmaya çalışmak yerine hem ceza hem de tazminata ilişkin özellikleri bünyesinde barındıran İslam hukukuna mahsus karma nitelikte, sui generis bir yapısı olduğunun kabulü daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

5.2.1.3. Miktarı

5.2.1.3.1. Genel Olarak

Kur'an-ı Kerim'de taksirle öldürme suçuna ilişkin olarak yalnızca diyet ödenmesi gerektiği belirtilmiş, diyetin kapsamına, miktarına ve ödenme şekline ilişkin bir açıklamada bulunulmamıştır. Diyetin kapsamı ve miktarı gibi hususları peygamber efendimiz tespit etmiş, buna ilişkin olarak ayrıntılı hükümler vazetmiş ve gerek Hulefâyi Râşidîn gerekse de sonraki hukukçular bu hükümleri uygulamıştır. Ayrıca bu konu İslam hukuku kaynaklarında da çokça işlenmiştir.⁷⁷⁷

Cahiliye döneminde on deve olan diyet miktarı yine cahiliye döneminde İslam'ın zuhuruna yakın bir dönemde⁷⁷⁸ Peygamberimizin dedesi Abdülmuttalip zamanında yüz deveye çıkarılmıştır.⁷⁷⁹ Hz. Peygamberimiz bunu değiştirmemiş⁷⁸⁰ ve "Taksirle öldürülenin diyeti 100 devedir." buyurarak diyetin miktarını yüz deve olarak

⁷⁷⁵ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.153.

⁷⁷⁶ Irak ve Mısır'da da uygulama bu şekildedir. Detayları için bkz. Zeydân, s.555.

⁷⁷⁷ Dağcı, s.240; Okur, s.72; Zeydân, s.554; Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.90; Çolak, s.136.

⁷⁷⁸ Okur, s.69.

⁷⁷⁹ Ansay, s.321.

⁷⁸⁰ Esen, *Mali Cezalar*, s.51.

tespit etmiştir.⁷⁸¹ İslam hukukçuları da hür ve müslüman bir erkeğin diyetinin yüz deve olduğu noktasında ittifak içerisinde. ⁷⁸² Dolayısıyla diyetin miktarı noktasında icmâ-i ümmet oluşmuştur.⁷⁸³ Şari', insanları, insanlık onuru ve yaşam hakkı noktasında eşit bir şekilde konumlandırmış ve manevi yönü esas almak suretiyle kural olarak eşit bir diyet tutarı belirlemiş ve bu belirleme işlemini yaparken gerçek zararı gözetmemiştir.⁷⁸⁴ Buna göre mağdurun sosyal konumu, ne iş yaptığı, yaşının büyüklüğü ya da yeni doğmuş olması gibi özel durumlar dikkate alınmaksızın aynı diyet tutarına hükmedilecektir.⁷⁸⁵ Daha açık bir anlatımla, hakim, mağdura göre değişken olacak bir şekilde miktarı nas ile tespit edilmiş olan diyetin azına yahut fazlasına hükmedemeyecektir.⁷⁸⁶ Bununla birlikte, diyetin mağdurun ölümüyle birlikte doğan tüm zararları tazmin ve telafi eden bir tazminat olduğu söylenemeyecektir. Bu sebeple özel ve haklı birtakım sebeplerin varlığı halinde diyetin dışında ayrıca tazminat istenip istenemeyeceği de tartışma konusudur.⁷⁸⁷

Diyetin miktarı bakımından devenin cinsi, yaşı ve niteliği suçun kasten yahut taksirle işlenmiş olmasına göre değişebilmektedir.⁷⁸⁸ Taksirle öldürme suçunda ödenmesi gereken diyetteki devenin niteliği, yaşı gibi hususlara ilişkin farklı rivayetler bulunmaktadır.⁷⁸⁹ Ancak mezhepler verilecek develerin beşe bölündüğü, beş kısma ayrıldığı noktasında ittifak içerisinde.⁷⁹⁰ Hanefi ve Hanbeli hukukçulara göre develerin niteliği; iki yaşına girmiş dişi deve (*binti mehaz*), üç yaşına girmiş dişi deve (*binti lebûn*), dört yaşına girmiş dişi deve (*hukka*), beş yaşına girmiş dişi deve (*cezea*), iki yaşına girmiş erkek deve (*ibn mehaz*) şeklinde olmalıdır.⁷⁹¹ Dayanak noktaları ise İbn Mesud'un rivayet ettiği "*Hata (taksirle öldürme) diyeti; yirmi hukka, yirmi cezâ,*

⁷⁸¹ Ebû Dâvud, no:4541; Askalânî, III/529; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.399.

⁷⁸² Mâlik, IV/155; Şafak, s.96; Esen, *Mali Cezalar*, s.51; Peters, s.51.

⁷⁸³ Dağcı, s.242.

⁷⁸⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.154.

⁷⁸⁵ Ebû Zehra, II/530; Okur, s.100; Udeh, I/680.

⁷⁸⁶ Udeh, I/680.

⁷⁸⁷ Geniş bilgi için bkz. Okur, s.101-109.

⁷⁸⁸ Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı*, s.156.

⁷⁸⁹ Bkz. Ebû Yûsuf, *Harâç*, s.241; Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, XIX/406-412; Rûdânî, no:5271.

⁷⁹⁰ Zuhaylî, VIII/87.

⁷⁹¹ Bilmen, III/48; Udeh, II/236; Akşit, s.85; Şafak, s.108.

yirmi bintu mehad, yirmi bintu lebun ve yirmi benu mehaddır.” şeklindeki hadis-i şeriftir.⁷⁹² Maliki ve Şafii hukukçular ise iki yaşına girmiş erkek deve yerine üç yaşına girmiş erkek deveyi kabul etmektedirler.⁷⁹³

Her ne kadar genel itibariyle durum bu şekilde olsa da mezhepler mağdurun, kadın-erkek, müslüman-gayrimüslim ve hür-köle olup olmaması gibi birtakım kriterleri esas almak suretiyle diyetin miktarında farklılıklar olabileceğini ileri sürmüşlerdir.⁷⁹⁴

İslam ceza hukukunda, hukukçular cinsiyetten dolayı diyetin miktarının değişebileceği noktasında ittifak içerisinde.⁷⁹⁵ Daha açık bir anlatımla, kadın ile erkeğin diyeti arasında bir farklılık bulunmakta ve kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısı miktarındadır.⁷⁹⁶ Bu konuya ilişkin dayanaklar ise Hz. Peygamberimizin Amr b. Hazm’a kadının diyetinin erkeğin diyetinin yarısı olduğunu belirten bir mektup⁷⁹⁷ göndermesi ve İslam hukukçularının çoğu tarafından sahih kabul edilen “*Hür kadının diyeti, hür erkeğin diyetinin yarısıdır.*” hadisidir. Hz. Ömer, Osman, Ali, İbn Ömer, İbn Mesud, İbn Abbas ve Zeyd b. Sabit gibi kimselerde diyet miktarındaki farklılığı bu şekilde kabul etmişler ve hiç kimse bunların sözüne karşılık itiraz ve eleştiri de bulunmamıştır.⁷⁹⁸ Dolayısıyla kadının diyetinin erkeğin diyetinin yarısı olduğu hususunda icma-ı ümmet oluşmuştur.⁷⁹⁹ Osmanlı uygulamasında da kadının diyetinin erkeğin diyetinin yarısı miktarında olduğu ve ödemelerin buna uygun olarak yapıldığı

⁷⁹² Rûdânî, no:5273; Bu konuda taksirle öldürmede diyet hafifletildiği için diğer rivayetlere göre yük itibariyle daha hafif ve daha az olan bu rivayetin taksirle öldürmenin mantığına daha uygun olduğu ve dolayısıyla bunun geçerli sayılması gerektiği ileri sürülmüştür. Bkz. Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhı*, XIX/410.

⁷⁹³ Zuhaylî, VIII/87.

⁷⁹⁴ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.196; Şafak, s.96; Yiğit, s.114.

⁷⁹⁵ Şafak, s.98.

⁷⁹⁶ Mâlik, IV/164; Ebû Yûsuf, s.246; Udeh, I/680; Bilmen, III/48; Esen, *Mali Cezalar*, s.53; Akşit, s.86; Merginani, IV/288; İbn Âbidin, XVI/342; Mevsilî, V/245; Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhı*, XIX/437; Zuhaylî, VIII/91; Ebu'l-Hasan Habib el-Mâverdi, *el-Ahkâmu's-Sultaniyye* çev. Ali Şafak (Ankara: Bedir Yayınevi, 2020), s.436; Peters, s.47; Ansay, s.321.

⁷⁹⁷ Bkz. Rûdânî, no:5294

⁷⁹⁸ Udeh, II/215.

⁷⁹⁹ Serahsî, XXVI/123.

görülmektedir.⁸⁰⁰ Ancak tüm bunlara rağmen bir kısım İslam hukukçuları kadın ve erkeğin diyetinin eşit miktarda olması gerektiğini savunmaktadır.⁸⁰¹

Diyetin miktarı noktasında benimsenmiş bu farklılık kadın ve erkeğin insani değer bakımından eşit olmadığı anlamına gelmemektedir. Bilakis kadın ve erkek arasında değer bakımından herhangi bir fark gözetilmemiştir. Yaşam hakkı noktasında her ikisi de eşittir.⁸⁰² Bu hususta peygamberimizin “*Müslümanların canları birbirine denktir.*” şeklinde bir hadisi bulunmaktadır.⁸⁰³ Nitekim İslam hukukçuları kısasta kadın-erkek ayrımı yapmamışlar ve birisinin kisası gerektirecek şekilde öldürülmesi karşısında öldürenin kadın ya da erkek olmasına bakmaksızın kisas edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁸⁰⁴ Bu noktada hukuk uygulaması da aynı yöndedir. Osmanlı Devleti’nin 1840, 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunlarında öldürme ve yaralama suçlarına ilişkin cezalar cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tespit edilmiştir.⁸⁰⁵

İslam hukukçuları tarafından kadının diyetinin erkeğin diyetinin yarısı olmasına ilişkin çeşitli gerekçeler sunulmuştur.⁸⁰⁶ Buna göre erkekler ile kadınlar arasındaki bu fark, kendilerinin yokluğunda toplumun ve spesifik olarak ailenin uğrayacağı maddi zararların farklılığından doğmaktadır. Zira ailenin geçimine ilişkin mali yüklerin yalnızca erkeğin üzerinde olması, kadının bu noktada bir sorumluluğunun olmaması; erkeklerin vatani savunmak noktasında kadınlara nazaran daha büyük bir yükümlülük altında olması bunların başlıca nedenlerindendir.⁸⁰⁷ Ayrıca bu konuda İslam hukukçuları kadının miras ve tanıklık konusunda erkeğin yarısı kadar hakka sahip olduğuna da atıf yapmaktadır.⁸⁰⁸ Dolayısıyla erkeklerin

⁸⁰⁰ Nevin Ünal Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın", *AÜHFD* 56/2 (2007), s.88.

⁸⁰¹ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.154; Paçacı, "Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.92; Ünal Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın", s.88; Bkz. Yiğit, s.114-115.

⁸⁰² Bilmen, III/48; Şafak, s.98; İslam’ da kadın erkek eşitliğine dair geniş bilgi için bkz. Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987), s.60-70.

⁸⁰³ Rûdânî, no:5232.

⁸⁰⁴ Ünal Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın", s.85; Ayrıca bkz. Peters, s.47.

⁸⁰⁵ Ünal Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın", s.87.

⁸⁰⁶ Tam diyet malik olma niteliğinin tam olmasına itibarladır. Görmez misin kadının bedeli erkeğin bedelinin yarısıdır. Çünkü erkek mala ve nikaha malik olmaya ehildir. Kadın mala malik olmaya ehilse de nikaha malik olmaya ehil değildir. Serahsî, XXVII/38.

⁸⁰⁷ Bilmen, III/48; Şafak, s.98; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.329; Serahsî, XXVI/132.

⁸⁰⁸ Zuhaylî, VIII/92; Udeh, II/215; Esen, *Mali Cezalar*, s.53; Ünal Özkorkut, "İslam Ceza Hukukunda Kadın", s.88.

yaşamını yitirmesi ile ailesinden başlayarak toplumun daha fazla maddi kayba uğrayacağı göz önünde bulundurulmuş ve erkeğin diyeti kadının diyetinin iki katı olarak kabul edilmiştir.

İslam hukukçuları arasında tartışma konusu olan bir diğer husus ise din farklılığının diyetin miktarının farklılığına etkili olup olmadığı konusudur.⁸⁰⁹ Bir kısım İslam hukukçuları Müslüman ile gayrimüslimin diyetini eşit olarak kabul ederlerken diğer bir kısım ise farklı olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁸¹⁰

Hanefî hukukçular, Müslümanlar ile İslam ülkesinin zimmi vatandaşları arasında diyetin miktarı itibariyle bir fark gözetmemişler ve bu iki grubun diyetinin birbirine eşit olduğunu savunmuşlardır.⁸¹¹ Onlara göre müste'minler de aynı statüye sahiptir.⁸¹² Dolayısıyla, Kur'an'ın ifadesinin mutlak olduğunu ileri sürerek, din faktörü yerine kanlarının hukuken korunmuş olması sebebiyle⁸¹³ hayat hakkını ve dokunulmazlığı esas aldıkları görülmektedir. Hanefî hukukçuların din farkı gözetmeksizin ülke topraklarında bulunan herkesin hayat hakkını eşit sayısı, günümüz kanunlarının prensipleriyle benzerlik arz etmektedir.⁸¹⁴ Hanefî hukukçular bu iddialarını Nisâ 4/92. ayetteki "...eğer öldürülen kendileriyle aranızda anlaşma olan bir kavimden ise o vakit mirasçılarına bir diyet vermek..." ifadesine⁸¹⁵ ve "Ahdine sadık kalan her zimminin diyeti 1000 dinardır" , "Yahudi ve Hristiyan'ın diyeti Müslümanunki gibidir" hadislerine dayandırmaktadır.⁸¹⁶ Nitekim Hz. Peygamber defalarca bu şekilde hükmetmiş⁸¹⁷, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer aynı usulü uygulamış⁸¹⁸ ve Hz. Ali'nin de bu hususta "Onlar, kanları kanımız, malları da malımız gibi olsun

⁸⁰⁹ Dağcı, s.251; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.155; Karaman, III/319; Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.92.

⁸¹⁰ Udeh, I/680.

⁸¹¹ Merginani, IV/289; Kudurî, s.463; İbn Âbidin, XVI/342; Mevsilî, V/246; Zuhaylî, VIII/92; Serahsî, XXVI/129; Ebû Zehra, II/532; Esen, *Mali Cezalar*, s.53; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.155; Karaman, III/319; Akşit, s.86.

⁸¹² Dağcı, s.251.

⁸¹³ Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.92.

⁸¹⁴ Udeh, II/217.

⁸¹⁵ Şafak, s.99.

⁸¹⁶ Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı*, s.156.

⁸¹⁷ "Allah Resulü döneminde zimminin diyeti bin dinardı. Hz Ebubekir, Ömer, Osman dönemlerinde de böyleydi. Sonra Hz. Muaviye dönemi gelince, kendisi maktulün ailesine bundan beş yüz dinar verdi, kalan beş yüz dinarı da beytülmale koydu." Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, XIX/427.

⁸¹⁸ Şafak, s.99.

(*himaye edilsin*) diye cizye ödemektedirler.” dediği rivayet edilmiştir. Ayrıca bu şekilde düşünenler zimmi kadının diyetini zimmi erkeğin diyetinin yarısı yani Müslüman kadınları gibi kabul etmektedir.⁸¹⁹

Maliki ve Hanbeli hukukçular taksirle öldürme suçu özelinde, ehli kitaptan olan kimsenin diyetini Müslümanların diyetinin yarısı olarak kabul etmektedir. İmam Şafii ise ehli kitaptan olan kimselerin diyetinin Müslüman kimselerin diyetinin üçte biri olduğunu ileri sürmüştür.⁸²⁰

Osmanlı Devleti’nde Hanefi mezhebinin görüşü esas alınmış, bir zimmiyi kasten öldüren Müslümana kısas cezası verildiği gibi, diyet noktasında da Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında eşitlik prensibine uygun bir şekilde zimmi mağdurun mirasçılara on bin dirhem gümüş diyet olarak ödenmiştir.⁸²¹

İslam hukukunda diyetin miktarı kişinin hür yahut köle olup olmamasına göre de değişmektedir. Kölenin diyeti, onun öldürüldüğü zamanki kıymetidir.⁸²² Kıymeti hür kişinin diyeti kadar yahut bundan fazla olursa hür kişiye ödenecek diyetten on dirhem eksiltilecek ödeme yapılacaktır. Cariyede de durum aynı şekildedir.⁸²³ Kölenin taksirle öldürme suçunu işlediği durumlarda ise efendisine seçimlik hak tanınmıştır. Buna göre ya köleyi mağdurun yakınlarına teslim edecek yahut mağdurun diyeti için fidye verip köleyi kurtaracaktır.⁸²⁴

⁸¹⁹ Dağcı, s.252; Osmanlı Devleti’nde zimminin diyeti ile müminin diyeti eşit kabul edilmiştir. Dolayısıyla zimmi kadının diyeti de mümin kadının diyetine eşittir. Zimmi kadının diyetini erkeğin diyetinin yarısı miktarında beş bin dirhem olduğuna dair örnek için bkz. İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (H. 1257-1258 / M. 1841-1842), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 406.

⁸²⁰ Esen, *Mali Cezalar*, s.53; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.155; Paçacı, "Diyet Bir Cezâ mıdır?", s.92; Merginanî, IV/289; Peters, s.51.

⁸²¹ Seda Örsten Esirgen, "İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Zimmiler", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21/2 (2015), s.206; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.155; Osmanlıda diyetin bedelinin 10 bin dirhem olduğuna dair örnekler için bkz. İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil Hüküm no: 334; İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil (H. 1171-1172/ M. 1758), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 488.

⁸²² Mâverdi, s.436; Udeh, II/216.

⁸²³ Halebî, IV/381; Kudurî, s.473; Mevsilî, V/293; Bilmen, III/48.

⁸²⁴ Halebî, IV/375; Kudurî, s.471; Mevsilî, V/285; Serahsî, XXVII/31; Schacht, s.187.

5.2.1.3.2. Diyet Ödeme Araçları

Hız. Peygamberimiz, Cahiliye döneminde yüz deve olarak ödenen diyeti miktar olarak aynen kabul etmekle birlikte yalnızca deve olarak değil başka metallerden da ödenebilme imkânı getirmiştir.⁸²⁵ Önceleri köylülerin diyet olarak dört yüz dinar altın ya da buna denk gümüş miktarı ödemesini takdir etmiştir. Ancak bunu sabit kılmamış deve fiyatlarının artmasıyla birlikte diyetin miktarını artırmış; deve fiyatlarının azalmasıyla birlikte ise diyet miktarını eksiltmek suretiyle diyetin miktarını zamanın rayicine göre ayarlamıştır.⁸²⁶ Benzer şekilde Hız. Ömer'de halifeliği sırasında deve fiyatlarının arttığından bahisle yüz devenin karşılığı olarak diyetin limitlerini, altından bin dinar gümüşten on iki bin dirheme yükseltmiştir.⁸²⁷

Para ile alım satımın değil de malı malla değişmenin daha yaygın olduğu bir sosyal ortamda, diyetin ödenmesi hususunda deve üzerinde ısrarcı olunmaması ve dolayısıyla diyet ödemesinin farklı metaller üzerinden de yapılabilmesi şeklinde bir kolaylık getirilmesinden maksadın, her kabilenin kendi yetiştirdiği, ürettiği ve ihtiyacını gidermede kullandığı maldan diyetin alınmasının daha kolay olacağı düşüncesinden doğduğu görülmektedir.⁸²⁸ Ayrıca zamana ve mekâna göre değiş-tokuş ölçüleri değişebileceği için diyet noktasında farklı türden mallar ile ödeme yapılabilmesi uygun görülmüştür.⁸²⁹ Nitekim Hız. Peygamberimiz (s.a.v.)'den nakledilen hadisler diyetin yüz deve olduğu noktasında yoğunlaşmakta ise de diyetin bin dinar altın, on iki bin dirhem gümüş, sığır yetiştiricilerinden iki yüz sığır, koyun yetiştiricilerinden iki bin koyun, elbise üretenlerden iki yüz kat elbise olarak farklı birimler üzerinden de ödenebileceğine ilişkin rivayetler de bulunmaktadır.⁸³⁰ Yine Hız. Ömer'de diyetin deve, altın, gümüş, sığır, koyun ve elbiseden ödenebileceğine

⁸²⁵ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.150.

⁸²⁶ Rûdânî, no:5296; Okur, s.93; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.399.

⁸²⁷ Rûdânî, no:5308; Paçacı, "Diyet Bir Cezâ mıdır?", s.90; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.150; Okur, s.93; Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, XIX/414; Ebû Zehra, II/525.

⁸²⁸ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, II/116; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.150; Ayrıca bkz. Serahsî, XXVI/118.

⁸²⁹ Bilmen, III/47.

⁸³⁰ Mevsilî, V/244; Ebû Yûsuf, s.240; Kumbasar, s.127; Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ mıdır?", s.90; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.399; Peygamberin sığır vb. diyet ödeme araçlarına da hükmettiğine dair rivayetler için bkz. Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, XIX/413-414; Rûdânî, no:5307.

hükmetmiş⁸³¹ ve diyetin ödenmesini kolaylaştırmak amacıyla, her bölge halkının kendi bölgesinde yaygın olan ödeme aracı, örneğin Mısır ve Suriyelilerin altın; Iraklıların ise gümüş, üzerinden diyet vermesi gerektiğini vurguladığı ifade edilmiştir.⁸³² İlâveten Maliki hukukçuların da ancak bedevilerin diyet ödeme aracı olarak deveyi kullanacakları, onlardan altın ve gümüş alınamayacağı; şehirde yaşayan kimselerin ise altın kullananlarından altının, gümüş kullananlarından gümüşün ödeme aracı olarak alınacağı, onlardan deve alınamayacağı şeklinde görüşünün de bu amaca dayandığı söylenebilecektir.⁸³³

İslam hukukçuları diyet ödeme araçlarından hangisinin asıl ödeme aracı hangisinin asla bedel ödeme aracı olduğu konusunda ihtilafa düşmüşlerdir.⁸³⁴ Ebu Hanife ve İmam Malik'e göre diyet ödemesi üç cins maldan yapılabilir.⁸³⁵ Bunlar, deve, altın ve gümüştür. Ancak bunlardan hangisiyle ödeme kararlaştırılmışsa onunla ödeme yapılacak olup diyet hepsinden karışık şekilde değil yalnızca birisinden ödenecektir. Zira bunlardan bir tanesi diğerinin yerini tutmaktadır.⁸³⁶ İmam Şafii'nin eski görüşü Ebu Hanife ve Malik'in görüşü ile aynıyken daha sonra bu görüşünden dönerek diyetin yalnızca deveden verileceğini ifade etmiştir. Ebu Yusuf, Muhammed ve Ahmed'e göre ise diyet ödemesi altın, gümüş, sığır, koyun ve elbise⁸³⁷ gibi mallardan yapılabilir.⁸³⁸

Diyetin ödenmesi noktasında hangi ödeme araçlarının asıl olduğu borçluya tanınan seçim yetkisi bakımından da önem arz etmektedir. Buna göre borçlu asıl olan

⁸³¹ Mevsilî, V/245; Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhi*, XIX/413; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, II/117; Serahsî, XXVI/120; Ebû Zehra, II/526.

⁸³² Mâlik, IV/156; Merginânî, IV/288; Ebû Zehra, II/527; Paçacı, "Diyet Bir Cezâ mıdır?", s.90; Kumbasar, s.127.

⁸³³ İmam Mâlik, IV/156; Esen, *Mali Cezalar*, s.51; Ayrıca bu konuda Ebu'l-Velid el-Bâcî diyetin ödeneceği belde de hangi malın revaçta olduğuna göre diyetin onun üzerinden hesaplanacağını belirtmiştir. Bkz. Çolak, s. 136.

⁸³⁴ Serahsî, XXVI/117.

⁸³⁵ Kudurî, s.461; İbn Âbidin, XVI/341; Mevsilî, V/245; Zuhaylî, VIII/84; Serahsî, XXVI/122; Akşit, s.84; Esen, *Mali Cezalar*, s.52; Bu konuda Ebu Hanife'nin dayanağı şudur; diyet ancak değeri bilinen bir şey ile takdir edilebilir. Sığır, davar ve elbise ise değerleri bilinemediğinden diyet bunlardan takdir edilmeyecektir. Deve de her ne kadar bunlar gibi değeri bilinmeyen bir mal ise de develerle diyetin takdiri hakkında meşhur rivayetler, nas bulunmaktadır. Merginânî, IV/288.

⁸³⁶ Udeh, II/210.

⁸³⁷ Her bir elbise alt ve üst olmak üzere iki parçadan oluşacaktır. Kudurî, s.461; Serahsî, XXVI/120.

⁸³⁸ Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ mıdır?", s.91; Udeh, II/210; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.150; Dağcı, s.243-244; Akşit, s.84; Şafak, s.97; Okur, s.94; Ayrıca bkz. Zeydân, s.554; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.329; Karaman, III/312; Çolak, s. 136; Halebî, IV/327; Merginânî, IV/288.

ödeme araçlarından, ister elinde olsun isterse de olmasın, kendi seçtiği ödeme aracıyla mağdurun yakınlarına ödemeyi yapacaktır. Mağdurun yakınlarının bunu kabul etmesi gerekmektedir. Zira bunların her biri asıl ödeme aracıdır ve birisi diğerinin yerine geçmektedir. Dolayısıyla seçim hakkı alacaklıya değil borçluya tanınmıştır.⁸³⁹

İslam hukukçuları arasında sünnet ile tespit edilen diyet miktarının yüz deve ve bin dinar altın olduğu noktasında herhangi bir tartışma mevcut olmayıp bu hususta hemfikirlerdir.⁸⁴⁰ Ancak ihtilaf gümüşten verilecek diyetin miktarında yoğunlaşmaktadır. Buna göre Ebu Hanife gümüşten verilecek olan diyetin on bin dirhem olduğunu, Malik, Ahmed ve Şafii'nin eski görüşüne göre ise gümüşten verilmesi gereken diyetin on iki bin dirhem olduğunu söylemiştir.⁸⁴¹ Bu farklılığın, Peygamberimiz ve Râşid Halifeler döneminde dirhemlerin iki çeşit ve aralarında gramaj farkı olması sebebiyle bir çeşidinin on tanesinin bir dinara, diğerinin ise on iki tanesinin bir dinara karşılık gelmesinden ve her iki dirhem çeşidiyle de diyete hükmedilmesinden kaynaklandığı dolayısıyla rivayetler arasında bir ihtilafın bulunmadığı ileri sürülmüştür.⁸⁴²

Bu itibarla deve bulunamadığı zaman diyetin diğer metalar aracılığıyla da ödenmesinin mümkün olduğu rahatlıkla söylenebilecektir.⁸⁴³ Osmanlı Devleti'nde diyetin on bin dirhem gümüşün karşılığı olan para değeri⁸⁴⁴ üzerinden ödenmesi noktasında çok eskiden beri müstekar bir uygulamanın olduğu görülmektedir.⁸⁴⁵ Ayrıca günümüzde de Pakistan İslâm Cumhuriyeti'nde diyet miktarı gümüş esas alınmak suretiyle belirlenmiştir.⁸⁴⁶ Söz konusu metalar arasında günümüzde olduğu gibi önemli ve büyük bir değer farkının bulunduğu durumlarda hangi tür metanın esas alınacağı⁸⁴⁷ ve bu tür sabit değerlerin günümüzde ne kadar miktarda paraya karşılık

⁸³⁹ Zuhaylî, VIII/85.

⁸⁴⁰ İbn Âbidin, XVI/340.

⁸⁴¹ Merginanî, IV/287; Zuhaylî, VIII/86; İbn Âbidin, XVI/339; Mâverdî, s.436; Dağcı, s.243-244; Şafak, s.97; Esen, *Mali Cezalar*, s.52.

⁸⁴² Bkz. Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Haneî Fıkıhı*, XIX/415.

⁸⁴³ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.150.

⁸⁴⁴ Osmanlı Devleti'nde mecdiye olarak bu miktar 1333 mecdiye bir çeyrek bir kuruş ve 20 paradan ibarettir ki bu 26666 kuruş ve 20 paraya tekabül etmektedir. Dağcı, s.244.

⁸⁴⁵ Bilmen, III/49.

⁸⁴⁶ Okur, s.95.

⁸⁴⁷ Kumbasar, s.127.

geldiği hususları taksirle öldürme suçunun tarafları ve yargı organları bakımından büyük bir önem arz etmekle birlikte ayrı bir çalışma konusudur. Bu gibi hususlar sebebiyle taksirle öldürme suçu dolayısıyla terettüp eden ve mağdura ödenecek diyetin Peygamberimizin hadisiyle tespit edilmiş olan deve sayının günün şartlarına göre değerlendirilmesinin en sağlıklı yol olduğu ileri sürülmüştür.⁸⁴⁸

5.2.1.3.3. Diyeti Ödeme Süresi ve Sürenin Başlangıcı

Taksirle öldürme suçunda hükmedilen diyet, üç yılda ve üç eşit taksitle ödenecektir.⁸⁴⁹ Hz. Ömer ve Hz. Ali taksirle öldürme suçunda, âkileye yükledikleri diyetin üç yıl içerisinde ödenmesine karar vermiş ve bu kararlarına karşı çıkan olmamıştır.⁸⁵⁰ Dolayısıyla ashab-ı kiramın uygulaması bu yöndedir. Diyetin ödenmesi noktasında böyle bir vadenin tanınmasının sebebi olarak ise zekât gibi bir nitelik arz etmeyen ve yalnızca suç işlemiş kimselere destek amacını taşıyan diyetin, âkileye yüklenmesi sebebiyle bu kimselere fazlaca yük olmasının istenmemesi gösterilmiştir.⁸⁵¹

İslam hukukçuları vadenin başlangıcının suçun işlendiği tarih mi yoksa mahkûmiyet hükmünün kesinleştiği tarih mi olacağı noktasında ihtilafa düşmüşlerdir.⁸⁵² Şafiiler ve Hanbeliler de dahil olmak üzere İslam hukukçularının çoğunluğu vadeyi ölüm anından itibaren başlatmakla birlikte, Hanefî ve Maliki hukukçulara göre, hakim tarafından fail hakkında verilen mahkumiyet hükmünün kesinleşmesinden itibaren bir yılın sonunda diyetin üçte biri, ikinci yılın sonunda diyetin diğer üçte biri, üçüncü yılın sonunda da diyetin son üçte birlik kısmı ödenecektir.⁸⁵³ Osmanlı Devleti'nde de diyet, hüküm tarihinden itibaren üç yılda ve üç taksitte ödenmiştir.⁸⁵⁴

⁸⁴⁸ Dağcı, s.245; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.150.

⁸⁴⁹ Bilmen, III/52; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.159; Esen, *Mali Cezalar*, s.54; Okur, s.253; Peters, s.50; Schacht, s.186; Ansay, s.321.

⁸⁵⁰ Zuhaylî, VIII/89.

⁸⁵¹ Udeh, II/237.

⁸⁵² Ebû Zehra, II/541; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.159.

⁸⁵³ Zuhaylî, VIII/99; Esen, *Mali Cezalar*, s.54; Ayrıca bkz. Mâverdi, s.435; Bilmen, III/52; Okur, s.252.

⁸⁵⁴ “Üzerine lâzım gelen diyet-i recül on bin dirhem gümüşü işbu tarih-i ilâmdan üç sene tamamında üç taksitle...” İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil Hüküm no: 334.

5.2.1.4. Sorumlusu

Diyet miktarının çok yüksek olması ve failin kasıtlı olmamasına rağmen bu denli bir tutarı yüklenmesinin ağır bir yaptırım olacağı gerekçesiyle ve yardımlaşma ve sosyal dayanışma amacıyla kasten öldürme dışında kalan öldürme çeşitlerinde, diyet yaptırımını yerine getirmekle yükümlü olan kimseler, failin âkile adı verilen belli yakınlıktaki akrabalarıdır.⁸⁵⁵ Taksirle öldürme suçunda diyetin âkile tarafından ödeneceği hususunda İslam hukukçuları ittifak içerisinde.⁸⁵⁶ Âkile kelimesi “akıl” kökünden türemiştir. Akıl kökü ise “*bir şeye engel olmak, men etmek, kontrol altına almak, bir şeyi bir yere bağlamak*” anlamlarına gelmektedir. İnsanı diğer canlılardan ayıran, iyiyi ve kötüyü ayırt etmesi sağlayan, kötülük işlemesine engel olan kudret ve yeteneğe akıl denildiği gibi; daha önce de ifade edildiği üzere, ölüm halinde ödenmesi gereken bedele de “akıl” denildiği olmuştur.⁸⁵⁷ Cahiliye döneminde ölüm halinde bedel olarak verilen develer fail tarafından mağdurun yakınlarının ikamet ettikleri muhitin etrafına getirilip bağlanmaktaydı.⁸⁵⁸ İşte bu bağlama işini ifade eden akıl, daha sonraları bizatihi bedeli ifade eder şekilde kullanılmıştır. Ayrıca develerin haricinde altın ve gümüş türünden verilen ölüm bedelleri için de akıl ifadesi kullanılmıştır. Hukukçuların ekserisi akıl kökünün bir şeye engel olmayı ifade etmesi ve ölüm sonrasında verilen bedelin de kan davalarına ve dolayısıyla yeni kanların dökülmesine engel olması sebebiyle ölüm sonrası verilen bedele akıl denildiği hususunda görüş bildirmişlerdir.⁸⁵⁹ Diyeti ödemekle yükümlenen kimselerin ayrı ayrı her birine “akıl”; bunların tamamına ise “âkile” denilmiştir. Çoğulu ise “avâkıl”dır.⁸⁶⁰

Klan, kabile şeklinde yaşam süren ve dolayısıyla sosyal bağların kandaşlık ve hısımlık üzerine kurulu olduğu toplumlarda, aralarından herhangi bir ferden işlediği öldürme suçu sebebiyle ödenecek olan tazminat müştereken ödenmekteydi. Farklı coğrafya ve kültürlerde de olsa durum buna benzer şekildeydi. İslam öncesi Arap toplumunda da aynı usul uygulanmaktaydı.⁸⁶¹ İslam’ın doğuşuyla birlikte de bu

⁸⁵⁵ Serahsî, XXVI/103; Mevsilî, V/312; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.196; Karaman, III/319; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.331; Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı*, s.157; Kumbasar, s.131; Peters, s.49.

⁸⁵⁶ Paçacı, "Diyet Bir Cezâ mıdır?", s.94.

⁸⁵⁷ Dağcı, s.258; Ayrıca bkz. Udeh, I/682; Zuhaylî, VIII/101.

⁸⁵⁸ Bilmen, III/8.

⁸⁵⁹ Okur, s.114; Mevsilî, V/312.

⁸⁶⁰ Şafak, s.103; Bilmen, III/7.

⁸⁶¹ Okur, s.117; Peters, s.49.

uygulama devam etmiş ve Medine’de İslam Devleti’nin kurulması sürecinde de varlığını korumuştur. Medine Vesikası’nın 3 ila 11. maddelerinde her kabile ismen zikredilmiş ve diyet katılma yükümlülükleri ve dolayısıyla âkile olma fonksiyonları vurgulanmıştır.⁸⁶² Hz. Peygamberimiz failin velilerine hitaben “*Kalkın ve diyetini ödeyin!*” şeklinde emrederek âkile usulunu tatbik etmiştir.⁸⁶³ Benzer şekilde bu usul raşid halifeler döneminde de uygulanmıştır.⁸⁶⁴

Âkilenin diyeti yüklenmesiyle birlikte, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranarak bir kimsenin ölümüne sebep olan, kasıtlı hareket etmemiş failin diyetin miktarının çokluğu sebebiyle bütün malvarlığını tüketmesine engel olmak ve bir nevi yükü hafifletilmek istenmiştir.⁸⁶⁵ Ayrıca çoğu zaman failin malvarlığı diyet miktarını karşılamaya yetmeyecek ve mağdurun kanı heder olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Diyetin âkileye yüklenmesiyle ise çoğu zaman bu tehlike bertaraf edebilecektir.⁸⁶⁶ Âkilenin her ne kadar cezaların şahsiliği prensibine aykırılık teşkil ettiği düşünülebilirse de; aksine toplum halinde yaşamının zorunluluğu karşısında dikkatsizlik ve tedbirsizlikle meydana gelen ölüm olaylarında suçtan doğan zararın giderilmesi bakımından hem faili hem de mağduru koruyan orijinal bir sosyal sorumluluk, sosyal dayanışma müessesesi olduğu görülmektedir.⁸⁶⁷ Öte yandan diyetin âkileye yüklenmesiyle birlikte toplumsal yaşamda insanlar hem birbirlerinin hem de kendisinin davranışlarını kontrol edecek, daha dikkatli ve tedbirli olmaya çalışacak ve bu surette davranmayanları uyarabilecektir. Dolayısıyla toplumda taksirle işlenen öldürme suçları bakımından bir caydırıcılık getirecektir.⁸⁶⁸

Âkile; asabe, divan ve beytûlmaldır.⁸⁶⁹ Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir döneminde âkile asabeyken, Hz. Ömer devrinde divan ehli âkile olarak kabul

⁸⁶² Okur, s.119.

⁸⁶³ Merginânî, IV/345; Mevsilî, V/312; Serahsî, XXVII/165; Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı*, s.157; Ayrıca bkz. Müslim, *Câmi’u’s-sahih*, VII/293-294; Askalânî, III/514-515; Rûdânî, no:5299,5303.

⁸⁶⁴ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.331.

⁸⁶⁵ Okur, s.150; Çolak, s. 135.

⁸⁶⁶ Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı*, s.157.

⁸⁶⁷ Dağcı, s.259; Serahsî, XXVI/103.

⁸⁶⁸ Kumbasar, s.134.

⁸⁶⁹ Bilmen, III/37; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.331.

edilmiştir.⁸⁷⁰ Asabe, araya kadın girmeyen erkek akrabalaradır.⁸⁷¹ Anne bir kız kardeş, koca ve diğer zevi'l-erhâm âkile kapsamına dahil edilmezler.⁸⁷² Divan ise aynı ücret siciline kaydedilmiş askeri birlik mensuplarından oluşmaktadır.⁸⁷³ Daha sonraları âkile kavramı genişletilmiş ve belirli bir esnaf teşkilatında bulunan kimseler birbirlerinin âkilesi kabul edilmiş ve diyetten sorumlu tutulmuştur.⁸⁷⁴ Âkilesi olmayan kimsenin ise âkilesi beytûlmal olmakta yani diyet bedeli devlet hazinesinden ödenmektedir.⁸⁷⁵

Hanefi mezhebinde, biri olmadığında diğeri onun yerine geçmek üzere, sırasıyla âkile; kişinin kayıtlı olduğu divan üyeleri, mensup olduğu aşiret, kabile yani asabe ve beytûlmaldır. Bunlardan hiçbirisi yoksa kişi diyeti kendisi ödeyecektir.⁸⁷⁶ İmam Malik'e göre ise âkile asabedir. Ancak kişi bir divana kayıtlıysa onlarda asabeyle birlikte âkile kapsamına alınacak ve diyeti taksime onlardan başlanacaktır. İmam Şafii ve Ahmed ise divan üyelerini âkile kapsamına dahil etmezler.⁸⁷⁷

Müslüman, müslümana; gayrimüslim de gayrimüslime âkile olur. Müslüman ile gayrimüslim arasında âkile olma ilişkisi yoktur. Dolayısıyla mümin bir kimsenin akrabaları gayrimüslim olsa ve taksirle öldürme suçunu işlese akrabaları diyet ödemesine katılmazlar. Diyeti beytûlmal öder.⁸⁷⁸ Taksirle öldürme suçunun mağdurunun müslüman ve akrabalarının gayrimüslim olduğu durumda ise diyet beytûlmale ödenecektir.⁸⁷⁹ Failin, küçük ya da akıl hastası olduğu kasten öldürme suçunda diyeti kimin yükleneceği hususunda İslam hukukçularının ekserisi diyeti âkilenin yükleneceğini kabul etmişlerdir. Ancak Şafii mezhebinde bir görüş diyetin küçük ya da akıl hastasının kendi malından alınması gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁸⁰

⁸⁷⁰ Udeh, II/231; Okur, s.120.

⁸⁷¹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.197.

⁸⁷² Şafak, s.103; Udeh, I/683.

⁸⁷³ Kumbasar, s.132; Dağcı, s.258.

⁸⁷⁴ Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.94; Halebî, IV/403.

⁸⁷⁵ Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı*, s.157.

⁸⁷⁶ Bilmen, III/54; Ayrıca bkz. Paçacı, "Diyet Bir Cezâ mıdır?", s.94; Zuhaylî, VIII/101; Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkıhı*, XX/34; Peters, s.50.

⁸⁷⁷ Udeh, II/231; Zuhaylî, VIII/102.

⁸⁷⁸ Merginanî, IV/351; Halebî, IV/405; Karaman, III/319; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.331.

⁸⁷⁹ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.159.

⁸⁸⁰ Udeh, I/682; Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.95.

Diyet, âkile arasında taksim edilecektir. Ancak kadınlar, çocuklar, deliler ve fakirler diyet ödemesine iştirak etmezler.⁸⁸¹ Diyet taksim edilirken âkile fertleri üzerine sıkıntı ve meşakkate düşecek miktarda ödeme yükletilmez.⁸⁸² Dolayısıyla âkilenin de belirli sayıda olması aranmıştır.⁸⁸³ Âkile kapsamında bulunan her ferdin bir senede ödeyeceği tutar çoğunlukla içtihat, hakime bırakılmıştır. Ancak bazı hukukçular üst sınır belirlemişlerdir.⁸⁸⁴ Diyeti âkilenin yüklendiği durumlarda failinde âkile kapsamında bir fert olarak diyet ödemeye katılıp katılmayacağı İslam hukukçuları arasında ihtilaf konusu olmuştur.⁸⁸⁵ Ebu Hanife ve Malik failin de ödemeye iştirak edeceğini savunurken⁸⁸⁶; İmam Şafii ve Ahmed ise failin âkileyle birlikte diyeti ödemeye iştirak etmeyeceğini ifade etmiştir.⁸⁸⁷

Her ne kadar diyeti âkilenin yükleneceğini ifade etmiş olsak da, bazı İslam hukukçuları divanların bozulduğu ve kabile, aşiret hayatının sona erdiği ve dolayısıyla fail ve mağdur arasında adalet ve eşitliği sağlayabilecek bir âkile sisteminin kurulmasının mümkün olmadığından bahisle diyetin ya failin kendisinin yahut devlet hazinesinin ödemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁸⁸⁸ Osmanlı Devleti'nde de diyet akileye yüklenmemiş, fail tarafından bizzat ödenmesi yönünde bir yaklaşım sergilenmiştir.⁸⁸⁹ Nitekim Şeyhülislam Ebussuud Efendi diyeti âkilenin yüklenip yüklenmeyeceği hususunda kendisine sorulan bir soruya karşılık "Bu diyarda âkile olmaz." şeklinde bir cevap vermiş ve Osmanlı geleneğinde yetişmiş Bilmen bu konuda "...bu usul aralarında divan aşiret hayatı cari olan Arablar gibi akvamı islamiyyeye mahsustur. Bu gibi teşkilata sahip olmayan sair islam cemaatleri arasında vukua

⁸⁸¹ Rûdânî, no:5302; İmam Mâlik, *Muvatta*, IV/194; Merginanî, IV/350; Halebî, IV/405; Paçacı, "Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.95; Âkile üyesinde ve âkilede meydana gelen değişikliklerin ödeme yükümlülüğüne etkisi noktasında detaylı bilgi için bkz. Okur, s.258-260.

⁸⁸² Udeh, II/231; Şafak, s.103.

⁸⁸³ Bkz. Bilmen, III/55.

⁸⁸⁴ Mâverdî, s.435; Udeh, I/683; Esen, *Mali Cezalar*, s.54; Peters, s.50.

⁸⁸⁵ Okur, s.243.

⁸⁸⁶ Mâverdî, s.435; Yaman-Çalış, s.174.

⁸⁸⁷ Udeh, I/682; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.331.

⁸⁸⁸ Bkz. Udeh, I/686.

⁸⁸⁹ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.331; Osmanlı'da öldürme suçları sonrasında terettüp eden diyetin failin kendisine yükleneceğine dair bkz. Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil Hüküm no: 488.

gelen cinayetlerden dolayı icabeden diyetleri bizzat caniler tesviye ede gelmişlerdir.”⁸⁹⁰ diyerek bu hususu vurgulamıştır. ⁸⁹¹

Görüldüğü üzere, âkile sistemi hem mağduru hem de faili korumayı amaçlayan, temelde sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı esas alan ve toplum halinde yaşayan insanların gerek kendi otokontrolüne gerekse de toplumdaki diğer insanların üzerindeki denetim ve kontrolüne yardımcı olan bir müessesedir. Günümüzde taksirle öldürme suçu sonrasında açılan tazminat davaları, failin ekonomik durumunun iyi olması ile anlam kazanmaktadır. Çoğunlukla ise failin ekonomik durumu kötü olmakta ve hâkim tarafından hükmedilen tazminat tutarına ulaşamamaktadır. Dolayısıyla tahsil kabiliyetinin bulunması mağdurun yakınlarını teskin edebilmek noktasında en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar bu durum sigorta ve benzeri kurumlar ile yumuşatılmaya çalışılmış olsa da tazminat miktarlarının çoğu zaman İslam hukukunda benimsenen diyet miktarına yaklaşmadığı, çok aşağısında kaldığı görülmektedir. Bu noktada gerek suçların işlenmesini önlemek gerekse de mağdurun yakınlarını teskin edebilmek için devletin bir sorumluluk alması elzemdir. Ancak diyeti tamamen devletin ödemesi, taksirle işlenen öldürme suçlarının sayısı ve diyetin miktarı göz önüne alındığında, devlet içinde çok ciddi bir mali yük anlamına gelmektedir. Dolayısıyla devlet bu iş için ayrı bir vergilendirme geliştirebilir yahut Motorlu Taşıtlar Vergisi gibi mevcut vergiler üzerinden ayrı bir fon oluşturmak suretiyle bu sistemi işler hale getirebilir.⁸⁹² Devlet böyle bir vergilendirmeye hem mağdurun diyetini karşılamış olacak hem de sayısı durdurulamayacak şekilde artan motorlu taşıt kullanımını yavaşlatmış ve motorlu taşıt kullanıcılarını daha dikkatli olmaya sevk etmiş olacaktır.

5.2.2. Kefaret

Kefaret kelimesi “*küfr*” kökünden türetilmiştir. Küfr; kapatmak, örtmek gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla kefaretin “*işlenen günahı örten şey*” anlamına geldiği söylenebilir. İslam hukukunda bir bakımdan yasaklanmış bir bakımdan da

⁸⁹⁰ Bilmen, III/57.

⁸⁹¹ Osmanlı Devleti’nde âkile sisteminin olup olmadığına dair geniş bilgi için bkz. Okur, s.125-126.

⁸⁹² Nitekim Almanya, İtalya ve Yugoslavya gibi birtakım Avrupa ülkeleri mahkemeler tarafından hükmedilen para cezalarından oluşan bir fon oluşturmuşlar ve failin malvarlığının zararı karşılamaya yetmediği durumlarda mağdurun alacağını o fondan ödemişlerdir. Bkz. Udeh, I/686.

herhangi bir yasaklama bulunmayan fiillerin icra edilmesi sonrasında yerine getirilmesi gereken yükümlülükler kefarete adı verilmiştir.⁸⁹³ Kefaretin terim anlamı ise Allah'ın emirlerine karşılık itaatsizlik ve muhalefet oluşturan bir suçun işlenmesi sonrasında bu suçu örtmek, kapatmak üzere Şari' tarafından belirlenmiş hususi bir yaptırımdır.⁸⁹⁴

Taksirle öldürme suçu bağlamında kefarete, Nisâ 4/92 ayetinde *“Taksirle insan öldürenin... mümin bir köleyi azat etmesi, bunları bulamayan kimsenin Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lazımdır.”* şeklinde belirtilmiştir. Dolayısıyla kefarete, nas ile sabittir.⁸⁹⁵ Ayetin sarîh ifadesi sebebiyle taksirle öldürme suçu bakımından kefarete gerektiğine dair İslam hukukçuları ittifak içerisinde.⁸⁹⁶ Kefarete, Hanefî hukukçulara göre kasten işlenen öldürme suçu ve tesebbüben işlenen taksirle öldürme suçu dışında kalan diğer öldürme suçlarında aslî yaptırım olarak uygulanmaktadır. Buna karşılık İmam Şafî, Malik ve Ahmed'e göre ise tesebbüben işlenen taksirle öldürme suçunda da faile kefarete gerekmektedir.⁸⁹⁷

Kefaretin gerekip gerekmemesi noktasında mağdurun kişiliği ve suçun işlendiği yer önem arz etmemektedir. Daha açık anlatımla, mağdurun büyük, küçük, müslim, gayrimüslim veya kadın ya da erkek olması yahut suçun İslam ülkesinde ya da düşman ülkede işlenmesi durumlarında kefarete gerekmektedir.⁸⁹⁸ Ayrıca önemle ifade etmek gerekir ki, İslam hukukçularına göre kefareti suçlu kendisi yüklenmektedir. Dolayısıyla ne âkileye ne de hazineye maddî bir yükümlülük yüklenemez.⁸⁹⁹

Kefarete, çok maksatlı bir müessese olup temelde, dikkatsiz ve tedbirsiz bir kimseyi olgunlaştırmak, eğitmek, günahından arındırmak, tövbe ve dolayısıyla sosyal

⁸⁹³ Bilmen, III/19.

⁸⁹⁴ Esen, *Mali Cezalar*, s.55; *“Kefarete, ferdin yeryüzünde işlemiş bulunduğu cezayı müstelzim fiil için, mahkeme-i ilahiyedeki vaziyetinin ıslahı ile ukbada kendisini bekleyen cezalar hususunda Allah'ın merhametini isticlap içindir.”* Sava Paşa, I/181.

⁸⁹⁵ Bilmen, III/40.

⁸⁹⁶ Udeh, I/687.

⁸⁹⁷ İbn Âbidin, XVI/240; Mevsilî, V/209; Zuhaylî, VIII/50; Kudurî, s.455; Mevsilî, V/274; Merginanî, IV/251; Ebû Zehra, I/130; Udeh, II/208; Yigîr, s.116; Çolak, s.139.

⁸⁹⁸ Udeh, II/208.

⁸⁹⁹ Kudurî, s.461; Zuhaylî, VIII/107; Udeh, II/237.

yapıyı güçlendirmek amacını gütmektedir.⁹⁰⁰ Taksirle öldürme suçuna karşılık olarak mümin bir kölenin azat edilmesinin istenmesinden maksadın ise müslüman toplumun kaybetmiş olduğu bireyi telafi etmek ve kölelerin azat edilmek suretiyle hürriyetlerine kavuşmasını sağlamak olduğu söylenebilir.⁹⁰¹

Ayetin lafzından da anlaşılacağı üzere taksirle öldürme suçu bağlamında asli kefarete, mümin bir köle azat etmektedir. Nas gereği kölenin mümin olması gerekmektedir.⁹⁰² Şayet mümin bir köle azat etmeye imkan bulunmaz ise failin iki ay oruç tutması gerekecektir.⁹⁰³ Buna imkan bulunamayan hallerde İmam Şafii'nin bir görüşüne göre failin fakirlere yemek yedirmesi kefarete olarak kabul edilebilecektir.⁹⁰⁴ Bir rivayete göre Ahmed'de bu görüştedir.⁹⁰⁵ Ancak Hanefiler kefaretin ancak nas ile tespit edileceği dolayısıyla kefarete olarak fakire yemek yedirmenin mümkün olmadığı görüşündedir.⁹⁰⁶ Kişi, köle ve onu azat etmeye yetecek miktarda maddi imkana sahip olduğu takdirde öncelikli olarak bunu yerine getirmekle yükümlüdür. Eğer azat edilecek kölenin anne ve babasından birisi müslüman ise küçük bir bebeğin dahi azat edilmesiyle kefaretin yerine getirilmiş olacağı kabul edilmiştir. Azat edilecek kölenin hukuk nezdinde "kimse" olması arandığından cenin azat edilemeyecektir.⁹⁰⁷ Günümüzde köle azadı mümkün görünmemektedir.⁹⁰⁸ Dolayısıyla bazı çağdaş İslam hukukçuları kölenin kıymeti tutarında paranın bağışlanması suretiyle bu müeyyidenin yerine getirilmiş olacağını iddia etmektedir.⁹⁰⁹ Kefaretin azalan mümin sayısını telafi etmek, köleliği ortadan kaldırmak noktasında bir amaçla getirildiği hususları göz önünde bulundurulduğunda bu iddianın amaca uygun bir yaklaşım olmadığı görülecektir. Zira kölenin kıymetini bağışlamak suretiyle ne azalan mümin sayısı telafi edilebilecek ne de bir kimse özgürlüğüne kavuşturulabilecektir. Ayrıca fail, özellikle ve ısrarla ekonomik bir yükümlülük getirilmek suretiyle cezalandırılmak istenseydi

⁹⁰⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.160; Çolak, s.138; Esen, *Mali Cezalar*, s.55.

⁹⁰¹ Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.101.

⁹⁰² İbn Âbidin, XVI/342.

⁹⁰³ Kudurî, s.475; Bilmen, III/19; Akşit, s.85; Peters, s.41; Schacht, s.185.

⁹⁰⁴ Mâverdî, s.441.

⁹⁰⁵ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.330.

⁹⁰⁶ Kudurî, s.475; İbn Âbidin, XVI/342; Mevsilî, V/216; Serahsî, XXVI/106.

⁹⁰⁷ Merginani, IV/285; İbn Âbidin, XVI/341.

⁹⁰⁸ Zuhaylî, IV/320.

⁹⁰⁹ Bkz. Ebû Zehra, II/531; Yaşar Yiğit, s.117.

taksirle öldürme suçu dolayısıyla terettüp eden diyeti failin ödemesi gerekirdi ve köle azadına imkan bulunmayan hallerde oruç tutulması gereği vazedilmezdi.

Taksirle öldürme suçu sebebiyle öngörülen oruç kefareti, köle azadının yerini tutan yani asıl cezaya bedel güvenlik tedbiridir.⁹¹⁰ Orucun aralıksız olarak tutulması gerekmektedir. Buna uyulmadığı takdirde oruç da geçerliliğini yitirecektir. İlâveten bu iki ayın hesabı da kameri aylara göre ve her ay otuz gün olmak üzere hesap edilecektir.⁹¹¹ Köle azat etmek yok edilen hayatın yerine geçebilecek bir çeşit diriltmedir. Oruçta bir köle azat etmek hükmündedir. Gerçekten de köle azat etmek bir hayatı kölelik ve esirlik bağından kurtarmak olduğu gibi, oruçta aynı şekilde insanın kendi nefsinin şehvetlerin esirinden kurtarmak ve temizlemek anlamına gelmektedir.⁹¹²

İslam hukukunda kefaret, yalnızca taksirle öldürme suçuna karşılık olarak öngörülmüş değildir.⁹¹³ Dolayısıyla kefaretin hukuki niteliğini tespit noktasında suça karşılık gerekli olan kefaret ve hukuki bağlamda suç teşkil etmeyen birtakım fiiller sebebiyle gerekli olan kefaret ayrımı yapılması doğru bir yaklaşım olacaktır. Hukuki bakımdan suç teşkil etmeyen birtakım fiiller sebebiyle öngörülen kefaret sırf ibadet özelliği taşımaktadır. Ancak taksirle öldürme suçu gibi bir suça karşılık failin yerine getirmesi gereken kefaretin cezai birtakım özelliklere sahip olduğu da şüphesizdir.⁹¹⁴ İslam hukukçuları kefaret kavramının kompleks yapısı sebebiyle ceza ile ibadet arasında⁹¹⁵ bir hukuki nitelik arz ettiğini vurgulamak bakımından “*taabbudi* (kulluk niteliğinde) *ceza*” ifadesini kullanmışlardır.⁹¹⁶

Bu itibarla kefareti dinen yasaklanmış bir eylemin icra edilmesi durumunda Yüce Allah’tan (c.c.) bağışlanma talebinde bulunmak maksadıyla kişinin yerine

⁹¹⁰ Udeh, I/688.

⁹¹¹ Udeh, II/218.

⁹¹² Yazır, III/53; Ebû Zehra, II/464; Ayrıca bkz. Bilmen, III/41.

⁹¹³ Kefaretler; kefareti katl, kefareti zıhar, kefareti yemin, kefareti fitr ve kefareti cinayati’l-hac olmak üzere beş kısma ayrılmıştır. Bilmen, III/19; Kefaretler hakkında detaylı bilgi için bkz. Zuhaylî, IV/313-322; Esen, *Mali Cezalar*, s.56-65.

⁹¹⁴ Udeh, I/687.

⁹¹⁵ Akşit, s.85; Karaman, III/320.

⁹¹⁶ Esen, *Mali Cezalar*, s.56; Çolak, s. 138.

getirdiği hem ibadet hem de dini bir ceza niteliğine haiz onarma aracı olarak nitelendirmek mümkündür.⁹¹⁷

Kefaretin kompleks yapısı gereği kendine mahsus birtakım özellikleri bulunmaktadır. Mesela, kefaretin kişinin taksirli davranışının örtülmesi ve failin temizlenmesi noktasında, diğer ceza türlerinden farklı olarak, infazı yargısal bir denetime tabi değildir. Diğer bir deyişle, kefaretin yerine getirilip getirilmemesi hususu kişinin diyanetine terk edilmiştir.⁹¹⁸ İlâveten kefaretin, inanç ve hukuku birlikte ele alan ve bazı dünyevi ve uhrevi müeyyideler getiren semavi şeriatlara özgü olduğu söylenebilir.⁹¹⁹ Dolayısıyla bu yönleriyle daha çok bir ibadet niteliği arz etmektedir.

Öte yandan kefaretin aynı zamanda bir ceza olması sebebiyle cezaların şahsiliği ilkesi gibi ceza hukuku ilkeleri kefaretin bakımından da geçerlidir. Dolayısıyla bir taksirle öldürme suçu birden fazla kimsenin hareketiyle meydana geliyorsa failerin herbirine ayrı ayrı kefaretin terettüp edecektir. Dört mezhep hukukçuları da aynı doğrultuda görüş belirtmişlerdir.⁹²⁰ Ayrıca kefaretin türü ve miktarı Şari' tarafından belirlendiği için bunların artırılması yahut eksiltilmesi ve özellikle Hanefi mezhebine göre kefaretin noktasında kıyas, yapılması mümkün olmayan bir şeydir.⁹²¹

Kefaretin ibadet niteliğine haiz olması sebebiyle Hanefi ve Maliki hukukçular ancak Müslüman olan kimselerin kefaretle yükümlü olabileceğini, gayrimüslimlere kefaretin gerekmediğini ileri sürmüşlerdir.⁹²² Ancak Şafii ve Ahmed ise Müslüman olmayan kimselerin üzerine de hükmün genelliği ve ceza niteliği de olması sebebiyle kefaretin gerekeceğini ve Müslüman olmamalarından dolayı mali kefaretin yerine getirileceğini söylemişlerdir.⁹²³ Bunun dışında İslam hukukçuları cezai sorumluluğu olmayan kimselere kefaretin gerekip gerekmediği hususunda da ihtilafa

⁹¹⁷ İbn Âbidin, XVI/241; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, II/116; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.160.

⁹¹⁸ Çolak, s.138; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.161; Peters, s.41.

⁹¹⁹ Esen, *Mali Cezalar*, s.55; Çolak, s.138

⁹²⁰ Udeh, II/207; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.161; Esen, *Mali Cezalar*, s.59.

⁹²¹ İbn Âbidin, XVI/241; Merginanî, IV/285; Esen, *Mali Cezalar*, s.56; Çolak, s.138; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.161; Bununla birlikte Şafii hukukçular hata yoluyla adam öldürme suçunda gerekli olan kefaretin evleviyet kıyası veya nassın delaleti ile kasıtlı adam öldürme suçunda da gerekli olduğunu ileri sürerek kefaretlerde de kıyasa başvurmuşlardır. Esen, *Mali Cezalar*, s.56.

⁹²² Yazır, III/51; Karaman, III/320; Esen, *Mali Cezalar*, s.58.

⁹²³ Udeh, I/688; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.161.

düşmüşlerdir. İmam Şafii, Ahmed ve Malik'e göre küçük ya da akıl hastası olması fark etmeksizin taksirle öldürme suçunun failine kefareti terettüp eder. Ancak İmam Ebu Hanife ise cezai sorumluluğu olmayan bu kimselere kefaretin gerekmeyeceğini söylemiştir. Zira küçük ve akıl hastası hukuki hükümlerin muhatabı değildir ve dolayısıyla sorumlulukları da yoktur.⁹²⁴

İslam hukukçuları taksirle öldürme suçu sonrasında gereken kefareti hem bir teşekkür göstergesi hem de topluma karşı bir tür manevi tazminat olarak görmüşlerdir. Zira fail her ne kadar kasıtlı olmasa da masum bir kimsenin yaşamına son vermiş ve dolayısıyla kisası hak etmiştir. Ancak Allah Teâlâ dikkatsizliğini mazur görmüş ve kisasını affetmiştir. Dolayısıyla müslüman bir kimse kefareti yerine getirerek Allah'ın bu af ve lütfuna karşılık bir teşekkürde bulunmuş olmaktadır.⁹²⁵ Öte yandan fail, masum bir kimseyi öldürmek suretiyle kanunlara aykırı davranmış, kamu düzenini ve toplum huzurunu bozmuş ve mağdurun mensup olduğu toplumu üzüntü içerisine sokmuştur. Fail köle azat etmekle bir nevi toplumdan özür dilemiş, toplumun zararını gidermeye çalışmıştır.⁹²⁶

5.2.3. Mirastan ve Vasiyetten Mahrumiyet

Mirastan ve vasiyetten mahrumiyet fail hakkında, öldürme filini işlediği sabit olup asıl cezaya hükmedildikten sonra fail aleyhine asıl cezanın peşinden verilen tâbi, ek, fer'i bir yaptırım niteliğindedir.⁹²⁷ Buna göre fail, mağdurun mirasından ve daha önce kendisi lehine yapılmış vasiyetten faydalanamayacaktır.⁹²⁸ Failin bu yaptırımla karşı karşıya kalabilmesi cezai ehliyetinin olmasına yani küçük yahut akıl hastası olmamasına bağlıdır.⁹²⁹

Mirastan ve vasiyetten mahrumiyet yaptırımları, birtakım kimselerin mal hırsı ile kendisine düşecek miras ve vasiyete bir an evvel ulaşmak adına murislerini

⁹²⁴ Serahsî, XXVII/7; Udeh, I/688; Esen, *Mali Cezalar*, s.58; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.161.

⁹²⁵ Serahsî, XXVII/114.

⁹²⁶ Bilmen, III/40; Yazır, III/51.

⁹²⁷ Udeh, I/688.

⁹²⁸ Bilmen, III/38; Peters, s.40.

⁹²⁹ Esen, *Mali Cezalar*, s.66.

öldürmelerine engel olmak amacıyla vazedilmiştir.⁹³⁰ Nitekim “*Kim ki bir şeyi vaktinden evvel isti’cal eylerse mahrumiyetle muateb olur.*” (Mecelle m.99) genel kuralı da bu anlamı ifade etmektedir.⁹³¹ Bu yaptırımların hukuki dayanağı ise “*Katil mirasçı olamaz.*”, “*Katile vasiyet yoktur.*” ve “*Katile hiçbir şey yoktur.*” şeklindeki hadis-i şeriflerdir⁹³² ve Peygamberimiz de öldürme suçunun failinin mirastan mahrum kalmasına hükmetmiştir. Dolayısıyla mirastan ve vasiyetten mahrumiyet yaptırımının meşruiyeti sünneti nebeviyye ile sabittir.⁹³³

İslam hukukçuları kural olarak öldürme suçunun failinin mağdura mirasçı olamayacağı noktasında ittifak içerisindeyler. Ancak birtakım hukukçular varislerin izin vermesi sonrasında vasiyetin geçerli olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁹³⁴ İhtilaf ise hangi öldürme suçunun failinin mağdura mirasçı olamayacağı noktasında yoğunlaşmaktadır. Mezhepler bu noktada farklı yaklaşım sergilemişler, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.⁹³⁵

Hanefi hukukçulara göre, tesebbüben katl hariç diğer tüm öldürme çeşitlerinde, öldürme fiili iki yakın kimse arasında; yani mağdurun mirasbırakan, failin ise mirasçı olduğu bir durumda meydana gelmesinde mirastan mahrumiyet ve buna kıyasen vasiyetten mahrumiyet yaptırımı gerekmektedir.⁹³⁶ Daha açık bir anlatımla, kasten, kastın aşılması suretiyle, hataen ve hata hükmünde olan öldürme çeşitlerinde fail mirastan mahrum olacaktır.⁹³⁷ Öldürme çeşitleri içerisinde tesebbüben katlin hariç tutulmasına ise bu öldürme çeşidinde failin aslında gerçek manada katil ve öldürme ile itham edilebilir olmaması sebep olarak gösterilmektedir.⁹³⁸ İlâveten Hanefi hukukçular mirastan mahrumiyet yaptırımının uygulanabilmesi için hukuka uygunluk

⁹³⁰ “*Sırf mirasa konmak için yakın akrabasını öldürme memnuiyeti dolayısıyla cemiyeti alakalandıran bir “ibret-i müessire” hali mevcut bulunduğu...*” Sava Paşa, I/187.

⁹³¹ Yiğit, s.118; Esen, *Mali Cezalar*, s.66.

⁹³² Askalânî, III/212; Rûdânî, no:5083-5084-5313; Demir, *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi*, s.184; Esen, *Mali Cezalar*, s.67.

⁹³³ Bilmen, III/38.

⁹³⁴ Geniş bilgi için bkz. Esen, *Mali Cezalar*, s.67-68.

⁹³⁵ Esen, *Mali Cezalar*, s.66; Mezheplerin bu konuya yaklaşımlarına dair detaylı bilgi için bkz. Bilmen, III/39-40.

⁹³⁶ Mevsilî, V/215; Miyâr-ı Adâlet, ms.24, Zuhaylî, VIII/94; Ebû Zehra, I/130; Bilmen, III/39; Çolak, s.139; İkinci, *İslam Hukuku*, s.325.

⁹³⁷ Esen, *Mali Cezalar*, s.66.

⁹³⁸ Demir, *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi*, s.184.

sebeplerinin olmadığı ve cezai ehliyeti olmayan kimselerin işlemediği öldürme fiilinin bulunmasını aramaktadır.⁹³⁹

Maliki hukukçular ise, hukuka uygunluk sebebinin bulunmadığı bir halde öldürme fiilinin yalnızca kasten gerçekleşmesi durumunda failin, mağdurun mirasından mahrum olacağını kabul etmişlerdir. Fiilin doğrudan yahut dolaylı bir şekilde gerçekleşmesini ya da failin kısas edilmesini yahut herhangi bir hukuki sebeple kısasın gerçekleşmemesini bu yaptırım türü bakımından dikkate almamışlardır. Dolayısıyla kastın aşılması suretiyle öldürme ve taksirle öldürme suçunun faili mirastan mahrumiyet yaptırımıyla karşı karşıya kalmayacaktır.⁹⁴⁰ Maliki hukukçulara göre bu türden öldürme suçunun faili mirastan mahrum kalmasa da öldürme hadisesi sebebiyle vacip olan diyetten mahrum kalacaklardır. Diğer bir deyişle, fail kendisinin sebep olduğu öldürme olayı sonrasında terettüp eden diyetten pay alamayacaktır.⁹⁴¹ Ayrıca Maliki hukukçular arasındaki kuvvetli görüşe göre cezai ehliyeti olmayan kimseler işledikleri kasten öldürme suçu dolayısıyla mirastan mahrum kalacaklardır.⁹⁴² Şafii hukukçular ise öldürme fiilinin her nasıl olursa olsun işlenmesi ve ölüm neticesinin gerçekleşmesi sonrasında fail mağdura mirasçı olamayacaktır.⁹⁴³

Türk hukukunda mirastan yoksunluk sebebi adı altında, İslam ceza hukukunda mevcut olan mirastan mahrumiyet yaptırımına benzer bir yaptırım uygulanmaktadır. Buna göre failin öldürme suçunun sabit olması halinde, hakimın ayrıca bir hükmüne gerek kalmaksızın kendiliğinden mirastan mahrumiyet yaptırımı doğacaktır. Ancak taksirle öldürme suçunda bu yaptırım uygulanmayacaktır. Nitekim TMK'nin mirastan yoksunluk başlıklı 578. maddesinde “*Mirasbırakanı kasten ve hukuka aykırı olarak öldüren veya öldürmeye teşebbüs edenler*” denilerek bu yaptırımın yalnızca hukuka uygunluk sebebinin olmadığı ve kasten gerçekleşen öldürme olaylarında uygulanacağı belirtilmiştir. Bu yönüyle Maliki hukukçularla Türk hukukunun benzer bir çizgide olduğu görülmektedir.

⁹³⁹ Udeh, I/689; Çolak, s.139; Yiğit, s.118;.

⁹⁴⁰ Bilmen, III/39; Esen, *Mali Cezalar*, s.66; Çolak, s.139; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.325.

⁹⁴¹ Bkz. İmam Mâlik, IV/193.

⁹⁴² Udeh, I/689; Ayrıca bkz. Peters, s.41.

⁹⁴³ Bilmen, III/39; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.325; Esen, *Mali Cezalar*, s.66; Peters, s.41.

5.2.4. Tazir Cezası

Kamu düzenini korumakla görevli olan devletin kamu düzeninin bozulmasına yol açan hayata ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlarda tazir cezası verme yetkisi vardır. Dolayısıyla dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık sebebiyle meydana gelen taksirle öldürme suçunda, özellikle günümüzde bu türden suçların işlenme yoğunluğu göz önüne alındığında, devletin fail diyet ödemiş olsa dahi kamu hakları ödenmiş olmayacağından tazir cezası vermesi kaçınılmazdır.⁹⁴⁴ Nitekim Maliki hukukçuların görüşleri de bu doğrultudadır.⁹⁴⁵

Ebussuud Efendi, bir kişinin evine saldıran bir topluluğun dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranmak suretiyle evde bulunan bir çocuğun ölümüne sebep olmaları halinde, mağdurun yakınlarına diyet ödemenin yanında tazir-i şedid ve uzun süreli hapis cezasının verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde “*Zeyd-i müteveffanın, zevci Hind’den bir yaşındaki oğlu Amr ile üç yaşındaki Bekir’i, Hind ile Hind’in anası Hatice’nin elinden cebren, Zeyd’in babası ve kardeşleri alıp evlerine ilettiklerinde, Bekir ocağa düşüp yanıp fevt olup, Amr dahi inek sütü ile beslendiği için ölse, şer’an Zeyd’in babası ile kardeşlerine ne lâzım olur? el-cevap: Ta’zîr-i şedîd lâzımdır.*”⁹⁴⁶ şeklindeki fetvasında da taksirle öldürme suçuna ilişkin şiddetli tazir cezası⁹⁴⁷ verilmesi gerektiğini söylemiştir.⁹⁴⁸

Osmanlı 1851 CK Birinci Fasl m.13’te failin sabıka durumuna göre bir sene kürek veya pranga cezası öngörülmüş ve söz konusu maddenin uygulamasını gösteren bir belgede failin ağır işlerde çalıştırılmak suretiyle elde ettiği kazancından maktulün diyetinin ödenmesi istenmiştir. Benzer bir şekilde 1858 CK m.182’de taksirle öldürme suçunun dikkatsizlik veya nizamata riayetsizlikten dolayı gerçekleştiği hallerde faile altı aydan iki yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.⁹⁴⁹

⁹⁴⁴ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.148.

⁹⁴⁵ Yaşar Yiğit, s.134.

⁹⁴⁶ Ebussuud, no:14.

⁹⁴⁷ “Şiddetli tazir değeri ne kadar dayaktır? Cevap: 39’dur. Ebu Yusuf da zahir rivayette 75’tir. Diğer bir rivayette 79’dur. Cürümlerde çeşitlilik vardır. Hakim bunlardan ne kadar ile cezalandırılmasını anlarsa onu seçip uygular.” Abdürrahim: 105, akt. Halebî, II/333.

⁹⁴⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.148.

⁹⁴⁹ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.149; Osmanlı Devleti’nde sabıkalı bir taksirle öldürme suçu faili ağır işlerde çalıştırılmış ve kazancından maktulün diyeti ödettirilmiştir. “*Katil-i merkum, maktul-i merkumu amden katletmeyip dağ hayvanı zannıyla tüfenk endaht ederek kazaen idam etmiş olduğu*

Görüldüğü üzere, tazir cezası niteliğinde Osmanlı'da taksirle öldürme suçuna ilişkin olarak kürek, pranga ve hapis cezaları uygulanmıştır. TCK m.85'te taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişinin iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Kanunun bu maddesi İslam ceza hukuku bağlamında tazir cezası olarak nitelendirilebilir. Öte yandan TCK m.53/6'da taksirli suçlara mahsus olmak üzere *“Belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet halinde, üç aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir.”* şeklinde bir güvenlik tedbiri öngörülmüştür. Buna göre hakkında taksirle öldürme suçundan mahkûmiyet kararı verilen fail, eğer bu suç belirli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlemişse bu meslek veya sanatın icrasından yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir.

Kanun koyucu taksirle öldürme suçunda failin neticeyi irade etmemesi, kanunlara karşı bir isyan içerisinde olmaması gibi hususları göz önünde bulundurmuş ve taksirle öldürme suçuna ilişkin verilen hapis cezalarını yumuşatmayı tercih etmiştir. Buna göre taksirle öldürme suçunda fail aleyhine uzun süreli hapis cezasına hükmedilmiş olsa bile failin bilinçli taksirli olmaması şartıyla diğer şartlar da varsa hapis cezası adli para cezasına çevrilebilecektir. Uygulamada asıl mahkûmiyet hapis cezasından çevrilen adli para cezası olacaktır. Ancak bu durum yalnızca adli para cezasına mahsustur. Diğer bir deyişle, hâkim hapis cezasını seçenek yaptırımlardan adli para cezasından başkasına çeviremez.

İlaveten kanun koyucu suçun gerek basit gerekse de nitelikli halinde hapis cezasının alt sınırını iki yıl olarak belirlemek suretiyle hapis cezasının ertelenmesine

(taksirle öldürdüğü) anlaşılmış ve bu makule kendisine hataen madde-i katl sadır olan kimsenin bu makule ef'alde bir gûna sabıkası olmayıp hüsnü şahadet olunarak mazanne-i sû olmadığı inde 'ş-Şer' tebeyyün eylediği halde yalnız diyette iktifa ve mazanne-i sû oldu ise yine tediye-i diyette beraber nizamen bir sene müddet için küreğe vaz ve ilka olunması... tediye-i diyete adem-i kudretine nazaran vaz-ı kürek için bu tarafa gönderilmesi lazım gelmeyerek muahharan karargir olan hüküm iktizasınca merkum Küre-i nühas madenine gönderilerek orada ... tarihinde itibaren bir sene müddet cari ücretle prangabent olarak bil-istihdam ücretinden kifayet miktarı kendisine verilip maadası müdür tarafından hıfz olunarak marifet-i şer'de vereseye ita ve bade hitam-ı müddet salıverilirken diyetten ne miktar kalırsa kezalik ber nehc-i şer'i iktizasının icrası....” BOA Ayniyat Defteri, No:370, s.114 akt. Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.427.

olanak sağlamış görünmektedir. Öte yandan fail hakkında hükmedilen cezanın koşulları varsa hükmün açıklanmasının geri bırakılması da mümkündür.

5.3. Yaptırım Bakımından Çeşitli İhtimaller

5.3.1. Genel Olarak

Taksirle öldürme suçu bakımından temel dayanak ve hüküm olan Nisâ 4/92: *“Taksirle bir mümini öldürenin -ölünün ailesi diyeti bağışlamazsa- mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine diyet vermesi gereklidir. Öldürülen, mümin olmakla birlikte size düşman olan bir topluluktan ise mümin bir köle azat etmek lâzımdır (Müslümanlara düşman olan bir topluluk içinde yaşarken taksirle öldürülen müminin diyeti, orada oturan gayrimüslim ailesine veya devletine ödenmez). Eğer kendileriyle aranızda anlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine bir diyet vermek ve mümin bir köleyi azat etmek gerekir (burada aile (ehl) kavramını “müslüman” olarak anlayan ve gayrimüslimlere diyet verilemeyeceğini ileri süren müçtehitler ve tefsirciler vardır). Bunları bulamayan kimsenin Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lâzımdır.”* şeklindedir.

Görüleceği üzere ayet, bir müminin, İslam ülkesi, anlaşmalı ülke (muahed) veya anlaşma olmayan (harbi) ülke vatandaşı olan mümini öldürmesi halini düzenlemiştir. Ancak karşımıza gelebilecek olan ihtimaller bununla sınırlı olmayıp birtakım ihtimaller bakımından da taksirle öldürme suçuna uygulanacak olan yaptırımları tespit etmek gerekmektedir. Zira ayette geçen bütün öldürme ihtimalleri bakımından fail de mağdur da mümindir. Biz failin veya mağdurun zimmi ve müste'men olduğu durumları da irdelemeye çalışacağız. Buna göre: İslam ülkesinde taksirle,

a) Mü'min; zimmiyi, müste'meni öldürmesi halinde, İslam ülkesinde diğer mümin vatandaşlar gibi kanları ve malları himaye edildiğinden **diyet** ve müminin bir insanı öldürmüş olması sebebiyle **kefare**t yaptırımı gerekmektedir.⁹⁵⁰ Mümin,

⁹⁵⁰ Nisâ 4/92. ayetteki “...eğer öldürülen kendileriyle aranızda anlaşma olan bir kavimden ise o vakit mirasçılara diyet vermek...” ifadesi ve “Ahdine sadık kalan her zimminin diyeti 1000 dinardır” Yahudi ve Hristiyan'ın diyeti Müslümanunki gibidir” hadisleri buna delildir. Bkz. Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fıkhı*, XIX/428.

anlaşma olmayan ülke vatandaşı bir mümini öldürürse ayetin sarîh ifadesi⁹⁵¹ gereği diyet gerekmiyip yalnızca **kefare**t gerekmektedir. Mümin, anlaşma olmayan ülke vatandaşı bir kâfiri öldürürse diyet ve kefaret gerekmez.

b)Zimmi; mümini, zimmiyi, müste'meni, anlaşma olan ülke vatandaşı mümini veya kâfiri öldürmesi halinde, kefaretin ibadet niteliği gereği gayrimüslimler kefaretle yükümlü olmayacağından bu öldürme ihtimallerinde yalnızca **diyet** gerekir. Zimmi, anlaşma olmayan ülke vatandaşı mümini veya kâfiri öldürmesi halinde ise anlaşma olmayan devlete diyet ödemesi yapılamayacağından diyet ve kefaret gerekmez.

c)Müste'men; mümini, zimmiyi, anlaşma olan ülke vatandaşı mümini veya kâfiri öldürmesi halinde zimminin fail olduğu durumla benzer gerekçelerle yalnızca **diyet** gerekirken; anlaşma olmayan ülke vatandaşı mümini veya kâfiri öldürmesi halinde ise ne diyet ne de kefaret gerekmez.

Ancak önemle ifade etmek gerekir ki, bütün öldürme ihtimallerinde fail, **mirastan ve vasiyetten mahrumiyet** yaptırımıyla karşılaşacaktır. Ayrıca yetkili yasama organının takdirinde olmak üzere bütün öldürme ihtimallerinde faile **tazir cezası** da verilebilecektir.

5.3.2.Suçu Ağır

İslam hukukçuları arasında taksirle öldürme suçunun belirli hallerde işlenmiş olması sonrasında diyetin ağır

⁹⁵¹ “Öldürülen, mümin olmakla birlikte size düşman olan bir topluluktan ise mümin bir köle azat etmek lâzımdır.” Nisa, 4/92.

⁹⁵² Müslim, VII/286-287; Rûdânî, no:5313; Zuhaylî, VIII/88; Mâverdi, s.437; Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.92; Peters, s.51.

diyetin ağırlaştırılacağını kabul eder.⁹⁵³ Hz. Ömer ve İbn Abbas'ın böyle bir durumda diyeti ağırlaştırdığına dair rivayetler bulunmaktadır.⁹⁵⁴

İslam hukukçularının çoğunluğu diyetin ağırlaştırılmasının deve üzerinden ve devenin vasıfları noktasında yapılacağı görüşündedirler.⁹⁵⁵ Buna göre ağırlaştırılmış diyet Şafii'ye göre, otuz hikka (dört yaşına girmiş dişi deve), otuz cezea (beş yaşına girmiş dişi deve) ve kırk hılfe (hamile deve); Ahmed b. Hanbel'e göre ise yirmi beşer tane iki, üç, dört ve beş yaşını doldurmuş dişi deve olarak ödenecektir.⁹⁵⁶

Bir taksirle öldürme suçunda yukarıda açıkladığımız üç unsur bir arada bulunmazsa yani Harem-i Şerif dışında haram ayların içinde ya da haram ayların dışında Harem-i Şerif'te yahut Harem-i Şerif'te haram aylarda ancak yakın akraba olmayan kişiye karşı işlenmesi durumunda Hanbelilere göre unsurların sayısına bakılmaktadır. Buna göre üç unsurdan birisi varsa 1/3 oranında ikisi varsa 2/3 oranında hepsi varsa tamamen ağırlaştırılacaktır. İmam Şafii ise tedahül olacağını yani diyetin büyük ihtimaller bakımından bir sefer ağırlaştırılacağını kabul etmektedir.⁹⁵⁷

TCK m.85/2'de taksirle öldürme suçuna ilişkin ağırlaştırıcı bir neden öngörülmüştür. Buna göre failin fiili, *"birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası"* ile cezalandırılacaktır.⁹⁵⁸

Ayrıca yalnızca taksirle öldürme suçuna mahsus olmamakla birlikte, TCK m.22/3 delaletiyle taksirle öldürme suçunda suçun bilinçli taksirle işlenmesi halinde *"suça ilişkin ceza üçte birden yarısına kadar"* artırılabilmektedir.

5.3.3. Suçu Hafifletici Nedenler

Taksirle öldürme suçuna mahsus bir hafifletici neden bulunmamakla birlikte taksirli suçlar için TCK'nin 22/6. maddesinde *"Taksirli hareket sonucu neden olunan"*

⁹⁵³ Ebû Zehra, II/543; Şafak, s.108.

⁹⁵⁴ Çolak, s.78; Esen, *Mali Cezalar*, s.50.

⁹⁵⁵ Serahsî, XXVI/120; Merginanî, IV/287; Mevsilî, V/246; Zuhaylî, VIII/87.

⁹⁵⁶ Zuhaylî, VIII/88; Çolak, s.179; Şafak, s.108; Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ Mıdır?", s.91.

⁹⁵⁷ Ebû Zehra, II/543; Çolak, s.178.

⁹⁵⁸ Ağırlatıcı sebebin varlığında failin cezası iki yıldan onbeş yıla kadar haptir. Hakimnin takdir yetkisinin bu kadar genişliği cezaların kanuniliği ilkesine aykırıdır. Soyaslan, *Ceza Özel*, s.158.

netice, münhasıran failin kişisel ve ailevi durumu bakımından, artık bir cezanın hükmedilmesini gereksiz kılacak derecede mağdur olmasına yol açmışsa ceza verilmez; bilinçli taksir halinde verilecek ceza yarıdan altıda bire kadar indirilebilir.” şeklinde genel bir hafifletici neden öngörülmüştür. Ayrıca TCK bağlamında ceza sorumluluğunu kaldıran yahut azaltan genel nedenlerin taksirle öldürme suçu bakımından da uygulama imkânı bulunduğu sürece uygulanabileceği söylenebilir.⁹⁵⁹

Söz konusu düzenlemenin uygulanabilmesi için failin, artık bir cezayı gereksiz kılacak surette münhasıran kişisel ve ailevi durumu bakımından zarar görmesi ve mağdur olması gerekmektedir. İfade etmek gerekir ki, Yargıtay kişisel ve ailevi durum kavramını dar yorumlamaktadır. Örneğin, taksirle öldürme suçunun mağdurunun, failin eniştesi olduğu durumda bu özel hükmün uygulanmayacağını ifade etmiştir.⁹⁶⁰ Böyle bir durumun varlığı halinde taksirle öldürme suçu basit taksirle işlenmişse faile ceza verilmez ve şahsi cezasızlık sebebi olur. Ancak bilinçli taksirle işlendiği takdirde ise hâkimin cezayı indirme gibi bir zorunluluğu bulunmamakla birlikte cezada indirim yaparsa suçu hafifleten bir neden olacaktır. Söz konusu özel düzenleme İslam hukuku bağlamında değerlendirildiğinde, tazir cezası vermek yetkisinin yetkili yasama organında olduğu ve bu denli bir mağduriyete sebep olan olaylarda tazir cezasının verilmeyebileceği söylenebilecektir. Ancak diyet nas ile sabit olduğundan bu halde dahi terettüp edecektir ve yetkili yasama organı bu bağlamda bir tasarrufta bulunamayacaktır.

6. SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMA

6.1. Genel Olarak

Klasik İslam hukukçuları yargılama sürecine ilişkin Tanzimat dönemine kadar hukuk yargılaması usulü ve ceza yargılaması usulü şeklinde bir ayrım yapmamakla birlikte bu ayrımın daima farkında olmuşlardır.⁹⁶¹ Müellifler de konuyu kaynaklara bu iki usulün birçok ortak noktasının bulunması sebebiyle ayrı bölümler altında değil aynı

⁹⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. Kaymaz-Gökcan, *Taksirle Öldürme ve Yaralama*, s.122-146; Taksirle öldürme suçu bakımından haksız tahrik hükümlerinin mümkün olabileceği ileri sürülmüştür. Bkz. Hafizoğulları - Özen, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, s.64.

⁹⁶⁰ Y. 9. CD., K. 2007/3479 (19.04.2007).

⁹⁶¹ Abdülaziz Bayındır, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015), s.146.

bölümde ve yeri geldikçe iki yargılama usulünün birbirinden farklarına dikkat çekerek işlemişlerdir.⁹⁶² Hukuk uygulamasında da tek bir usul olmakla birlikte ceza davalarına özel birtakım iş ve işlemlere riayet edildiği görülmektedir.⁹⁶³

Kul hakkına saldırı teşkil eden suçlarda yargılama sürecinin başlayabilmesi mağdurun şikayette bulunmuş olmasına bağlıdır.⁹⁶⁴ Diğer bir deyişle, kişi hakkına tecavüz teşkil eden suçların takibi şikayete bağlıdır.⁹⁶⁵ Adam öldürme ve yaralama suçlarında toplumun da derinden etkilendiği kabul edilmekle beraber bu türden fiillerin esas mağduru, gerçek kişilerdir. Bu yüzden mağdurun, faili şikayet etme, affetme yahut faille sulh yapma noktasında bir tercih hakkı olduğu kabul edilmiştir.⁹⁶⁶ Dolayısıyla şahsi haklar sahibinin talebiyle takibe konu olabileceğinden bu suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturmanın yapılabilmesi için mağdurun şikayeti gereklidir.⁹⁶⁷ Şikayet ise, günümüzdekiyle benzer şekilde, kolluk kuvvetlerine, hakime veya doğrudan devlet başkanına⁹⁶⁸ mağdur yahut vekil aracılığıyla yapılabilecektir.⁹⁶⁹

Öldürme suçları bakımından durum bu şekilde olmakla birlikte, kovuşturmanın kamusalılığı ilkesinin geçerli olduğu Osmanlı'da⁹⁷⁰ bu tür suçlar aynı zamanda kamu otoritesinin de hiçe sayıldığı ve kamuya verdikleri zararın da göz ardı edilemeyeceği gibi hususlar sebebiyle kamu adına devlet tarafından kovuşturulmuştur.⁹⁷¹ İlaveten Osmanlı'da, günümüzde olduğu gibi, birden fazla öldürme suç çeşidinin olması sebebiyle, kolluk kuvvetlerinin özellikle faili meçhul öldürme hadiselerindeki temel hedeflerinin somut delilleri toplamak ve bu deliller vasıtasıyla ölüm hadisesinin hangi tür öldürme suçu olduğunu tespit edebilmek ve fail ya da failleri yakalamak olduğu

⁹⁶² Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.369.

⁹⁶³ Sabri Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2018), s.192.

⁹⁶⁴ Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.397; Bayındır, s.155.

⁹⁶⁵ Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004), s.24; Peters, s.39; Schacht, s.176-177.

⁹⁶⁶ Kahveci, s.129; Ayrıca bkz. Sava Paşa, I/176.

⁹⁶⁷ Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri*, s.204; Yiğit, s.133

⁹⁶⁸ Akman, s.112.

⁹⁶⁹ Bayındır, s.159.

⁹⁷⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.271.

⁹⁷¹ Kahveci, s.129; Yiğit, s.133.

görülmektedir. Dolayısıyla bu gibi durumlarda soruşturma re'sen başlamaktadır.⁹⁷² Örneğin, kolluk kuvvetleri Osman Gazi isimli şahsın yaralandığını ve bu sebeple hâkimden keşif yapılmasını talep etmiştir. Bu surette soruşturmanın başlamasına sebep olmuştur. Talebe uygun olarak mahkeme katiplerinden Mevlana Muslihiddin gidip olayı araştırmış ve bir yaralama suçu olmadığı Osman Gazi'nin kendi kendine düşerek yaralandığını tespit edip tutanağa geçirmiştir.⁹⁷³ Ayrıca şikayette bulunacak kimsenin olmadığı ya da şikayet etme imkanından yoksun olduğu⁹⁷⁴ yahut mağdurun şikayetçi olmadığı durumlarda suçun kovuşturulmasının devlet tarafından re'sen yapıldığı ve icabında devlet genel soruşturma yetkisini kullanarak failleri taziren cezalandırma yoluna gitmiştir.⁹⁷⁵

Genel durum bu şekilde olmakla birlikte, temelde taksirle öldürme suçu da kişilere karşı suçlardan olması ve kamu davasını açacak bir savcılık kurumunun bulunmaması sebebiyle ölenin yakınlarının diyet talebiyle dava açmaları ve iddialarını ispat etmeleri⁹⁷⁶ ve hüküm kesinleşene kadar şikayetinde ısrarcı olmaları gerekmektedir. Zira yargılamanın herhangi bir safhasında şikayetten vazgeçilmesi halinde dava düşerdi.⁹⁷⁷

Diyet talebinin daha çok hukuki bir tazminat talebi olması ve o dönemde taksirle sebebiyet verilen suçların cezalandırılması usulünün gelişmemiş ve tazir türünden yaptırımların da yeni yeni ortaya çıktığı hususları göz önünde bulundurulduğunda taksirle öldürme suçunun takibinin şikayete bağlı kabul edilmesini doğal karşılamak gerekmektedir. Zira günümüzde de taksirle öldürme sonucunda meydana gelen zararların tazmini mağdurun yakınlarının hukuk mahkemelerinde dava açmasına bağlıdır. Ancak devlet kamu yararını gözetmek suretiyle taksirle öldürme suçunun da takibinin re'sen yapılmasını öngörebilir ve taziren hapis cezası ile

⁹⁷² İbrahim Yılmaz, "Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu ve Soruşturma Usulleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/2 (2020), s.744.

⁹⁷³ İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 84 Numaralı Sicil (H.999-1000/ M.1590-1591), haz. Rıfat Günelan (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), Hüküm no: 1131; Yine köy halkıdan bir kısım kimse gelmiş Ahıskalı Mehmed isimli şahsın kendi kendini yaraladığını beyan etmiş ve keşif yapılmasını istemiştir. İstanbul Kadı Sicilleri Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1178-1184 / M. 1764-1771), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 41.

⁹⁷⁴ Akman, s.24-25.

⁹⁷⁵ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.331; Akman, s.29.

⁹⁷⁶ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.147.

⁹⁷⁷ Ebû Zehra, I/95.

cezalandırabilecektir. Nitekim günümüz ceza hukukunda da suçtan öncelikli olarak toplumun zarar gördüğü dolayısıyla toplumun teşkilatlanmış biçimi olan devletin her suçun asli ve zorunlu mağduru olduğu anlayışı gereğince taksirle öldürme suçu re'sen soruşturulan ve kovuşturulan suçlardandır. Bu sebeple suçun takibi adli makamlarca kendiliğinden yapılmaktadır. Ayrıca herhangi bir muhakeme şartına da bağlanmamıştır. Bunun dışında tüm ceza davalarının mutlaka mağdur yahut mağdurun yakınları aracılığıyla açılması gerektiği şeklinde bir İslam ceza hukuku kuralı yoktur.⁹⁷⁸

Taksirle öldürme suçu ancak delille, İslam ceza hukuku literatüründeki adıyla beyyineyle⁹⁷⁹ ispat edilebilecektir. “*Burhan ile sabit olan şey ayânen sabit gibidir.*” ve “*Berat-i zimmet asıldır.*” kaideleri bunun bir göstergesidir. Bu kurallara göre kişi masumiyet karinesi gereği suçluluğu mahkeme kararıyla ispatlanana kadar suçsuz ve borçsuz kabul edilecek ve eğer deliller ile ispat edilirse sanki göz önünde gerçekleşmişcesine maddi gerçeğe ulaşılmış varsayılarak cezalandırılacaktır. Dolayısıyla taksirle öldürme suçunun işlendiğini iddia eden kimse bu iddiasını özellikle diyet talebi noktasında ispat etmek zorundadır.⁹⁸⁰ Nitekim Osmanlı’da taksirle öldürme suçundan dolayı bulunulan diyet talebinin davacı tarafından ispatlanamaması sebebiyle davanın reddedildiğine dair örnekler bulunmaktadır.⁹⁸¹

İslam ceza hukukunda hâkimin dosyadaki mevcut delillere göre hükmünü inşa edeceği vurgulanmış dolayısıyla delile çok büyük önem atfedilmiş, delilsiz bir yargılama sonucunda mahkûmiyet kararı kurulmamasına dikkat edilmiştir. Nitekim Peygamberimiz “*Ben sadece bir beşerim. Sizler bana (aranızdaki hukuki ihtilafları) yargılanmak üzere geliyorsunuz. Belki sizin biriniz, delilini getirmekte diğerinizden daha becerikli ve daha üstün anlatımlı olabilir. Ben de dinlediğime (mevcut delil durumuna) göre o kimsenin lehinde hüküm veririm. Kimin lehine kardeşinin hakkını*

⁹⁷⁸ Bkz. Akman, s.28.

⁹⁷⁹ Mevsilî, V/366; Akman, s.63.

⁹⁸⁰ Yaman-Çalış, s.149; Bayındır, s.14; Akman, s.20.

⁹⁸¹ “Yüreğir’den Halil b. Hıdır, mahkemeye Kasım b. Mehmed’i Piri Bey’i ihzar edip dedi ki: “Mezbur Kasım evimin üzerini yol edindi, davalarını sürdürdü, bir ineği evimin damından aşağıya düşüp bir masum kızımı öldürdü.” dedi. Kasım’a soruldu, inkar edince mesfur Halil’in sıdk-ı davasına muvafık beyyine talep olundu beyyineden aciz ve kasır olduğu için Kasım’a yemin tevcih olundu, yemine şuru eyledikte Halil yemin teklifinden ve davasından feragat eyleyip ... Halil’in inkarı gibbet-talep sebt-i sicil olundu.” Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.148; İspat edilmeyen bir başka diyet talebi için bkz. İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 150 Numaralı Sicil (H. 1143-1144 / M. 1730-1732), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 450.

alıp hüküm vermişsem, onu hemen alıvermesin! Zira bununla ona ancak ateşten bir parça bölmüş olurum. Onu isterse üzerine alsın yahut isterse terk etsin."⁹⁸² buyurarak bir yandan yargılamadaki delillerin önemine dikkat çekmiş ve delillerin saptırılmasını yasaklamış, diğer yandan ise vicdanlara seslenerek ispatı mümkün olmayan haksızlıklara karşılık hukuk kurallarının yapabileceği bir şey olmadığını ifade etmiştir.⁹⁸³ İslam ceza hukukunda hâkimin objektif delillere bağlı kalmasını temin edici tedbirler alınmış, yargılamanın her safhası açık yapılmış, sanığa veya tanıklara yönelik her türlü işkence ve şiddet yasaklanmak suretiyle sanığın hak ve hürriyetleri korunmaya⁹⁸⁴ çalışılmıştır.⁹⁸⁵

Taksirle öldürme suçu tanıklık⁹⁸⁶, ikrar⁹⁸⁷ gibi her türlü delille ispat edilebilecektir.⁹⁸⁸ İslam hukukunda tanık deliline çok önem verilmiş, hâkimin, huzurunda yapılan tanıklığa göre hükmünü kuracağı kabul edilmiş⁹⁸⁹, tek tanıkla yetinilmeyip en az iki tanığın mevcudiyeti aranmış⁹⁹⁰ ve tanıkların mahkemeye çağrıldıkları vakit gelmelerinin ve tanıklık yapmalarının zorunlu olduğu kabul edilmiştir.⁹⁹¹ Verilen bu öneme binaen tarafların isteğine bağlı olmaksızın, re'sen⁹⁹² tanıklar hakkında açık ve gizli olmak üzere güvenilirlik soruşturması yapılmış⁹⁹³ ve dolayısıyla doğru söylediklerinden emin olunmak istenmiştir. Bu sebepten herkesin

⁹⁸² Rûdânî, no:4928; Müslim, VII/357.

⁹⁸³ Yaman-Çalış, s.149; Akman, s.23.

⁹⁸⁴ "Müşriklerden alınan esir hakkında hüküm verinceye kadar yedirilir, içirilir ve güzel muamele edilir. Bir müşrik hakkında bile durum bu iken hata etmiş veya günah işlemiş bir Müslüman nasıl olur da aç bırakılır ve ölüme terk edilir? Suçluyu suç işlemeye ancak elinde olmayan takdir veya cehaleti sevk etmiştir." Ebû Yûsuf, s.233.

⁹⁸⁵ Bayındır, s.147.

⁹⁸⁶ Mecelle m.1684'te tanıklık "Şehâdet bir kimsenin âhar kimesnede olan hakkını ispat için huzûrî hâkimde ve hasmeynin muvâcehelerinde şehâdet lafzı ile yani şehâdet ederim deyu haber vermektir." şeklinde tanımlanmıştır. Tanıklık delili için detaylı bilgi için bkz. Udeh, II/366-373; Bilmen, III/138,145.

⁹⁸⁷ İkrara deliline ilişkin detaylı bilgi için bkz. Udeh, II/353-365.

⁹⁸⁸ Bilmen, III/135, Bayındır, s.161; Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.148; Esen, *Mali Cezalar*, s.44.

⁹⁸⁹ Bkz. Halebî, III/213.

⁹⁹⁰ Bayındır, s.14.

⁹⁹¹ Mevsilî, V/463; Merginanî, III/203.

⁹⁹² Serahsî, XVI/135.

⁹⁹³ Kudurî, s.537; Mevsilî, II/471-473; Serahsî, XVI/134; Zuhaylî, VIII/261; Şahitlerin güvenilirlik soruşturması için bkz. Merginanî, III/209.

tanıklığı kabul edilmemiştir.⁹⁹⁴ Ayrıca, taksirle öldürme suçunun ispatında, kasten öldürme suçunun ispatı noktasında aranan sıkı şartlar gerekli görülmemiş, erkeklerle beraber kadınların da tanıklık yapabilmesi kabul edilmiştir.⁹⁹⁵ Buna göre, suç iki erkeğin yahut bir erkek ve iki kadının tanıklığıyla sabit olabilecektir.⁹⁹⁶ Hâkimin sanığı ikrara zorlamadığı⁹⁹⁷ ve birtakım şartların gerçekleştiği durumlarda sanığın ikrarı delil olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, günümüz ceza hukukundan farklı olarak, delilin bulunmadığı dolayısıyla ispatın yapılamayacağı durumlarda ceza muhakemesinde yemine de delil olarak başvurulduğu görülmektedir.⁹⁹⁸ İlâveten İslam hukukçularının bir kısmı karinenin⁹⁹⁹ de ceza muhakemesinde delil olarak kullanılabileceği görüşündedir. Hanefiler ise taksirle öldürme suçunda ispat bakımından tek başına karinenin yeterli olmayacağını ileri sürmüşlerdir.¹⁰⁰⁰ Gerçekten de bir yayaya çarparak ölümüne sebep olan aracın sürücü koltuğundaki kişinin taksirle öldürme suçunu işlediğine dair bir karine oluşabilecek ve buna ilişkin koruma tedbirlerine karar verilebilecekse de mahkûmiyet için ilave delillerle desteklenmesi yerinde olacaktır.

Osmanlı Devleti'nde devlet hiyerarşisi içerisinde doğrudan yahut dolaylı surette asayişle ilgili olan tüm birimlerin öldürme suçu karşısında son derece duyarlı oldukları görülmektedir. Hatta öldürme suçlarının titiz bir şekilde araştırılması ve maddi delillerle aydınlatılması noktasında 13 Aralık 1905 tarihinde bir irade-i seniyye dahi yayınlamışlardır. İspat noktasında ise günümüzdekine benzer ancak zamanın imkanlarına da uygun olarak yargılama sürecinde ikrar, tanık, sıcak takip, olay yeri inceleme, ölü muayenesi¹⁰⁰¹, otopsi, kriminalistik incelemeler, tarafların olaya ilişkin

⁹⁹⁴ Bayındır, s.147; Tanıklığa ilişkin şartlar için bkz. Ekinci, *İslam Hukuku*, s.345-348; Bayındır, s.168-187.

⁹⁹⁵ Mevsilî, V/238.

⁹⁹⁶ Kudurî, s.537; Serahsî, XXVI/254; Zuhaylî, VIII/159; Halebî, III/236; Merginanî, III/205; Miyâr-ı Adâlet, ms.101.

⁹⁹⁷ Kadı, ikrah ve zorlama sonucu elde ettiği ikrarı gerekçe göstermek suretiyle bir hüküm kurarsa ve bu hüküm sonucunda faile bedensel bir ceza uygulanırsa sonu kısasa kadar gidebilecek çok ağır bir sorumluluk ile karşı karşıya kalır. Akman, s.81.

⁹⁹⁸ Bkz. Kudurî, s.523 Mevsilî, II/378.

⁹⁹⁹ Kuran-ı Kerim'de Yusuf kıssasında anlatıldığına göre, bir cinsel saldırı olayının soruşturulmasında erkeğin gömleğinin önden yırtılmış olması kadının; arkadan yırtılmış olması ise erkeğin doğru söylediğine karine kabul edilmiştir. Ekinci, *İslam Hukuku*, s.349; Karine için bkz. Zuhaylî, VIII/160

¹⁰⁰⁰ Akman, s.89.

¹⁰⁰¹ Beş gündür kayıp olan zimmi köle, deniz kenarında ölü bulunduktan sonra bir başka yere taşınmış ve ölüm nedenini belirlemek üzere ölü muayenesi yapıldığı sırada yara izi olmadığı ve birkaç gündür denizde kaldığı için kan oturduğu ve dolayısıyla boğularak öldüğünün tespit edilmesi sonrasında ölen kölenin sahibi Kosta v. Yorgi diyet talebi olmadığını beyan etmiştir. Bkz. İstanbul Kadı Sicilleri

beyanları ve teşhis gibi çeşitli delillerden yararlanıldığı görülmektedir.¹⁰⁰² Örneğin, kolluk kuvvetleri Mustafa Efendi'nin evinde taksirle öldürülen Ayşe Hatun'un ölüm nedenini tespit etmek için gittikleri yerde mağduru muayene edip, olay yeri incelemesi yapmışlar ve Ayşe Hatun'un küçük çocuğun dikkatsizlikle tabancanın gergisine dokunması sonucunda öldüğü kanısına varmışlardır.¹⁰⁰³ Günümüzde de taksirle öldürme suçu her türlü delille ispatlanabilen bir suç tipidir. Ancak en yaygın olarak kullanılan delilin bilirkişi raporu olduğu ve uygulamada çoğunlukla bu bilirkişi raporuna uygun bir şekilde hüküm kurulduğu görülmektedir.

Ceza yargılamaları kural olarak alenidir. Ancak birtakım davaların özellikleri dolayısıyla, günümüzde de olduğu gibi, yargılama gizli olarak da yürütülebilir.¹⁰⁰⁴ İlamda yargılama sürecinde dinleyici olarak hazır bulunan kimselerin isimlerinin yazılı olduğu şühûdü'l-hâl¹⁰⁰⁵ bölümü ve müessesesi aleni yargılamanın apaçık bir göstergesidir.¹⁰⁰⁶ Öte yandan ilamda şahitlerin gizli ve açık olarak tezkiye edildiklerinin belirtilmiş olması da gerekmektedir.¹⁰⁰⁷ Ayrıca ceza davalarında gıyabi yargılama yoktur. Mutlaka sanıkla temas edilmesi gerekmektedir.¹⁰⁰⁸ İlâveten sanığın davada kendisini bir vekil ile temsil ettirebilmesi de mümkündür.¹⁰⁰⁹ Osmanlı'da dava

Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H. 1085 - 1090 / M. 1674 - 1679) haz. Tahsin Özcan (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), Hüküm no: 104.

¹⁰⁰² Detaylı bilgi için bkz. Yılmaz, "Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu ve Soruşturma Usulleri", s.745-755.

¹⁰⁰³ İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 18 Numaralı Sicil (H. 1086-1087/M. 1675-1676), haz. Salih Kahriman – Fuat Recep – Sabri Atay (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), Hüküm no: 254.

¹⁰⁰⁴ Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri*, s.192.

¹⁰⁰⁵ İslam mahkemelerinde, adalete uygun karar verildiğini ve aleni yargılamayı tespit amacıyla dava dışı en az iki kişi bulunmaktaydı. Bunlara şühûdü'l-hâl (hâl şahidleri) denilirdi. Şühûdü'l-hâl Hicri IV. asırdan itibaren kurumsallaşmasını tamamlamıştır. Dava dışı bu kimseler, davayı dinler, gerektiğinde kadı kendileriyle istişare de bulunulabilir; fakat karara asla katılmayarak, yargılama süreciyle verilen hükmün birbiriyle uyumlu olduğuna dair ilama imza atarlardı. Bu kimselerin hazır bulunmadıkları yahut hazır bulunsalar da hükmü imzalamadıkları davalar muteber sayılmamaktaydı. Şühûdü'l-hâl davanın görüldüğü yerin ileri gelenlerinden veya davanın ilgililerinden olabilirdi. Yargılamaya müdahale de bulunma yahut hükmün kurulmasında oy verme gibi bir hakları yoktu. Ancak kadının adil bir yargılama süreci yürütmesi ve dolayısıyla adil bir karar verebilmesi bakımından önemli etkileri vardır. Zira kadı bu kimselerin bulunduğu bir ortamda ve apaçık şekilde hukuka aykırı bir karar veremezdi. Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2017), s.376.

¹⁰⁰⁶ Bayındır, s.35.

¹⁰⁰⁷ Bayındır, s.33; Şahitler hakkında güvenilirlik soruşturmasına ta'dil veya tezkiye denilmektedir. Bayındır, s.203.

¹⁰⁰⁸ Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.398.

¹⁰⁰⁹ Kudurî, s.291; Mevsilî, II/522; Halebî, III/269; Merginanî, III/243; Dava vekaleti için bkz. Zuhaylî, VI/223-229.

vekaletine rastlanmaktadır. Örneğin, öldürülen Bekir b. Mustafa'nın yakınları ölüm olayıyla ilgili olarak diyet talebi davasında Mehmed b. Mustafa'yı vekil tayin etmişlerdir.¹⁰¹⁰

İslam ceza hukukunda eğer ortada suç teşkil eden bir fiil varsa adaletin geciktirilmiş olması zulüm sayıldığından, mümkün olan en kısa sürede ve en az masrafla¹⁰¹¹, günümüzde makul sürede yargılanma hakkına uygun olarak, bu fiil sebebiyle fail ya da faillerin cezalandırılması ve kamu düzeninin düzeltilmesi asıl olandır. Daha da önemlisi delillerin zaman içerisinde kaybolmasının, örneğin, tanıkların olayı unutmaları gibi, önüne geçilmesi için de zorunludur. Öte yandan suç isnadı ile karşı karşıya kalan kimse suçsuz olabileceğinden, bozulan sosyal, ailevi ve ekonomik itibarının mümkün olan en kısa sürede iadesi de gerekmektedir. Günümüzde de ceza muhakemesinin amacı esasen duruşmanın bir celsede tamamlanmasıdır. Ancak bu çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Şer'îye mahkemelerinde ise ceza davaları çoğu defa bir yahut iki celsede tamamlanmıştır.¹⁰¹²

Sanığın işlediği iddia edilen fiilin ispatı, suçun unsurlarının oluşup oluşmadığı noktasında bir eksiklik bulunduğunda dolayısıyla sanığın suçu işleyip işlemediği bağlamında bir şüphe mevcut olduğunda sonuç mutlak surette sanığın lehine olacaktır. “*şüpheden sanık yararlanır (in dubio pro reo)*” olarak ifade edilen ve Batı'nın ancak 18. yy. sonrasında ulaşabildiği bu ilke İslam'ın ilk kuruluş devrinden beri mevcut olmakta ve ceza davalarında uygulanagelmektedir.¹⁰¹³ Bu ilke peygamberimizin “*Hadleri şüphelerle düşürünüz. Suçlunun bir çıkış yolu varsa salıveriniz. Devlet başkanının bağışlamada yapacağı hata, ceza vermede yapacağı hatadan daha iyidir.*” şeklindeki hadisine dayanmaktadır.¹⁰¹⁴ Burada her ne kadar suç had olarak ifade edilmiş olsa da geniş anlamıyla kısas ve diyet suçlarını da kapsar niteliktedir. İlâveten kamu ve kişi haklarını ihlal eden suçlarda cezanın şüphe ile düşmesi söz konusu

¹⁰¹⁰ Bkz. İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 15 Numaralı Sicil (H. 981 - 1000 / M. 1573 - 1591), haz. Rıfat Günelan (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), Hüküm no: 379.

¹⁰¹¹ Bayındır, s.147.

¹⁰¹² Akman, s.21.

¹⁰¹³ Bayındır, s.146.

¹⁰¹⁴ Rûdânî, no:5183.

oluyorsa tazir suçlarında da cezanın şüphe ile düşmemesi noktasında makul bir sebep bulunamaz.¹⁰¹⁵

Sanığın ölümü ile birlikte bedensel olarak uygulanacak cezalar düşmekte ancak diyetin düşüp düşmeyeceği noktasında ihtilaf bulunmaktadır. Bir kısım hukukçular diyet alacağı ve borcunun miras yoluyla intikal edeceğini ve dolayısıyla ölümle birlikte diyetin düşmeyeceğini ileri sürerken; diğer kısım hukukçular ise diyetin ceza niteliği olması sebebiyle mahkumun ölümü ile birlikte diyetin ödenme mecburiyetinin kalkacağını ifade etmişlerdir.¹⁰¹⁶ Cumhura göre diyet talebi düşmezken, Ebu Hanife diyet gibi mali cezaların düşeceğini belirtmiştir.¹⁰¹⁷ Ayrıca diyet hususunda mağdurun yakınları sanığa yönelik diyet talebinden vazgeçerek sanığı bir nevi borçtan ibra etmek suretiyle affedebilecektir.¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ Böyle bir durumda diyet talebi düşecektir.¹⁰²⁰ Ayrıca sanık ile mağdurun yakınlarının sulh yapmaları da mümkündür.¹⁰²¹ Osmanlı'da diyet taleplerinin sulh ile sonuçlanması yaygındır. Örneğin, Kutucu Mehmed isimli şahsın tabancasıyla bir dikkatsizlik sonucu Mustafa b. Mehmed Emin'inin taksirle ölmesine yol açması sonrasında, taraflar iki yüz kuruş karşılığında sulh olmuşlardır.¹⁰²² İslam hukukçuları diyet ödeme araçları noktasında diyet miktarından fazlasına ilişkin sulhun faiz anlamına geldiği için geçersiz olduğunu¹⁰²³; ancak buğday, arpa ve benzeri diyet ödeme araçlarından olmayan bir mal üzerinde ve diyetin miktarından fazla miktarda sulh yapıldığında bunun geçerli olacağını kabul etmişlerdir.¹⁰²⁴ Ancak önemle ifade

¹⁰¹⁵ Akman, s.21.

¹⁰¹⁶ Bkz. Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.159.

¹⁰¹⁷ Yaman-Çalış, s.166.

¹⁰¹⁸ İki tanık bir kimsenin yanlışlıkla öldürmeyi veya yanlışlıkla yaralamayı ya da diyet gerektiren kasıtlı bir suçu affettiğine tanıklık etseler, sonra tanıklıktan dönseler, diyeti ve yaralamanın erşini öderler. Çünkü tanıklıkları ile aleyhine tanıklık ettikleri kimsenin malını telef etmişlerdir. Zira yanlışlık ödemeyi gerektirir. Serahsî, XVII/32.

¹⁰¹⁹ Diyet talebinden af örneği için bkz. İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 194.

¹⁰²⁰ Dağcı, s.343.

¹⁰²¹ Kudurî, s.311; Peters, s.39.

¹⁰²² İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil Hüküm no: 450; Benzer şekilde taksirle yaralama suçunda sulh örnekleri için bkz. İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil Hüküm no: 52; Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil Hüküm no: 25.

¹⁰²³ Serahsî, XXVI/154; Çolak, s. 221.

¹⁰²⁴ Mevsilî, III/37.

etmek gerekir ki, diyetin düştüğü durumlarda dahi devletin cezalandırma yetkisi kapsamında sanığı taziren uygun bir ceza ile cezalandırması mümkündür.¹⁰²⁵

6.2. Görev

İslam'ın ilk evrelerinde devlet başkanı sıfatıyla bizatihi Peygamber efendimiz davaları görmektedir. Daha sonra ise sahabeden hâkimler tayin etmiş temyiz işini elinde tutmuştur. Hulefa-i Raşidin de bu şekilde hareket etmiş ve özellikle Hz. Ömer zamanında vilayetlere validen başka doğrudan doğruya merkeze bağlı kadılar tayin edilerek idare ve adliye birbirinden ayrılmıştır.¹⁰²⁶ Osmanlı mahkemeleri ise ilk örnekleri bu dönemlere dayanan İslam adliye teşkilatının zaman içerisinde büyük ölçüde kurumsallaşmasını tamamlamış en son ve en gelişmiş örneğini oluşturmaktadır.¹⁰²⁷

Osmanlı adliye teşkilatında mahkemeler, doğrudan doğruya merkeze bağlı¹⁰²⁸ padişah veya halife adına yargılama görevini yerine getiren başında bağımsız ve tarafsız kadının¹⁰²⁹ bulunduğu şer'îye mahkemeleridir. İslam hukukunda toplu hâkim sistemi reddedilmemekle birlikte¹⁰³⁰ esas itibariyle tek hâkimli bir yargılama yapılmıştır.¹⁰³¹ Yine İslam hukukunda prensip itibariyle tek dereceli bir mahkeme

¹⁰²⁵ Akman, s.25.

¹⁰²⁶ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.335.

¹⁰²⁷ Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli* (İstanbul: İsam Yayınları, 2020), s.149; Akman, s.35.

¹⁰²⁸ Üçok vd., s.222

¹⁰²⁹ “Bu konuya ilişkin kayda değer bir örneğin Şeyhülislam Yahya Efendi ile Sadrazam Derviş Paşa arasında yaşandığı görülmektedir. 1011(1606) yılında Yahya Efendi Rumeli Kazaskeri iken bir gün divan'da Sadrazam Derviş Paşa bir adamın katlini emreder. Yahya Efendi sebeb-i katli sorunda sadrazam, “o senden sorulmaz” diye cevap verir. Yahya Efendi derhal divan'dan ayrılıp kazaskerlik vazifesini bırakır. Sultan I. Ahmed olayı duyunca Yahya Efendi'ye niçin görevinden ayrıldığını sorar. Yahya Efendi şu cevabı verir ‘kaza emanettir, padişah kazaskerleri istima-i deavi, ihkak-ı hak, mazlumlara siyanet için nasbeyler. İcab-ı şer’i yok iken bugün bir adam katlolundu. Artık benim için icra-yı kazaya imkan kalmadığından terk-i mansıba mecbur oldum.’ Derviş Paşa’nın I. Ahmed’in emriyle idam edilmesine ilişkin başka sebepler ileri sürenler olsa da İbnü'l-Emin Mahmud Kemal’e dayanarak bu olaya bağlayanlar olmuştur.” Aydın, *Osmanlı Hukuku*, s.221.

¹⁰³⁰ Nitekim Tanzimat sonrasında kurulan Nizamiye Mahkemelerinin, hepsi hakim statüsünde bir başkan ve iki üyeden oluşmaktadır. Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s.372.

¹⁰³¹ Zuhaylî, VIII/479; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.372; Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri*, s.180; Yaman-Çalış, s.148; Akman, s.41; Bayındır, s.120; Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s.372; Üçok vd., s.331; Ansay, s.332; Malikiler ve bazı Şafii fakihleri çok hâkimli mahkemeye sıcak bakmamışlardır. Bunun sebebi ise davaların süruncemede kalacağı endişesidir. Zira içtihadı, reye dayalı çözülmesi gereken davaların karar aşamasında hakimler her zaman ittifak edemeyeceklerdir. Hanefi, Hanbeli ve bir kısım Şafii hukukçular ise kadının halifenin vekili olması sebebiyle halife tarafından birden fazla hakim atanmasının mümkün olduğunu ve içtihadı dayalı olarak çözüme kavuşturulması gereken

sistemi bulunmaktadır.¹⁰³² 1864'te Nizamiye Mahkemelerinin kurulmasına kadar bir istinaf mahkemesinin varlığından veya Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin kuruluşuna kadar sistematik bir temyiz usulünden bahsedilemese de¹⁰³³ İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren davayı kaybedenlerin kanun yolu olarak bir üst makama başvurdıkları ve her daim bu üst mahkeme niteliğindeki makamlara başvurma imkanının mevcut olduğu görülmektedir.¹⁰³⁴ Osmanlı'da bunun en bariz örneği adeta bir yüksek mahkeme gibi çalışan ve birçok yargısal fonksiyonu bünyesinde bulunduran Divan-ı Hümayun'dur.¹⁰³⁵

Şer'îye mahkemelerinde ceza ve hukuk davaları diye bir ayrım yoktur. Klasik İslam hukuku kaynaklarında da bu ayrıma rastlanmaz.¹⁰³⁶ Kadı kazasında her türlü şer'î uyuşmazlıklara bakmakla yetkilendirilmiştir.¹⁰³⁷ Her ne kadar kadı beratlarında ahkâm-ı şer'îyyeye göre hüküm verilmesi gerektiği belirtilmiş ve mahkemeler yalnızca meclis-i şer' olarak adlandırılmış olsa da örfi hukuka ilişkin yargılama görevi de kadıların uhdesindedir.¹⁰³⁸ Ayrıca ceza davaları bakımından da bir ayrım gözetilmemiş her çeşit ceza davasına kadı bakmıştır.¹⁰³⁹ Diğer bir deyişle, kadı taksirle öldürme suçu bakımından hem diyete hem de tazir cezasına hükmetmeye yetkiliydi.¹⁰⁴⁰ Dolayısıyla taksirle öldürme suçuna ilişkin yargılama Tanzimat devrine kadar şer'îye mahkemeleri tarafından yapıldığı söylenebilir. Nizamiye mahkemelerinin kurulmasından ise taksirle öldürme suçuna ilişkin diyet talebi şahsi

davalarda önceden tespit edilen kuralların uygulanması suretiyle davaların hükme bağlanmasında bir problem yaşanmayacağı düşüncesinden hareket etmişlerdir. Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri*, s.180.

¹⁰³² Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri*, s.181; Aydın, *Osmanlı Hukuku*, s.217.

¹⁰³³ Aydın, *Osmanlı Hukuku*, s.219.

¹⁰³⁴ Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri*, s.81; Ahmet Mumcu, *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1976), s.91; Hz Ömer ve Osman'ın hilafetlerinde her yıl hac mevsiminde Mekke'de bu tür bir mahkeme kurulmuştur. Aynı şekilde Divan-ı Mezalim'in de temyiz mahkemesi görevi ifa ettiği bilinmektedir. Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri*, s.181.

¹⁰³⁵ Akman, s.36; Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s.254; Aydın, *Osmanlı Hukuku*, s.224-225; Detaylı bilgi için bkz. Akman, s.119-124; Mumcu, *Divan-ı Hümayun*, s.91-96.

¹⁰³⁶ Ansay, s.332; Sonraki dönemlerde İbn Kayyım ve İbn Ferhûn gibi bazı hukukçuların davaları ceza ve hukuk olarak ikiye ayırdıkları görülmektedir. Yiğit, s.132.

¹⁰³⁷ Üçok vd., s.226.

¹⁰³⁸ Aydın, *Osmanlı Hukuku*, s.150.

¹⁰³⁹ Bayındır, s.159.

¹⁰⁴⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.147.

bir hak olarak görüldüğünden mağdurun yakınları isterse şer'i mahkemelere isterse nizamiye mahkemelerine başvurabilecekti.¹⁰⁴¹

Günümüzde taksirle öldürme suçunun hangi mahkemenin görev alanına girdiğine ilişkin bilgiye 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 10 ila 14. maddeleri kapsamında bir değerlendirme yapıldığında ulaşılabilecektir. Buna göre mahkemelerin görevlerinin belirlenmesinde kanunda yer alan suçun üst sınırı göz önünde bulundurulacaktır.¹⁰⁴² TCK'nin taksirle öldürmeyi düzenleyen 85/1. maddesinde iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Üst sınır on yılı aşmadığı ve taksirle öldürme suçu kanunda ağır ceza mahkemelerinin görevine gireceği belirtilen hususi suçlardan olmadığından¹⁰⁴³ asliye ceza mahkemesi görevli olacaktır. TCK'nin 85/2. maddesinde ise iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası öngörülmesi sebebiyle görevli mahkeme ağır ceza mahkemesi olacaktır.

6.3. Yetki

Mahkemelerin yargılama yetkisi bulundukları coğrafi bölge ile sınırlıdır. İslam ceza hukukunda kadı, ancak kendisi için belirlenmiş olan sınırlar içerisinde görev yapabilir.¹⁰⁴⁴ Kadının yetki alanında olan yargı bölgesinin sınırlarını aşarak vermiş olduğu kararlar geçerli değildir.¹⁰⁴⁵ İslam hukuk düzeninin en kurumsal halini oluşturan Osmanlı Devleti'nde kadıların yetkilerinin coğrafi olarak sınırlandırılması hususuna önem verilmiş ve ülke yargı örgütlenmesinin en küçük birimi olan ve "kaza" adını taşıyan yargı çevrelerine bölünmüştür.¹⁰⁴⁶

Ceza davalarında yer bakımından yetkili mahkeme, gerek delillerin elde edilmesi ve değerlendirilmesi gerekse de başkaldırılan hukukun aynı yerde yeniden

¹⁰⁴¹ Bkz. Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı*, s.94-95; Nizamiye mahkemelerinin kurulmasıyla birlikte Şer'iye mahkemeleri ve Nizamiye mahkemeleri arasında görev ayrımı yapılmış ve diyet taleplerinin Şer'iye mahkemelerinde görülmesine karar verilmiştir. İlgili kadı sicili hükmü için bkz. İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 334 Numaralı Sicil (H. 1280-1329 / M. 1863-1911), ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), Hüküm no: 284.

¹⁰⁴² 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m.14.

¹⁰⁴³ 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m.12.

¹⁰⁴⁴ Schacht, s.188; Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri*, s.181.

¹⁰⁴⁵ Bayındır, s.122; Akman, s.37; Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s.370.

¹⁰⁴⁶ Üçok vd., s.223; Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s.369.

tesis edilmesi noktasında daha uygun olan¹⁰⁴⁷, suçun işlendiği yer mahkemesidir.¹⁰⁴⁸ Şayet sanık bir başka yere kaçmışsa, suçun işlendiği yere getirilmiş ve orada yargılanmıştır.¹⁰⁴⁹

Günümüzde de yer bakımından yetkili mahkeme suçun işlendiği yer mahkemesidir. Nitekim 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yetkili mahkeme başlıklı 12/1. maddesinde “*Davaya bakmak yetkisi, suçun işlendiği yer mahkemesine aittir.*” denilmek suretiyle bu hususu net bir şekilde vurgulamıştır.

6.4. Zamanaşımı

Suçun işlenmesi sonrasında belirli bir süre geçmesine rağmen bir cezaya hükmedilmemesi yahut cezaya hükmedilmekle birlikte hüküm tarihinden itibaren belirli bir süre geçmesine rağmen cezanın infaz edilmemesi durumlarına zamanaşımı adı verilmektedir.¹⁰⁵⁰ Zamanaşımı kavramı İslam hukukunda esas ile ilgili değil usul ile ilgili bir konu olarak ele alınmakla birlikte¹⁰⁵¹ Hanefi mezhebine ait kaynaklarda “*tekâdüm*” denildiği ve Mecelle’de de “*mürûr-i zaman*”¹⁰⁵² terimiyle ifade edildiği görülmektedir.¹⁰⁵³

Zamanaşımının cezayı düşürmek noktasındaki etkisi suç türüne göre değişmektedir.¹⁰⁵⁴ İslam ceza hukukunda genel itibariyle, kamu hakkının baskın olduğu ceza davalarında zamanaşımı kabul edilmiş, şahıs hakkının baskın olduğu ceza davalarında zamanaşımı kabul edilmemiştir.¹⁰⁵⁵ İmam Malik, Şafii, Ahmed ve Hanefi hukukçuların çoğunluğu tazir suçlarında zamanaşımının mümkün olduğunu kısas ve

¹⁰⁴⁷ Nevzat Toroslu - Metin Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), s.73

¹⁰⁴⁸ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s.370; İstinabe yoluyla kadılıklar arasında yardımlaşma mümkündü. Akman, s.38; Ansay, s.333.

¹⁰⁴⁹ Akman, s.37.

¹⁰⁵⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Özel*, s.279; Zamanaşımı noktasında günümüz ve İslam hukuku arasında karşılaştırma için bkz. Ebû Zehra, I/83-84.

¹⁰⁵¹ Dağcı, s.347.

¹⁰⁵² Mecelle, m.1663.

¹⁰⁵³ Abdüsselam Arı, “İslam Hukukuna Göre Hukuk ve Ceza Davalarında Zamanaşımı” *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2005), s.59.

¹⁰⁵⁴ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.179.

¹⁰⁵⁵ Akşit, s.91; Akman, s.115.

diyet suçlarında zamanaşımının mümkün olmadığını kabul etmişlerdir.¹⁰⁵⁶ Dolayısıyla tazir suçlarının kanun koyucunun takdirinde olmak üzere zamanaşımından etkilenebileceği ancak kısas ve diyet suçlarında şahıs hakkının baskın olması sebebiyle zamanaşımının herhangi bir etkisinin olmayacağı hususunda ittifak olduğu söylenebilir.¹⁰⁵⁷ Ayrıca önemle ifade etmek gerekir ki, zamanaşımının kabul edildiği suç tiplerinde hâkim, sanık tarafından ileri sürülmemiş olsa dahi zamanaşımını re'sen, kendiliğinden dikkate alacaktır. Sanık zamanaşımından yararlanmak istemeyip yargılanmak istese bile bu isteği kabul edilmeyecektir.¹⁰⁵⁸

İslam hukukçuları tarafından zamanaşımının süresi ile ilgili olarak da farklı görüşler ileri sürülmüştür.¹⁰⁵⁹ Bu konuda İmam Muhammed'in hem altı ay hem de bir aylık zamanaşımı süresini kabul ettiğine yönelik iki farklı rivayet bulunmakla birlikte bir aylık zamanaşımı süresini kabul ettiği görüşü daha sahih kabul edilmiştir.¹⁰⁶⁰ Ancak Ebu Hanife zamanaşımı noktasında bir süre tayin etmemiş ve bunun zamanın şartlarına göre yetkili yasama organının takdirinde olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁶¹

İslam hukukçularının zamanaşımına yaklaşımı yukarıda anlatıldığı gibi olmakla birlikte dava zamanaşımı bakımından Osmanlı uygulamasında kısas ve diyet davalarında 15 yıllık zamanaşımı süresi uygulanmaktaydı.¹⁰⁶² Bu husus Mecelle'de¹⁰⁶³ de belirtilmekle birlikte¹⁰⁶⁴ bununla paralel olarak Mecelle şerhinde Ali Haydar Efendi kısas suçlarının 15 senelik bir zamanaşımı süresine tabi olduğunu söylemiştir.¹⁰⁶⁵ Yine

¹⁰⁵⁶ Udeh, I/776; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.179; Fendoğlu, s.449; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.302.

¹⁰⁵⁷ Yaman-Çalış, s.166; Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, s.227; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.279; Arı, "Zamanaşımı" s.85-86; Fendoğlu, s.449.

¹⁰⁵⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.281; Arı, "Zamanaşımı" s.83.

¹⁰⁵⁹ Kahveci, s.273.

¹⁰⁶⁰ Akşit, s.91; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.104; Ayrıca bkz. Schacht, s.176.

¹⁰⁶¹ Ebû Zehra, I/78; Karaman, I/232; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.281; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.179; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.302; Ekinci, *İslam Hukuku*, s.312; Akşit, s.91; Kahveci, s.273.

¹⁰⁶² Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.281; Akman, s.115.

¹⁰⁶³ Mecelle, m.1660.

¹⁰⁶⁴ Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.397.

¹⁰⁶⁵ "Deyn velev ki, diyet olsun ve vedia ve ariyet... davalar on beş sene terk olunduktan sonra istima olunmaz..." Hocaeminefendizade Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, çev. Raşit Gündoğdu - Osman Erdem (İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 2006), IV/219; Ayrıca bkz. Arı, "Zamanaşımı" s.85; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, s.103.

tazir cezaları bakımından da 15 senelik bir zamanaşımı süresi kabul edilmiştir.¹⁰⁶⁶ Ceza zamanaşımı olarak klasik devirde bir süreye rastlanmazsa da Tanzimat sonrasında kabul edilen 1879 Usûl-i Muhakemât-ı Cezaiyye Kanunu'nun 479. maddesinde cinayet türü suçtan dolayı hükmedilen cezanın hüküm tarihinden itibaren yirmi sene sonra düşeceği belirtilmiştir.¹⁰⁶⁷

TCK'de dava ve ceza zamanaşımı kabul edilmiş olmakla birlikte dava zamanaşımı bakımından 66. madde de üst sınır esas alınmak suretiyle bir belirleme yapılmıştır. TCK'nin taksirle öldürme suçunu düzenleyen 85. maddesinde suçun basit hali için öngörülen cezanın üst sınırı altı yıl; nitelikli hali için öngörülen cezanın üst sınırı on beş yıldır. Dolayısıyla taksirle öldürme suçu bağlamında dava zamanaşımı suçun işlendiği tarihten itibaren on beş yıl olacaktır. Dava zamanaşımını kesen sebeplerden birinin gerçekleşmesi halinde ise zamanaşımı süresi en fazla yirmi iki yıl altı ay olabilecektir.

¹⁰⁶⁶ Ekinci, *İslam Hukuku*, s.312; Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 227; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.281.

¹⁰⁶⁷ Akman, s.115; Arı, "Zamanaşımı" s.86; Avcı, *Osmanlı Ceza Genel*, s.282.

SONUÇ

İslam hukukunda taksirle insan öldürme isimli bu çalışmada, temel olarak İslam hukukunun suç ve ceza kavramlarına bakışı ortaya konulmuş, İslam hukukunda hata olarak ifade edilen, taksir kavramının tanımı, hukuki niteliği, kavramın tarihsel gelişimi, unsurları ve türleri açıklanmış ve taksirle öldürme suçu unsurları, suçun özel görünüş biçimleri, suça karşılık öngörülen yaptırımlar ve suça ilişkin yargılama süreci bakımından günümüz bakış açısıyla incelenmiştir.

İslam hukukunda taksir kavramı hata kavramı kapsamında incelemeye tabi tutulmuştur. Zaman zaman taksir, bir ceza hukuku terimi olarak kullanılmış olsa da kusurluluğun bir türü olarak doktrine yerleşmesi ve kullanımının yaygınlaşması 1858 Osmanlı Ceza Kanunu devri müellifleri sonrasında gerçekleşmiştir. Özellikle son yüzyılda taksirli suçlara çok rastlanmaya başlanmış ve taksirli suçlar hukukçular başta olmak üzere toplumun neredeyse tamamının ilgilendiği, üzerinde düşündüğü bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda üzerinde en çok durulan konulardan bir tanesi taksirin esasının ne olduğu hususu olmuştur. İslam hukukçuları taksir kavramını her türlü dikkatsiz, tedbirsiz davranış, meslek ve sanatta acemilik, ihmalkârlık, aldırmaçlık gibi kavramları kapsar şekilde geniş bir mahiyette dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık olarak nitelendirmişler ve bu şekilde incelemişlerdir. TCK madde 22’de de “*Taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesidir.*” şeklinde tanımlanmış ve taksirin esasının dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık olduğu vurgulanmıştır.

Taksirden doğan cezai sorumluluk istisnai bir nitelik taşımaktadır. Buna göre taksirli fiiller ancak kanunda ayrıca ve açıkça suç olarak öngörülmesi halinde cezalandırmaya konu olabileceklerdir. İslam hukukunda da asıl sorumluluk tipi kasttır. Bu husus Ahzâb 33/5’te “*Hata ettiklerinizde size bir vebal yoktur. Fakat kalplerinizin taammüt ettiğinde vebal vardır...*” şeklinde ve “*Ümmetimden hata, unutma ve zorlama ile yaptıkları affolunmuştur.*” hadisinde görülebilecektir. Keza İslam hukukçularının da taksirli fiillerin istisnaen cezalandırılabilmesi, Allah hakkına ilişkin konularda mazur görülebilse de kul haklarına ilişkin özellikle de taksirle öldürme ve yaralama suçları bakımından mazur görülemeyip cezalandırmaya konu edilmesi gerektiğine ilişkin bir yaklaşım sergiledikleri görülmüştür.

Taksir kavramının hukuki niteliğini açıklamak üzere birçok teori ortaya atılmıştır. Bunlardan kaza ve tesadüf ile taksirin ayrımını yapabildiği gerekçesiyle gerek doktrin gerekse de uygulama bakımından en çok kabul göreni öngörebilme teorisidir. İslam hukukçularının her ne kadar derli toplu bir şekilde taksir kavramına ilişkin teoriler öne sürmemiş olsalar da gerek hukuk uygulamasında gerekse de doktrinde verilen örneklerde kaza ve tesadüf ayrımını yaptıkları ve açık bir şekilde zikredilmese de taksirden doğan cezai sorumluluk bakımından öngörebilme kriterinin bir ölçüt olarak kullandıkları görülmektedir. Dolayısıyla öngörebilme teorisinin İslam hukuku bağlamında kabul edilmesinde bir sakınca yoktur.

Taksirle öldürme suçunda temel kaynak Kur’an Nisâ 4/92 ayetidir. Ayetin indirilme sebebi olduğu ileri sürülen somut olaylar çalışmamız kapsamında incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu suçun faili ve mağduru bakımından bir özellik

göstermediği görülmüştür. Öte yandan İslam hukukçularının taksirle öldürme suçuna ilişkin verdikleri, günün şartlarına göre meydana gelen veya gelme ihtimali olan, örnekler irdelenmiş, buna ilişkin yargı kararları ortaya konulmuş ve taksirle öldürme suçunun fiili bakımından da serbest hareketli bir suç olarak kabul edildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla günümüzde, motorlu taşıtlar ve iş kazaları sebebiyle meydana gelen ölüm hadiseleri başta olmak üzere, taksirle öldürme olarak nitelendirilebilecek her somut olay İslam hukuku bağlamında da taksirle öldürme suçu olarak kabul edileceği tespit edilmiştir. Ayrıca İslam hukukçuları birden fazla kişinin katılımıyla gerçekleşen taksirle öldürme suçlarını inceleme konusu yapmışlar ve buna ilişkin birçok örnek vermişlerdir. Benzer şekilde bu husus mahkeme kararlarına da bolca yansımıştır.

Kur'an'da *“Kim bir mümini taksirle öldürürse, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine diyet vermesi gerekir...”* denilerek taksirle öldürme suçuna ilişkin yaptırımlar tespit edilmiştir. Buna göre bir kimse taksirle bir başkasının ölümüne sebep olursa, mağdurun yakınlarına diyet ödenmesi gerekmektedir. Diyet cismani zararların mal ile tazminine ilişkin olarak öngörülmüş olmakla birlikte gerek diğer toplumlarda gerekse de İslam öncesi cahiliye Arap toplumunda bulunan ve coğrafi şartlar ve toplumsal yapı itibarıyla farklı usullerde ve farklı isimlerde uygulanan bir müessesedir. Ancak bu uygulama İslam ile gelmemiş olsa da İslam ile hukuki bir zemine oturmuş, hukuki bir müessese halini almıştır.

İslam hukukçuları toplumda kaybedilen hiçbir canın heder olmaması için diyet ödemesine ilişkin usul ve esaslara çok önem vermişler ve klasik İslam hukuku kaynaklarında bağımsız bir başlık altında detaylı olarak incelemişlerdir. Her ne kadar Kur'an diyetin ödenmesini istemişse de bunun miktarına, ne ile ödeneceğine, kimin ödeyeceğine ilişkin bir belirleme yapmamıştır. İslam toplumu bu gibi hususları Peygamberimiz (s.a.v.)' den öğrenmiştir. Buna göre diyetin miktarı yüz devedir. Ancak ödeme kolaylaştırılmış, seçim hakkı borçluya tanınarak her toplumun kendisinde olan ve daha kolay bulunan altın, gümüş, sığır, koyun ve elbise gibi ödeme araçlarıyla da ödenebilmesi esası kabul edilmiştir. Öte yandan her ne kadar klasik İslam hukukçuları diyetin hukuki niteliğine ilişkin bir tartışma yapmamış olsalar da çağdaş İslam hukukçuları arasında bu mesele tartışma konusu olmuş ve bir kısım hukukçular diyetin bir ceza olduğunu bir kısım hukukçular ise tazminat niteliğine haiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu tartışma kapsamında diyetin daha çok tazminat niteliğinde olduğu ancak ceza niteliğine ilişkin birtakım özellikleri de bünyesinde barındırması sebebiyle diyeti modern hukuktaki mevcut kalıplardan birine sokmaya çalışmak yerine hem ceza hem de tazminat niteliğinde ve İslam hukukuna mahsus karma nitelikte, sui generis bir yapısının olduğunun kabulünün doğru ve yerinde bir yaklaşım olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Taksirle öldürme suçu sonrasında ödenmesi gereken diyetin “âkile” olarak adlandırılan toplumsal yapı içerisindeki belirli bir grup tarafından ödenmesi kabul edilmiştir. Buna göre, âkile sistemi, mağdurun kanının heder olmasını ve mağdurun desteğiyle yaşayan kimselerin muhtaç duruma düşmemesini sağlamakta, garanti etmektedir. Öte yandan failin bu denli yüksek miktardaki bir diyet bedelini ödemesiyle kendisinin ekonomik anlamda mahvına, ailesinin geçiminin zora düşmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla âkile kurumu hem mağduru hem de faili korumaktadır. Ayrıca âkilenin sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı esas alan ve toplum halinde yaşayan

insanların gerek kendi otokontrolüne gerekse de toplumdaki diğer insanlar üzerindeki denetim ve kontrolüne yardımcı olan bir müessese olduğu görülmektedir. Bazı İslam hukukçuları âkile sisteminin artık olmadığını, divanların dağıldığını ve bu sistemin aşiret biçiminde teşkilatlanmış toplumlara mahsus olduğunu ileri sürmüşler ve diyeti failin yüklenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Osmanlı'da da diyetin fail tarafından ödenmesi esas kabul edilmiştir. Ancak günümüzde taksirli suçlardan dolayı ortaya çıkan sayısı yüzbinlere ulaşan can ve milyonlarca liralık mal kayıpları ve bu kayıpların sebebiyle doğan zararın istisnai durumlar dışında yalnızca suçun failinin ekonomik durumunun iyi olduğunda giderilebildiği düşünüldüğünde âkile kurumunun işletilmesi hem oluşan zararların giderilmesini garanti edecek hem de bir kimsenin işlediği taksirli fiil sebebiyle faille belirli bir ilişki içerisinde olan insanların ödeme yapması sebebiyle toplumdaki diğer bireyler ilk önce kendisi daha dikkatli ve tedbirli davranmaya başlayacak daha sonra ise toplum içerisinde dikkatsiz ve özensiz kimselerin daha dikkatli ve özenli olmaya sevk etmek ve caydırıcılığı sağlamak noktasında büyük bir etken olacaktır. Günümüzde bu kurumun örneğin, sendikalar ya da esnaf teşkilatları bakımından işletilmesi yahut devletin bir vergilendirme sistemi oluşturması ya da ayrı bir fon ile bu denli zararları gidermeye ilişkin girişimlerde bulunmakla devlet, yalnızca zararları gidermekle kalmayacak taksirle öldürme suçunun işlenmesinde de önemli derecede azalmaya sebep olacaktır. Nitekim hapis cezalarının taksirli suçları azaltmak noktasında bir etki göstermediği açıktır.

Öte yandan taksirle öldürme suçuna diyetin yanında hem ibadet hem de ceza niteliğinde kefareti adı altında mümin bir köle azat edilmesi yaptırım olarak öngörülmüştür. Buna imkan bulunmayan hallerde ise iki ay oruç tutulması gerekmektedir. Bu yaptırım türünün temelde, dikkatsiz ve tedbirsiz kimsenin olgunlaşması, eğitilmesi, bir kimsenin ölümüne sebep olması dolayısıyla kazandığı günahı arındırılması için getirildiği görülmektedir. Ayrıca İslam toplumunun kaybettiği üyeye karşılık köle azat edilmesiyle bir insanı hürriyetine ve dolayısıyla hayata kavuşturmayı ve toplumda meydana gelen azalmayı telafi etmeyi de amaç edinmektedir. Ek olarak taksirle öldürme suçunda tartışmalı olmakla birlikte, özellikle Hanefi ve Şafii hukukçular failin, mağdurun mirasından mahrum olacağını da kabul etmektedirler.

İslam hukukçularının büyük bir çoğunluğu bu yaptırımların yanında failin taziren cezalandırılabilmesini de kabul etmektedir. Nitekim Osmanlı uygulamasında taksirli fiiller ile sık karşılaşmaya başlandığı dönemde caydırıcılık olması bakımından taksirle öldürme tazir suçu olarak öngörülmüş ve fail kürek, pranga ve hapis cezası gibi cezalar ile cezalandırılmıştır. Günümüzde taksirle öldürme suçunun işlenme yoğunluğu göz önüne alındığında failin cezalandırılması insanların daha dikkatli ve tedbirli davranmaya sevk edilmesi bakımından kaçınılmaz olmaktadır.

Son olarak ise, taksirle öldürme suçu her ne kadar şikayete bağlı bir suç tipi olduğu kabul edilmiş ve diyet talebi için yargılamanın her aşamasında şikayetin devamlılığı aranmış olsa da, bunun diyet talebine ilişkin olduğunun kabulü gerekmektedir. Nitekim günümüzde de mağdurun yakınlarının talebiyle tazminata ilişkin kararlar verilmektedir. Ancak devletin kamunun yararı ve suç ile meydana gelen zararın büyüklüğü gözetildiğinde suçun soruşturmasını ve kovuşturmasını re'sen yapması gerekliliği şüphesizdir.

KAYNAKLAR

- Abdullah Efendi, Şeyhülislam Yenişehirli. *Behcetü'l Fetâvâ*. haz. Süleyman Kaya - Betül Algın - Zeynep Trabzonlu ve Asuman Erkan. İstanbul: Klasik Yayıncılık, 2011.
- Akbulut, Berrin. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 7. Basım, 2020.
- Akgündüz, Ahmed. "1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları Tatbik Şekli ve Men'i İrtikâb Kanunnamesi". *Belleten* 51/199 (1987), 153-191.
- Akgündüz, Ahmed. *İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı Kamu Hukuku*. Cilt I. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2011.
- Akgündüz, Ahmed. *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (Mecelle Ta'dilleri ve Gerekçeleriyle Birlikte)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. 11 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990.
- Akgündüz, Ahmed. *Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayıncılık, 2018.
- Akgündüz, Said Nuri. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Akman, Mehmet. *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004.
- Akşit, M. Cevat. *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 3. Basım, 2019.
- Ali Haydar Efendi, Hocaeminefendizade. *Dürerü'l Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. çev. Raşit Gündoğdu - Osman Erdem. 4 Cilt. İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 2006.
- Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 4. Basım, 2002.
- Apaydın, Cengiz. "Taksirli Suçlarda Kusurun Belirlenmesi ve Güven İlkesi". *Terazi Hukuk Dergisi* 11/124 (2016), 76-89.
- Arı, Abdüsselam. "İslam Hukukuna Göre Hukuk ve Ceza Davalarında Zamanaşımı". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2005), 57-88.
- Armağan, Servet. *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.
- Arsal, Sadri Maksudi. *Türk Tarihi ve Hukuk*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Arsal, Sadri Maksudi. *Umumi Hukuk Tarihi*. İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1948.
- Artuk, Mehmet Emin vd. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 14. Basım, 2020.

- Artuk, Mehmet Emin vd. *Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 16. Basım, 2017.
- Askalânî, İbn Hâcer, *Bülûğü'l-Merâm Tercümesi ve Şerhi*. çev. Ahmed Davudoğlu. 4 Cilt. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1965.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku -I- Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Basım, 2018.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku -II- Özel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Basım, 2018.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Atlas Akademi, 8. Basım, 2019.
- Aydın, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Literatüründe Öldürme Suçunun Maddî ve Manevî Unsurlarıyla İlgili Kavramların Gelişimi (Hicrî 4-9. Asırlar)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2013.
- Aydın, Ahmet. "Modern Hukukta ve Hanefî Mezhebinde Öldürme Türlerinin Maddî ve Manevî Unsurlar Açısından Mukayesesi". *Mizanü'l-Hak İslami İlimler Dergisi*, 7 (2018), 13-42.
- Aydın, M. Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 17. Basım, 2020.
- Aydın, Mehmet Akif. *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*. İstanbul: İsam Yayınları, 2020.
- Bayındır, Abdulaziz. *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Bulut, İlhan. "İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda Hataen Öldürme Suçu". *YBHD*, 1 (2018), 41-71.
- Centel, Nur vd. *Kişilere Karşı Suçlar*. Cilt I. İst.2007, Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Centel, Nur vd. *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Basım, 8. Basım, 2014.
- Cin, Halil - Akgündüz, Ahmed. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017.
- Cin, Halil - Akyılmaz, Gül. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Sayram Yayınları, 13. Basım, 2021.
- Çalışkan, İbrahim. "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1990), 367-397.
- Çiftcioğlu, Cengiz Topel. "Türk Ceza Kanunu'nda Taksir". *Ankara Barosu Dergisi* 3 (2013), 315-338.
- Çiftçi, Adem. *İslam Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.
- Çolak, Abdullah. *İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020.

- Dağcı, Şamil. *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Demir, Abdullah. *Mufasssal Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Astana Yayınları, 2019.
- Demir, Bayram. *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi*. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2018.
- Demirbaş, Timur. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 16. Basım, 2021.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2003.
- Dönmezer, Sulhi. *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 14. Basım, 1995.
- Dönmezer, Sulhi - Erman, Sahir. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*. 4 Cilt. İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Düzgün, Nuri - Elmacı, Şerafettin. *Olası Kast - Bilinçli Taksir ve Taksirle İşlenen Suçlar*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2. Basım, 2009.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdi es-Sicistani. *Sünen*. çev. Hüseyin Yıldız – Hasan Yıldız – Zekeriya Yıldız. 4 Cilt. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2020.
- Ebû Yûsuf. *Kitâbü'l-Harâc*. çev. Ali Özek. İstanbul: Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık, 2019.
- Ebû Zehra, Muhammed. *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*. çev. İbrahim Tüfekçi. 2 Cilt. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 1994.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Hukukun Serüveni*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *İslam Hukuku Umumi ve Hususi Hükümler*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Erem, Faruk. "Adam Öldürme". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1-4 (1953), 33-91.
- Erem, Faruk. *Türk Ceza Hukuku*. Cilt I. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 5. Basım, 1960.
- Erem, Faruk - Toroslu Nevzat. *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Savaş Yayınları, 8. Basım, 2000.
- Ersoy, Uğur. "Hareketin ve Neticenin Haksızlığı Kavramları Işığında Taksirli Suçlarda Meydana Gelen Sonucun/Neticenin Hukuki Niteliği Üzerine Bir İnceleme" *Ceza Hukuku Dergisi* 13/36 (2018), 39-68.

- Erturhan, Sabri. *İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020.
- Erturhan, Sabri. *Temel Fıkıh Bilgileri*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Esen, Hüseyin. *İslâm' da Suç ve Ceza-İslam Hukukunda Uhrevi Sorumluluk*. İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Esen, Hüseyin. *İslam Hukukunda Mali Cezalar*. İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.
- Feyzullah Efendi, Şeyhülislam. *Fetâvâ-yı Feyziye*. haz. Süleyman Kaya. İstanbul: Klasik Yayıncılık, 2009.
- Gökçen, Ahmet. "Taksirle Ölüme Sebebiyet Verme (M.85)". *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/7 (2018), 21-66.
- Gültekin Diken, Nil Melek. *Ceza Hukukunda Taksire Dayalı Sorumluluk*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.
- Hafizoğulları, Zeki - Özen Muharrem. *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: US-A Yayıncılık, 5. Basım, 2016.
- Hafizoğulları, Zeki - Özen Muharrem. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: US-A Yayıncılık, 11. Basım, 2018.
- Hakeri, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 22. Basım, 2019.
- Halebî, İbrâhim. *İzahlı Mülteka el-Ebhur Tercümesi*. çev. Mustafa Uysal. 4 Cilt. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2015.
- Heinrich, Bernd. *Ceza Hukuku/Genel Kısım II*. ed. Yener Ünver. Ankara: Adalet Yayınevi, 2015.
- Hicazî, Muhammed Mahmud. *Furkan Tefsiri*. çev. Mehmet Keskin. 6 Cilt. İstanbul: İlim Yayınları.
- İbn Âbidin. *Reddül-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*. çev. Ahmed Davudoğlu. 18 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1982.
- İbni Mâce. *Sünen-i İbni Mâce*. çev. Haydar Hatipoğlu. 10 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları.
- İçel, Kayıhan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Basım, 4. Basım, 2017.
- İçel, Kayıhan. *Ceza Hukukunda Taksirden Doğan Subjektif Sorumluluk*. İstanbul: Cezaevi Matbaası, 1967.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik B. Enes El-Asbahî. *Muvatta*. çev. Ahmet M. Büyükçınar - Vecdi Akyüz - Ahmet Arpa -, Durak Pasmaz - Abdullah Yücel. 4 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 1994.
- İmam-ı Buhârî. *Sahih-i Buhari Tercüme ve Şerhi*. Çev. Harun Yıldırım. 11 Cilt. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2009.

- İstanbul Kadı Sicilleri Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1178-1184 / M. 1764-1771). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Ahi Çelebi Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1063-1064 / M. 1652-1653). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 46 Numaralı Sicil (H. 1096 - 1097 / M. 1685 - 1686). haz. Sabri Atay – Hüseyin Kılıç – Yılmaz Karaca – Rasim Erol – Salih Kahrıman – Fuat Recep. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 92 Numaralı Sicil (H. 1120-1121 / M. 1709). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 150 Numaralı Sicil (H. 1143-1144 / M. 1730-1732). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (H. 1162-1163 / M. 1749-1750). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Davud Paşa Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1196-1197 / M. 1782-1783). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Eyüp Mahkemesi 182 Numaralı Sicil (H. 1154-1161 / M. 1741-1748). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Eyüp Mahkemesi (Havass-ı Refia) 49 Numaralı Sicil (H. 1054 / M. 1644). haz. Ayşe Seyyide Adıgüzel – Zeynep Trabzonlu. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 15 Numaralı Sicil (H. 981 - 1000 / M. 1573 - 1591). haz. Rıfat Günelan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2012.
- İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (H. 1073 - 1074 / M. 1663). haz. Fuat Recep – Salih Kahrıman. İstanbul: İSAM Yayınları, 2012.
- İstanbul Kadı Sicilleri Hasköy Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 1020-1053/M.1612-1643). haz. Baki Çakır – Zeynep Trabzonlu – Hilal Kazan – Ayşe Seyyide Adıgüzel. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H. 1085 - 1090 / M. 1674 - 1679). haz. Tahsin Özcan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H. 1072-1073 / M. 1661-1663). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil (H. 1073-1074/M. 1663-1664). haz. Rasim Erol – Salih Kahrıman – Fuat Recep - Sabri Atay – Hüseyin Kılıç – Yılmaz Karaca. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.

- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 18 Numaralı Sicil (H. 1086-1087/M. 1675-1676). haz. Salih Kahriman – Fuat Recep – Sabri Atay. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 20 Numaralı Sicil (H. 1099-1100 / M. 1688-1689). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil (H. 1216-1217 / M. 1801-1803). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil (H.1236-1238 / M. 1821-1822). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (H. 1257-1258 / M. 1841-1842). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 334 Numaralı Sicil (H. 1280-1329 / M. 1863-1911). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 161 Numaralı Sicil (H.1115-1116 / M. 1704). haz. Coşkun Yılmaz – Salih Kahriman. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil (H. 1171-1172/ M. 1758). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 84 Numaralı Sicil (H.999-1000/ M.1590-1591). haz. Rifat Günelan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 396 Numaralı Sicil (H. 1150-1151 / M. 1737-1738). ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
- Kahveci, Nuri. *Ana Hatlarıyla İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Karadeniz Çelebican, Özcan. *Roma Hukuku*. Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım, 12. Basım, 2006.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayrettin. *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 11. Basım, 2016.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 9. Basım, 2016.
- Kaymaz, Seydi - Gökcan, Hasan Tahsin. *5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Taksirle Adam Öldürme ve Yaralama Suçları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Keçelioğlu, Elvan. "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Kasıt ve Taksire İlişkin Maddelerine Eleştirel Bir Yaklaşım". *TBB Dergisi*, 83 (2009), 123-136.

- Keçelioğlu, Elvan. *Taksirli Suçun Dogmatiği*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2015.
- Keskin, O. Kadri. *Uygulamada Taksirle Ölüme ve Yaralanmaya Neden Olma Suçları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1992.
- Koca, Mahmut - Üzülmüş, İlhan. "Taksirli Suçların Teorik Yapısı ve Bu Bağlamda İş Kazalarından Kaynaklanan Cezai Sorumluluğa İlişkin Değerlendirmeler". *Adalet Dergisi* 64 (2020), 239-268.
- Kozak, İbrahim Erol. *Kadim Dönemler Genel Hukuk Tarihi*. Ankara: Adalet Basım Yayım Dağıtım, 2011.
- Köse, Saffet. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 10. Basım, 2017.
- Kudurî, Ebu'l Hüseyin Ahmed B. Ebu Bekir Muhammed B. Ahmed. *Muhtasaru'l Kudurî*. çev. Faik Akcaoğlu. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019.
- Kumbasar, H. Murat. *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Mâverî, Ebu'l-Hasan Habib, *el-Ahkâmü's-Sultaniyye*. çev. Ali Şafak. Ankara: Bedir Yayınevi, 2020.
- Mehmed Aziz. *Mufasssal Nazariyyât-ı Ceza*. Kostantiniyye: Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1316.
- Merginanî, Burhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir. *El-Hidaye Tercemesi*. çev. Ahmed Meylani. 4 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2021.
- Mevsilî, Abdullah b Mahmud, *el-İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtar*. çev. Ahmet Oğuz - Mustafa Bülent Dadaş - Tahir Tural. 5 Cilt. İstanbul: Nuh Yayıncılık, 2017.
- Mumcu, Ahmet. *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1976.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim B. El-Haccâc. *Câmi'u's-Sahîh*. çev. Ahmed Davudoğlu. 10 Cilt. İstanbul: Şifa Yayınevi, 2020.
- Okandan, Recai G., *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1951.
- Okur, Kaşif Hamdi. *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Akile Örneği*. Ankara: İsam Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Ömer Hilmi. *Miyâr-ı Adâlet*. İstanbul, 1301.
- Örsten Esirgen, Seda. "İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Zimmiler". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21/2 (2015), 145-172.
- Özbek, M. Sabri. *Taksirli Suçlar ve Haksız Fiillerden Doğan Tazminata Ait Hükümler*. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 1968.
- Özbek, Veli Özer vd. *Ceza Genel Hukuku Temel Bilgiler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12. Basım, 2021.
- Özen, Mustafa. *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 4. Basım, 2019.

- Özen, Mustafa. *Ceza Hukukunda Taksir*. Ankara : Adalet Yayınevi, 2011.
- Özgenç, İzzet. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara : Seçkin Yayıncılık, 17. Basım, 2021.
- Özkorkut, Nevin Ünal. "İslam Ceza Hukukunda Kadın". *AÜHFD* 56/2 (2007), 83-95.
- Paçacı, İbrahim. "Diyet Bir Cezâ mıdır? (Cezâî ve Medenî Müeyyide Açısından Diyet)". *Mütefekkir* 2 (2014), 87-105.
- Peters, Rudolph. *Crime And Punishment In Islamic Law: Theory And Practice From The Sixteenth To The Twenty-First Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Rûdânî, İmam Muhammed B. Muhammed B. Süleyman. *Büyük Hadis Külliyyatı Cem'ul-Fevâid Min Câmi'il-Usûl ve Mecmaiz-Zevâid*. 5 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Sava Paşa. *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*. çev. Baha Arıkan. 2 Cilt. Ankara: Yeni Matbaa, 1955.
- Saygılar, Yasemin F. "Ceza Hukukunda Fail Dışındaki Kişilerin Taksirli Suçlara Etkisi". *Fasikül Dergisi* 4/29 (2012), 22-26.
- Schacht, Joseph. *An Introduction To Islamic Law*. Oxford: Clarendon Press, 1982.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed B. Ahmed Es-. *Mebisûl*. ed. Mustafa Cevat Akşit. 30 Cilt. İstanbul: Gümüşev, 4. Basım, 2018.
- Soyaslan, Doğan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım, 8. Basım, 2018.
- Soyaslan, Doğan. *Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım, 10. Basım, 2014.
- Şafak, Ali. *Mezheblerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1977.
- Şare, Ersin. "Türk Hukuk Sisteminde Düzenlenen Taksir Üzerine Bir İnceleme". *İstanbul Barosu Dergisi* 90/ 1 (2016), 88-113.
- Tehanevi, Eşref Ali- Tehanevi Zafer Ahmed Osman, *Hadislerle Hanefî Fıkıhı*. çev. Ahmet Yücel. 20 Cilt. İstanbul: Misvak Neşriyat, 2006.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-. *Sünen'üt- Tirmizî*. çev. Mehmet Türk. 2 Cilt. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2018.
- Topaç, Tahir Hami. *Türk Hukukunda Taksir*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Toroslu, Haluk. "Bilinçli Taksir Üzerine Bir Değerlendirme". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 126 (2016), 95-122.
- Toroslu, Nevzat. *Ceza Hukuku Özel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınevi, 9. Basım, 2018.
- Toroslu, Nevzat - Toroslu, Haluk. *Ceza Hukuku Genel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınevi, 24. Basım, 2018.

- Toroslu, Nevzat - Metin Feyzioğlu. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi, 19. Basım, 2019.
- Türcan, Talip (ed.). *İslam Hukuku El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 7. Basım, 2018.
- Türk Hukuk Lûgatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.
- Türkçe Sözlük*. haz. Şükrü Halûk Akalın. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Basım, 2009.
- Türkoğlu, Halide Gökçe. *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Basım, 2017.
- Udeh, Abdulkadir. *Mukayeseli İslam Ceza(Suç) Hukuku*. çev. Ali Şafak. 2 Cilt. İstanbul: Kayıhan Yayıncılık, 2012 .
- Üçok, Coşkun vd. *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 23. Basım, 2021.
- Üzülmez, İlhan - Koca, Mahmut. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 14. Basım, 2021.
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 15. Basım, 2017.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım Yayıncılık, 2020.
- Yiğit, Yaşar. *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2012.
- Yıldız, Ali Kemal. "Taksirle Öldürme" *ERÜHFD* 8/ 2 (2013), 257-283.
- Yılmaz, İbrahim. "Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu ve Soruşturma Usulleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/2 (2020), 739-762.
- Zeydân, Abdulkerim. *İslam Hukukuna Giriş*. çev. Ali Şafak. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012.
- Zuhaylî, Vehbe. *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*. 10 Cilt. İstanbul : Bilimevi Basın Yayın, 2020.

Online Kaynaklar

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>

<https://incil.info/kitap/deu/19>

<http://www.kadisicilleri.org/index.php>

<https://www.memurlar.net/haber/667520/hatay-da-polis-ile-jandarma-yanlislikla-catisti-1-sehit.html>

<https://www.mevzuat.gov.tr/>

<https://www.turcademy.com/tr>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Muhammed Halil Ayaklı

Doğum Tarihi :

Yabancı Dil :

Eğitim Durumu :

Lisans : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Yüksek Lisans :

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl/Yıllar :

Yayınları (SCI) :

Yayınları (Diğer) :

Araştırma Alanları :